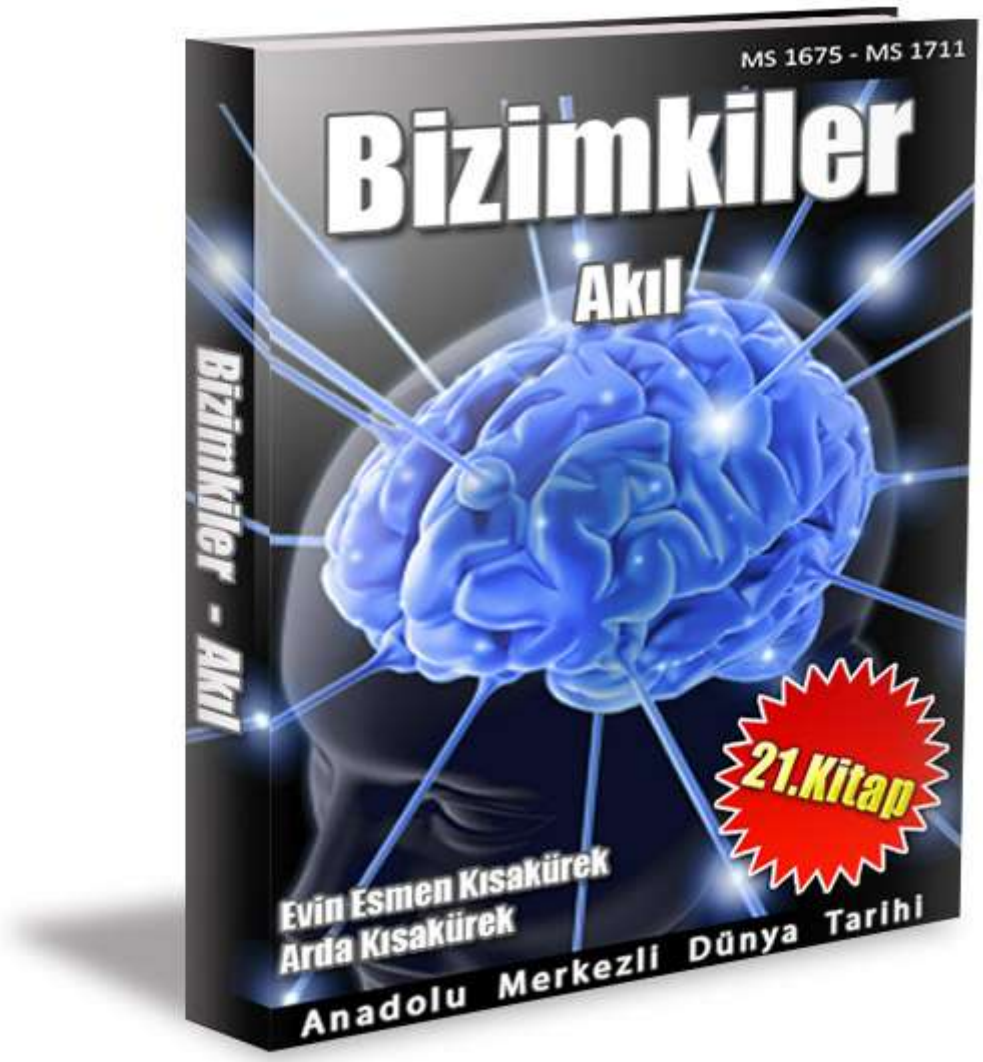

MS 1675 - MS 1711
Bizimkiler
Akıl
Bizimkiler - Akıl
21.Kitap
Evin Esmen Kısakürek
Arda Kısakürek
Anadolu Merkezli Dünya Tarihi

BİZİMKİLER

Anadolu Merkezli Dünya Tarihi

21. KİTAP

1675 - 1711

Akıl

Yazarlar

Evin Esmen Kısakürek

Arda Kısakürek

Bizimkiler adlı kitapların tümü aşağıdaki sitelerde mevcuttur:
http://www.dunya-tarihi.com/
http://sites.google.com/site/ekitapdunyatarihi/
http:/sites.google.com/site/ekitdunyatarihidevam2/

BİZİMKİLER 2
21. KİTAP 2
Balkan Halkları Osmanlıdan Yana 6
Batı Avrupa'da Bilim Tartışmaları, 1676 8
İnka İşi Hıristiyanlık, 1677 11
Spinoza 13
İngiltere'de iki siyasi parti, 1678 16
Keyfi Tutuklamaların Yasaklanması, 1679 18
Thomas Hobbes 20
Fransa Kralı kendini güçlü hissediyor, 1680 23
Moskova Ortodoks Patrikliği, 1681 25
Karacaoğlan 27
Erkek Aşkının Büyük Aynası 29
Osmanlıların Avusturya Saldırısı, 1682 31
İkinci Viyana Kuşatması, 1683 35
Osmanlı Bozgunundan Hemen Sonra, 1683 37
Merzifonlu Kara Mustafa Paşanın Hataları 39
1683'ün diğer olayları 41
Evliya Çelebi 43
John Locke Somerset 46
Mançu-Çin Uyuşması, 1684 48
Huguenotların Sonu, 1684 50
İngiltere'de Kral Parlamento Çekişmesi, 1685 52
Sibirya için Rus-Çin Mücadelesi, 1685 55
Avusturya Macaristan'da İlerliyor, 1686 57
Partenon'un yıkılması, 1687 59
Yeniçeri Yine Kazan Kaldırıyor, 1688 61
Şanlı Devrim ve Dokuz Yıl Savaşı, 1688 64
Rus Çarı Büyük Petro, 1689 67
Osmanlılar Çok Zor Durumda, 1689 69
İngiltere'de Burjuva Hakimiyeti, 1689 72
Fransa Sarayı Versailles'a taşınıyor, 1689 74
Osmanlı İmparatorluğunda, Kentlerin iaşesini sağlamak 76
Osmanlı Dış Ticareti 78
Osmanlı Şiir, edebiyat ve müziği, XVII yüzyıl 81
Kırgızlara yer yok 83
Osmanlı Karşı Saldırısı, 1690 84
Balkanlar ve Anadolu'da Türk Nüfus, 1691 86
Bir Y-DNA araştırması 88
Erdel üzerinde çekişme, 1691 91
Hezarfen Hüseyin Efendi 93
Cadı Avı, 1692 95
Mucize Tanrı'ya Yakışmaz 97
Osmanlı Kentlerinde Yahudi Azalması 98
Osmanlı-Avusturya Barış Görüşmesi, 1693 99
Biyoloji ilerliyor, 1694 100
Osmanlı tahtında II. Mustafa, 1695 102
Azak Rusların, 1696 105
Lehistan 106
Batı'da Fransızca Edebiyat Dili Oluyor, 1696 108

Osmanlıların Ağır Yenilgisi, 1697 110
Fransa'nın Geri Çekilişi, 1697 112
Bilim Yolunu Bulmaya Çalışıyor 114
Osmanlının Savaşacak Hali Kalmıyor, 1698 115
Saint Petersburg, 1699 117
Racine 119
Karlofça Anlaşması, 1699 121
Artık Osmanlının Son Avrupa Sınırı Macaristan Değil 124
Ayan 126
Avusturya 128
Batı Avrupa'da ilerleme düşüncesi 130
Ekberiyet usulü, 1700 132
Balkan Köylüsü Silahlanıyor, 1700 135
İspanya Tahtı, 1700 137
İsveç Demir Lokma 139
XVII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu özeti 143
İngiliz Devrimi 147
XVII. Yüzyıl Sonu itibariyle Genel Olarak Avrupa 148
Kilisenin Otoritesi 152
Avrupa'da toplumsal değişim 154
Avrupa'da Devletin İşleyişi 156
Avrupa Orduları 158
Merkantil 161
Osmanlı vergi sisteminde iltizam öne çıkıyor 163
XVIII. yüzyıl Fiziği 164
Çin ahlakı, 1701 165
Makine İhtiyacı, 1701 167
Karl Kanmıyor 169
Establishment ve Kraliçe Ann, 1702 170
İngiliz Kabinesi 173
Osmanlı Toparlanmaya Çalışıyor, 1702 174
Çin'de Ticari Önlemler, 1702 176
Aydınlanmanın kurucusu John Locke 177
Edirne vakası, 1703 180
Portekiz İngiltere'ye Bağlanıyor, 1703 183
Brezilya kolonisi 185
Prusya 187
Osmanlı Tahtında III. Ahmet, 1704 189
Papa Elçisi Çin'de, 1705 191
Japonya 193
Yahudilikte Restorasyon Çalışmaları, 1706 195
Hindularda kıpırdanma, 1707 197
Britanya, 1707 199
Afrika 201
Ruslar XII. Charles'in önünde tutunamıyor, 1708 204
Haç Kervanı 206
En Soğuk Kış, 1709 208
Osmanlı – Rus Savaşı, 1710 210
Berkeley 213
Prut Savaşı, 1711 215

Kandemir’in yerine Fenerli Rumlar 218
Habsburg mirası, 1711 220
21. Kitap, Faydalanılan eser ve kaynaklar 222

Balkan Halkları Osmanlıdan Yana

Boyar

Osmanlı Lehistan savaşı sürüyordu. Osmanlılar Hotin'i geri aldılar. Bu sırada pek çok yeni kale ve palanga da Osmanlıların eline geçti.

Sınır eyalet ve vassal yönetimlerinde (Eflak, Boğdan, Erdel gibi) Osmanlının parasal baskısı, XVII. Yüzyıl boyunca artmıştı. Vergiler artmıştı. Verilmesi istene hediyeler artmıştı. Voyvoda atamaları rüşvete bağlanmıştı. Para olmayınca teslimat mal olarak yapılıyordu. Ordu konaklarken ve geçerken her şeye el koyuyordu. Hele Polonya savaşları sırasında bölgenin canına okunmuştu.

Bu ülkelerde güç Boyarların elindeydi. Boyarların gücü topraklarından, zenginlikleri onlara sağlanan vergi ayrıcalıklarından geliyordu. Artık Boyarlara kent toprakları da veriliyordu. Bu giderek kentlerin verilmesine kadar varacaktı. Boyarların köylüler üzerindeki hakları da gittikçe artıyordu. Böylece, Boyarlara bağlı topraklar üzerinde çalışan köylülerin özgürlükleri gittikçe ellerinden uçtu.

Boyarlar köylü üzerindeki baskıyı arttırıp, kendi ürün paylarını arttırıyor ve ürün fazlasını dış ülkelere satmaya başlıyorlardı. Dış satım, Boyarların yeni zenginlik kaynaklarından biri oldu.

Boyarların zenginliği onları kentlerde lüks ve gösterişli konaklar yapmaya ve doğu tarzı bir debdebeye götürdü. Boyarların büyük ailelerinden olan Ureşeler, Mavilalar, Stroiciler, Buzeştiler, Kostinler, Rusetler gibi aileler bazı yüksek görevleri inhisarları altına almışlardı. Bu ailelerden voyvodalarda çıkıyordu. O zaman aile tüm ülkeye hükmediyordu.

Hırvatistan'da ve Slovenya'da halk, asiller, büyük çoğunluk Osmanlı yanlısıydı. Alman tarafında keşmekeşin, Osmanlı tarafında huzur ve düzenin olması Almanlara sürekli taraftar kaybettiriyordu. Hırvatlar ve Slovenler heyet üzerine heyet yollayarak Osmanlılardan yardım istiyorlardı. Osmanlı yönetimi tam bir mezhep ve din hürriyeti sağlıyordu. Gerekirse uyrukların hürriyeti silahla müdafaa ediliyordu. Osmanlılarda köylü ve tarım himaye ediliyordu. Toprak vergisi ağır değildi. Yollar emniyetliydi, sürekli işler durumda tutuluyordu. Yollar gibi hanlar, kervansaraylar, köprüler de bakımlı ve kullanılır haldeydi.

Alman yönetiminde ise yukarıdakilerin hiç biri yoktu. Almanlar Slavları sömürge gibi görüyorlardı.

Sonuçta, bu kadar problem varken Osmanlılarla Almanların arasının iyi olduğu ve sulhun devam ettiği pek söylenemezdi. Osmanlı Alman ilişkileri zaten bozuk iken, bir olay buna tüy dikti. Uyvar beylerbeyi, Alman İmparatorluğunun en büyük komutanlarından birini ele geçirip, iyice dövüp, serbest bıraktı.

Bu sırada işe Rusya karıştı. 1674yılında, Rus Orduları Osmanlıya bağımlı olan Doroşenko'nun merkezi Çihrin'e saldırdı. Kırım atlıları yetişip, Doroçenko'yu kurtardılar.

1674 yılında Fransa'da köylü ayaklanmaları azalmıştı. Merkezi yönetim bütün başkaldıranları yenmiş, halkın iflahını kesmişti. Halk artık yılgındı.

1674 yılında Üçüncü İngiliz-Datç Savaşını bitiren Westminster Anlaşması imzalandı. Bu anlaşma Breda Anlaşmasının bir tekrarıydı.

Fransa'nın saldırgan politikası, ondan uzun zamandır müttefiki olan Hollanda ve Alman Prensliklerini koparmıştı. Bunlar ilk defa olarak İmparator ile anlaştılar. İmparator Fransa'ya harp ilan etti. İmparatorluk Alsas'ı ele geçirdi. Bu tarihlerde, William tarafından oluşturulan koalisyon henüz Fransa'yı durdurmaya yetecek güçte değildi. Ancak 1686 yılına gelindiğinde yeterli hale gelecekti.

Louis II de Bourbon, Condé Prensi yönetimindeki Fransız ordusu, Seneffe Savaşında William III d'Orange yönetimindeki Datç-İspanyol-Avusturya ordusunu yendi.

Batı Avrupa'da Bilim Tartışmaları, 1676

Polonya Osmanlılardan tekrar barış istedi. Diyet'in kabul etmediği eski anlaşmadan vergi maddesi çıkarılarak, geri kalan maddeler üzerinde mutabakat sağlandı. Osmanlı Lehistan barış anlaşması imzalandı. Ukrayna ve Podolya Osmanlı denetimine girmişti.

Eylül 1676'da Veziriazam Fazıl Ahmet Paşa hastalanarak öldü. Öldüğünde 42 yaşındaydı. Aşırı içkiden, vücudu su toplamıştı.

IV. Mehmet, hemen Köprülü Mehmet Paşanın damadı Merzifonlu Kara Mustafa Paşayı çağırtarak, mührü ona teslim etti (6 Kasım 1676). Kara Mustafa Paşa Türk kökenliydi ve

Köprülü ailesi içinde yetişmişti. Otoriter, paraya düşkün ve yabancı düşmanı bir kişiydi. Yabancı elçileri, tüccarları ağır para cezaları altında ezerdi. Yabancılara her fırsatta güçlük çıkarırdı.

Kara Mustafa Paşa 1666'dan başlayarak 1681 yılına kadar, Ukrayna için Ruslarla vuruştu. Ukrayna'ya çeşitli seferler yapıldı. Bunların çok muvaffak oldukları da söylenemez.

1676 yılında Rus Çarı Aleksey öldü. Aleksey, Polonya'dan içinde Smolensk'in bulunduğu Beyaz Rusya'nın bir bölümünü ve Kiev'le beraber Ukrayna'nın bir parçasını almıştı. Rusya içinde ise Boyarlara baş eğdirmişti. Ayrıca güçlü ve sürekli bir ordu kurmuştu. Ve en önemlisi, servajı kesin bir şekilde yerleştirmişti. Bunun hiç de kolay olmadığını okuyucu görmüştür.

Aleksey'in oğlu Fyodor (1676 – 1682) Çar oldu. Fyodor zamanında bazı yabancı eserler Rusçaya tercüme edildi. Çariçe tiyatroya gitmeye başladı. Avrupa'dan gelen tüccar ve maceracılar Moskova'nın dış mahallelerine yerleşip, Moskova'ya Avrupa tarzı bir hayatı göstermeye başladılar.

Bilim dünyasında ise Descartes olayları mekanik bir tarzda açıklamaya çalışıyordu. Gök taşları ve kuyruklu yıldızlar ateşten oluşuyorlardı ama sonra taşa dönüşüyorlardı. Kalp için Aristoteles gibi düşünüyordu. Tanrı kalbi yoğun bir sıcaklıkla doldurmuştu. Bu sıcaklık kanı kaynatıyor, kanın buharı da ciğerlerde toplanıyordu. Kalbin atmasına bu buhar neden oluyordu. Descartes ve dolayısı ile yandaşları kan dolaşımını da savunuyorlardı.

Harvey, kalbin atışları hızlı ve anidir diyordu. Bu tip hareketler kaynama ile olmazdı. Ancak Descartes bunu kabul etmemişti. Ama o da atar damarla, toplardamar arasındaki farkı göz önünde tutuyordu. Descartes kendi açıklamasının yanlışlığını kabule yanaşmamıştı. Diyordu ki bu açıklama yanlışsa, tüm teorim yanlıştır. Bu arada kalbi gözleyenler Harvey'den yana oldular. Kalp büzülen bir kastı.

Yukarıdaki örnek gibi, Descartes mekan anlayışının bir sonucu olarak ışığı da anlık bir olay olarak ele almıştı. Ona göre herhangi bir şey mekanın sınırlı bir parçasıydı, hareketsizdi. Bir nesnenin hareketinin sebebi ise ancak bir darbe olabilirdi. Darbe anlık bir olaydı. Böylece ışık aydınlık nesnelerden göze sert bir itişle doğrudan gidiyordu. Descartes diyordu ki ışığın gidişinde bir gecikme olursa ve bu saptanırsa, teorim kökünden yıkılır.

1676 yılında Danimarkalı Römer (1644 – 1710) Jüpiter'in ilk uydusunun, Jüpiter'in gölgesinden çıkarken, ışığın 16 dakikalık bir gecikmeye uğradığını saptadı. Işık Jüpiter'den dünyaya ancak 16 dakikada gelebiliyordu. Römer ışığın hızını saniye de 308.000 Km/s olarak hesapladı. Bu hız bugünkü bilgimize çok yakındır.

Descartes, " Hareket eden ve önünde bir başka nesneye rastlayan nesne, karşılaştığı cismin direncinden dolayı gücü yeterse çarptığı cisimle birlikte hareket eder, ona verdiği ölçüde hareketini kaybeder " diyordu. Leibniz (1648 – 1716), 1676 yılında sonsuz-küçük hesabı bulduktan sonra, Descartes'in hareketin korunması kanununun yanlış olduğunu gösterdi. Descartes'in çarpma ile ilgili kanunları da süreklilik ilkesine aykırıydı. Doğa da sıçrama yoktu. Bir nesne bir halden diğerine sonsuz sayıda küçük değişikliklerle geçebilirdi.

Bu ve benzeri gelişmeler gösteriyordu ki Dekartçı yöntemde temel bir yanlışlık vardı.

Blaise Pascal (1623 – 1662) Descartes'i bir skolastik olarak görüyordu. Dekartçı kurama karşı çıkıyordu. Pascal, deneye dayalı sonuçlar üretiyordu. O güne kadar suyun boruda yükselmesini doğanın boşluktan hoşlanmadığı ile izah edilmişti. Pascal ise havanın ağırlığını nedeni ile su yükseliyor diyordu. 1648 yılında yapılan Puy de Dome denemesi, Toricelli'nin havanın basıncı olduğu iddiasını destekliyordu. Pascal hidrolik basıncın ilkesini ortaya koymuş, barometreyi bulmuş, dünyayı çevreleyen tüm havanın ağırlığını hesaplamıştı.

Bu kitapta ve bir öncekinde bahsedilen tüm bu bilginler (Descartes, Pascal, Toricelli, Harvey vs…) doğa kanunlarına inanıyorlardı. Tanrı dünyayı dev bir makine olarak yaratmıştı. Olayların izahından sihirler, büyüler kalkmıştı. Her şey düzenli hareketleri bilgisi haline gelmişti.

Descartes'in sistemi sarsılmış ama yıkılmamıştı. Halbuki bir teoriyi bir başkası yıkacaktı.

Newton geliyordu.

Sabbatay Zevi, 1676 yılında görünürde Müslüman olarak öldü. Korkunç haber, inancını yitirmiş olan taraftarlarını mahvetti. Hahamlar anısını yeryüzünden silmeye giriştiler. Sabbatay hakkında bulunabilinen bütün mektuplar, kitapçıklar ve risaleler yok edildi. Hala, Sabbatay'ın Mesihliğine dair olanlar pek çok Yahudi'yi utandırır. Sözünü etmek ağırlarına gider.

Bununla birlikte birçok Yahudi de Mesihlerine sadık kalmışlardır. Kurtuluş deneyimi öyle güçlüydü ki her şeyin önüne geçti. Natan ömrünün geri kalanında Sabbatay'ın gizemini vaaz etti. O İslam dinine girmekle, kötülük güçleri ile ömür boyu sürdürdüğü savaşı devam ettirmişti. Sabbatay'ın Müslüman olması trajik ve ağır bir görevdi. O bu görevi kabul ederek, Tanrısızlık dünyasını içeriden ele geçirmek için en derine inmişti.

200 aile Sabbatay Zevi'ye sadık kaldı. Sabbatay'ın ölümünden sonra, kötülük ile mücadele etmek için onun örneğine devam etmeye karar verdiler.

Kuzey Amerika'da Algonquin (Wampanoag) kabilesinin lideri Metacomet , Kral Philip Savaşı sonrasında Batıya Mohawk ulusu bölgesine geçti. Mohawklarla İngiliz kolonilerine karşı bir ittifak kurmayı amaçlıyordu. Başarılı olamadı. Kuzey Amerika'da çeşitli yerli kabileleri ile İngiliz kolonileri arasındaki savaşlar devam ediyordu. Kabileler arası çelişkiler çoğu zaman en güçlü çelişkilerdi. Bu tüm göçebelerde böyleydi.

İnka İşi Hıristiyanlık, 1677

1677 yılına gelindiğinde, Peru'da rahiplerin büyücülere karşı mücadelesi başarıya ulaşmıştı. Artık bütün yerliler, ruhların tanrısal niteliğine inanmaktan vazgeçmişlerdi. Artık Katolik'tiler. Ama biraz farklıydılar. Üçlemeyi (Baba, oğul ve kutsal ruh) aynı nitelikte üç kişi olarak görmüyorlardı. Bu üçlü birbirinden ayrılabilir nitelikteydi. Baba, Oğuldan daha yaşlıydı.

Bazı yerliler, Tanrı ile İspanya kralını karıştırıyorlardı. Rahipler dernekler kurdular. Bu derneklerde kilise inşa etmek, dini törene hazırlanmak, bayram kutlamaları, ölüm ve hastalık durumlarında yardım edebilmek için gelirler birleştiriliyordu. Dernek başkanları yerlilerden seçiliyordu. Dernekleri yerliler yönetiyordu. Bu kuruluşlar yerli toplumun yaşayabilmesinde çok önemli bir role sahip oldular.

İnka medeniyeti bir tunç çağı medeniyetiydi. İnkalar da Avrupa sistemiyle bütünleştiler. Ama kendi kimliklerini korumada diğer Amerikalılara göre daha başarılı oldular. İnka sistemleri varlıklarını sürdürmekte öyle başarılı oldular ki bugün bile ayllulların temelden gelen etkisi Peru'da görülmektedir.

1677 yılında Dalay Lama tarafından Boshoghtu Han unvanı verilen Galdan (Goldan), Zunghariyadaki tüm Oyratlara hakim olarak Batı Moğolistan'ı birleştirdi.

XVII. yüzyıl başlarında Çağatay Hanlarının yerleri Nakşibendi Sufi İmamlar tarafından doldurulmuştu. 1677 tarihinde Nakşi Sufi İmamlar, Ak Dağlar bölgesini ele geçirince, Ak Dağlar Dalay Lama'dan yardım istedi. Galdan, Dalay Lama'nın isteği ile Ak Dağlardan

Nakşileri geri püskürttü. Galdan, Zungharları etkilemediği sürece, Türkmenistan'ın kendi kanunları ve gelenekleri ile yönetileceğini açıkladı. Zungharlar (Cungarlar) " Tarım Havzası " üzerindeki kontrollerine 1757 yılına kadar devam ettiler.

Hatırlanacağı gibi Ukrayna Kazaklarının Hatman Doroşenko'ya bağlı olanları Osmanlılara tabi gibi davranıyorlardı. Bunlar Osmanlılardan yüz çevirerek Ruslara kaydılar. Çehrin Galdan Han taraından Cungar kalesini Ruslara terk ettiler. Osmanlı İmparatorluğu Çehrin'i Ruslardan almak için harekete geçti. 1677 Haziran'ında Şeytan İbrahim Paşa Çehrin'i kuşattı. Ruslar büyük bir kuvvet ile üzerine yürüyünce de geri çekildi. Osmanlılar çekilirken topları düşmana bırakmışlardı. Sadrazam hem serdarı ve hem de Kırım Hanı Selim Giray'ı azletti. Selim Giray yerine Murat Giray geçirildi. Selim Giray'ın görevden alınması bir hata idi. Osmanlılar bunun bedelini az zaman sonra feci şekilde ödeyeceklerdi.

Colbert

1677 yılında Fransa Colbert'in çabaları ile kendi tersanelerini kurmuş ve gemilerini yapıyordu. Sonunda 300 gemiyi aşan sayıda gemiye sahip bir donanma kurabildi. Ancak, XVIII. Yüzyılın başından itibaren hazinenin yoksulluğu ve hükümetin işi ciddiye almaması nedeniyle yeniden donamasız kalacaktı.

Bu sırada Paris'in nüfusu 500.000'i aştı. Paris'te dondurma popüler oldu.

Spinoza

Spinoza

1677 yılında Spinoza (1632 – 1677) öldü. Amsterdamlı bir Yahudi'ydi. Fikirleri epeydir bilinmesine rağmen eserleri ölümünden sonra yayınlandı. Spinoza, Tanrının bilinmesi yoluyla kurtuluşa gidileceğini öne süren bir öğretiyi anlatıyordu. Spinoza, Tanrının sıfatları arasına mekanı da sokmuştu. Takipçileri bundan esinlenerek, tanrının cismani olduğunu söylediler. Tanrı dünya ile karışmıştı. Bu Hıristiyanların hiç hoşuna gitmedi. Hıristiyanlar dünyadan ayrı bir Tanrı kavramı üzerinde duruyorlardı. Spinoza'nın 1660'da yazdığı " Kısa Kitap "ının, 1670'de yazdığı " Teolojiko-politik Kitap " ının, 1677'de yazdığı " Etika " sının, kopyaları elden ele dolaşıyordu.

Spinoza diyordu ki, insanlar haklarını devlete devredip, ona maddi kuvvetini geliştirme izni vermişlerdi. Bunu barış ve adalet isteyip, devlet barış ve adaleti temin etsin diye yapmışlardı. Bunu yapmayan, yapamayan devlet dağılırdı. Buna ilave olarak fertler düşünme hürriyetinden hiçbir zaman vazgeçmemişlerdi. Bu nedenle fiilen isyan olmadıkça, yani düşünce eyleme geçmedikçe hürdü.

Traité theologico-politiques eserinde Spinoza düşüncelerini şöyle dile getiriyordu. Akıl, dinin güçsüzlüğünü göstermekteydi. Geleneksel inançları sil baştan gözden geçirmek gerekiyordu.

Din etkisizdi. Bir Hıristiyan'ı, bir Yahudi'den, bir Türk'ten, bir pagandan ayırmak olanağı yoktu. Din dışsal bir uygulamaydı, içsel bir eylem değildi. Ama din, gittikçe rahiplerin emirlerine aklı kullanmadan uymak şekline dönmekteydi.

Spinoza devam ediyordu: Akıl insanın onurudur. Akıl insana topluma yararlı olmayı ve barışın savaştan, sevginin nefretten daha iyi olduğunu öğretiyordu. Kutsal Kitap, peygamberlere yazılmış, söylenmiş bir Tanrı eseri değildi. İçinde pek çok çelişik ifade ve yanlış vardı. Bunlar çok değişik kaynaklardan gelen bilgi ve belgelerdi. İlk eserler kopya edenlerin beceriksizlikleri nedeni ile bozulmuştu ve yanlış bir şekilde bir araya getirilmişti.

Yahudiler Tanrısal kanunu korumak için seçilmiş bir ulus değildi. Bu halk dağılmış, yok olup gitmişti. İster Yahudi dini, ister Hıristiyanlık olsun bunlar tarihsel bir olgudan başka bir şey değillerdi. Belli bir zaman ve durum için gelmişlerdi. Geçiciydiler.

Spinoza Kutsal Kitabın otoritesini sarsmıştı. Bunu da krallar dini sömürdükleri için yapmıştı. Kralların dinden anladıkları, halkları köleleştirmek için kullandıkları korkuydu. Monarşi halkı aldatma sanatıydı. Tek çıkar kralın çıkarıydı. Uyruklar korkutarak, sindirilerek, din kullanılarak tek bir kişi için savaşıp, kanlarını dökerlerdi. Bu tek adam uyruklarını araçları olarak görür, ellerinden özgürlüklerini alırdı. Böylece uyruklarının yaşam nedenini de ellerinden almış olurdu.

Buna çare var mıydı? Spinoza çare olarak arayış ruhunu gösteriyordu. İktidarın, uyrukların verdiği bir yetkiye dayandığını, demokrasinin doğal hukuka en yakın hükümet biçimi olduğunu, siyasal kurumların amacının, bireye, inanç, söz ve eylem özgürlüğü sağlamak olduğunu, bu arayış ruhu verecekti.

Spinoza Ateist olarak kabul edilmişti. Ancak o Hıristiyan Tanrısı olmayan bir Tanrıya inanıyordu. Tanrı düşüncesinin kendisi de Tanrı'nın varlığını onaylamayı içeriyordu, çünkü var olmayan kusursuz bir yaratık kendi içinde çelişkiliydi.

Gerçekliğe ilişkin sonuçları çıkarmak için gereken keskinlik ve güveni Tanrı fikri tek başına içeriyordu. Onun değişmez yasalarıdır ki bizim dünyayı bilimsel olarak kavramamızı sağlıyordu. Spinoza'ya göre Tanrı sadece yasanın ilkesi, var olan tüm sonsuz yasaların toplamıydı. Tanrı maddi bir varlıktı. Evreni yöneten düzen ile özdeşti.

Tanrı her şeyin aslında vardı. Her yerde bulunurdu.

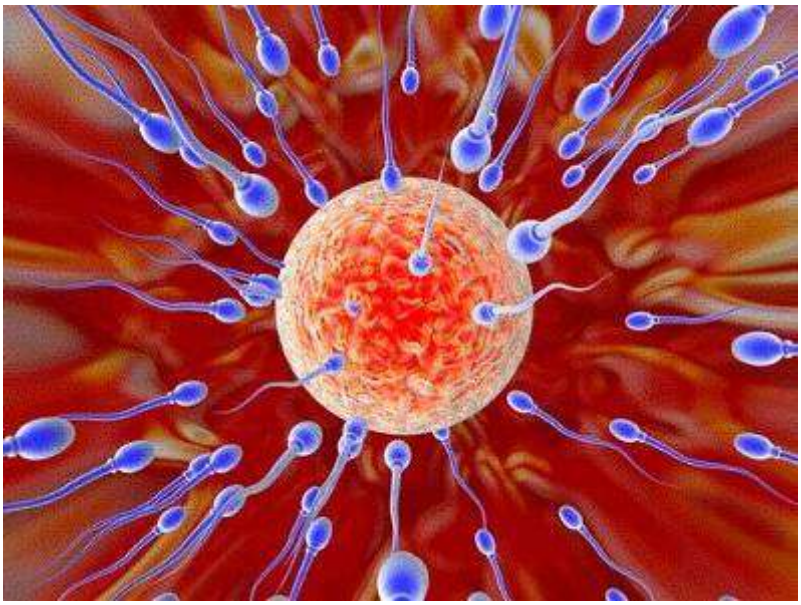
Platon gibi Spinoza da sezgisel ve kendiliğinden bilginin, Tanrı'nın varlığını, nedenlerin bulunmasından daha fazla açıkladığına inanıyordu. Bilgiden alınan haz da Tanrı sevgisine eşitti. Vahiye, kutsal yasalara gerek yoktu.

Spinoza çeşitli hükümet biçimlerini de incelemişti. Mutlakıyetçi monarşinin gizli bir aristokrasi olduğunu anlamıştı. Kral her işi kendi yapamayacağına göre, bunu bir takım memurlara yaptırmaktaydı. En iyi devlet şekli sosyalist monarşi olabilirdi. Ama bunun için toprak ve evlerin devletin malı olması ve devletin bunu kişilere kiralaması gerekmekteydi. Kralın yetkisi de, yine aile arasından seçilecek bir kurul ile sınırlanmalıydı.

Spinoza çeşitli devlet şekillerini inceledikten sonra, en iyi devlet şeklinin demokrasi olacağına dair bir görüş elde etmiş gibidir. Ölümü son eserini bitirmesine engel olmuştu.

Spinoza'dan çok etkilenen Richard Simon (1638 – 1712) göre, Kutsal Kitabı yorumlamak bir filoloji, gramer ve tarihsel eleştiri işiydi. Bu yoruma ilahiyat ve metafizik girmemeliydi. Richard Simon, Kutsal Kitabı inceleyip şu sonuca varmıştı. Kutsal Kitaba bir Tanrı sözü olarak bakılamaz.

Richard Simon korkunç saldırılara uğradı. Kilise, önemli olan okuyucunun edindiği ahlaki ve dinsel yarardır, diyordu. Daha en baştan, Kilise geleneğe sahip çıkmıştı. Gelenek, metinden ilerideydi. Gramer ise ilahiyatın yanında bir hiçti. Richard Simon'un kitapları mahkum edildi ve ortadan kaldırıldı. Ama Richard Simon tohumu ekmişti.

Spermler yumurtaya gidiyor

1677'de Leuwenhoek (1632 – 1723) erkeğin sperm hücrelerini tespit etti. Peşinden aynı şeyleri tavşanda, köpekte, kurbağada, balıklarda, salyangozda, istiridyede buldu.

Ayrıca ördek ve kurbağa kalp kasları arasındaki benzerliği gösterdi.

İngiltere'de iki siyasi parti, 1678

Alman silahlı savaşçısı

Osmanlı Padişahı IV. Mehmet, Nisan 1678 tarihinde Rusya'ya savaş ilan etti. Kendisi ordunun başında Silistre'ye kadar geldi. Burada veziriazam Kara Mustafa Paşa başkomutan ilan edildi. Bu zamana kadar Ruslara karşı yapılan hiçbir savaşta Osmanlı ordusu padişah veya sadrazam derecesinde bir Osmanlı başkomutanı tarafından yönetilmemişti.

Rus elçileri eskiden beri İstanbul'da en az itibar gören elçilerdi. Yerlere kadar uzanan kürk elbiseleri, göbeklerine kadar gelen sakalları, pislikleri, sürekli sarhoşlukları, konuşma adabını bilmemeleri ile kötü tepki uyandırıyorlardı. Sultan İbrahim, kızıp, bir Rus elçisini Yedikule zindanlarına attırmış, elçi zindanda 3 yıl kalmıştı. Bir ara sadaret kaymakamı Kara Mustafa Paşa'da bir Rus elçisini tokatlamıştı.

Rusya seferine çıkan Kara Mustafa Paşa Çehrin (Czehryn) kalesini kuşattı. Uzun bir kuşatmadan sonra kale Osmanlılara geçti.

Ağustos 1678 tarihinde Çehrin'i kurtarmaya gelen bir Rus ordusu büyük zayiat vererek başarılı olamadı.

Fransa Hollanda savaşı uzayıp gidiyordu. Fransız kuvvetleri toprak yakmak denilen taktiği uyguluyor, bu da köylülere büyük zarar veriyordu. Savaş şimdi de İspanya'ya ait olan Sicilya'ya atlamıştı. Sonunda 1678 yılında Nimegue Anlaşması imzalandı. Bu anlaşma ile Fransa Franche-Comte'ye ilave olarak Ypres, Valenciennes, Cambrai, Mauberge ve Pay-Bas'nın güney kentlerini aldı.

İngiltere'de II. Charles yerine kimin geçeceğine dair anlaşmazlık çıktı. Bu 1681 yılına kadar süren ciddi bir buhrana yol açtı. Bu sırada kral 3 defa parlementoyu fes etti. Bu çekişme ve kavgalar sırasında daha önce bahsedilen ve temelleri iç savaş sırasında atılan iki parti oluştu. Bu iki parti İngiltere'yi de ikiye böldü.

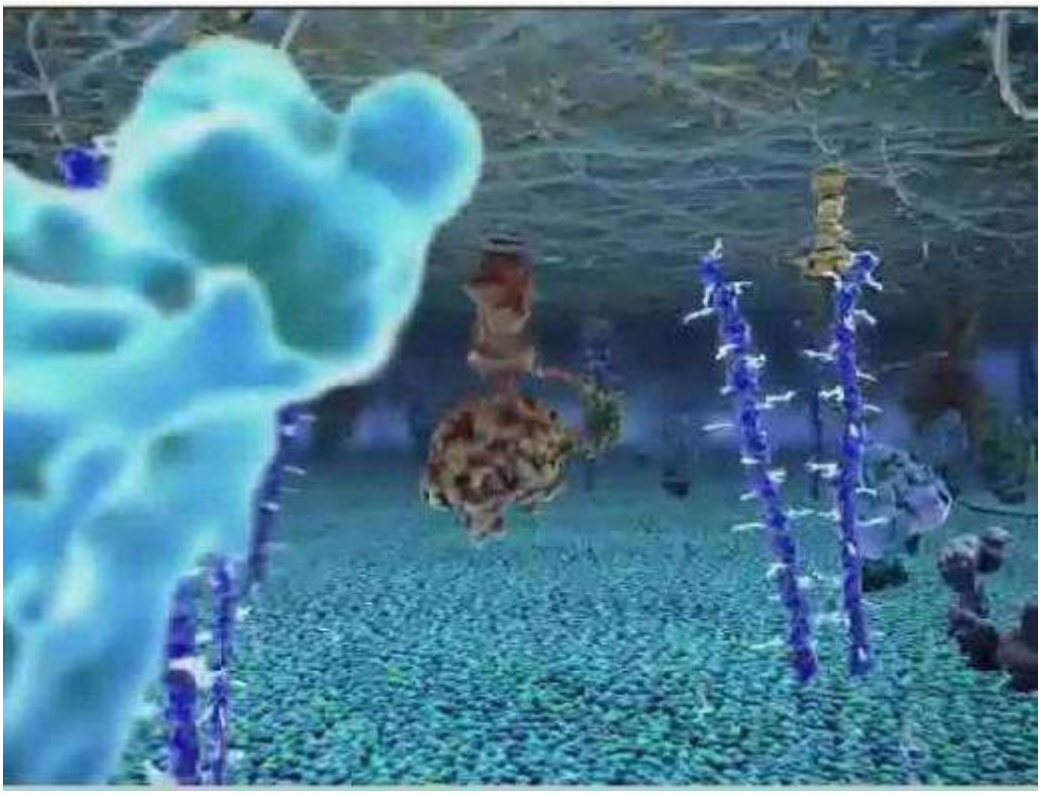
Birincisi kralın kardeşi Jack'in (Jacque, James) ve Anglikanların partisiydi. Herkesin bu partiye girmesi zorunluydu, adı da Tory idi.

Diğeri Jack'den uzak duran ve Anglikan kilisesi muhaliflerine müsamaha gösteren Whig'di.

Laurence Hyde, Lord Rocheste, Başbakan olan ilk Tory

Keyfi Tutuklamaların Yasaklanması, 1679

Hücre

Matematikçi, astronom, fizikçi Borelli (1609 – 1679) canlı varlıklara mekanik açıdan bakıyordu.

Bitki fizyolojisinde ise Mariotte, bitkilerin besinleri topraktan hazır almayıp, proses ettiklerini gösteriyordu.

Astronomlar sonsuz büyüğün dünyasını açarken, diğerleri sonsuz küçüğün dünyasını gözler önüne sermeye başlamışlardı. İnsan organizması ile hayvan organizması arasında müthiş benzerlikler buluyorlardı.

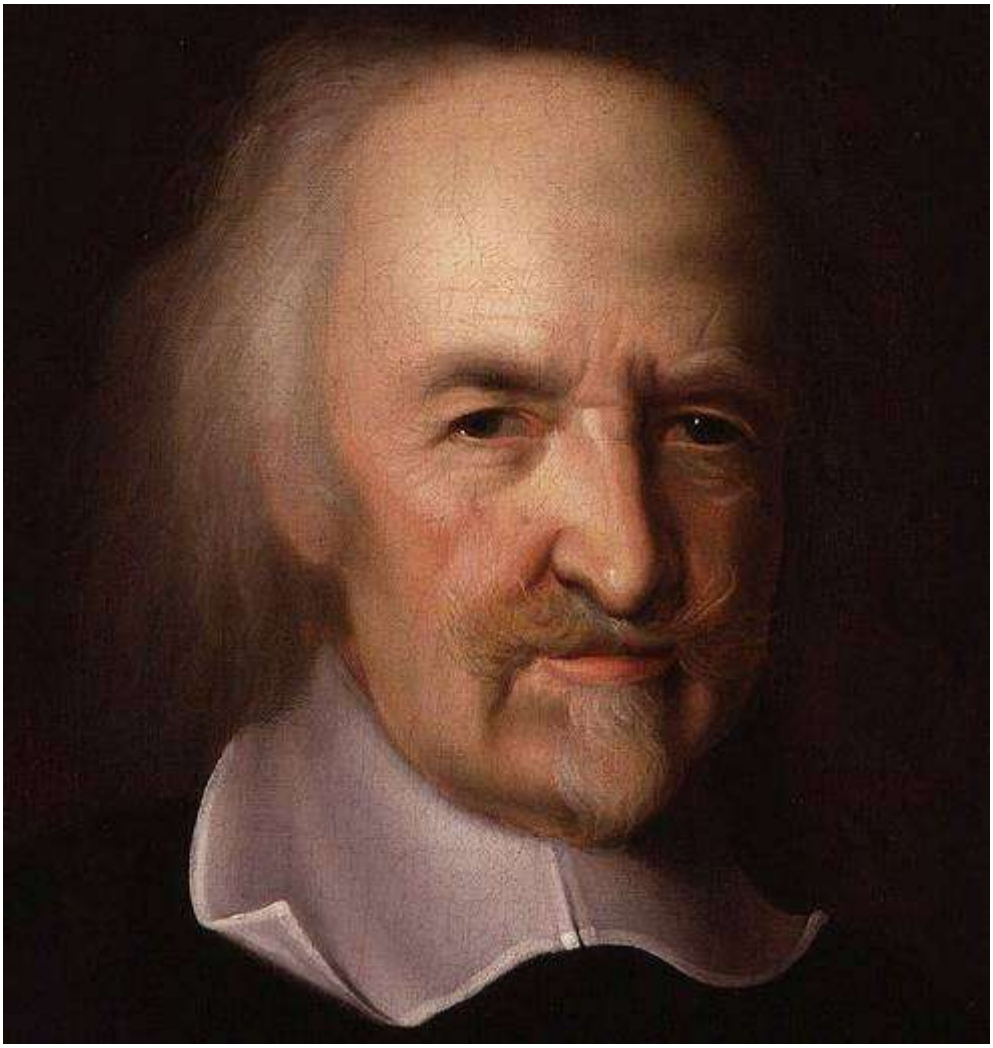
İngiltere'de Stuartlar devrimin başını çekmiş olan burjuvaziye karşı düşmanca tutumlarını sürdürüyorlardı. Bu durumda kralın keyfiliğine karşı burjuvazi de kendini koruyacak önlemler almaya çalışıyordu.

II. Charles'ın şatafat ve sefahate dönük harcamaları, sonuç itibarı ile İngiliz Anayasa Hukukunun gelişmesine yaradı. Kral para istedikçe, bir usul de yerleşmeye başladı. Parlamento, krala her yeni para verişinde, bunun karşılığı olarak, kralın keyfi davranışlarını azaltacak ve parlamentonun otoritesini arttıracak yeni kanunları çıkarıp, krala imzalattı. Kral, halk tarafından sevilmediğini biliyordu. Durumu daha da vahimleştirmemek için bu kanunları imzaladı.

1679'da, parlamento, Habeas Corpus Act'ı kabul etti. Bu kanun keyfi tutuklamaları yasaklıyordu. Tutuklunun bulunduğu hapishane müdürüne ihzar müzekkeresini yargıçlar kaleme alacaktı. Tutuklu bu müzekkere sayesinde 24 saat içinde mahkemeye çıkarılmasını isteyebiliyordu. Yani bir İngiliz vatandaşı kendine isnat edilen suçu 24 saat içinde öğrenebiliyordu. Bu mahkeme aynı zamanda tutuklamanın kanuna uygun olup olmadığını da saptayacaktı. Vatana ihanet ya da çok vahim suçlar hariç, tevkif edilen herkes kefalet karşılığında geçici olarak serbest kalabiliyordu. Ancak yargıçlar serbest bırakma karşılığı olarak büyük paralar istediğinden, bu hak pratikte zenginlere çalışıyordu. Tevkif edildikten 20 gün sonra sanığın büyük jüri karşısına çıkarılması mecburiydi. Bu jüri sanığa isnat edilen suçların var olup, olmadığına kanaat getirecek ve cezai işlemin devamı için yeteri kadar delil olup olmadığını da saptayacaktı. Bu kanunu çiğneyen her polis memuru veya memur, yargıç, gardiyan, mağdura kişisel olarak 500 İngiliz Sterlini tazminat ödeyecekti. Bu son para hükmü, sanığın kişisel haklarının korunması açısından çok etkin bir önlem olmuştu.

Bu kanun bütün İngiliz vatandaşlarını öyle iyi korudu ki, XX. Yüzyıla gelene kadar, hiçbir ülkede bundan iyisi bulunmadı.

Thomas Hobbes

Thomas Hobbes, (1588 – 1679) İngiliz felsefecisidir. 1651 tarihli Leviathan adlı çalışması, batı siyaset felsefesinin izleyeceği yolu çizmiş ve başucu eseri olmuştur. Bugün bir siyaset felsefecisi olarak tanınsa da, tarih, geometri, ahlak, genel felsefe gibi pek çok alanla ilgilenmiştir.

Thomas Hobbes, var olan her şeyin fizik madde olduğunu ve her şeyin maddenin hareketiyle açıklanabileceğini öne sürmüştü. Thomas Hobbes, ampirikti ve matematik yöntemin hayranıydı. Yalnız matematikle değil, onun uygulamalarıyla da ilgilenmişti. Genelde Bacon'dan ama daha fazla Galilei'den esinlenmiştir.

Hobbes, 15 yaşındayken Oxford'a gitmiş ve orada skolastik mantık ve Aristoteles felsefesi öğrenmiştir. Klasik dilleri öğrendi. Thukidides'i İngilizceye çevirdi. Thucydides (Thukidides) Hobbes üzerinde önemli etki yaptı. 22 yaşındayken Lort Hardwick'in eğiticisi olmuş ve 1610

yılında onunla uzun bir gezi yapmıştır. Galilei ve Kepler üzerinde çalışmaya başlaması da bu tarihlere rastlamaktadır.

Uzun parlamento 1640'da toplanmıştı. Laud'la Strafford'un Londra Kulesi'ne hapsedildiğinde, Hobbes dehşete kapılıp Fransa'ya kaçmış ve 11 yıl boyunca İngiltere'ye dönmemiştir. Bir süre için (1646–1648) Hobbes, geleceğin İngiltere kralı II. Charles'ına matematik öğretmiştir.

1651 yılında Leviathan'ı yayımlanınca, kitabın etkisi ani ve büyük olmuştu. Leviathan adlı yapıtın rasyonalist ve seküler ruhu İngiliz mültecilerinin çoğunun canını sıkmış ve hem Anglikanları hem de Fransız Katoliklerini sinirlendirmişti. Bu yüzden, başka bir tercihi kalmayan Hobbes, gizlice, Londra'ya kaçmış ve korunma için İngiliz Hükümetine başvurmuştu. Londra'da Cromwell'e boyun eğmiş ve her türlü siyasal çalışmadan kaçınmıştır.

II. Charles'ın 1660'ta tahta geçerek monarşiyi yeniden kurması Hobbes'a bir kez daha öne çıkma olanağı sağlamıştır. Piskoposlar ve adalet bakanı saraya alınmasına tepki gösterdilerse de, Hobbes'un kıvrak zekasından ve nüktelerinden hoşlanan kral ona yılda 100 sterlin maaş bağlamış ve portresini saraydaki galeriye astırmıştır.

1666 yılında Avam Kamarasının dine saygısızlığa ve ateizme karşı hazırladığı yasa tasarısı, Hobbes'u güç duruma düşürmüştü. Yasa tasarısının gönderildiği komiteye, Leviathan'ı da incelemeye alma talimatının verilmesi üzerine, yaşı 80'e yaklaşan Hobbes tehlikeli gördüğü yazılarını yaktı.

Boş zamanlarını doldurmak için, 84 yaşında, Latince ve nazım olarak kendi yaşam öyküsünü kaleme almıştır.

87 yaşında, Homeros çevrisini yayımlamıştır. Thomas Hobbes felsefede materyalizm i, etikte haz ahlakını, siyasette monarşi yi benimseyen İngiliz filozoftur. En tanınmış eseri Leviathan, Tevrat 'ta geçen bir canavarın adıdır ve Hobbes'ta her şeye egemen olan devletin simgesidir. Leviathan en büyük balık olduğundan, diğer büyük balıkların küçükleri yemesini önlemektedir.

Francis Bacon'un ampirizm inden etkilenen Hobbes'a göre dünya mekanik hareket yasaları tarafından yönetilen cisimlerin bütünüdür. İnsan ve hayvan bu bütünün bir parçasıdır. Onların fiziksel ve ruhsal yaşamları da tümüyle mekanik hareket yasalarına bağlıdır. Bu bakımdan dünyada ruh, melek, tanrı diye bir şey yoktur. Bunlar hayal ürünüdür.

Hobbes'a göre evrende töz (cevher) olarak yalnızca madde vardır. Felsefenin konusunu bu madde ve maddenin biçim almış bir durumu olan cisimler oluşturur. Cisimler de ancak gözlem ve deney yoluyla incelenir. Maddenin dışında kalanlar tanrı, ruh gibi şeyler ise, ilahiyata ait inanç konularıdır.

Hobbes mutlakıyet rejimini müdafaa etmiştir. Bunun için anlatıma eski çağlardan başlıyordu. İlk çağlarda geçerli olan tek kanun kuvvetlinin kanunuydu. Bu dönemde ne kişiler, ne mallar hiçbir şey garanti altında değildi. Herkes başkalarının zorbalıklarından kendini korumak zorundaydı. Her insan diğer insanın kurduydu (Homo homini lupus). Bu kargaşadan kurtulmak için bütün fertler haklarını devlete devretmişlerdi. Devlet zorbalıklara son versin diye herkes gücünü devlete tahsis etmişti.

Bu nedenle özel mülkiyet kökünü devletin varlığından almaktadır. Bu nedenle de devletin sınırlama hakkı vardır. Bunun gibi tapınmanın şeklini de devlet düzenleyebilir. Özetle devlet bütün haklara sahiptir ama uyruklarının canına tasarruf edemez. Bu kişinin devlete haklarını devrederken ki gerekçesine aykırıdır. Yani devlet uyruklarından askerlik yapmalarını isteyemez, istememelidir.

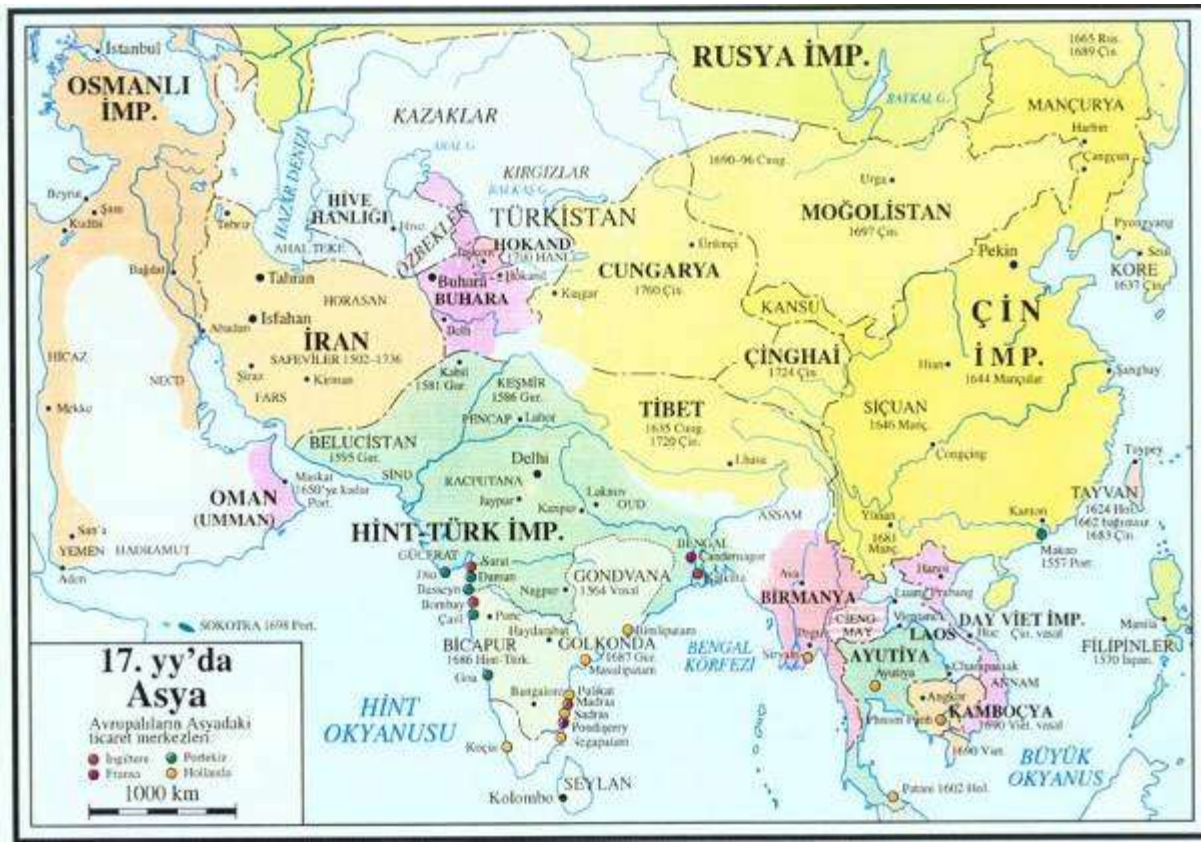
Hobbes'tan önce insanların kendilerini devlete bağlayan sözleşmede haklarından bir kısmını saklı tuttukları görüşü savunulmuştu. Hobbes ise tersine, insanların içinde bulundukları korkunç şartlardan panikleyerek, tüm haklarını devlete devrettikleri görüşünü savunuyordu.

Hobbes, mevcut yönetimler içinde mutlak monarşiyi yeğliyordu. Buna rağmen bu biçim doğal olmaktan en uzak olan yönetim biçimiydi. Devletin iradesi tek bir kişinin iradesi şekline geliyordu.

Hobbes, yaşadığı süre içinde, biri entelektüel, diğeri siyasi olan iki devrime tanıklık etmiştir. Bu devrimlerden siyasi olanı, yani mutlak monarşinin parlamenter demokrasinin temsili kurumlarıyla sınırlanması söz konusu olduğunda, Hobbes tam bir karşı devrimcidir. Entelektüel devrim, yani Ortaçağın tanrı merkezli ve Aristotelesçi dünya görüşünün bırakılarak, yeni doğa bilimleriyle, mekanik açıklamanın ve deneysel yöntemin benimsenmesi söz konusu olduğunda, o tam bir devrimcidir. Kendini tanımlayarak derki " insanlar, ölümden korktukları ve güvenlik istedikleri için bir hükümdara mutlak iktidar vermeye razı olurlar ".

Hobbes toplumcu bir görüş açısına sahipti. Hobbes'a göre insanlar birbirleri ile kavga ettikçe zorunlu olarak ortaya fazilet çıkıyordu. Devlet insanlar arasındaki kavgalara son veren bir organdı ve bu nedenle de devletin buyruklarını yerine getirmek fazilet demekti.

Fransa Kralı kendini güçlü hissediyor, 1680

1680 yılında Kara Kazaklar Moğolistan'a girip, Yarkend'i ele geçirdiler. Yarkend sakinleri imdada Galdan Hanı çağırdılar. Zungharlar (Cungarlar) Kaşkar (Kashgar) ve Yarkend'i aldılar. Yarkend sakinleri Galdan Hanı yöneticileri olarak belirlediler. Kazakların başına Tekva Han (1680 – 1718) geçti.

Fransa kralı XIV. Louis, şimdi kendine doğu hedefi olarak Elbe nehrini seçmişti. Kendini çok güçlü hissediyordu ve Avrupa'yı dize getireceğine inanıyordu. Strazbourg'u işgal etti. Peşinden Hollanda'dan Alost kentini istedi. Güya bu kenti Nimegue anlaşmasına koymayı unutmuştu.

1680 yılında Fransız yazar François de la Rochefoucault (1613 – 1680) öldü. Aristokrasiden geliyordu. Aşırı merkeziyetçiliğe karşı bir yazardı. Eserleri kötümser bir hava taşıyordu.

Hollandalı hekim Swammerdan (1637 – 1680), " Değişmeler Üzerine Gözlemler " adlı eserinde, bitin, cırcırböceğinin, çekirgenin, sivrisineğin, bok böceğinin, kelebeğin, karıncanın ve arının yaşamlarını anlatıyordu.

1680 yılına gelindiğinde Hollanda Cava kıyılarına tamamen hakim olmuştu. Endonezya'da, çoğu Müslüman olan pek çok devlet, Hollanda'nın yüksek hakimiyetini tanımıştı. Böylece Hollanda hakimiyeti Büyük Okyanusa ulaştı.

Krakatoa volkanı püskürdü. Kuvvetli bir ihtimal ile patlama küçük ölçekliydi.

Pueblo yerlileri, isyan ederek İspanyollardan Santa Fe (New Mexico)'yi aldılar.

Great Comet kuyruklu yıldızı, semalarda görüldü.

1680 yılında İstanbul Aksaray'da kocası seferde olan bir kadının zina halinde yakalandığı iddia edildi. Mahkeme kadının recm'ine, erkeğin idamına karar verdi. Bu karar çok tepki çekmiş ve nefretle karşılanmıştır. Bundan sonra da böyle bir karar verilmemiştir.

recm

1680 yılında Fransız yazar Dük La Rochefoucault öldü (1613 – 1680). XIII. Louis, Richelieu, Mazarin, XIV. Louis, bu asil sınıftan gelen yazara güvenli bir hayat sunmuşlardı. Bir ara, politik nedenlerle 8 gün Bastil'e kapatılsa bile imrenilecek rahatlıkta bir hayat yaşadı. Kraliçe – Richelieu çatışmasında kraliçeyi tutmuştu. Fronde ayaklanmasında iç savaşın şeflerinden biri olmuştu. Dük La Rochefoucault insanın karakteri, huyları ve davranışlar üzerine yazmıştı. Örneğin diyordu ki gerçek yiğitlik gibi tam korkaklık da yoktur. Bunların arasındaki alan öyle geniştir ki cesaretin bütün biçimlerini içine alır. Bu biçimler, huylarımız kadar değişiktir… Acıma, başkalarının derdinden kendi derdimizi anmaktır. Uğrayabileceğimiz, kendi başımıza gelebilecek yıkımların kurnazca bir sezisidir…

Moskova Ortodoks Patrikliği, 1681

Saint Basil Katedrali.

Osmanlılar Rusya üzerine yeni bir sefere hazırlanıyorlardı. Ruslar barış istedi. Şubat 1681 yılında Osmanlılarla Rusya arasında 12 maddelik anlaşma imzalandı (Bakhchisarai Analaşması). Bu anlaşmaya göre, Dinyeper (Özi) nehrinin sağı Osmanlılarda kalacaktı. Kiev ve çevresi Ruslarındı. Yeni kale yapılmayacaktı. Kırım kuvvetleri Rusya'ya saldırmayacaktı. Çar Rusya hükümdarı olarak tanınıyordu. Rusya'nın Kudüs Ortodoks kilisesi üzerinde hakkı olduğu da kabul ediliyordu. Moskova'da bir Ortodoks patrikliği kurulmasını Osmanlılar tastik ediyorlardı.

Ancak kısa süre sonra iki tarafında anlaşmayı kendi işlerine geldiği gibi yorumladıkları anlaşıldı. Osmanlı devleti, bu anlaşma ile Kazakların Karadeniz'e inmesine müsaade etmişti. Osmanlının bir hesabı vardı ama bu hesap az sonra gelişecek olaylar nedeniyle hiç açığa çıkamadı.

Cezayir Osmanlı deniz filosu, 1681 yılında, Civitavecchia limanındaki 10 Papalık gemisini ele geçirdiler. Cezayir'in ilk Dayısı olan Mehmet Dayı, öldürüleceğinden korkarak, Trablusgarp'a gitti. Yerine damadı Baba Hasan geçti.

Fransa ticaret gemileri Cezayir Korsanlarından çok çekiyorlardı. Fransa buna bir cevap olsun diye Amiral Duquesne komutasında bir filoyu Sakız adasına yolladı. Sakız limanına dostça giren filo, burada birden savaş bayrakları çekerek, saldırdı. Kent ve o sırada tersanede tamirde bulunan gemiler hasar aldılar. Sadrazam Merzifonlu bunu şiddetle protesto ve tehdit edip, hem Fransız elçisini tokatladı ve hem de tazminat gelene kadar Yedikule zindanlarına hapsetti. Fransız kralı XIV. Louis, elçisine atılan her tokatı suratında hissediyordu. Fransa istenen tazminatları ödedi. Ama Fransa Osmanlıya diş biliyordu.

Fransa'da Languedoc kanalı 1681'de tamamlandı. Böylece Akdeniz ile Atlas okyanusu birleşmişlerdi. Bordeaux'dan kalkan gemiler Garonne ve Aude ırmakları yolu ile Akdeniz'e iniyordu.Bu önemli projeyi mühendis Riquet 18 yılda gerçekleştirmişti. Riquet kanal açılmadan 8 ay önce ölmüştü.

Fransa zaten eskiden beri Avrupa'nın en gelişmiş yol şebekesine sahipti. Bu dönemde yeni yollar ilave oldu. Paris Orleans arasında çok güzel yeni bir yol yapıldı. Ancak hala seyahatler çok uzun sürüyordu. Paris Strazburg arası 11 gündü.

1681 yılında Galdan Tanrı Dağlarının kuzeyine esas Kazakistan'a saldırdı, ancak Sairam kentini ele geçiremedi.

Çin'de Wu San-kui ölmüş yerine torunu Wu Shih-fan geçmişti. Wu Shih-fan 1681 yılında Mançulara yenilerek ortadan kalktı. Çin şimdi, tamamen Mançu kontrolündeydi.

Fransa'da Huguenotlar üzerindeki baskı artık iyice artmıştı. 1681 yılında, yedi yaşından başlayarak, çocukların Katolikliğe döndürülmesi yasası çıktı. Direnen Protestanların çocukları ellerinden zorla alınıyordu. Huguenotlar devlet görevi alamıyorlardı. Maliyeci, hukukçu veya hekim olamıyor ve hatta bu eğitimleri bile alamıyorlardı. Son olarak cenaze töreni yapmaları da yasaklandı. Artık ölülerini geceleyin, sessiz ve gizlice gömüyorlardı.

Richard Simon'u eleştirenlerin başında Boussuet (1627 – 1704) geliyordu. 1681 yılında " Evrensel Tarih Üzerine Denemeler " adlı eserini yayınladı. Tanrı'nın tüm eski tarihe İsa'nın gelmesi amacıyla şekil verdiğini anlatıyordu. Ancak anlattıkları hep insan eylemleriydi. Bu eylemler içinde Tanrı bir kere vardı.

Lutherçi John Friedmann Mayer ise geleneksel kefaret öğretisinin kendi Oğlu'nun ölümünü isteyen bir Tanrı tanımladığını ve bunun yetersiz bir Tanrı tanımı olduğunu yazıyordu.

Tanrı adına yapılan zulümler, Haçlı Seferleri, Engizisyon mahkemeleri gittikçe daha fazla Hıristiyan'ı utandırıyordu. Dinde zorlama giderek artan vicdan serbestliği karşısında korkunç görünmeye başlanmıştı.

1681 yılında İspanyol edebiyatçı Calderon (1600 – 1681) öldü.

Son dodo kuşu öldürüldü.

Karacaoğlan

Karacaoğlan'ın 1606 yılında doğduğu, 1679'da veya 1689'da öldüğü sanılmaktadır. Yaşamı üstüne kesin bilgi yoktur. Nereli olduğu üstüne değişik görüşler öne sürülmüştür. Bazıları Kozan Dağı yakınındaki Bahçe ilçesinin Varsak (Farsak) köyünde doğduğunu söylerler. Gaziantep'in Barak Türkmenleri de, Kilis'in Musabeyli bucağında yaşayan Çavuşlu Türkmenleri de onu kendi aşiretlerinden sayarlar. Bir başka söylentiye göre Kozan'a bağlı Feke ilçesinin Gökçe köyündendir. Anadolu'da yaşayan Karakeçili aşireti onu kendinden sayar. Mersin'in Silifke, Mut, Gülnar ilçelerinin köylerinde, o yöreden olduğu ileri sürülür. Bir menkıbeye göre de Belgratlı olduğu söylenir. Bu kaynaklardan ve şiirlerinden edinilen bilgilerden çıkarılan, onun Çukurova'da doğup, yörenin Türkmen aşiretleri arasında yaşadığıdır.

Adı bazı kaynaklarda Simayil, kendi şiirlerinden bazısında ise Halil ve Hasan olarak geçer. Akşehirli Hoca Hamdi Efendi'nin anılarına göre Karacaoğlan yetim büyüdü. Çirkin bir kızla evlendirilmek, babası gibi ömür boyu askere alınmak korkusu ve o sıralarda Çukurova'da derebeyi olan Kozanoğulları ile arasının açılması sonucu genç yaşta gurbete çıktı. İki kız kardeşini de yanında götürdüğünü, Bursa'ya, hatta İstanbul'a gittiğini belirten şiirleri vardır. Yine bu şiirlerinden anlaşıldığına göre, Bursa'da evlendi, çocukları oldu ama ölen çocuk veya çocukları da oldu. Anadolu'nun çeşitli illerini gezdiği, Rumeli'ye geçtiği, Mısır ve Trablus'a gittiği de sanılıyor. Yaşamının büyük bir bölümünü Çukurova, Maraş, Gaziantep yörelerinde geçirdi. Doğum yeri gibi, ölüm yeri de kesin olarak bilinmemektedir. Şiirlerinden, çok uzun yaşadığı anlaşılmaktadır. Hoca Hamdi Efendi'nin anılarına göre Maraş'taki Cezel Yaylası'nda doksan altı yaşında ölmüştür. En son bulgulara göre ise mezarının İçel'in Mut ilçesinin Çukur köyündeki Karacaoğlan Tepesi denilen yerde olduğu sanılmaktadır.

Şiirinin kaynağını, doğup büyüdüğü göçebe toplumunun gelenekleri ve içinde yaşadığı, yurt edindiği doğa oluşturmuştur. Güneydoğu Anadolu, Çukurova, Toroslar ve Gavurdağları yörelerinde yaşayan Türkmen aşiretlerinin yaşayış, duyuş ve düşünüş özellikleri, onun kişiliği ile birleşerek aşık edebiyatına yepyeni bir söyleyiş getirmiştir.

Anadolu halkının XVII. yüzyılda çektiği acılar, göçebe yaşantısının yoklukları, çileleri, çaresizlikleri, şiirinde yer almaz. Şiirlerindeki insana dönüklüğünün özünde belirgin olan tema doğa ve aşktır. Ayrılık, gurbet, sıla özlemi, ölüm ise şiirinin bu bütünselliği içinde beliren başka temalardır. Duygulanışlarını gerçekçi biçimde dile getirir. Düşündüklerini açık, anlaşılır bir dille ortaya koyar. Acı, ayrılık, ölüm temalarını işlediği şiirlerinde de bu özelliği göze çarpar. Düşten çok gerçeğe yaslanır. Çıkış noktası yaşanmışlıktır.

Karacaoğlan'a göre, kişi yaşadığı sürece yaşamdan alabileceklerini almalı, gönlünü dilediğince eğlendirmelidir. Yaşama sevincinin kaynağı güzele, sevgiliye ve doğaya olan tutkunluğudur. Güzelleri, yiğitleri över, dert ortağı bildiği dağlara seslenir. Lirik söyleyişinin özünde, halkının duyuş ve düşünüş özellikleri görülür. Göçebe yaşamının vazgeçilmez bir

parçası olan doğa, onun şirinin başlıca temalarından biridir. Yaşadığı, gezip gördüğü yörelerin doğasını görkemli bir biçimde dile getirir. Dost, kardeş bildiği, sevgilisiyle eş gördüğü, iç içe yaşadığı bu doğa, onun için sadece bir mekan olmaktan ötedir. Şiirinin başka önemli bir teması olan aşkın var oluşu, doğadaki benzetmelerle güzelleşir. Onunla yaşanan sevinç, onun getirdiği acı doğa ile paylaşılır. Sevgili, şiirinde doğanın ayrılmaz bir parçasıdır. Şiirlerinde yer yer sıla özlemi ve ölüm temasına da rastlanır. Sevdiğinden, ilinden, obasından ayrı düşüşü özlemle dile getirir, yakınır.

Ölüm, ayrılık ve yoksullukla eş tuttuğu bir derttir. Doğa temasının yanı sıra şirinin asıl odak noktasını oluşturan aşk/sevgili kavramını, aşık şiirinin geleneksel kalıpları dışında bir söyleyişle ele alır. Onun için sevgili, düşlenen, bin bir hayal ile var edilen, ulaşılmazlığın umutsuzluğuyla adına türküler yakılan bir varlık değildir; doğa ve insan ilişkileri içindedir.

İlk kez onun şiirinde sevgililerin adları söylenir: Elif, Anşa, Zeynep, Hürü, Döndü, Döne, Esma, Emine, Hatice... Karacaoğlan bunların kimine bir pınar başında su doldururken, kimine helkeleri omzunda suya giderken, kimine de yayık yayıp halı dokurken görüp vurulmuştur. Gönlü bir güzel ile eğlenmez, bir kişiye bağlanmaz. Uçarılık, onun duygu dünyasının şiirsel söyleyişine yansıyan en belirgin yanıdır.

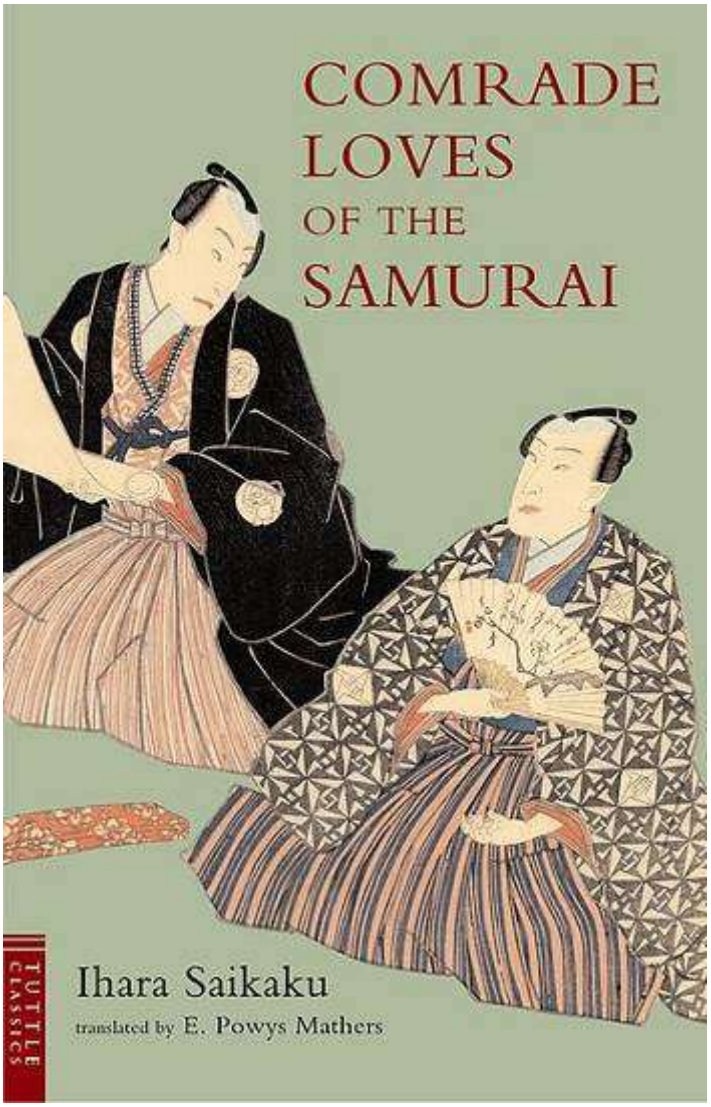
Erotizm, şiirine sevmek ve sevişmek olgusuyla yansır. Kanlı-canlı sevgili, cinsellik motifleriyle daha da belirginleşir, şiirinde etkileyici bir biçimde yer eder. Onun sevgiye ve kadına bakış açısı, aşık şiirine yenilik getirir ve bu gelenek içinde etkileyici bir özellik taşır.

Tanrı kavramı ve din teması şiirinde önemlice bir yer tutmasa bile, bu konudaki yaklaşımıyla da kendi şiir geleneğine yine değişik bir bakış açısı getirmiş ve sonraki kuşaklar üzerinde etkileyici yönlendirici olmuştur.

Karacaoğlan, yaşadığı çağda yetişmiş başka saz şairlerinin tersine, dil ve ölçü bakımından Divan Edebiyatı'nın ve tekke şiirinin etkisinden uzak kalmıştır. Anadolu insanının o çağdaki günlük konuşma diliyle yazmıştır. Kullandığı Arapça ve Farsça sözcüklerin sayısı azdır. Yöresel sözcükleri ise yoğun bir biçimde kullanır. Deyimler ve benzetmelerle halk şiirinde kendine özgü bir şiir evreni kurmuştur. Bu da onun şiirine ayrı bir renk katar. Bu sözcüklerin birçoğunu halk dilinde yaşayan biçimiyle, söylenişlerini bozarak ya da anlamlarını değiştirerek kullanır.

Mecaz ve mazmunlara çokça başvurması, söyleyişini etkili kılan önemli öğelerdir. Şiirsel söyleyişinin önemli bir özelliği de, halk şiiri türü olan mani söylemeye yakın oluşudur. Koşmalar, semailer, varsağılar ve türküler şiirleri arasında önemlice yer tutar. Bunların her birinde açık, anlaşılır bir biçimde, içli ve özlü bir söyleyiş birliği kurmuştur

Erkek Aşkının Büyük Aynası

Geçmişte, birçok savaşçı grupta savaşçı – aşık çiftler oluşturma geleneği vardı. Bunu zaman zaman gördük. Japon Samuraylarda da usta çırak ilişkisi içinde hiç de yadırganmayan bu bağlılık vardı. Dolayısıyla Japonya'daki homoseksüellikten Samurayları dışta tutarak söz edilemez. Samuraylar arasında Antik Yunandaki pederastik ilişkiye benzer bir bağ vardı. Edo Döneminde (M.S. 1600- M.S. 1868) Samurayların usta-çırak arasındaki bu cinsel ilişkisi, sıradan bir olay olarak yaşanmaktaydı. 1687 de Ihara Saikaku " Nanshoku Okagami " (Erkek Aşkının Büyük Aynası) adlı kitabında bu homoseksüel ilişkiyi açıkça yazmıştır.

" Kadınlar kesinlikle hiçbir önemi olmayan yaratıklardı. Ama oğlanlara duyulan sevgi daha samimi bulunuyordu ve gerçek sevgiydi! "

Gerçek bu olsa da bunun açık seçik ilanı rahatsızlık vermişti. Şogun bu tarz ilişkiye girenlerin " gerçek samuraylar sayılmayacaklarını " ilan etti.

Benzer bir açıklama Yamamoto Tsunetomo'nun (1659–1719) Samuray'ın Yolu hakkındaki düşüncelerini açıklayıp, yazdığı Hagakure (Saklı Yapraklar) adlı kitapta da yapıldı. Böylece bazı uygulamaların ne kadar alışagelmiş olduğu da açıkça gösterilmiş oldu. Hagakure'de samuraylar arasındaki homoseksüel ilişki ve platonik aşklar açıklanıyordu. Bu açıklamalar her ne kadar o dönemde suç sayılmasa da ve inançlarla ters düşmese de Samurayların alışılmışın dışındaki bir biçimde, " cinsellikle " ilgili bir konuda öne çıkmaları rahatsızlık verdi. Samuraylar cinsellikle değil beceri ve zekaları ile öne çıkmak üzere eğitilmiş olmalıydılar.

Hagakure'nin yazarı Yamamoto'nun kendisi samuray dünyasından geliyordu. Efendisinin ölümünden sonra samuraylıktan ayrılarak, inzivaya çekilmiş ve Budist rahibi olmaya karar vermişti. İnzivada yaşadığı kulübede kendisini ziyarete gelen genç bir samurayla yaptığı konuşmaları daha sonra bu genç samuray Hagakure adıyla kitaplaştırmıştır. Samurayların yaşantısı, samuraylık felsefesi ve kısaca Samuray'ın Yoluna dair düşünce ve öğretiler vardı. Kitap esas olarak yaklaşık 11.000 parçadan oluşuyordu. Ayrıca kabilelere ait öykülerin de bulunduğu oldukça canlı bir içeriğe sahipti.

Japon kültürünün bir diğer unsuru da geyşalık kurumudur. Geyşa kurumu Edo Dönemi'nin (1600 – 1868) ortalarında ortaya çıktı. İlk Geyşa'lar " hokan " ya da " taikomoçi " denen dansçı ve şarkıcı erkeklerden oluşuyordu. Daha sonra bu guruplara kadınlarda katılmaya başladı ve giderek sadece kadınların yaptığı bir meslek haline geldi.

1700'lerde Geyşa'lık mesleği, vesikalı hayat kadınlığı ile aynı görülüyordu. Ancak Edo Dönemi'nin sonlarına doğru Geyşa'lar, resmi toplantılar da dahil olmak üzere, birçok sosyal, politik etkinlik ve toplantılara çağrılmaya başlandı. Geyşalar eğitildiler. Kıyaslamak gerekirse Antik Yunan'daki Heteralara benzetilebilirler.

Gayşa gösterisi

Osmanlıların Avusturya Saldırısı, 1682

Çar Petro

1682 yılında, hasta olan kardeşi V. İvan'la birlikte eş kral olarak, Çar Petro (Büyük Petro) Rus tahtına çıktı. Çar I. Aleksey'in ikinci eşi Natalya Narışkina'dan olan oğludur. Bu dönemde, Rusya'yı fiili olarak, üvey ablası Sofia yönetiyordu.

Petro, bir köye yollandı. Orada yoksul bir yaşam sürdü ve çok sığ bir eğitim aldı. Petro sık sık Moskova'daki yabancılar mahallesini (Avrupalılar) ziyaret ediyordu. Bu sırada bir Hollandalı ona oyuncak bir yelkenli gemi yaptı. Bu mahallede ileride danışmanı olacak kişiler ile tanıştı. İleride metresi olacak Anna Mons'u da orada buldu.

1682'de 1682 Moskova İsyanı oldu. Halk Kremlin'i bastı, pek çok Boyer öldürüldü.

İsveç tahtına XII. Karl (1682 – 1718) çıktı.

Avusturya, otuz Yıl Savaşlarından sonra da Protestan, Macarlar üzerindeki baskıyı sürdürüyordu. Son zamanlarda bu baskıyı hem arttırmış ve hem de Orta Macaristan'a yaymıştı. Protestan Macar asillerinden İmre Tököli baskılara karşı dururken Osmanlılardan yardım istedi.

Tököli İmre'nin Osmanlılardan istediği yardım, Fazıl Ahmet Paşa'nın ölümü üzerine sonuçsuz kalmıştı. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, İmre'nin bu isteğini kabul ederek, yardım etti. İlk olarak İmre Tököli Orta Macaristan kralı ilan edildi. Bu nedenle Osmanlılarla Avusturya arasındaki barış anlaşmasının bitimine daha 2 sene olmasına rağmen, iki devlet arasında çatışmalar başladı.

Kanuni Sultan Süleyman'dan beri, Osmanlılarla Habsburg, Macaristan için, sürekli savaşmışlardı. Nihayet sonuna doğru aralarında bir anlayış birliği oluşmuştu. Macaristan'ın büyük bir bölümü, İstanbul'a bağlı beylerbeylikler olarak düzenlenip, Osmanlı toprağı olmuştu. Osmanlı eyaletlerinin doğusunda Erdel, bağımlı bir prenslik olarak durumunu sürdürüyordu. Batıda ise, Hırvatistan'dan Erdel'e kadar uzanan dar bir şerit Habsburg egemenliğindeydi. Osmanlılar ile Habsburg arasında da sıkışmış dar bir bölge vardı. Bu dar bölgeye " Orta Macaristan " deniyordu. Avusturya 1606'ya kadar bu bölgeyi elinde tutabilmek için Osmanlılara vergi ödemişti. Zitvatoruk anlaşması ile Orta Macaristan harcından vazgeçilmişti.

Kara Mustafa Paşa, Budin beylerbeyi İbrahim Paşayı İmre Tököli'ye yardım ile görevlendirmişti. İbrahim Paşa bütün Orta Macaristan'ı ele geçirdi ve daha önce Avusturya tarafından alınmış olan Fülek kalesini geri aldı. Avusturya barış anlaşmasının yenilenmesini istedi. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa bu isteği kabul etmeyerek padişah IV. Mehmet'i Avusturya üzerine yapılacak bir sefere razı etti.

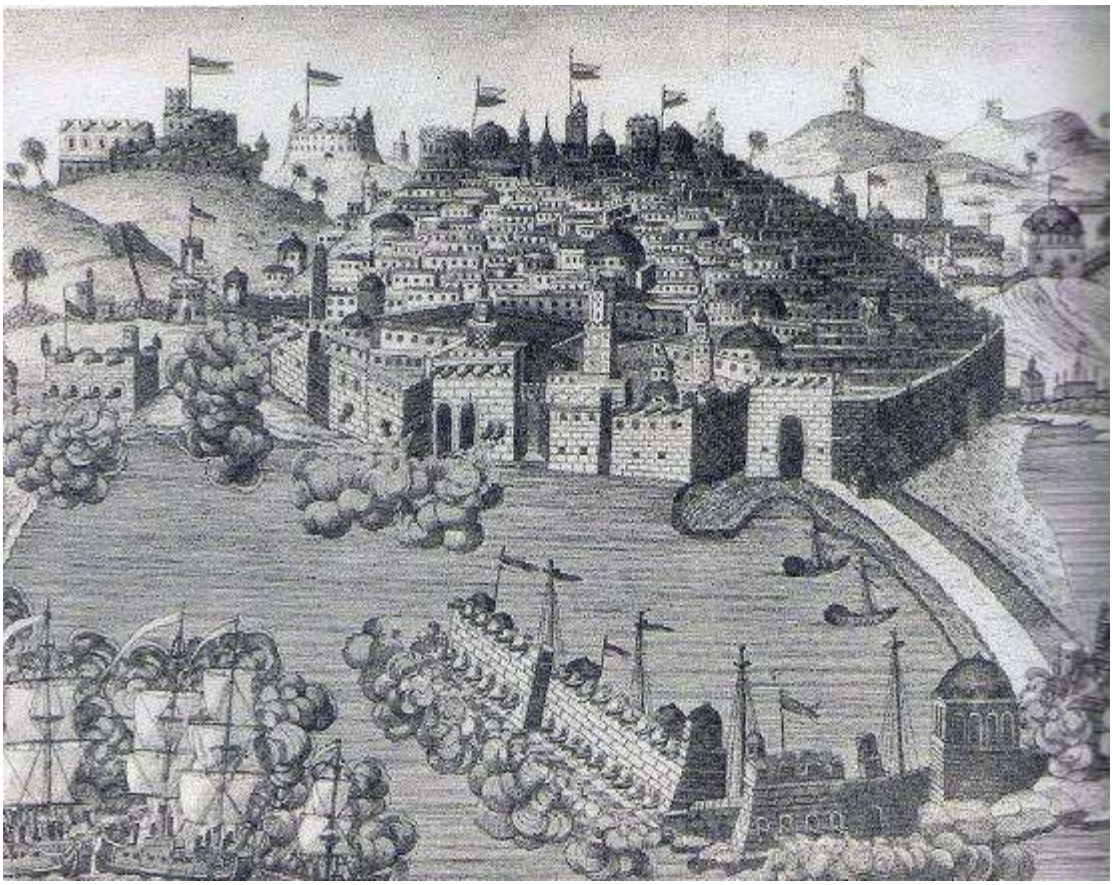
1682 yılında Avusturya'ya sefer için Osmanlı hazırlıkları başladı. Savaşın kaçınılmazlığını gören Avusturya ise ittifak arayışlarına girmişti. İspanya, Venedik, Lehistan, Papalık devletleri ve Brendenburg, Bavyera, Saksonya, Frankonya prenslikleri ile yardım anlaşmaları imzaladı. Avusturya Fransa ile savaş halindeydi. Ancak Fransa bile Osmanlı savaşı sırasında, Avusturya ile savaşmayacağını bildirdi. Avrupa Osmanlılar karşısında büyük oranda birleşmişti. Lehistan'la Avusturya arasında yapılan anlaşmaya göre ise, savaş sonunda Lehistan Bucaş anlaşması ile kaybettiği yerleri geri alacaklardı. Ayrıca Eflak ve Boğdan da Lehistan'a kalacaktı.

Bu sırada İzmir'de büyük bir yer sarsıntısı oldu. Çok insan öldü. Ölenler arasında İskenderiye patriği ve Fransa Konsolosu da vardı.

Osmanlı ordusunun hareketini haber alan, Fransa kralı XIV. Louis, Ren üzerindeki Fransız-Alman çatışmasına hemen son verdi. İmparatora, Ren üzerindeki tüm kuvvetlerini çekip, Osmanlılara karşı kullanabileceğini bildirdi. Osmanlılar Yanıkkale'yi de geçip, Viyana'ya gelirlerse, savaşa bir Fransız ordusu yollayacaktı. Türklere karşı olunca, Fransa'nın Katolik kralı, en büyük düşmanı ile hemen birleşiyordu.

Fransa'da ise, Fransa Protestanları, kralın bütün zulmüne rağmen, XIV. Louis'e çok bağlıydılar. Sonuna kadar Kralın müşavirleri tarafından kandırıldığına inandılar. Kralı uyarmaya çalıştılar. Ancak, 1682'de Louis vahşi bir ferman daha yayınladı. Bundan böyle Protestan ebe olmayacaktı, olanların cezası ölümdü. Katolik ebeler zaten Protestan evlere gitmiyorlardı. Bu fermandan sonra binlerce çocuk ölü doğdu. Fransız Protestanlarının yaşam hakkı ellerinden alınmıştı.

Berberi korsanları ile başı dertte olan Fransa 1682 ve 1683'de Cezayir'i bombaladı.

1682 Cezayir Bombardımanı

Hindistan'ın kanlı İmparatoru Evrengzib, hareketli bölgelere yakın olmak için başkenti Delhi'den Dekkan'da bulunan Khadka'ya taşıdı. Buraya daha sonra Evrengabad denecekti.

1682 yılında, Galdan, Turfan ve Hami'yi fethetti. Budist baskısı altında kalan Müslümanlar Kansu'ya sığındılar.

İngiltere'de Chelsea'de askeri bir hastane kuruldu. Haley kuyruklu yıldızı Edmond Halley tarafından keşfedildi. Bu sırada Almanya'ya ilk siyah köleler geldiler.

Önemli bir Fransız ressamı, peyzajcı olan Claude Lorrain (1600 – 1682) öldü.

Liman, Claude Lorrain

İkinci Viyana Kuşatması, 1683

1683 Viena Savaşı

Kahve, 1683'de II. Viyana kuşatmasından az önce Viyana'ya girmişti.

Osmanlı ordusu, Şubat 1683'de Padişah IV. Mehmet ile birlikte Edirne'den yola çıktı. Belgrad'a gelindiğinde padişah veziriazam Kara Mustafa Paşayı başkomutan atadı. Ordu Savaş meclisinde iki fikir çatıştı. Biri doğrudan Viyana üzerine gidilmesini istiyordu, diğeri önce Yanıkkale ve Komaran kalelerinin ele geçirilip, ertesi yıl Viyana üzerine yürünmesini doğru buluyordu. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Viyana üzerine doğrudan gidilmesini istiyordu. Sadrazam, karşı fikirde olanları ölüm tehdidi dahil her tip baskı ile kendi düşüncesine razı etti. Ordu Viyana'ya doğru yola çıktı.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa başarılı bir mülkiye idarecisi olan dürüst, yolsuzluğu görülmeyen bir vezirdi. Ama Kara Mustafa Paşa'nın büyük bir orduyu yönetecek iyi bir mareşal olduğunu söylemek mümkün değildir. Uzun zamandır, bu gibi savaşlarda yani Kırım Hanlığının katıldığı savaşlarda sadrazamla, hanlık arasında protokol ve karar vermek konusunda denge kurulamamaktaydı. Nitekim bu savaşta da iki taraf birbiri ile mücadele etmiştir. Aynı mücadele Viyana üzerine nasıl sefer yapılacağı görüşmeleri sırasında da görülmüştü.

Bu sırada Cezayir'de Mezomorta Hüseyin Reis, Hasan Dayıyı öldürerek, iktidarı ele aldı. Divan bu Mezomorta Hüseyin Reisi amiral ve beylerbeyi yaptı.

Haziran ayında Hüseyin Paşa komutasında bir Osmanlı ordusu, yanında İmre Tököli olduğu halde, Bratislava'yı ve burada bulunan İmparatorluk tacını ele geçirdi. Peşinden Slovakya'yı işgal etti. Avrupa dehşet içindeydi.

Başka bir Osmanlı ordusu da Viyana çevresindeki Ovar, Hanburg kaleleri ile pek çok palangayı ele geçirdi. 14 Temmuz 1683'de Viyana kapılarına dayanıldı. İmparator Leopold Viyana'yı terk ederek, Lens'e çekildi.

Osmanlı ve Kırım akıncıları Avusturya içlerinde ilerliyorlardı. Pek çok şehir yakıldı. Akıncıların yanlarında taşıdıkları esir sayısı 81.000 olmuştu. 6 bin delikanlı, 11 bin genç kadın, 14 bin genç kız, gerisi yaşları 20 – 30 arası olan erkek ve kadınlardı. Bu 81 bin rakamı Osmanlı ülkesine gelebilen esir sayısıdır. Bozgundan sonra Almanlar pek çok esir kurtarmışlardır ki onlar bu sayının dışındadırlar. En güzel kızlar 50 altın kuruşa satılmıştı. Alelade esirler koyun fiyatına satıldılar. Osmanlı askerlerinin önemli bir bölümü ele geçen ganimetleri yeterli buluyordu. Asker biran önce geri dönüp, ganimetini paraya tahvil etmek istiyordu. Savaşma arzusu çok azalmıştı, herkes, ganimetlerini korumaya çalışıyordu.

Kara Mustafa Paşa, başta şehre hakim olan Kahlenberg olmak üzere Viyana etrafındaki kaleleri, almadan işe girişti (Viyana Savaşı). Ayrıca gelirken yanında ağır kuşatma topları da getirmemişti. Polonya ordusu Jan Sobieski komutasında yardıma gelmiş ve Habsburg ordusu ile birleşmişti. Kara Mustafa Paşa bunu biliyordu. Bu sırada Viyana surları da yer yer yıkılmıştı. Viyana düşmek üzere idi. Veziriazam, önce Viyana'ya girmek sonra Polonya ordusunun üzerine dönmeyi düşünüyordu.

Viyena Savaşı

Bütün bu tedbirsizlikler, 12 Eylül 1683'te Kahlenberg'te mevzilenen Polonya ve müttefik ordusunun Jan Sobieski komutasında, ani bir saldırısı yapmasına neden olmuştu. Müttefik ordusu Tuna üzerindeki köprüden geçip, saldırdılar. Bu köprüyü muhafazaya Kırım hanı Murat Giray görevlendirilmişti. Köprünün müdafaası bir yana, köprü atılmış bile olsa, müttefik ordusu Osmanlı kuvvetlerine saldıramazdı. Ama Murat Giray, kuvvetli bir olasılık ile intikam almak veya kendini önemsetmek için pasif kalmıştı.

Bu saldırı ile iki ateş arasında kalan Osmanlı safları bozuldu. 10 Eylül 1683'deki bu savaşta Osmanlılar tüm ağırlıklarını ve hazineyi savaş alanında terk ettiler. Her şeye rağmen yer yer Osmanlı ordusunun saldırıları durdurduğu ve mevzileri tuttuğunu belirtmek gerekir. Ancak sonuçta bu bozgun 16 yıl süren savaşlara neden oldu.

Osmanlı Bozgunundan Hemen Sonra, 1683

Visegrad yukarı kalesi

Veziriazam dağılmış Osmanlı ordusunu Yanıkkale önünde toplayıp, Budin'e çekildi. Osmanlı ordusunda disiplin tekrar sağlandı. Galip Alman ordusuna karşı, onları karşılamak üzere, Budin beylerbeyi Kara Mehmet Paşa yollandı. Avusturyalılar onu da yenip, Estergon'u kuşattılar. Avusturya Estergon'un peşinden Višegrad'ı eline geçirdi.

Jan Sobieski, Kamaniçe'yi alarak Boğdan'ı işgal etmek istedi. Bu düşünce Osmanlı ve Kırım kuvvetlerinin ortak çabası ile suya düşürüldü.

Venedik Girit'in öcünü almak, kaybını karşılamak istiyordu. Karadan ve denizden hücuma geçti. Ancak Dalmaçya kıyılarında iki, üç kaleyi almaktan başka bir şey yapamadı.

Avrupa için Osmanlı tehdidi uzaklaştırılmıştı. Buna tüm Avrupa'da çok sevinildi. Osmanlı için ise sadece başarılı olamayan bir seferdi. Osmanlılar Macaristan'a çekildiler. Veziriazam kışlık karargahını Belgrad'da kurdu. Gelecek baharda yeni bir sefer düşünüyordu. Ama bu sırada merkezde Kara Mustafa Paşa aleyhine kuvvetli bir hava esiyordu. Kara Mustafa Paşa Edirne'ye çağrıldı.

Kırım Hanı savaşta kusurlu görülerek, görevden alındı. Yerine II. Hacı Giray atandı (Ekim 1683). Alman ordularının ilerlemesi devam ediyordu. Estergon Avusturya'nın eline geçti. Osmanlı İmparatorluğu bu kötü durumdan mesul tuttuğu veziriazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşayı idam etti (Aralık 1683).

Başta, Padişah, Viyana bozgununu bir kalenin alınamaması olarak mütalaa etmiş, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'ya pek sinirlenmemişti. Ama sonra, üst bürokrasi, bu bozgunu bir felaket

ve rezalet olarak algılayıp, IV. Mehmet'i Merzifonlu aleyhine işlemeye başladı. Bu sırada Haziran ayında Turhan Valide Sultan 55 yaşında ölmüştü. Hatırlanacağı gibi, Valide Sultan devletini düşünen, şahsi hırs peşinde olmayan, akıllı ve dirayetli bir kişiydi. Onun ölümü ile hem Köprülüler çok önemli bir hamilerini kaybetmişler ve hem de padişah IV. Mehmet önemli bir danışmanından olmuştu. Sonuçta rüzgar değişmiş ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa idam edilmişti.

Veziriazamın muarızları ordunun Merzifonlu Kara Mustafa Paşayı istemediğini, isyan etmek üzere olduğunu yaymışlar ve söylüyorlardı. Aslında ordu sadrazamdan memnundu ve vaziyeti kurtarabilecek tek kişi de Merzifonlu Kara Mustafa Paşaydı. Onda olan kabiliyet ve otorite o sırada mevcut olan kadroda yoktu.

IV. Mehmet idamı tatbike başmubayincisi Gazazzade Ahmet Ağa'yı memur etmişti. Ahmet Ağa Belgrad'a gitti. Durumu Yeniçeri Ağası Vezir Tekirdağlı Bekri Mustafa Paşaya bildirdi. Beraberce gece yarısına doğru Merzifonlu'nun kaldığı saraya gittiler. Kara Mustafa Paşa azlinden başka idam fermanı olup, olmadığını sordu. Ahmet Ağa saygılı bir dille, durumu ima etti. Bunun üzerine Merzifonlu namaz kıldı. Kürkünü ve kavuğunu kendi çıkardı. Celladı çağırdı: " Halıyı kaldırın, vücudum zemine düşsün " dedi. Kendi eli ile sakalını kaldırdı. Cellat ibrişim kemendi boynuna geçirerek, idamı infaz etti. Henüz 48 yaşındaydı.

Merzifonlu yerine Kara İbrahim Paşa veziriazam atandı. Kara İbrahim Paşa, Kara Mustafa Paşanın kaymakamlığını yapıyordu. Şimdi Avusturya, Lehistan ve Venedik Osmanlı İmparatorluğuna karşı ayrı cepheler açarak, hücum ettiler.

Osmanlı devleti II. Viyana kuşatmasından sonra gelecek olan üst üste yenilgilere kadar devranın değiştiğini anlayamamıştı. O yine eskisi gibi iç işlerini düzeltip, içerde disiplini sağlayınca, Avrupa'yı dize getireceğini sanıyordu. Halbuki zaman değişmişti, şimdi Osmanlılar değişen zamana ayak uydurmakta güçlük çekiyorlardı.

Estergon

Mısır'da Osmanlı varlığı tekrar zayıflamıştı. Mısır'ın vergisi 23 milyona düşürüldü.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşanın Hataları

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa

II. Viyana kuşatmasının Osmanlılar açısından bozgunla bitmesinde bir dizi sebep vardır. Bunlar aşağıda özetlenmiştir.

Kuşatmadan bir yıl önce Osmanlı İmparatorluğunun Tököli'ye ordu yollayarak yardım etmesi Almanya açısından bir erken uyarı olmuştu.

Uzun zamandır doğal bir müttefik olan Fransa, uygunsuz hareketler ile karşı cepheye itildi. Aslında Fransa'nın hoş tutulup, Almanya karşısında ikinci bir cephe açılmasına çalışılmalıydı.

Son senelerde Lehistan'ın üzerine gidilmişti. Halbuki Lehistan'ın gönlü alınarak, ya Osmanlıların yanına çekilmeli veya en azından tarafsız kalması sağlanmalıydı.

Savaş, ordu hareket etmeden 2,5 ay önce ilan edilerek, baskın özelliği yitirilmişti. Almanya hazırlık yapmaya fırsat bulmuştu.

Yolda çok zaman kaybedilerek, Viyana önlerine geç varılmıştı.

Ordu yanında ağır muhasara topları götürmemişti. Hatta yeterli top bile götürmemişti. Kuşatma süresince top üstünlüğü Almanlarda oldu. Osmanlı ordusu ancak geceleri savaş verebildi.

Kara Mustafa Paşa kentin yağmalanmasını ve aşırı zarar görmesini istemiyordu. Bunun için ağır ve çok yoğun saldırılar yapmadı. Kentin avucunda olduğunu biliyor ve nasılsa elime düşecek diyordu.

Kara Mustafa Paşa sadece Viyana kentini değil, üzerine gelen düşman ordusunu da çok küçümsemişti. Gerekli önemi verseydi, Sobieski kumandasında ki ordunun hiç şansı olmazdı.

Kuşatma öncesi yapılan yağmalarla askerin büyük bir kısmı yeterli ganimet elde etmişti. Asker malını paraya çevirmek için biran önce dönmek istiyordu. Bu da askerin savaş gücünü düşürücü bir unsurdu.

Bu yukarıdaki hususların biri veya ikisi sonuca etki edemezdi. Ancak hepsi birden ve üst üste gelince, Osmanlı bozguna uğramıştı. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa bunları bilmediğinden değil, kendine ve Osmanlıya çok güvendiğinden önemsememişti. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Avrupa'yı yok saymıştı.

1683’ün diğer olayları

Fergana vadisi

Anadolu'da XVII. yüzyıl sonlarına doğru görülen yerel Celali toplulukları da II. Viyana Kuşatması'ndan sonra Avusturya ve müttefiklerine karşı yürütülen savaşlarda asker olarak orduya alındı.

Celali ayaklanmaları, Osmanlı toprak düzenini büyük ölçüde değiştirdi. Ağır vergiler yüzünden ya da “ Büyük Kaçgun ” sırasında yerlerinden olan çiftçilerin toprakları mültezimlerin ya da yerel yöneticilerin eline geçti. Vergiler yüzünden borca giren köylüler, işledikleri toprakları sonunda tefecilere kaptırdılar. Bozulan tımar sistemi Celali ayaklanmalarına, ayaklanmalar tımar sisteminin bozulmasına sebep oldu. Böylece Osmanlı toprak düzeninin bel kemiği olan Tımar Sistemi bozuldu. Büyük nüfus hareketleri ortaya çıktı ve kentlere büyük göçler oldu. Tarımsal üretim geriledi ve kıtlık tarım ürünleri fiyatlarının yükselmesine yol açtı. On binlerce insan yaşamını yitirdi ve pek çok yerleşim yeri yıkıma uğradı. İsyandan sonraki kıyımdan kaçabilenler İran'a kaçarlarken, saklananlar günümüz İç ve Doğu Anadolu Alevilerinin temelini oluşturdular. Saklanmayı başaran bu Türkmen oymaklarından bazıları Kürt ve Zazalarla etkileşime girip Kürtleşmişlerdir. Saklanamayan ve kaçamayan kalabalık Türkmen aşiretleri ise bugünkü Bulgaristan topraklarına sürgün edilmişlerdir. O vakte kadar yalnız Batı Anadolu’dan yapılan iskanlarla az bir Türk nüfusuna sahip olan Balkanlarda bu tarihten itibaren Türkmenler çoğalmıştır.

II. Viyana kuşatmasından sonra Japonya’ya giden Hollanda kaptanı, Shoguna Viyana kuşatması hakkında çok teferruatlı bir rapor veriyordu. Kapiten (Kaptan) tarafından Japonlara verilen raporlarda XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu çok önemli bir İmparatorluk olarak anlatılmıştır.

1683 yılında, Fransa, İran’dan Ermenistan, Kalde ve Suriye Hıristiyanlarının koruyucusu olma hakkını elde etti. Hatırlanacağı gibi Maskat limanı Umman Sultanının elindeydi ve o da sık sık İran kıyılarını vuruyordu. Şah, Maskat’a karşı bir Fransız donanması yollanmasını istiyordu.

Bu sırada Almanya karşısında çok zor durumda olan Osmanlılar da Fransa ile aralarını düzeltmeye çalışıyorlardı. Fransa'ya Mısır'dan geçirdikleri transit malzeme için gümrük tarifesi %20'den % 3'e indirildi. Bu hak sadece Fransızlara verilmişti.

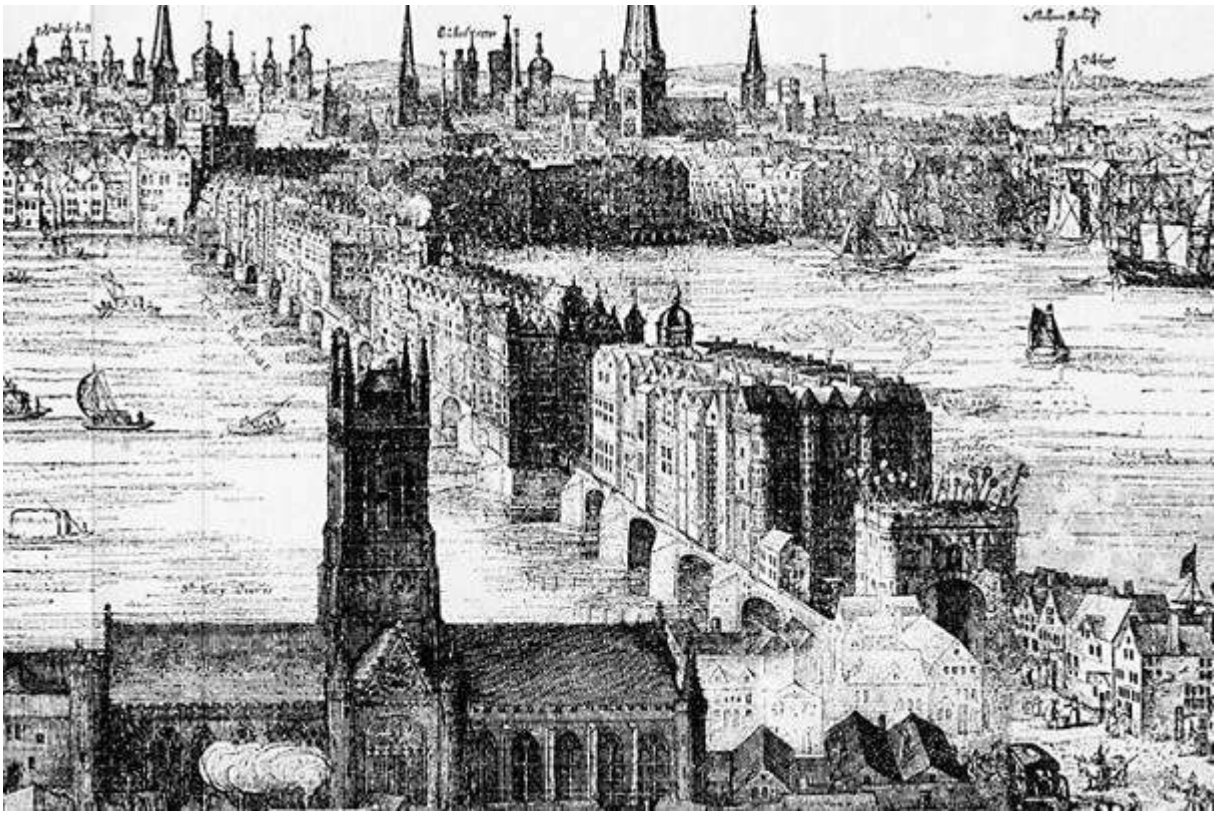
Çin'de Mançu hanedanına karşı direnen sadece korsan Koxinga ailesi kalmıştı. Torunu 1683'de Çin İmparatoruna boyun eğdi. Qing Hanedanı amirali Shi Lang 300 gemi ve 20.000 asker ile Tungning Krallığını (şimdiki Taiwan and Penghu) boyun eğdirmeye gitti.

1683 yılında Galdan'ın (Goldan) orduları Taşkent ve Seyhun'u (Sırı Derya'yı) ele geçirdi, iki Kazak ordusunu da yendi.

Galdan, Kara Kazakları hedef aldı ve Fergana Vadisini (Fergana valley) alt üst etti.

Hatırlanacağı gibi Sabbatay Zevi'nin kötülükle mücadelesine, onun tarzında devam edebilmek için 200 Osmanlı Yahudi'si aile, toptan İslam dinine girmişlerdi. Birbirlerinin evlerinde gizli sinagoglarda toplanarak ve hahamlarla yakın ilişkilerini sürdürerek, gizliden gizliye Yahudiliğe bağlı kaldılar. Türkiye'de hala görünüşte İslam'ı kusursuz yaşayan ama gizli olarak Yahudiliklerine tutku ile sarılan, küçük bir gurup verdir. Bunlar Dönmelerdir.

Soğuk bir kış geçiyordu. Thames nehri dondu.

Londra Köprüsü (1616)

Evliya Çelebi

Evliya Çelebi (1611 – 1684'e doğru), Enderun'da yetişti. Babası Derviş Mehmet Zilli kuyumcubaşıydı. Babası pek çok savaşa katılmış, sürre emirliği yapmış ve taş ve tahta oyma eserleri olan bir kişiydi. Evliya çelebi çok ciddi eğitim almıştı. 7 yıl Unkapanı'nda Fil yokuşundaki şeyhülislam Hamit Efendi medresesinde eğitim gördü. Daha sonra eğitimini Enderun'da sürdürdü. Otuz yaşına kadar pek bir şey yapmadı.

Evliya Çelebi IV. Murat'ın musahibi olmuş, hoş sohbetleri ile padişahı eğlendirmiş, onun tarafından aranan ve sevilen bir kişi olmuştu. Ondan sonra ileride Veziriazam olacak olan Melek Ahmet Paşa'ya bağlandı. Melek Ahmet Paşa ile anne tarafından bir akrabalığı vardı. Bundan sonra pek çok seyahat yaptı. Bu yolculuklarını " Seyahatname " adlı 10 ciltlik eserinde anlattı.

Evliya Çelebi, ufak, zayıf, çevik, ata iyi binen, cirit oynayan, iyi silah kullanan, hoş sohbet, insan ilişkileri iyi olan biriydi. En azından 1655 yılına kadar sakal bırakmamıştı. Hayatını seyahat etmek üzere kurmuş, herhangi bir mevki hırsına kapılmamıştı.

Güzel sesli bir hafız ve iyi bir musikişinastı. Ancak iyi bir şair değildi. Eseri XVII. yüzyılda kullanılan dili göstermesi açısından da önemlidir. Mizah yeteneği yüksek bir kişiydi. Taklitler yaparak, hoş öyküler anlatarak dinleyicilerini eğlendirmesini bilirdi.

Dünyadan zevk almasını bilen bir kişiydi. Her ne kadar dergah ve tarikat mensubu gibi görünse de İstanbul'daki mesire yerlerini, meyhaneleri, bütün saz ve söz meclislerini bilen ve

dolaşan bir zevk ehliydi. İstanbul'da ne kadar meddah, Mukallide, sazende, hande varsa hepsini tanırdı. İçki içer ve diğer keyif verici maddeleri kullanırdı.

Zamanında yazdığı esere Haremdeki kadınların hoş vakit geçirmesi için yazılmış bir eser olarak bakılmıştır. Bugün bile Evliya Çelebiyi eğlenmek için okuyanlar vardır. Bir Indiana Johns filmleri kıvamındaki eseri sürükleyici ve büyüleyicidir. Bir o kadar da belgesel nitelik taşır. Çoğu yer için ilk elden kaynak niteliğindedir.

Yalın bir dil kullanmış, yerel deyimleri yazısına katmıştır.

Muharrem ayının aşure günü Evliya Çelebi rüyasında Ali Çelebi Camisindeki büyük bir cemaat içinde Peygamberi görür. Helecanlanarak " Şefaat ya Resul Allah " diyeceğine " Seyahat ya Resul Allah " der. O sırada Sad İbn Vakkas'da göreceklerini yazmasını tembih etti.

Evliya Çelebi önce İstanbul'u gezip, Seyahatnamesi'nin birinci cildini yazdığı bilgileri topladı. Sonra Bursa'ya gitti. Babası Evliya Çelebiye seyahate çıkma izni vermiyordu. Bursa dönüşünde, babasından seyahat iznini de alan Evliya artık rahat rahat gezecekti. Gezdiği 50 yıl içinde, 257 yeri gezdi ve 25 milyon Km2 bir coğrafyayı dolaştı. Bu gezileri 10 ciltlik bir eserde anlatılmıştır. Yazdıkları okundukça insanı hayrette bırakır.

Seyahatleri sırasında Azak kalesinin alınma seferine katılmış, Kırım Hanın yanında bir süre kalmış, 1645'de Girit harbine katılıp, Hanya kalesinin alınması savaşlarında bulunmuş, 1646'da Anadolu'yu baştanbaşa kat etmiştir. Bu sırada Safevi hanının elçisine refakat ederek Tiflis, Bakü, Gürcistan ve Azerbaycan'ı gezmişti.

Erzurum Beylerbeyinin hizmetinde bulunduğu bir sırada Celalilerin eline düştü. Bu sırada yapılan savaşlarda ve Celalilerin öldürülmesinde görgü tanığı olarak yer almış ve bunları anlatmıştır.

Bundan sonra Şam, Beyrut ve Sayda başta olmak üzere Suriye, Lübnan ve Filistin'i gezip, görmüştür.

Akrabası Melek Ahmet Paşanın sadrazam olması üzerine, Sarayda olan garip ve enteresan olayları yazmıştı. Melek Ahmet Paşa, Özi beylerbeyliğine atanınca, Evliya Çelebi de onunla birlikte Rumeli'ye gitmişti. Özi ve Babadağ kasabalarını gezdi. Daha sonra Melek Ahmet Paşa Van beylerbeyliğine atanınca, o da paşa ile birlikte giderek, Anadolu'yu tekrar görmüştü. Burada Yezidilerin arasında bulundu. Tebriz'e ve Bağdat'a gitti.

1657 yılında Macar Rakoczi üzerine yapılan savaşa katıldı. Daha sonra Kırım Hanı IV. Mehmet Giray'ın hizmetine girdi. Burada Kırım atlı akınlarına katıldı. Özi'de kazanılan zaferi İstanbul'a bizzat gelerek haber verdi.

Bundan sonra'da Evliya Çelebi, Melek Ahmet Paşanın peşinden defalarca Anadolu ve Rumeli içlerine gidip, gelmiştir. Bu seyahatler sırasında resmi savaşlara, çete savaşlarına, akınlara velhasıl pek çok aktiviteye katıldı.

1663 yılında Fazıl Ahmet Paşa ile Avusturya seferine çıktı. Bu arada Avrupa içlerine yapılan büyük bir akına da katıldığı söylenir. Seyahatnamesinde yazdığı ülke adlarına bakılırsa, böyle bir olay olmuş görülmektedir.

Viyana'ya elçi olarak giden Kara Mehmet Paşa ile Viyana'ya gitti. Orada İmparator I. Leopold ile görüşmüş, orada pasaport alarak Avrupa'da uzun bir seyahate çıkmıştır. İspanya, Danimarka, Hollanda ve Brendenburg gibi ülkeleri ve pek çok kenti gezmiştir.

1668'den sonra da Mora ve Yunanistan'ı gezdi. Girit'e gitti. Arnavutluk ve Dalmaçya kıyılarını dolaştı.

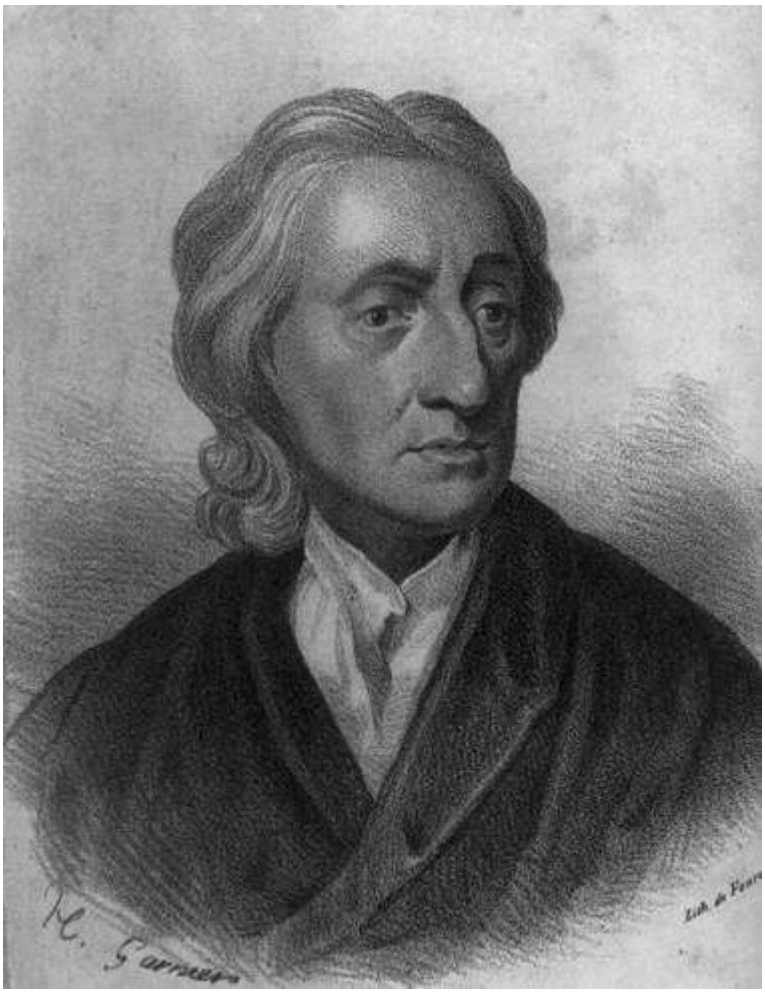
Daha sonra Hacca gitmiştir. Hacca giderken daha önce gidemediği yerlerden geçerek, uzun bir yol çizerek Mekke'ye varmıştır.

Evliya Çelebi'nin hangi tarihte ve nerede öldüğü belli değildir. Ancak tahminler 1682 yılından sonra Mısır'da ölmüş olabilir.

Evliya Çelebi, yazdıklarına bakılınca bir gazeteci, savaş muhabiri, dil bilimci, botanikçi, gurme, sosyolog, etimolog, tarihçidir.

John Locke Somerset

John Locke

John Locke Somerset (1632 –1704) ünlü materyalist bir İngiliz filozofudur. XVIII. yüzyılın en önemli düşünürlerinden biriydi. Düşünce özgürlüğünü, eylemlerimizi akla göre düzenlemek anlayışını yaygınlaştırmıştır. Bunu yapan ilk düşünür olduğu için Avrupa'daki aydınlanma ve Akıl Çağı'nın gerçek kurucusu olarak kabul edilir. Liberalizm'in babası olarak tanınır. Onun klasik cumhuriyetçiliğe ve liberal teori'ye etkisi Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'ne de yansımıştır.

John Locke, Bristol yakınlarında, Wrington'da doğdu. Kumaş ticareti ile uğraşan tüccar ve hukukçu bir aileden gelmekteydi. Babası ticaretle uğraşmak yerine noterliği tercih etmişti, Püriten mezhebinin koyu bir taraftarıydı. Locke yüksek öğrenimini Oxford Üniversitesi'nde yaptı, doğa bilimleri ve tıp okudu.

Okul döneminden sonra hem yazar, hem de siyaset adamı olarak çalıştı. Önce Brendenburg Dukalığı'nda İngiliz elçilik katibi olarak bulundu. İngiltere'ye döndükten sonra da 8 yıl Kont Shaftsbury yanında özel hekimlik yaptı. Kont Shaftesbury bakan olunca, Locke da Board of Trade'de (Ticaret Kurulu) katip oldu (1672 – 1679). Shaftesbury başkaldırmada başarısız

olup, Hollanda'ya kaçınca, John Locke da 1684 yılında yanına gitti. Ancak 1689'da İkinci İngiliz Devrimi Başarı kazanınca İngiltere'ye dönebildi.

Locke, gelenek ve otoritenin her çeşidinden kurtulmak gerektiğini, insan hayatına ancak aklın kılavuzluk edebileceğini ileri sürüyordu. Bu düşünceleriyle Liberalizm'in, tabii bir din anlayışının, Rasyonel Pedagoji'nin öncüsü olmuştur. Mutlakıyet yönetimlerini ilk sarsan kişi olarak tarihe geçmiştir. İngiliz, Amerikan ve Fransız devrimlerinin temelini oluşturan filozof olarak bilinir ve anılır. Doğal hukuk doktrinini savunanlardan biridir (Diğerleri Jean Jacques Rousseau ve Thomas Hobbes'dir).

John Locke doğuştan bilgi yoktur diyordu. Yaşadıkça deneyler ve gözlemlerle bilgi birikiyordu. Bilgi en baştan olsaydı, bilinmesi gerekirdi. Bütün insanlar bir konuda aynı düşünüyorlarsa veya birleşiyorlarsa, bu gerçeğin doğuştan olduğunu kanıtlamazdı. Kimse kendisine daha önce bildirilmemiş bir şeyi bilmezdi.

Bilgi duyular yoluyla alınıyordu. Duyular yoluyla alınmamış hiçbir bilgi gösterilemezdi. Soyut kavramlar bile duyular yoluyla elde ediliyordu. Pek çok ahlak kavramı da toplumdan topluma değişmekteydi. Birimizin vicdanını sızlatan bir şey, aynı eğitimi almamış başka birinin vicdanını sızlatmayabilirdi. İlkelerin doğuştan olduğunu söylemek ahlaki eğitimin gereksizliğine inanmak demekti.

Locke, kişi deneyim sayesinde bir şeyler öğrenebilir diyordu. İnsan sezgisel herhangi bir bilgiye sahip değildir. Dünyevi, deneye dayanan ve sistemli bir düşünce biçimini benimsemiştir. Dini dogmaların bu düşünce sisteminde yeri yoktur. İnsanın bu noktada görevi, içinde yaşadığı dünya ile sınırlıdır. Sadece insanda bulunan kendini sevme duygusu ve aklın işleyişi, ahlakın doğuşunu gerektirmiştir. Bir şeyi kabullenmenin anlamını bu felsefi temelde aramak gerekir.

Dünyada doğal durumda hiçbir siyasi topluluk yoktu. Yani insan grupları yöneticileri olmadan birlikte yaşamaktaydılar. Üstünlüklerin ve karışıklıkların artması, yaşamı olumsuz etkiledi. İnsanlar bir araya gelerek siyasi toplulukları oluşturmak zorunda kaldılar. Hükümdarlara ve güçlü siyasi yöneticilere bu nedenle ihtiyaç hasıl oldu.

Bu noktada itimat önemlidir. Yöneticinin otoritesi mutlak değildir ve karşılıklı itimat ile toplumsal sözleşme oluşturulmuştur. İktidar, kaynağını buna ve bu sürece borçludur. Bir yönetici, otoritesini, yönettiği insanların rızasına borçludur. Bu rıza ortadan kalkarsa otorite de yok olur. İnsanın hürriyeti ulusun rızası ile kurulmuştur. Yasalarla, bu güven kayıt altına alınır. Rıza aynı zamanda bu güvene ihanet eden yöneticiyi görevden uzaklaştırma hakkını da içerir.

Faziletli olmak bir otoriteye uymak demekti. Faziletli olmayı zorunlu kılan otoriteler din, devlet ve örftür. Bu otoritelere bağlanınca fazilet ortaya çıkar. Ama herhangi bir otoriteye bağlı olmayan için fazilet gerekmez.

İnsan hakları Locke'a göre yaşam, hürriyet ve mülkiyet olarak özetlenebilir. Bu hakların uygulanması, korunması hem yasalarla hem de kurumlarla sağlanır. Bağımsız bir yargı sistemi de bunların tümünü kapsar.

John Locke düşünce zincirinin en önemli ustalarından biridir.

Mançu-Çin Uyuşması, 1684

Qing-Nurhaci

Osmanlılar Batı cephesi serdarlığına Kara Mehmet Paşa'yı atamışlardı. Avusturya ordusu Kara Mehmet Paşa'nın ordusunu yendi. Vayçen (Vaç) kalesini aldı ve Peşte'yi ele geçirdi.

Avusturya kuvvetleri Budin'i kuşattı, ancak ele geçirme başarısını gösteremedi. Kuşatma 3 ay 19 gün sürmüştü. Şeytan İbrahim Paşa Budin'i kahramanca ve akıllıca müdafaa etmişti. Bu başarısından sonra, Macaristan'daki ordunun başkomutanlığına atanıp, adı da Melek İbrahim Paşa olarak değiştirildi.

Mançularla birlikte gelen ve köylüleri mutlu eden düzen sonucunda, Çin'de nüfus artışı hızlandı. Tarım üretimi de artıyordu. Ama nüfus artışı, tarım üretimini geçti. Aradaki fark Çin tarımının modernize olmasına yol açtı. Yoğun bahçecilik gelişti. Çin mutfağı yenilebilecek her şeyi içine aldı. Bunlar arasında örümcek reçeli bile vardı.

Bankalar kuruldu, bu bankaların bir kısmı XX. Yüzyılda bile önemli bankalardı. Zanaatçı kuruluşları oluştu ve bunların tüzükleri yazıldı.

İpek dokumacılığı iki guruba ayrıldı. Kaliteli ve zenginler için üretilen ipek, ipek dokumacılarının inhisarı altına girdi. Buna karşılık, sıradan ipek dokumacılığı her aile de devam etti. Bu, pek çok köylü ve kentli aileye ilave bir gelir getiriyordu. Bu sanayi daha sonraları merkezileşecektir. Bunu da önemli imalatçıların evlere sipariş açması başlatmış olmalıdır.

Mançular Çinli görevliler için sınav sistemini ve Okumuşların kazanç kapısı olan bürokratik derecelendirmeyi sürdürdüler.

Bir süre sonra Çin toprak sahipleri Mançulara, Mançular da Çin'e ısındılar. Çin adetlerini ve kültürünü benimsediler. Mançu devleti kısa sürede tam bir Çin devleti oldu. İktidara geldiklerinde Çin'in nüfusu 100 milyon çıvarındaydı, 1912 yılında iktidardan uzaklaşırlarken nüfus 500 milyon olmuştu.

Haziran ayında II. Hacı Giray Kırım tahtından uzaklaştırılarak, Rodos'a sürüldü. Kırım tahtına I. Selim Giray 50 yaşında yeniden geçti. 3 Kasım 1684 yılında Kırım Osmanlı ortak kuvvetleri Leh ordusunu yendiler.

Bir Mançu avlanıyor

1684 yılında Mississippi şirketi kuruldu.

Huguenotların Sonu, 1684

Le Cid'den bir sahne canlandırması

Fransız Katolik hükümetinin Protestan Fransızlara yaptığı zulüm, işgal edilmiş düşman ülkesinde bile yapılmazdı. Bearn, Languedoc ve Poitou'da halkın büyük çoğunluğu Protestan'dı. Merkezi hükümet buralara " çizmeli misyonerler " veya başka bir deyişle Dragon Süvarilerini yolladı. Bunlar halkı Katolik yapmak için her türlü yetkiye sahiptiler. Evlere girip işkence yaptılar, kadınların ırzına geçtiler, halka yapmadıkları kalmıyordu…

Hapishaneler Huguenotlarla dolmuştu. Bunların çoğu kürek cezasına çarptırıldı. Fransa da Protestanlara yaşam hakkı yoktu.

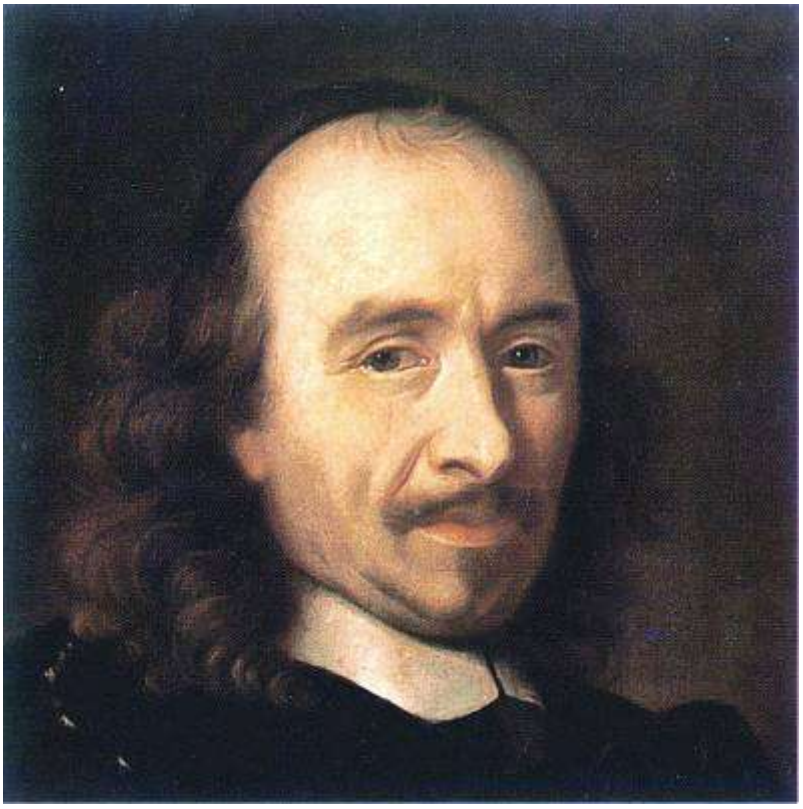
1660'lı yıllardan başlayarak Fransız Protestanları başka ülkelere kaçmaya başlamışlardı. Sonunda çoğu sanatçı olan 400.000 Protestan başka ülkelere sığındı. Bunlar İngiliz, Hollanda, Genova ve Prusya ekonomilerini güçlendirdiler. Katolik gericiliği, her gericilik gibi hak hukuk tanımıyordu.

Yabancı ülkelere kaçan Fransız Protestanları büyük bir platform oluşturmuşlardı. Pek çok eseri tercüme ettiler. Böylece fikirlerin tüm Avrupa'da yayılmasına ve birbirini etkilemesine el ayak oldular. Fransız Protestan platformu sayesinde geleceğin düşünürleri daha kolay yetişti, devrimlerin alt yapısı oluşmaya başladı.

1684 yılında Kutsal Roma Germen İmparatoru ve İspanya kralı, Ratisbonne Anlaşması ile Fransa'nın daha önce ele geçirdiği tüm topraklar üzerindeki hakkını kabul ettiler. Ancak

Fransa tehdit ediyordu ve ona karşı Augsburg'da bir Avrupa Koalisyonu veya Büyük Nişanlılık denen birliği sağladı. Bu birlikte İmparatorluk, Hollanda, İsveç, İsviçre, İspanya ve daha pek çok ufak prenslik vardı.

Bu sırada Fransa Palatinate'ı yeniden işgal ediyordu. Bir yandan da İngiltere tahtına I. Charles oğlu James'i çıkartmaya uğraşıyordu (mevcut kralın kardeşi).

Pierre Corneille

1684 yılında en ileri gelen klasik yazar olan Pierre Corneille (1606 – 1684) öldü. Corneille'in babası avukattı, kendi de avukat oldu. Başlarda komik veya komikimsi mısralar yazdı. 1636 yılında ünlü eseri Le Cid'i yayınladı. Le Cid, klasik trajedinin bir ölçütüdür. Yer, zaman ve eylem olarak kural getirmiştir. Klasik trajediler, ödevle tutkunun uyuşmazlığı üzerine kurulmuşlardır. Kişiler peşinden gitmek temayülünde oldukları hislerini bir yana bırakıp, en yüce eğilim olan görevlerini yerine getirirler. Trajedilerin belli bir kalıpta olması hem yazarı zorluyordu, hem de okur açısından bir trajediyi bilen diğerini okurken olayın nasıl gelişeceğini biliyordu.

Corneille'in kahramanları ilk çağdan ve özellikle Roma'dan seçilmişlerdir. En tutulmuş eseri Horace'tır. Eser Titus-Livius'un bir eserinden esinlenmiştir. Ayrıca pek çok eseri arasında Cinna'da (Agustus'un İyi Yürekliliği) büyük başarı kazanmıştı. Eser, Cumhuriyetçi bir gurup ile bilge ve yüce gönüllü bir hükümdar arasındaki uyuşmazlığı ele almıştır.

Corneille'in eserlerinde sonunda kazanan hep hükümdardır. Bu nedenle hangi temayülde olduğu bellidir. Corneille Le Cid'i yazınca Fransız Sarayı bunu hoş karşılamadı. O da uzun süre uzakta Rouen'de yaşadı.

İngiltere’de Kral Parlamento Çekişmesi, 1685

James II.

Alman Osmanlı savaşı aralıksız devam ediyordu. Yeni bir Avusturya ordusu gelerek, Uyvar’ı aldı. Melek (Şeytan) İbrahim Paşanın tüm çabaları bir sonuç vermedi. Melek İbrahim Paşanın yükselişi, veziriazam Kara İbrahim Paşayı tedirgin ediyordu. Sonunda veziriazam, Melek İbrahim Paşanın öldürülmesine sebep oldu. Ancak o da görevinden alındı. Sarı Süleyman Paşa sadrazam oldu.

Fransız Katolik din adamları Huguenotlara verilen hakların geri alınması için çabalarını sürdürüyorlardı. Binlerce Protestan’ın genel olarak taciz edilmesi ve inanç değiştirmeye zorlanması yıllarca sürmüştü. Sonunda 18 Ekim 1685'te XIV. Louis Nantes Fermanı'nı yürürlükten kaldırdı. Bunu izleyen birkaç yıl içinde 250 bini aşkın Fransız Protestan’ı İngiltere, Prusya, Felemenk ve Amerika'ya göç etti. Diğer yandan XIV. Louis, Fransız kolonilerinde siyak kölelerin çalıştırılması müsaadesini verdi.

Birleşik-eyaletlerde (Hollanda), Fransız Protestanları gelmeden önce kadife, tül ve kumaş sanayi vardı. Fransızlarla birlikte ipekli ve şapka sanayi başladı. Daha sonra çinicilik ve elmas yontuculuğu gelişecekti. Denizden kazanılan topraklarda ise hem buğday üretimi artıyor ve hem de çiçekçilik yapılıyordu. Zamanla lale üretimi Birleşik-eyaletlerin başlıca geliri olacaktı.

Cezayir'e 1685 yılında Languedoc'lu Protestanlar sığındılar. Cezayir'deki çoğunluğu Yahudi ve Marsilyalı olan Avrupalı tüccarlar ile bu Languedoc'lu Protestanlar rekabet etmeye başladılar. Avrupa devletleri Cezayir'den çok rahatsızdılar. Ama pek bir şey de yapamıyorlardı. Bazen o devlet, bazen öbürü, önce donanmasını yollayıp, şehri bombalıyor, sonra da ticaret anlaşması imzalıyordu. Her şeye rağmen en ayrıcalıklı durumu Fransızlar kazanmışlardı. Ayrıca Fransızların Tunus'ta da kaleleri vardı. Bununla birlikte Hollandalı ve İtalyan tüccarlar, Cezayir korsanları ile iş yapıyorlardı. Hollandalı ve İtalyan Tüccarlar, ucuza aldıkları ganimet mallarını Avrupa pazarlarında satıyorlardı. Hatta bu ticaretten zengin olmuş Toskana dükü gibi kişilerden bahsedilir.

Cezayir, Oran, Santa Cruz kalesi

İngiltere kralı II. Charles öldü. Yerine II. Jacques (Jack, James) (1685 – 1688) kral oldu. O da II. Charles ve diğer Stuartlar gibi devrim karşıtı tavırlarını sürdürdü. Bilindiği gibi II. James, Fransız kralı XIV. Louis tarafından destekleniyordu. James II tahta kaldığı süre boyunca mutlak iktidar sahibi olmak istiyordu. Katolik'ti. Katolik inancına serbestlik tanınmasına çalıştı. Bu çabaları İngiltere Parlementosu ve halkın önemli bir kısmı tarafından tepki gördü. Parlamento diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, yükselen mutlakıyetçi akımın İngiliz Kilisesi yasal üstünlüğünün yitirilmesine ve İngiliz özgürlüğüne tehdit oluşturabileceğini gördü. Bu gerilim İngiliz Parlamentosu ve taht arasında üç yıl sürecek bir mücadelenin yaşanmasına neden oldu.

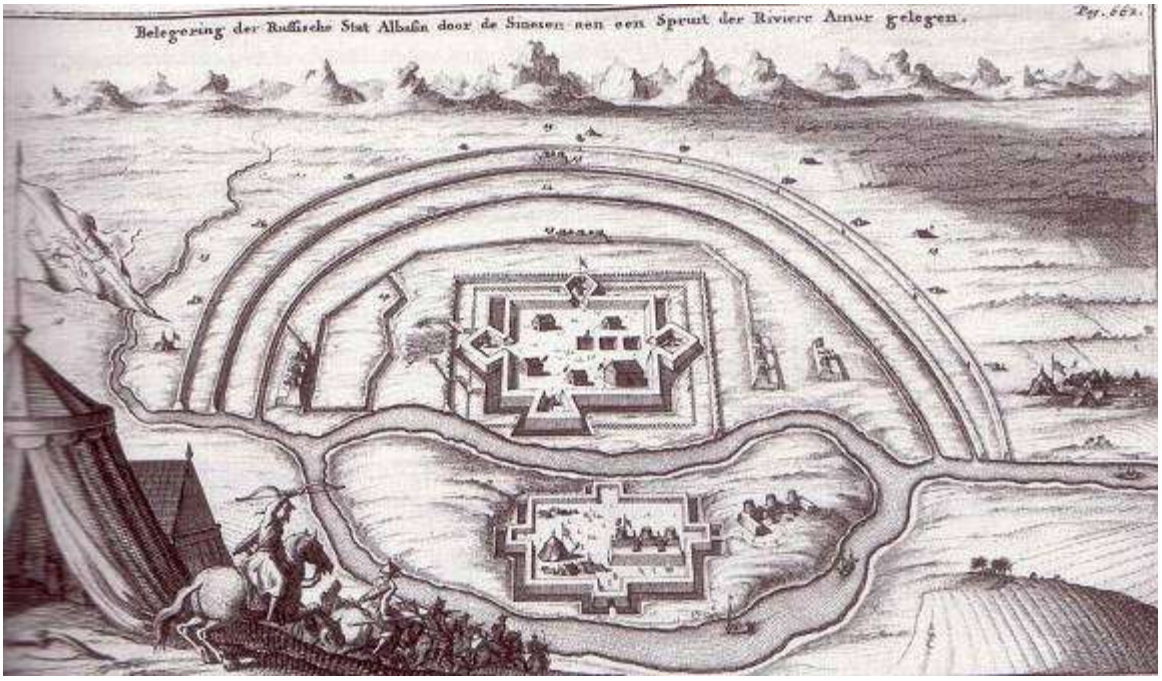
II. James temayülleri önceden beri biliniyordu. Ayrıca İngiliz lortları bir iç savaşa karşı tiksinti duyuyorlardı. Kralın yaşı ilerlemişti. İlk evliliğinden olan 2 kızı Protestan'dı ve Protestan prenslerle evlenmişlerdi. Katolik olan ikinci karısından ise çocuğu yoktu.

Derken II. James'in bir oğlu oldu ve kızların tahta çıkması imkansızlaştı. Yeni doğan prens Katolik usullerle vaftiz edilmişti. Şimdi İngiliz tahtının Katoliklerin eline geçmesi kuvvet kazanmıştı. Parlamentoda bazı önemli kişiler, kanun yollarından pek ayrılmadan, bu tehlikeyi önleme çarelerini araştırmaya başladılar.

Bu zaman içinde John Locke yazdığı yazılar ile İngiliz devriminin kültürel alt yapısını kuruyordu. Jean le Clerc, Basnage, Jurieu gibi yazarlar da yazdıkları yazılarla Locke'a yardımcı oluyorlardı. Daha sonra Fransa'dan kaçan Protestanlar İngiltere'ye gelince, İngilizce eserleri tercüme edecek ve böylece bu eserler tüm Avrupa'ya yayılacaktır. Bu da daha sonraki hem fikri dünyanın ve hem de devrimlerin alt yapısı olacaktır.

Japonya'da ticaret çok artmıştı. Sonuçta ticari faaliyetler için gerekli nakit yetmez oldu. Bu nedenle Japonya'dan değerli maden çıkışı engellenmeye çalışıldı. Japonya'ya kabul edilen Hollanda ve Çin gemilerinin sayısı azaltıldı.

Sibirya için Rus-Çin Mücadelesi, 1685

Rus Çin sınır çatışmaları

1685 yılında Çin'e giriş kapılarını yabancılara bırakmak istemeyen Çinliler, Rusların Nerçinsk'i kentine saldırdılar. Cizvitler Çinlilere top dökmüşlerdi. Nerçinsk'iye saldıran Çinlilerin, Rusların 3 topuna karşılık 200 topları vardı. Nerçinsk yakıldı, yıkıldı (Rusya Mançu sınır çatışmaları).

Orta Asya'da, 1685 yılından itibaren General Rabtan komutasındaki Galdan'ın orduları Kara Kazaklara baskı yapmaya başladı. General Rabtan Taraz kentini aldıktan sonra da Kara Kazaklar Batıya göç etmek zorunda kaldılar.

Bu sırada Khalkha (Kalka, Cengiz Han Moğollarından) Moğolları arasında iç savaş vardı. Bu savaşa küçük kardeşini yollayarak Galdan da karıştı. Ancak küçük kardeşi öldü. Bunun üzerine hem kardeşinin intikamını almak ve hem de diğer Moğollar üzerinde gücünü arttırmak için Galdan (Goldan) Khalkhalar ile savaş hazırlıklarına başladı. Ruslarla dostça ilişkileri geliştirmeye başladı. Bu sırada Ruslar Baykal gölünün kuzeyinde Tuşiyetu (Tushiyetu) Han ile savaşıyorlardı. Galdan Han Ruslardan ateş gücü yüksek ve gelişmiş silahlar satın aldı. Bu silahların sayesinde Ruslar ve Galdan Han kuvvetleri Khalkha topraklarına girip, iki kanlı savaştan sonra pek çok Khalkha Moğol'unu öldürdüler.

O zamana kadar Çin'e, Mançu veya King (Qing) hanedanına katılmak konusunda bir heves beslemeyen Khalkha liderleri, yeni durum karşısında Çin'in koruması altına girmeyi istemeye başladılar.

Zungharlar (Cungarlar), Khalkha ana vatanını işgal ettiler. Jibzundamba Zanabazar, kaçmak zorunda kaldı. King (Qing) meclisi, kuzey garnizonlarını kuvvetlendirme kararı aldı ve Khalkhalara (Kalkalara, Cengiz Han Moğollarından) direnmelerini tavsiye etti.

Kasım 1685'de Leh ordusunun hücumu Osmanlı kuvvetlerince püskürtüldü. Peşinden de Lehistan içlerine Kırım atlıları akınlar yaptılar.

Venedik'e Papa, Floransa, Malta, Ceneviz ve İspanyol donanmaları da yardım ediyordu. Venedik Ayamavra adasını ele geçirdi. Limni'yi ise almaya muvaffak olamadı. Ağustos ayında Venedik Mora'da Koron kentini 3 aylık bir kuşatma sonunda ve yardıma gelen ufak bir Osmanlı donanmasını yenerek, Osmanlılardan aldılar. Peşinden Osmanlıların Mora kuvvetlerini yenerek, Zarnata ve Kalamata kalelerini ele geçirdi.

1685 – 1690 yıllarından sonra süsleme sanatında da yeni bir değişiklik meydana geldi.

Avusturya Macaristan'da İlerliyor, 1686

Budin Kalesi

Osmanlılarda veziriazam Sarı Süleyman Paşa Belgrad'a gitti. Avusturyalılar Budin'i kuşattılar. Budin'deki Osmanlı kuvvetleri yeterli yardımı alamadı. 2 Eylül 1686'da Budin Avusturya'nın eline geçti. 145 yıl Osmanlı yönetiminde kalmıştı. Budin'e giren Almanlar öldürebildikleri kadar sivili öldürüp, geri kalanları esir olarak aralarında paylaşmışlardı. Budin'deki Osmanlı askerlerinin de tümü ölmüştü. Almanlar Budin'in bir Osmanlı şehri olduğunun bir daha hatırlanmaması için tüm Osmanlı eserlerini yok ettiler.

Budin'in düştüğü haberi İstanbul'a gelince kent alt üst oldu. İstanbul'da şimdiye kadar hiçbir mağlubiyet veya zafer bu derece büyük helecan uyandırmamıştı. Halk hükümet aleyhtarı gösteriler yaptı. Camilerde vaazlarda hükümet çok ağır bir tarzda eleştirildi. Padişaha bile söz söylendi. Budin için türküler düzenlendi. Bu acı ve izleri 20. yüzyıla kadar geldi.

" Aldı Nemçe bizim nazlı Budin'i "

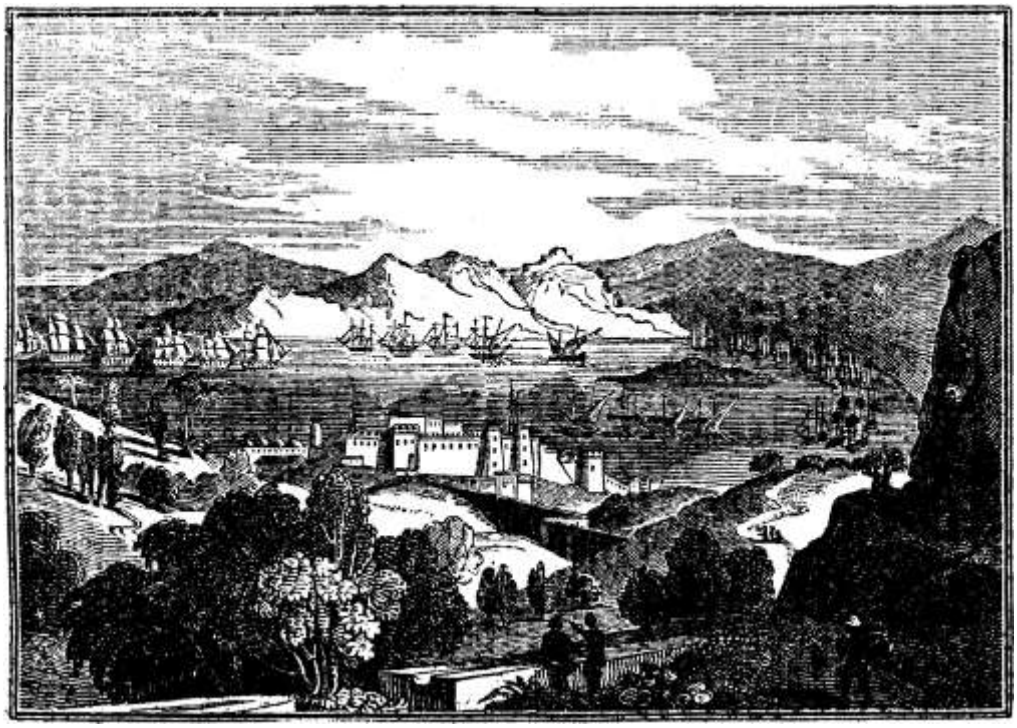
Bu kaybın peşinden Osmanlı İmparatorluğu sefer giderlerini karşılamak üzere, büyük çapta vergiler koydu. Aynı şekilde Osmanlı ailesinin mülklerinin gelirlerine de ağır vergiler kondu.

Bundan sonra Avusturya peş peşe Segedin, Peç ve Erdel kalelerini aldı.

Venedik ise Mora'da Osmanlılardan parçalar koparmaya devam ediyordu. Eski ve Yeni Navarin kalelerini aldılar. Temmuz ayında ise Mudon Venediklilerin oldu. Bundan sonra hızla Mora'da pek çok kent ve kale Venediklilerin eline geçti. Bir yanda Macaristan Osmanlıların elinden gitmişti, şimdi diğer yanda Mora da aynı riskteydi. Mora'da Venediklilerin Morosini ve İsveçli Mareşal Königsmark gibi çok önemli komutanları vardı. Osmanlıların bu komutanların karşısına çıkan serdarları aynı seviyede komutanlar değildiler.

Rusya Lehistan ile anlaşmıştı. Rusya Kırım'a saldırdı, ancak yenilerek geri çekildi.

1686 yılında, Asya'nın doğusunda, Ruslar gelip, Nerçinsk'i tekrar aldılar. Bundan sonra Çinliler geldi kenti aldı.Bir Ruslar, bir Çinliler pinpon oynar gibiydi kent el değiştiriyordu..

Navarin Kalesi

Çin, Hıristiyan ahlakı diye ahlaka konmuş ipotekten kurtulmuş bir ahlakı arayan Avrupalılar için örnek oldu.

1686 yılında Hindistan'da Adilşahlar devleti ortadan kalktı.

Batı Avrupa'da Bilimde ilerleme başlamıştı. Zoolojide ilerleme olduğu gibi botanikte de ilerleme vardı. 1686 'da John Kay, tür ne demektir onu tanımlıyordu. Ayrıca tek ve çift çanaklı bitkiler arasındaki farkı tanımladı.

Cezayir'deki Türk yönetimi gittikçe daha fazla kargaşa içine düşüyordu. Beylerbeyleri zamanında sadece 1 beylerbeyi öldürülmüşken, 1659 – 71 arasındaki 4 ağanın 4 de öldürülmüştü. Osmanlı yönetiminin sonuna kadar ise 28 dayıdan 17'si öldürülecekti. Avrupa devletleri ve özellikle İngiltere ve Fransa çok güçlü donanmalar yapmışlardı. Korsanlık gittikçe tehlikeli ve az kar getirir bir iş haline gelmişti. Buna karşı Cezayir dayıları, Fas topraklarına girerek, oraları soyuyorlardı. Ancak Fas'tan gelen para, korsanlıktaki kadar olmuyordu.

Cezayir'de eyaletler Dayıya bağlı Türk Beyler tarafından yönetiliyordu. Eyalet yöneticilikleri para karşılığı seçiliyorlardı. Onlar da vergileri toplayıp, her 3 yılda bir vergi gelirlerinden Dayıya para veriyorlardı. Kaid denen yerli yöneticiler, kabile şeflerine veya şeyhlere emir veriyorlardı. Kabileler örflerini koruyor, iç yönetimlerinde özerk davranıyor, beye vergi ödüyorlardı. Yerli yöneticilerin Dayıya olan bağlılıkları daha bulanıktı.

Osmanlı hakimiyeti tüm Cezayir topraklarının altıda birinde geçerliydi. Kabileler, dinsel prenslikler Dayıya ancak kağıt üzerinde bağlıydılar. Cezayir'de durmadan isyanlar çıkıyordu.

Partenon'un yıkılması, 1687

Partenon

Avusturya kuvvetleri Osmanlı kuvvetlerini durmadan yeniyordu. Osmanlılar Esek'e kadar çekilmişlerdi. Eğri veziriazamdan yardım istedi. Ancak Osmanlı askeri söz dinlemiyordu. Komutanlar istediklerini orduya yaptıramıyorlardı.

Leh kuvvetleri Kamaniçe'yi kuşattı. Yaş'ı ele geçirdi. Ancak Kırım kuvvetlerinin gelmesi üzerine Lehler Kamaniçe kuşatmasını kaldırmak zorunda kaldılar. Bu sırada Kırım kuvvetleri bir Rus ordusunu da dağıttılar.

1687 yılında Anadolu'da büyük bir kuraklık oldu. Ülkede gıda yokluğu açlık sınırına yaklaştı. Fiyatlar yükseldi. Köylüler köylerini terk ederek eşkıyalığa başladılar. Asker ücret, azık alamıyordu. Her yerde isyanlar başladı.

Sarı Süleyman Paşa istifa etti. Sarı Süleyman Paşa orduyu ve savaşı yönetememiş, hata üstüne hata yapmıştı. Köprülülerin kurduğu disiplini de yok etmişti. Veziriazam Köprülünün damadı Abaza Siyavuş Paşa oldu. Yeniçeri Eylül 1687'de cepheyi boş bırakıp, İstanbul'a doğru yola çıktı. Bundan faydalanan Avusturya kuvvetleri de durmadan yeni yerleri eline geçiriyordu.

Venedik Mora'da kent ve kaleleri eline geçirmeye devam ediyordu. En son Atina'yı aldılar. Bu sırada açılan ateş sonucunda patlayan cephanelik nedeniyle Partenon'un bir kısmı yıkıldı.

Osmanlı İmparatorluğunun durumu gittikçe daha kötüye gidiyordu. Bu sırada padişah IV. Mehmet ise avcı lakabına uygun, devlet ile ilgilenmeyip, av peşinde koşuyordu.

IV. Mehmet (Avcı), istisnai olarak İstanbul'daydı. Cepheden gelen ordu Edirne'deydi. Ordu Padişahın tahtan indirilmesini istiyordu. Edirne'den İstanbul'a Padişahın halli için müfrezeler yola çıkarmıştı. Devlet erkanı Ayasofya'da toplandı. Kan dökülmesin diye, avcığa olan aşırı düşkünlüğü dışında kusuru bulunmayan IV. Mehmet'in tahtan indirilmesini kararlaştırdı. IV. Mehmet kararı sükunetle dinledi. Tahtan indirmeden başka katil fetvası olup, olmadığını

sordu. Olmadığını öğrenince bir sevinç göstermedi. 39 yıldır Osmanlı tahtındaydı. Ona tahtan ayrılmaktan fazla avdan uzak kalmak zor gelmişti.

Asker ve ulema ile birleşip, 9 Kasım 1687 tarihinde Avcı Mehmet'i tahtan indirmiş, kardeşi II. Süleyman'ı padişah yapmışlardı. IV. Mehmet Sarayın Şimşirlik dairesine hapsedildi.

Bu sırada hem Anadolu'da ve hem de İstanbul'da kargaşa, karışıklık vardı. Bu durum II. Süleyman'dan tahta çıktıktan sonra da devam etti. Yıldırım Bayezid'in oğlu Emir Süleyman'ı I. Süleyman kabul ederek, II. Süleyman Kanuni, bu padişahı III. Süleyman kabul edenlerde vardır. Ordu padişahı tahtan indireli bütün disiplinini kaybetmişti. İstanbul'da alamadıkları ulufelere karşılık vezir ve paşa konaklarını yağmalıyor, şehir esnafını eziyorlardı. Ordu İstanbul'da aslan, cephede fareydi.

Bu sırada İstanbul'da kargaşanın elebaşlarından Fetvacı Hüseyin Çavuş öldürüldü. Başkent biraz sükunet buldu.

Anadolu'da Celali isyanları benzeri yeni sekban hareketleri vardı. Osmanlılar Anadolu sekbanlarına karşı güç kullanarak onları sindirecek durumda değildi. Devlet, Sekban bölükbaşlarını kendine bağlayarak, Anadolu'nun bu düzensiz ama yıkıcı gücünü Avusturya'ya doğru yönetmeyi düşündü. Önce, Sekban bölükbaşlarının en tanınmışlarından olan Yeğen Osman'a sancak beyliği verilerek paşa yapıldı. Sonra Anadolu sekbanlarının etrafında toplanması sağlanarak, kendisine sekbanbaşı benzeri bir unvan verildi.

1687 yılında Avusturya önünde yenilip geri çekilmeye başlayan kapıkulu İstanbul üzerine yürürken, padişah kendini bu sekbanın koruyacağını düşünmüştü. Avcı Mehmet tahtan indirilip, İstanbul'da kapıkulu azgınlığı doruğa vardığında, Yeğen Osman Avusturya cephesinde serdar bile oldu.

İngiltere kralı James II , Indulgence deklarasyonunu yayınladı. Katoliklik karşıtı kanun ve yaptırımları askıya alıyor, tüm mezheplere tolerans uyguluyordu. Parlamentonun önde gelen üyeleri ise İngiltere krallığı için Orange prensi William ile gizlice anlaşıyorlardı. Prens Hollanda cumhurbaşkanı gibi bir görev olan " Stathouder " dı. II. James'in büyük kızı ile de evliydi.

1687 yılında Newton, " Philosophiae Naturalis Principia Mathematica " adlı eserini yayınladı. Newton, çeşitli semavi ve dünyevi cisimler arasındaki ilişkileri matematik terimleri ile açıklayan uyumlu ve kapsamlı bir sistem yaratmak istemişti. Yerçekimi kuvveti, sistemi bir arada tutuyordu. Böyle bir görüş Protestanların, Tanrı'nın kesin egemenliği düşüncesine tersti. Ama Newton, ilahi bir mekanist olmadan sistem var olamaz, tüm sistemin merkezinde Yüce Tanrı var diyordu.

Huygens'in asistanı Denis Papin (1647 – 1712), 1687'de silindir içinde hareket eden pistonla donanmış ilk buharlı makineyi buldu. Papin bu buluşunu 1707'de bir gemiye uyguladı. Bu sırada İngiliz askeri mühendisi Thomas Savery (1650 – 1716) madenlerdeki suyu pompalamaya yarayan bir buharlı makine yapıp, 1693'de ilk beratını aldı. Bu kullanılan ilk pratik makineydi. Bu makine evlere su sağlamada da kullanıldı.

Klasik Batı Müziğinde zamanının en büyük sanatçısı olan Lully öldü (1632 – 1687). Lully Barok müzik sanatçısıydı.

Yeniçeri Yine Kazan Kaldırıyor, 1688

Verbiest

1688 yılında Çin Cizvitlerinin başı altıncı dereceden mandarın Verbiest öldü. Verbiest ölmeden Portekiz'in gerilemesi karşısında Fransızlardan yardım istemişti. Ölümünden hemen sonra Fransız Cizvitler Çin'e gelmeye başladılar. Fransız Cizvitler, Portekiz Cizvitlerinin yanı sıra bir ikinci misyon oluşturdular.

1688 yılında yeni askeri kuvvetlerle takviye edilmiş olan Khalkha Hanı Tuşiyetu Han Zunghar lara karşı saldırıya geçti. 3 gün süren savaşın sonunda galip gelenler Oyratlardı (Cungarlar). Galdan Khalkha Moğolistan'ını ele geçirdi ve Khalkhaları Çin'in kucağına itti. Ama kendi de Mançular için bir tehdit olduğunu göstermişti.

Çin'de Mançular hızla, Jendrinin etkisi altına girmeye başlamışlardı. İmparator, kendi dillerini unutan Mançular için öğretmenler tayin ediyordu. Bununla birlikte Mançu dili hızla ortadan kalkıyordu. Kang- hi'den sonra gelecek imparatorlar bile Mançu dilini anlamayacaklardı. Moğollar, Mançu Çin'e saldırırken onlara yardım etmişlerdi. Ama şimdi Çinlileşmiş Mançularla birlikte çalışmak istemiyorlardı.

Galdan için İmparator Kangxi (K'ang-hi 1662 – 1722) umulanın çok üzerinde savaşçı ve güçlü biriydi. Galdan ve dolayısı ile Zunghar (Cungar) İmparatorluğunun oluşturduğu tehdidi gören Çinliler, Galdan'ın (Goldan) karşısına dikildiler.

İstanbul'da ise, Osmanlı askerleri yatışmamıştı. Tahta II. Süleyman'ın çıkması da işe yaramadı. 1688 Mart'ında yeniçeriler Topkapı'yı bastılar.

Ayaklanma üzerine II. Süleyman Siyavuş Paşayı azletti. Ayaşlı Nişancı Mehmet Paşa sadrazam oldu. Ancak zorbalık durmadı.

Siyavuş Paşanın sarayı basıldı. Sarayı savunanların tümü bu arada Siyavuş Paşa elinde kılıç öldü. Asiler sarayı döşemelerine kadar yağmaladılar. Canlı bulunan herkes esir olarak paylaşıldı. Kadınlara orada tecavüz ettiler. Siyavuş Paşanın kız kardeşini ve Köprülü Mehmet Paşanın kızı (Fazıl Ahmet Paşa'nın kız kardeşi) ihtiyar Ayşe Hatunun ellerini ve burnunu kestiler. Sonra bu iki hanımı soyup, sokaklarda çırıl çıplak gezdirdiler. Bu vaka Osmanlı tarihinin en rezil, gaddar ve ahlaksız olaylarından biridir.

İstanbul kargaşa içindeydi. Zorbaların karşısına halk dikildi. II. Süleyman ve ulema halkın yanında yer aldı. Bu durumda zorbalar korkudan hemen dağıldılar. Padişah ulemanın yardımı ile halkı yatıştırdı. İşi ele resmi devlet kuvvetleri aldı. Yeni sadrazam Tekirdağlı Bekri Mustafa Paşa ayaklanmayı bastırıp, kenti düzene soktu.

İstanbul'da karışıklık çıkaranlar takip ediliyordu. Yakalanan asılıyordu. Hacı Ali ve veziriazam Siyavuş Paşanın katilleri öldürüldü. Şimdi İstanbul daha sakindi.

Eğri Kalesi, Maceristan

Avusturya Osmanlılardan Eğri kalesini almıştı. Eylül 1688'de Belgrad Avusturyalıların oldu. Belgrad'ın Avusturyalıların eline geçmesinde sekban başı Yeğen Osman'ın kötü kumandası

önemli bir faktör olmuştu. Bundan sonra Yeğen Osman Paşa idam edildi. Sekbanlar çeşitli cephelere dağıtıldı. Daha sonra da Avusturya, Tamışvar hariç tüm Macaristan'ı eline geçirdi.

Belgrad'ın Avusturya'nın elime geçmesinden sonra Katolik Bulgarlar baş kaldırdılar. Bazı Ortodoks Bulgarlar da onlara katıldı. Buna Çiprovski (Chiprovtsi) başkaldırısı denir. Osmanlılar isyanı bastırıp, Çiprovski'yi yerle bir ettiler.

Genel olarak Sırplar, Katoliklere ve bu meyanda Avusturya'ya güvenmiyorlardı. Yalnız Avusturya'nın üst üste gelen başarıları, Sırp düşüncesinde de bir değişikliğe yol açtı. 1688'de Peç Patriği III. Arsenij Crnojeviç kafirlere (Müslümanlar) baş kaldırmaları için vaazlar verdi. Sonra Avusturyalılar geri çekilince, patrik de 30.000 aile ile birlikte Tuna'nın ötesine kaçacaktı.

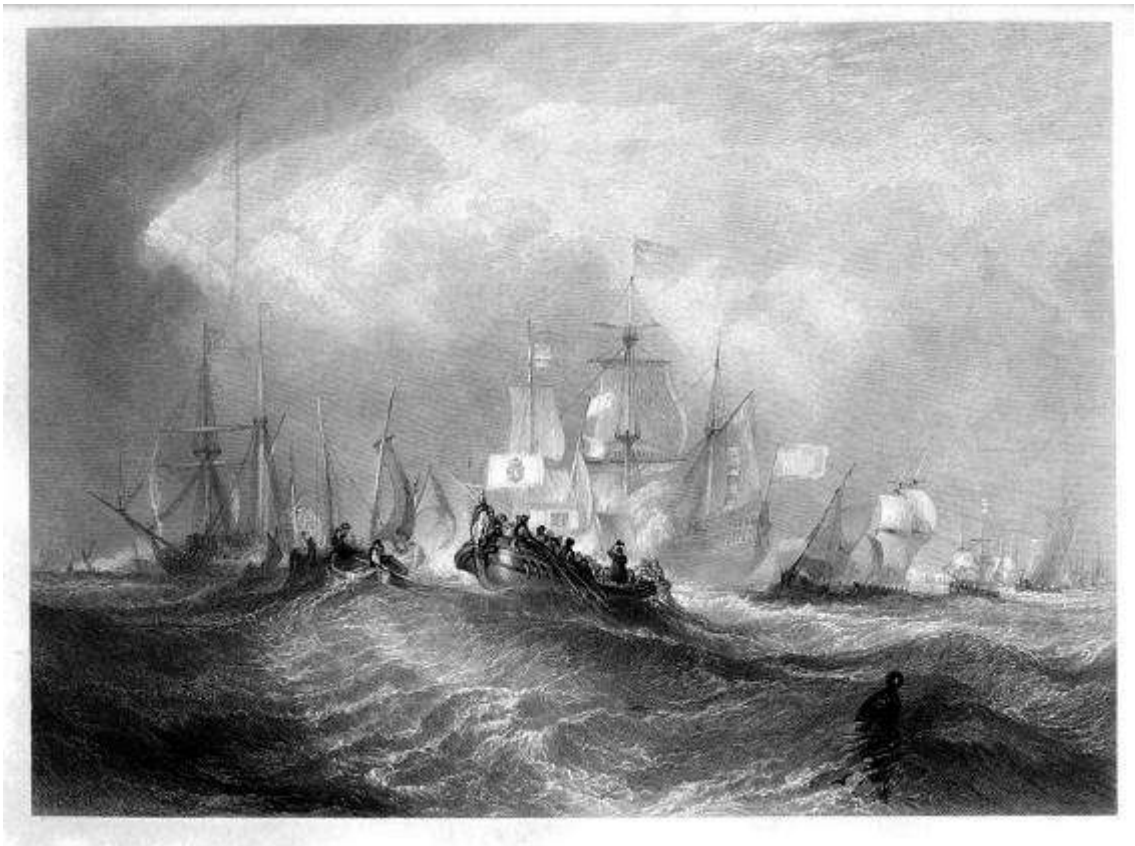
Osmanlılar gittikçe geriliyorlardı. Osmanlı barış istedi ise de Avusturya buna yanaşmadı.

1688 yılında Constantin Brâncoveanu Wallachia voyvodosu oldu (1688 – 1714).

Sabbatay'dan sonra bir kısım Sabbataycıların Müslüman olduğundan bahsetmiştik. Diğer Sabbataycılar bu çareye başvurmadılar. Mesihlerine ve sinagoglarına sadık kaldılar. Bir asır sonra, Yahudiliği daha liberal bir biçimde özümseyen pek çok Yahudi, ataları arasında Sabbataycı var diye, utanacaktı. Ancak hahamlar arasında hala Sabbatay'ın Mesih olduğuna inananlar vardı. Sabbataycılık, Yahudilik içinde çok fazla değildi ama azımsanacak kadar az da değildi.

Sabbataycılık ilk önce Marranolar tarafından normal ve hatta çekici görülmüştü. Fas, Balkanlar, İtalya ve Litvanya'daki Sefardik topluluklarda gelişmişti. Seçkin Kabalacılar arasında Sabbataycılar vardı. Polonya'daki Yahudiler azgın antisemitizmden yılmışlardı. Sabbataycılık, Polonya Aşkenazi Yahudileri arasında da yayıldı.

Şanlı Devrim ve Dokuz Yıl Savaşı, 1688

The Prince of Orange, Torbay'a çıkıyor

1688 yılında, İngiliz sarayında kansız bir devrim oldu. Buna " Şanlı Devrim " denir. Stuartlar kovularak yerlerine onların yakın akrabası olan Guillaume d'Orange İngiliz tahtına çıkarıldı. William (Guillaume) bir Hollanda ordusu (Hollandalılar ve İngiliz göçmenleri) ile İngiltere'ye ayak bastı. Anayasa rejimini yeniden kurmak ve Protestanlığı korumak için geldiğini bildirdi. II. James'in kendine ait küçük bir ordusu vardı. Bunu Orange prensine karşı yolladı. Kimse II. James'i sevmiyordu. Askerleri kralı yüz üstü bıraktılar. William'ın yanına geçtiler. William (Guillaume) hiçbir engelle karşılaşmadan Londra'ya geldi.

Kral II. James (Jack), krallık yüzüğünü Thames nehrine atarak, Fransa'ya kaçtı. Kral olan William Birleşik-Eyaletlerin çıkarlarını, İngiliz çıkarlarının peşine takmaya temayüllüydü.

1688 devrimi İngiliz Anayasasında hiçbir şey değiştirmemişti. İhtilal, William ile karısı II. James'in kızını tahta çıkarmıştı. Böylece kralın Anglikan kilisesi ile mutabakat halinde olması gereği kararlaştırılmıştı.

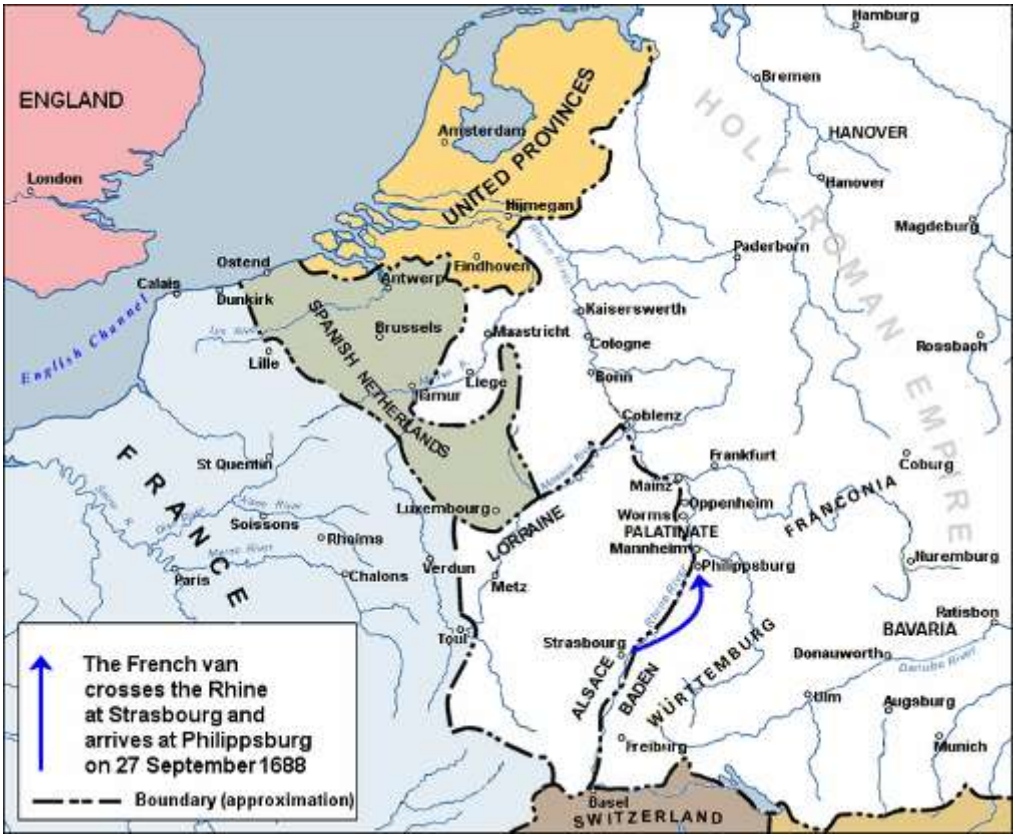
Bu sırada Stuartları tekrar tahta çıkarmayı amaçlayan Jacobitism hareketi başladı. Hareket ismini Latince James demek olan Jacobus'ten alıyordu. Jacobite'ler baş kaldırdılar (Jacobite kalkınma).

1688 yılında İngiltere Fransa karşıtı olan Avrupa Koalisyonuna veya Büyük Nişanlılığa katıldı. Bu sırada savaş da başladı (Dokuz Yıl Savaşı). Bu başlayan savaşa " İkinci Yüz Yıl Savaşı " da denir.

Savaş masrafları karşısında bunalan Fransa, tekrar saray erkanının mücevherlerine el koydu. 3 milyon parça mücevher toplanmıştı. Bunlar 10 milyona satıldı.

1688'de Prusya Büyük Elektörü (Seçici) Friedriche Guillaume öldü (1640 – 1688). Hohenzollern hanedanı Brandenbourg elektörlüğünü eline almış, gittikçe büyütüp, kuvvetlendiriyordu. Hohenzollern hanedanı Otuz Yıl Savaşları boyunca, her durum değişikliğinden yararlanmışlardı. Friedriche Guillaume Calvinciydi. Gerçekçi bir kişiliği vardı. Prusya'yı ilk palazlandıran oydu. Doğu Pomeranya, Magdeburg Başpiskoposluğu, Minden Başpiskoposluğu Prusya'ya katıldı.

Berlin Prusya'nın merkezi olmuştu. Prusya'da herkesin tabi olduğu sürekli vergiler konmuştu. Ülkeye yığınla yabancı ve özellikle Fransız Protestanları kabul edildi. Ekonomi canlanmıştı. Friedriche Guillaume toparlanmış bir maliyeden sonra, oldukça büyük sayılabilecek bir ordu kurdu. Bu ordu ile Almanya'nın işlerine burnunu sokabiliyordu.

Fransa'nın Ren saldırısı

Büyük elektör Friedriche Guillaume, askeri dehası yanında iyi bir devlet adamıydı. Babasından teslim aldığı Brandenburg'u oğluna 4 misli büyümüş olarak teslim etmişti. Ancak Almanya hala çok geriydi. Toprak serfliği devam ediyordu. Friedriche Guillaume (Frederick William, Friedrich Wilhelm) ölünce yerine oğlu I. Friedrich geçti (1688 – 1713).

Leuwenhoek (1632 – 1723), 1688'de alyuvarları, kılcal damarları tespit etti. Alyuvarların en ince kılcal damarları aşmak için sıralandığını gördü. Hayvanlarda da alyuvarların olduğunu buldu.

Germantown Quakerları köleliği protesto eden bir bildiri yayınladılar.

Eflak'ta Rumence İncil ilk defa basılarak, yayınlandı.

Rus Çarı Büyük Petro, 1689

I. Petro, denizlere açılma

Aslında Çinliler Sibirya kürkünü, Ruslar kıymetli madenleri istiyorlardı. İki tarafta savaşmak yerine ticareti tercih ederdi. Ama Ruslar Çinceyi, Çinlilerde Rusçayı hiç anlamıyorlardı. Sonunda Pekinli bir Cizvit P.Gerbillon aracı oldu. 1689 yılında Nerçinsk Anlaşması yapıldı. Ruslar Amur nehir havzasını terk ediyor, karşılığında ticaret hakkı elde ediyorlardı. Artık Pekin'e her yıl bir ticaret kervanı gitmeye başladı.

Bu Çinlilerin Avrupalı bir ülke ile yaptıkları ilk anlaşmaydı.

Nerçinsk anlaşması ile Rus Çin sınırı belirlenmiş, batıda bir tampon devlet olarak ortaya Moğolistan çıkmıştı. Rusya'nın Doğuya ilerlemesi bitmişti, şimdi gözleri Orta Asya'ya çevrilmişti. Orta Asya'nın fethi, artık eskisi kadar zor görülmüyordu.

Rusya'da I. Petro 17 yaşında iken bir saray darbesiyle yönetimi ablasının elinden alıp tek başına çarlığını ilan etti. Rusya'yı Avrupa'nın güçlü devletleri arasına sokabilmek için güçlü bir ordunun ve denizlerde hakimiyetin gerekli olduğuna inanıyordu. Batının maddi üstünlüğü ne ise onu Rusya'ya sokmaya karar vermişti. Ülkesinin geleceğinin kendisine bağlı olduğunu düşünüyordu. Kendini ülkesine adadı. 2m boyu ile devasaydı. Kararlıydı. Öfkeli, zalim ve engel tanımazdı.

I. Petro, orduyu baştan aşağı yeniledi ve bir donanma kurmak için çalışmalara başladı. Öncelikle kendisinin de merak sardığı denizciliği Ruslara sevdirmeye çalışan Petro, Rusya'nın güneyinde büyük tersaneler inşa ettirdi. Buralarda çalıştırmak üzere, başta Hollanda ve Venedik'ten olmak üzere Avrupa'nın birçok ülkesinden gemi yapım ustaları getirtti. Bu arada kendisi de, kimliğini gizleyerek çıktığı uzun bir Avrupa gezisinde, ilgi alanına giren bilim ve zanaat dallarıyla ilgili bilgi edindi. Hollanda'da gemi yapım tezgahlarında marangozluk yaptı. İngiltere, Fransa, Hollanda, Almanya'yı dolaştığı bu seyahat Petro için bir okul niteliği taşıdı.

Avrupa'nın gelişmiş ve güçlü ülkelerindeki uygulamaları Rusya'ya taşımak ve ülkesinde köklü reformlar yapmak isteyen Petro için bu seyahat bir dönüm noktası oldu.

Petro'dan önce Rus Çarları sofu bir dindarlıkla yetiştiriliyorlardı. Halbuki Petro, Moskova'nın dış mahallelerinde yabancılar ile düşe kalka yetişmişti. Rusya Avrupa'ya yaklaşıyordu. İngiltere'yi örnek alarak bir donanma, Almanya'yı kopyalayarak bir ordu kurdu.

Osmanlılar Çok Zor Durumda, 1689

Haziran 1689'da Fransız donanması Cezayir'i bastı. 16 gün Cezayir kenti denizden bombalandı. Limandaki 5 Osmanlı kadırgası battı. Pek çok bina ve eser yıkıldı. Mezomorta Hüseyin Paşa yaralandı. Buna karşılık Cezayirliler de Cezayir'deki Fransız esirleri öldürdüler. Kıyı bataryalarından Fransız donanmasına karşı ateş açıldı. 16 gün sonra Fransız donanması gitti.

1689 yılında Umman sultanına karşı yapılan Fransız İran harekatı görüşmeleri epey ilerlemişti. İran, Fransız donanmasının Maskat'ı alması karşılığı olarak Fransızlara Maskat'ta iki kale, Bender-Abbas'a yakın bir liman ve gümrük bağışıklığı öneriyordu. Bu gelişmeyi İspanya ve " tevarüs " savaşı engelledi.

Venedikliler, büyük çaba göstermelerine rağmen Ağriboz adasını alamıyorlardı. Meşhur komutan Mareşal Kont Königsmark öldü. Venedik doçu (cumhurbaşkanı) seçilmiş olan Morosini harekatı bizzat izliyordu. Ama Çelebi İbrahim Paşa kuvvetleri, Müttefik kuvvetlerinden çok az olan mevcutlarına rağmen, adayı müdafaa ediyorlardı. Avrupa müttefik kuvvetleri çok büyük zayiat vererek 106 gün süren savaşlardan sonra adayı bırakıp, çekildiler. Bu savaşlar sırasında Venedik taarruz gücü kırılmıştı. Bundan sonra Venedik'in Osmanlılar aleyhine fütuhat yapması mümkün olmayacaktı.

Venedik Bosna'da Avalonya'yı ele geçirdi. Daha sonra da Dalmaçya'da Kanin kalesini aldı. Ancak Bosna'da Osmanlılar Venedik kuvvetlerini yendiler. Venedik geri çekildi.

II. Süleyman, Selim Giray'ı Edirne'ye kötü giden Alman savaşını konuşmaya çağırdı. Hastaydı ama orduya cesaret vermek için Edirne'den cepheye hareket etti. Sofya'da hastalığı iyice artınca ileri gidemedi. Bu sırada Viyana'da sulh müzakereleri başlamıştı ve sonuç alınmadan sürüp, duruyordu.

Sofya

Avusturya, Belgrad'ı aldıktan sonra iki koldan ilerlemeye başlamıştı. Bir kolu Niş'e doğru, diğeri Yenipazar'a doğru ilerliyordu. Serdar Arap Recep Paşa, Belgrad'ı geri almak amacı ile gitti, ama yenildi. Bu yenilgiden sonra Osmanlı ordusunda isyan çıktı. Yeniçeri kendi ordugahını yağmaladı. Ancak isyanın elebaşları öldürülerek, isyan bastırıldı. Ordu Niş'e döndü.

Avusturya ordusu da Niş'e gelip, kenti kuşatmıştı. Osmanlılar tekrar yenildiler. Serdarın ordu üzerinde en ufak bir etkisi yoktu. Yeniçeri Alman'ı görünce kaçıyordu. Onun için bu savaşları Osmanlılar çok az zayiat ile atlattılar. 1689 Eylül ayı sonunda Niş Avusturyalıların eline geçti. Bunun üzerine veziriazam Bekri Mustafa Paşa ordunun başına geçip, Sofya'ya gitti. Ancak başarılı olamadı. Vidin de Avusturyalıların eline geçti.

Osmanlı İmparatorluğunda mali güçlükler artmış, enflasyon iyice azmıştı. Artık akça'nın hiç değeri kalmamıştı. Yerine sadece bakırdan yapılma bir para, mangır çıkarıldı. İçkiye, tütüne vergi kondu.

Balkanlarda topyekun isyanlar patlamıştı. Dalmaçya'nın dağlarında zaten ayaklanmalar vardı. Niksiciler ve Kuciler gibi Karadağ kökenli bazı kabilelerde çoktan Venedik hizmetine girmişlerdi. Arnavutlar da Avusturya ile iş birliği yapmaya başladılar. Makedonya'da Karpos adlı bir hajduk büyük bir ayaklanmaya yol açtı. Balkanlar yangın yerine döndü. Osmanlı kuvvetleri isyancılara şiddetle müdahale etti. Bu arada zorla din değiştirmelere de rastlandı.

Rumeli'deki düzensizliklere ve haydutluklara karşı Osmanlı yerel halktan asayiş birlikleri kurmuştu. Rum " armatolos " ve Bosna " yüzbaşıları " böyle oluşumlardı. Armatolosların,

kendi yetki alanlarına giren köyler topluluğu üzerinde yargı yetkisi vardı. Armatolos birlikleri, yargılıyor, asayişi sağlıyor ve vergi topluyorlardı. Kapitanios denen şefleri babadan oğla geçiyordu. Adamlarına " Pallikaria " deniyordu. Zaman zaman çeteler armatolos, veya tersi armatoloslar eşkıya çetesi oluyorlardı. Karışık zamanlarda ne neydi pek net olamıyordu.

Bu zor duruma çare bulunması için, Ekim 1689'da, padişah, Fazıl Ahmet Paşanın kardeşi Fazıl Mustafa Paşayı veziriazam atadı. Fazıl Mustafa Paşa bazı olağanüstü vergileri hemen yürürlükten kaldırdı. Rumeli'de Hıristiyanlardan haksız vergi veya para alanları ayıkladı.

Devletin mülki giderlerini kıstı. Ticaret serbestlisi ilan etti. Savaşta kazanılmış gayrimeşru kazançlara el koydu.

Orduda da başıbozuk gönüllüleri terhis etti. Kapıkulu ve tımarlıları saydırıp, her an yerleri bilinir hale getirdi. Önemli mevkilere güvendiği kişileri tayin etti. Çalışmaları yeterli olmayan devlet adamlarını emekli etti.

Baba Vida kalesi, Vidin

Viyana'da İmparator, Fazıl Mustafa Paşanın sadrazam olduğunu duyunca: " Tanrı soyunu kurutsun şu Köprülülerin; başımıza yine yeni bir Köprülü çıktı " demişti. Fazıl Mustafa Paşanın sadarete gelişi Avrupa'yı korkutmuştu.

Bu sırada Alman ordularında alay bozanların yanı sıra tüfek de kullanılmaya başlandı.

İngiltere'de Burjuva Hakimiyeti, 1689

James, Duke of York

İngiliz Parlamentosu, 1689 Şubat ayında ikinci bir " Haklar Bildirgesini " (Bill of Rights) kabul etti. Bu bildiride, bir daha, kral ile parlamento arasındaki ilişkiler belirleniyor, İngiliz halkının geleneksel hakları tekrarlanıyordu. Guillaume d'Orange ve karısı Mary, ayrı ayrı bu bildiri üzerine ant içerek, III. Guillaume ve II. Mary adları ile kral ve kraliçe oldular.

Bu sefer İngiliz parlamentosu tam bir zafer kazanmıştı.

Bu yeni Bill of Rights ile kanunların uygulanması kral tarafından durdurulamaz olmuştu. Parlamentonun rızası olmaksızın herkes kanunlara boyun eğmek zorundaydı. Olağanüstü mahkemeler kanunsuz sayılıyordu. Bütün İngiliz vatandaşları parlamentoya dilekçe ile doğrudan müracaat edebileceklerdi. Parlamentonun izni olmadan asker toplanılamayacaktı.

Protestan olan bütün İngilizler kendilerini koruyabilmek için silah taşıyabileceklerdi. Parlamento seçimleri serbest olacaktı. Parlamento sık sık toplantıya çağırılacaktı. Parlamentoda tartışma hürriyeti hiçbir şekilde kısıtlanamayacaktı. Jüri listeleri kanuna uyularak yapılacaktı.

Bütün bu tedbirler ile kralın kanunları hiçe sayması önleniyordu. Parlamentonun yasama hakkı iyice tescil edilmişti. Mahkemelerin işleyişi ve jüri seçimi garanti altına alınmıştı. Keyfi kovuşturmaların önüne geçilmişti. Bu kanunla seçmenlerin üzerine baskı yapılması önleniyor ve parlamento tam bir tartışma ve seçme özgürlüğüne kavuşuyordu.

İngiltere'de, aslında, seçimlerin bağımsızlığı kanunlardan fazla hükümet memuru olmayan mahalli memurların varlığına bağlıydı. Bu mahalli memurlar hem hatırı sayılır kişiler arasından seçildiğinden ve hem de parasız görev yaptıklarından hükümetin aleti olmuyorlardı.

Ordunun toplanmasının parlamentonun iznine bağlanması ise mutlak bir yönetime geçişin önünü tamamen kapatıyordu. İngiltere ordudan çok korkmuş ve çekmişti.

İngiliz devrimi feodalitenin son kalıntılarını da silip süpürmüştü. Artık İngiltere'de parlamento tarafından sınırlanmış bir monarşi vardı. Parlamento iki partili bir düzen içinde çalışmaya başlamıştı. Tarım soyluları ve Anglikan kilisesinin yandaşları olan " Tori " ler (Tory) ve ticaret ve sermaye burjuvazisini temsil eden " Whig " ler bu iki devrim partisini oluşturuyordu. Toriler kralın haklarından, Whigler parlamentonun haklarından yanaydılar. İngiltere parlamentosunda dengesini kurmuştu.

Bu adlar daha önceleri isyancılara verilen biraz da küçümseyici adlardı. O zamanlar Whigler İskoçyalı, Toryler de İrlandalı haydutlardı. Şimdi bu hareketlere benzetmek için parlamentoda partileri bu adlarla adlandırılmışlardı.

Parlamento seçimlerinde hangi parti çoğunluğu almış ise ülkeyi o yönetiyordu. Başbakan ve bakanlar, çoğunluk partisinin ileri gelenleri arasından geliyordu. Kurulan hükümet, siyasi bakımdan parlamentoya karşı sorumluydu. Parlamentonun desteğini yitiren hükümet çekiliyordu. Ancak bu aşamada, bu parlamenter sistem, yine de tam bir halk temsiline dayanmıyordu. Çünkü sadece zenginlerin ve önde gelen kişilerin, yani halkın küçük bir kısmının seçme hakkı vardı.

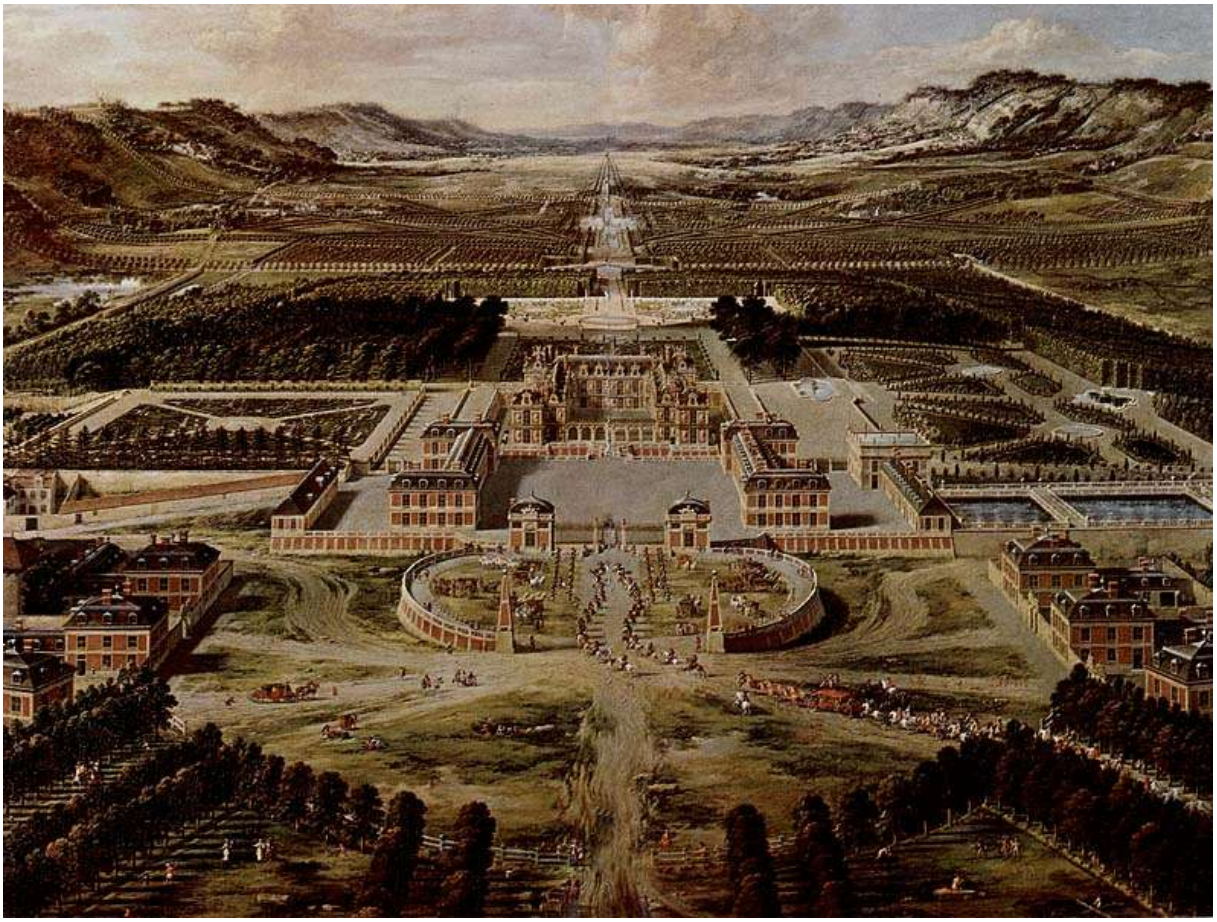
Büyük Halk kitleleri seçme hakkından yoksundular.

Bu sırada Magnol (1638 – 1715), botaniğe aile kavramını sokmuştu. Bundan sonra bitkiler ailelere bağlılıklarına göre sınıflandırılacaklardı.

İstanbul'daki Fransız sefiri sadrazamı ziyaret ederek Willem d'Orange'ı İngiliz kralı kabul etmemesini istedi. Fazıl Mustafa Paşa, biz İngiltere'nin iç işlerine karışmayız diyerek bu isteği ret etti.

Kuzey Amerika'da İngiliz ve Fransız koloniler ile Amerikan yerli kabileleri arasındaki dört büyük savaştan biri olan Kral William Savaşı (1689–1697) başladı.

Fransa Sarayı Versailles'a taşınıyor, 1689

Versailles sarayının 1662'de XIV. Louis taşınmadan önceki hali

XIV. Louis, Fronde hatırlatan her şeyi tasfiye etmek istiyordu. Paris'in kendine bile dayanamaz olmuştu. 1682'de Versailles'a taşındı. Versailles Sarayı için çok para harcanmıştı. Yalnız çeşmelerine su getirtmek için 3 yıl 22.000 asker ve 8.000 duvarcı çalıştı. Bu iş tam olarak bitirilemedi ama bu haliyle bile 10.000 kişinin ölümüne neden oldu.

Versailles'da kralın güvenliğini 10.000 süvari ve piyade sağlıyordu. Kralın hizmetinde 4.000 kişi vardı. Bunların arasında yüksek soyluların temsilcileri de vardı. Her şey debdebe içindeydi ve kurallara bağlanmıştı. Krala el şamdanını asiller tutuyor ve bu büyük ayrıcalık kabul ediliyordu. Bu şamdan nedeniyle çekişmeler oluyordu. Sabahleyin kralın gömleğini vermek bile bir tören konusuydu.

Versailles'da sürekli olarak görkemli gece törenleri düzenleniyordu. Aristokrasiyi çevresine toplamış ve böylece gözaltına almıştı. Balolar, mücevherler, giysiler onları maddi yönden yıkıyordu. Gittikçe kralın lütfüne ve cömertliğine bağlanıyorlardı. Kral ise aristokrasinin borçlarını ödüyor, onlara para veriyor, toprak bahşediyordu. Ülkenin en seçkin kadınları kralın metresi olabilmenin yarışını yapıyorlardı. Kralın gözdeleri etrafında hemen çıkar gurupları oluşmuştu. Bunlar da birbiri ile kıyasıya mücadele ediyorlardı.

XIV. Louis Avrupa krallarına örnek teşkil etmişti. Zaafları vardı ama önemli özellikleri de vardı. XIV. Louis için Politika her şeyden önce geliyordu. Hem Fransa'yı büyük bir devlet haline getirdi ve hem de mali olarak iflas ettirdi. Ancak bugün ona bakanların içinde bile, hala, ona hayran olanlar çıkmaktadır. Fransa'nın sınırlarını Alman İmparatorluğu ve İspanya aleyhine büyüttü. Aslında Fransa'nın Kutsal Roma İmparatorluğunun halefi olmasını amaçlamıştı.

Dış siyasette rüşveti, savaş gibi bir araç haline getirdi. İngiltere kralı II. Charles ve Leh asilleri XIV. Louis'den para alıyorlardı. Fransa parayı dış siyasetinin önemli bir kaldıracı yapmıştı.

Versailles sarayı, XIV. Louis'nin ihtişam merakının bir göstergesidir. Versailles oluştuktan sonra diğer monarşiler de onu taklit etmeye koyuldular. Herkes kendi Versailles'ını inşa etmeye koyuldu.

Versailles, Fransa'da güzel kumaş ve döşeme sanayinin gelişimine de yol açtı. Lüks eşyalar da gelişti. İhtişam merakı, heykeller, çini, yaldızla süsleme, oyma, deri baskılar, müzik, resim, güzel ciltler, porselen, enfes şaraplarda da büyük gelişmelere yol açtı.

Versailles Sarayının salonlarında, dantel elbiseli, garip kılıklı, peruklu kadın ve erkekler dolaşıyordu. Kılığı, yemesi, içmesi, konuşması, tavrı ile bu insanlar sanki başka bir dünyadan gelmiş gibiydiler. Karanlık, soğuk ve izbe yerlerdeki zayıf, acı bakışlı halk bunlara merak ve dehşetle bakıyordu.

Versay Sarayı, Kraliçe odası

Osmanlı İmparatorluğunda, Kentlerin iaşesini sağlamak

Kadılar kentlerde pek çok gıda malzemesi ve gereksiminin satış fiyatlarını saptıyorlardı. Büyük kentlere gelmesi gereken mal ve erzak miktarını lonca sorumluları ile birlikte kadılar veya kadının ekibi belirliyordu. İstanbul'un gereksinmeleri ile ilgili kararlar veziriazamın ve divanın yetkisindeydi. Karardan sonra istekler eyaletlere, alış fiyatları belirtilerek aktarılırdı. Fiyatlar daima devletin sıkı denetimi altında olmuştu.

Belirlenen alım fiyatları normalde üreticiyi doyurmuyordu. Buradan da ortaya kaçakçılık çıkıyordu. Savaş ve kıtlık zamanlarında devletin denetimi çok daha sıkılaşıyordu. Devlet kaçakçılık ve dış satımları durdurmak için ciddi gayret gösteriyordu.

Bu görevin gereği gibi yapılabilmesi daima kesin bir otoritenin varlığına bağlıydı. Ancak XVII. yüzyılda otorite bozulmuş, zaman zaman kesintiye uğramıştı. Böylece eşgüdüm ortadan kalkarak, ihtiyaçların temini aksar hale gelmişti.

Osmanlı hükümetinin en büyük kaygılarından biri İstanbul'un buğdayını sağlamaktı. Bunun için tüm faktörler düşünülerek, üretim bölgeleri seçilir, stoklama ve taşıma şekilleri belirlenirdi. İstanbul'a Trakya, Makedonya, Eflak, Boğdan ve Ukrayna'dan buğday gelirdi.

Devlet denetlemeye çalışır ama üretim, taşıma, satma, stoklamanın hiç birini fiilen kendi yapmazdı. Bunu yapanlar şahıslardı. Bu şahısların içinde bol miktarda parasını

değerlendirmek isteyen devlet memurları da vardı. Yapılan işte amaç kar olunca ve bu kar da narhlarla sınırlanınca, tüccar veya parasını işleten kişiler fırsat kolluyorlardı. XVII. yüzyılda da bu fırsat ortaya çokça çıkmıştı. Ucuza alınan buğday stoklanıyor. Kıtlık ve kuraklık iyice azınca, stoklarındaki buğday'ı altın fiyatına ellerinden çıkarıyorlardı. Böylece kişilerin menfaati devletin açıklarını yakalayarak denetimi yıkıp, geçiyordu.

Tahıla benzer bir durum, et için de geçerliydi. Celepler büyük sürü sahipleri ile kasaplar arasında aracılık ediyorlardı. Devlet ete, tahıl kadar müdahale etmiyordu. Bu nedenle Celeplerin etkisi tahıl aracılarından daha etkendi.

İç tüketime belli mallardaki narhlar dışında pek karışmayan devlet, işin içine vergi toplayıcı ve harç alıcı olarak giriyordu. Kara ve deniz yoluyla kocaman İmparatorlukta dolaşan mallar üzerinden gümrük, satış harçları, gemilerin geçiş, giriş harçları vs… alınıyordu.

Devletin topraktan aldığı vergi ve bunun nasıl toplandığı daha önce uzun uzun anlatılmıştı. Bu konuda XVII. yüzyılda yeni bir usül gelmemiştir. Ancak tımar sistemi bozuldukça, vergilere ilişkin düzenlemelere de uyulmaz olmuştur. Eyaletlerde ortaya ayanlar ve derebeyleri çıkarak, baskı gurupları oluşturmuşlardır. Bunlar devlet memurları ile uzlaşarak bir tür taşra aristokrasisi meydana getirmişlerdi.

Pamuk

Osmanlı Dış Ticareti

XVII. yüzyılda Osmanlı toprakları üzerinden yapılan transit ticaretin hacmi çok azalmamıştı. Sadece Hollanda'nın eline geçirdiği baharat transit ticaretinde bir azalma olmuş olabilir. Ancak bu transit ticaret hem İmparatorluk içinde gerçekleşen ticaretin çok ufak bir kısmıydı ve hem de uluslar arası ticaretin artık önemli bir bölümü değildi.

Bununla birlikte Avrupalılar artık aradıkları şeyleri gelip, Osmanlı limanlarında bulmaya çalışmıyorlardı. Şimdi aradıklarını doğrudan başka yerlerde bulmaktaydılar. Osmanlı İmparatorluğunda ticaretin kervanlar, menziller gibi örgütleri yaşamaya devam ediyorlardı. Avrupa'nın Osmanlı sınırları dışında gelişen ticaretine karşı kendilerini müdafaa ediyorlardı.

XVII. yüzyılda, Osmanlı ülkesinde nakit para miktarında meydana gelen yokluk nedenlerinin içinde, dış ticaretteki yukarıdaki gelişmelerinde etkisi vardır. 1630 ile 1640 dolaylarında Osmanlılar ile Avrupa arasında para ticareti başladı. Bu işten Avrupa çok karlı çıkarken, Osmanlı yönetimi de zarar gördü. XVII. yüzyılın ikinci yarısında İngilizler ve Hollandalılar, Akdeniz pazarını bir yana bırakarak, daha fazla Amerika ve Doğu Asya pazarı ile ilgilenmeye önem verdiler.

Fransızlar, Colbert'in eylemleri sayesinde, 1670'lerden sonra, Marsilya'nın başı çektiği ticari bir gelişmeyi becerdiler. Venedikliler ise, Girit Savaşı, Kutsal Savaş derken, Osmanlılarla yaptıkları ticaret silinmişti. Onlar da Fransız bayrağı altında ticaret yapmaya başladılar. Veya ticareti Osmanlının Rum ve Yahudi tacirleri adına yürüttüler. Ancak artık Osmanlı Venedik ticareti tıkanmıştı.

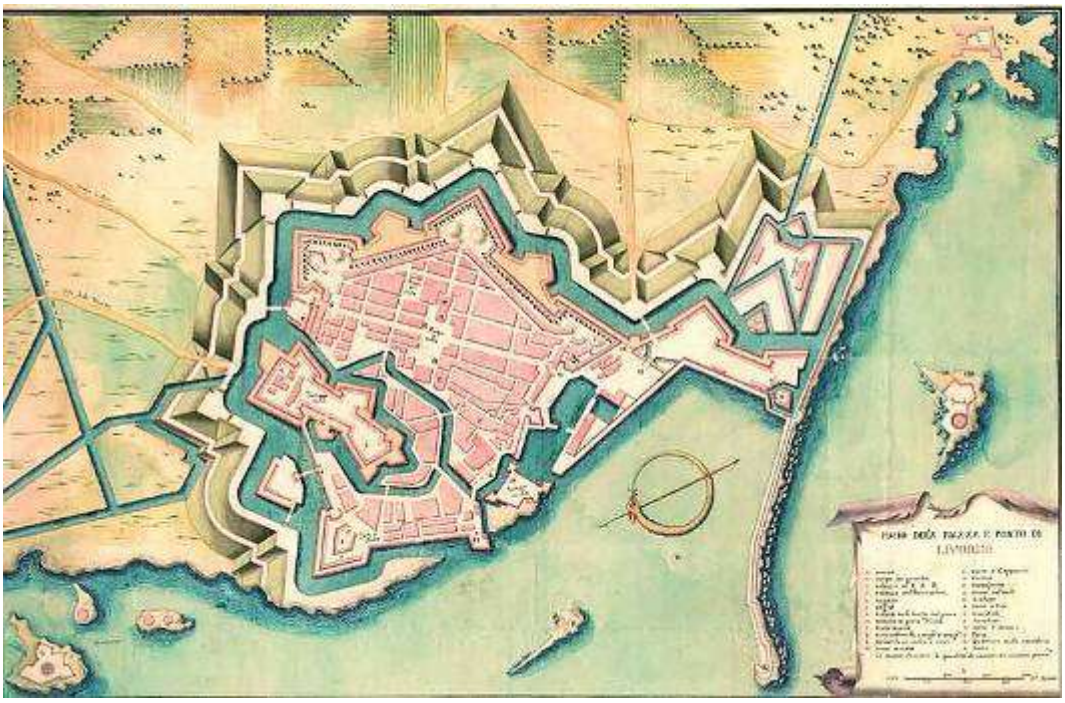
Osmanlılardan Kapitülasyon hakkı almış tüm Avrupa devletleri İstanbul'da bir elçilik, İmparatorluğun belli başlı limanlarında ise konsolosluklar kurmuşlardı. Başlangıçta bu konsolosları Marsilya'nın, Londra'nın, Amsterdam'ın veya diğer ticari kentlerin ticaret odaları tayin ediyordu. Görevleri tacirlerine göz kulak olup, onlarla Osmanlı yöneticileri arasında aracılık yapmaktı. Zamanla konsoloslar resmi bir sıfat alıp, hükümetler tarafından atanır oldular. Artık, tüccarların değil devletlerin temsilcileriydiler.

Osmanlı Müslümanları, yabancı şirketlerin acenteleri anlamında, ticarete uzak duruyorlardı. Yabancı şirketler de Rum, Yahudi ve Ermenilerle iş birliği yapmaya giriştiler. Bunun sonucu olarak Rumlar ama özellikle Yahudiler, uluslar arası ticarette önemli roller oynar hale geldiler.

Bazı kıyılardan örneğin Karadeniz kıyılarından mal ihracı yasaktı. Yabancı şirketlerle iş yapan Rum ve Ermeni tüccarlar, satış yasağı olan yerlerden mal alabilecek Müslüman eşraf veya tüccarları kendilerine ortak aldılar. Malları ilk defa bu Müslümanlar alıyor, mal daha sonra el değiştirerek ihraç oluyordu.

Bu ilişki zinciri içinde bazı Rumlar kendilerini Avrupalılara yakın hissetmeye başladılar. Bunlar, konsolosların yakın çevresinde görev aldılar. Bu kişiler giderek korunan kişiler haline geldiler. Bu kişilere XVII. yüzyılda resmi bir koruma statüsü kazandırıldı. Bunlar " beratlılar " oldular.

Osmanlı bürokrasisi, konsolosların çevresinde oluşan halkadan rahatsızdı. Bu nedenle kapitülasyonların verilmesi veya yenilenmesi elden geldiğince geciktirildi. Bu gecikmeler daha önce görülmüştü. Ama, her şeye rağmen, Osmanlı yönetiminin katı tutumu, gün geçtikçe gedik veriyordu. Gelecek yüzyılda Avrupalılar ve Rumlar bunu çok iyi sömüreceklerdi.

Livorno limanı, XVII. yy

Batılı büyük ulusların yanı sıra daha ufakları da parsadan pay toplamaya bakıyordu. 1668 yılında Floransa ile kapitülasyonlar yenilendi. Floransa Livorno limanını kullanıyordu ki bu

liman Yahudi tüccarların yoğun olduğu bir limandı. Livorno Yahudileri ile İstanbul Yahudileri beraberce iyi bir ticaret köprüsü kurdular. Livorno'ya şimdi hem İngiliz ve hem de Hollanda gemileri uğruyordu. Osmanlıya gelen gemiler, Livorno'dan aynı zamanda İspanyol kuruşlarını alıyorlardı. Bu İspanyol kuruşları Osmanlı topraklarında iyi kar getiriyordu.

Ceneviz ise yükte hafif pahada ağır bir ticaret yapıyordu. Bu para ticaretiydi. Ceneviz para basıyor ve bunu Osmanlı limanlarına getirip, satıyordu. Asrın sonuna doğru Osmanlıların bu ticaretten doğan huzursuzlukları iyice arttı. 1680'den sonra Ceneviz temsilcisini geri yolladılar. Daha sonra da Ceneviz Osmanlı ticareti tamamen sona erdi. Ceneviz Doğu Roma'dan beri 600 yıldır İstanbul'daydı. Bu 600 yıllık beraberlik bitmişti.

1665 ile 1682 yılları arasında, Avusturya ile Osmanlılar arasında kısa süren ve Tuna üzerinden yapılan bir ticaret de söz konusu olmuştu.

Polonyalılar ise XVI. Yüzyılda elde ettikleri kapitülasyonları 1623, 40, 68 ve 78'de yenilediler. Bundan sonra ise ilişkiler iyice kötüleşti.

Osmanlılara İran İpekleri kervanlarla geliyordu. Bu kervanlar İran ve Ermeni kervanlarıydı. İpek yolundan gelen pek çok mal bu kervanlarla İstanbul'a varıyordu.

Akdeniz'de ise korsan faaliyetleri devam etmekteydi. Bu faaliyetlere artık Osmanlıların pek katkısı olamıyordu. Korsanlar Berberi Cezayir korsanlarıydı. Korsanlara karşı en etkili tedbir konvoy yaparak seyahat etmekti. Avrupalılar da bunu uyguladılar. Ancak konvoy tüccarların işine gelmiyordu. Sistem bir süre sonra terk edildi.

Osmanlı Şiir, edebiyat ve müziği, XVII yüzyıl

Ya Rab kerem et bendene ihsan eyle
Düşvâr olan ahvalimi âsân eyle
Dünya hevesinden koma gönlümde eser
İstersem eğer cenneti zindan eyle

Nefi

XVII asırda Osmanlı şiiri iyice gelişmişti. Teknik açıdan da zirveye varmıştı. Yetişen büyük şairler arasında Nefi'nin özel bir yeri vardır. Nefi, Baki ve Nedim gibi en üst şairler arasındadır. Bir kaside ve hiciv dehasıdır. Gazelleri ve Farsça Divanı çok güzeldir.

Gazelde şeyhülislam Yahya başı çeker. Genç yaşta ölen " harika çocuk " Fehim'in gazelleri ve rubaileri vardır. Dili mükemmel kullananlardan biri Naili ve Neşati'dir.

Vecdi, Şeyhülislam Bahayi, Sadrazam Rami Paşa, Cevri, Fasih büyük gazel ustalarıdır. Haleti'nin rubaileri, Nadiri'nin Miracediyesi, Kafzade Faizi'nin mesnevileri, Riyazi'nin gazelleri vardır.

Bosnalı Sabit, Sabri, Mezaki, İsmeti, Sabuhi, Ali, Mantıki, Tifli, Nedim, Hufti de önemli şairler olarak sayılmalıdır.

Tasavvufta Şeyh Aziz Mahmut Hüdayi, Niyazi ve diğerleri…

Halk şiirinde Aşık Ömer, Gevheri, Kayıkçı Kul Mustafa, Kuloğlu ve Karacaoğlan yetişmiştir.

Bu yüzyılda İran ve Kafkasya'da Azeri lehçesi, Türkistan'da Çağatay lehçesi ile şiirler yazılmıştır. Hindistan'da Çağatay lehçesi ise Farsça ve Ordu lehçesi karşısında gerilemeye başlamıştır.

Nevizade Atayi, büyük bir şair olması yanında, bir edebiyat tarihçisidir. Çağdaşlarının ve bir önceki nesil şairlerin biyografilerini yazmıştır. Atayi'nin bıraktığı yerden eserine Uşakzade devam etmiştir.

Müneccimbaşı Ahmet Dede, Arapça olarak, 3 ciltlik genel bir tarih yazmıştır. Bu eseri Nedim Türkçeye çevirmiştir. XVII. asrın sonlarına doğruda Naima 6 ciltlik tarihini yazmıştır. Bu eser III. Murat ile IV. Mehmet arasındaki süreyi anlatan en önemli eserdir.

Kanuni'den IV. Mehmet'in ilk yıllarına kadar olan zamanı anlatan Peçevi İbrahim Efendinin tarihi de çok önemlidir. Bu eser asrın başlarında yazılmıştır. Bu eserde yazılanların bir kısmına tarihçi şahit olmuş, bir kısmını da yetkililerden dinlemiştir.

Silahtar Fındıklı Mehmet Ağa, asrın sonlarında IV. Mehmet ile II. Mustafa arasındaki süreyi kendi izlenimleri ile kaleme almıştır. Abdurrahman Abdi Paşanın IV. Mehmet devrine ait eseri, Solakzade Mehmet Hemdemi'nin Genel Osmanlı tarihi vardır.

Bir tarihçi olarak Katip Çelebi ve bir coğrafyacı ve gezgin olarak Evliya Çelebi'den daha önce bahsedilmişti.

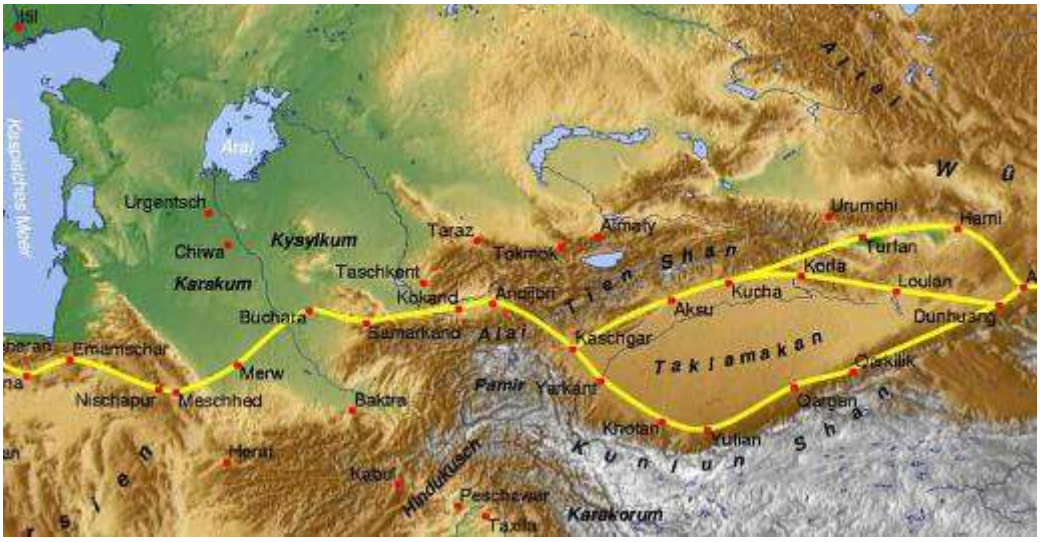
Şeyhülislam Karaçelebizade Abdülaziz Efendinin genel Osmanlı ve dünya tarihi vardır. Ayrıca Hasanbeyzade, Örfi, Vecihi, Nihadi'nin Osmanlı tarihleri ve burada sayılmayan pek çok eser kaleme alınmıştır.

XVII. yüzyılda Osmanlı müziği iyice gelişmişti. Elimizde XVII. yüzyıldan önceye ait çok az eser varken XVII. yüzyıldan 1000 den fazla eser kalmıştır. Asrın sonlarına doğru Ali Ufki Bey (Albert Bobowski) ve Kantemiroğlu, yüzlerce eseri batı notaları ile belirlemişlerdi. Bunların içinde Osmanlı dışı Türk müzisyenlerinin (Hint, Azeri, vs…) eserleri de vardır.

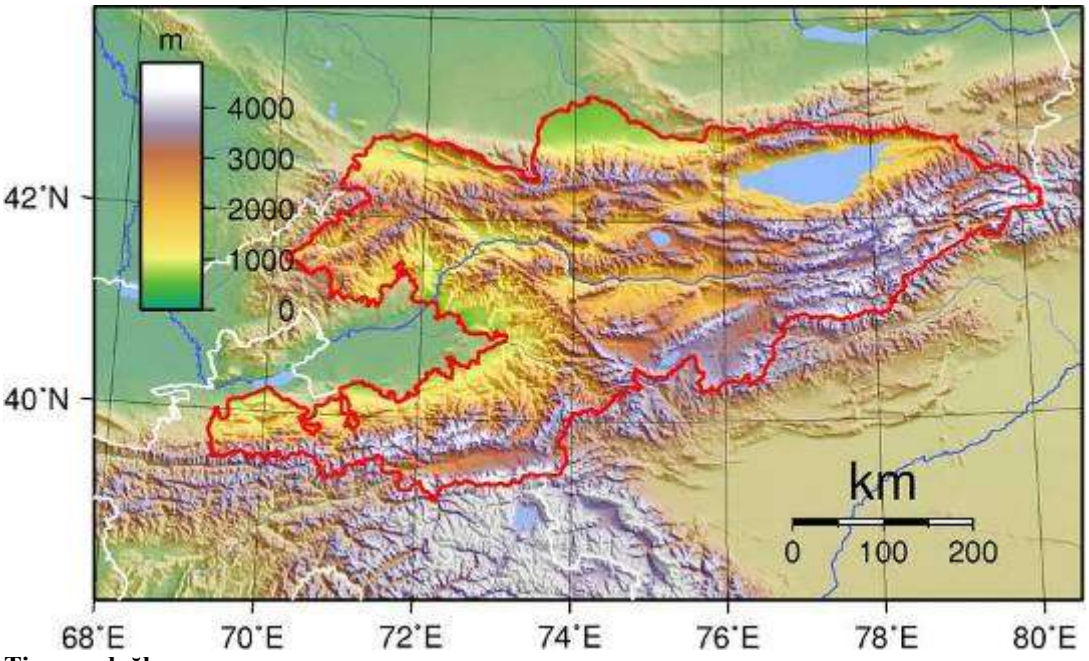
XVII. asırda Hatip Zakiri Hasan Efendi, Çömlekçizade Recep Çelebi ve Itri en önde gelen bestekarlardır. Bu bestekarların eserleri ile ilgili örnekler T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı sitesinde " http://www.kultur.gov.tr/TR/belge/1-4956/geleneksel--yerel-muzikler.html " vardır. Bunlardan Hasan Efendi sadece dini müzik yaparken, Itri hem dini ve hem de din dışı müzik yapmıştır. Bu bestekarların çok fazla parça beste lediklerini bilmemize rağmen elimizdeki eserleri sayısı çok azdır.

Ayrıca önemli bestekarlar olarak, Şeyh Aziz Mahmut Hüdai Efendi, Şeştari Mahmut Ağa, Eyyubi Mehmet Çelebi, Çenki Yusuf Dede Efendi, Benli Hasan Ağa, Tosunzade Abdullah Efendi, Şeyh Ali Şiru Gani Dede, Hatipzade Osman Efendi, Seyyid Nuh, Hafız Post, Şeyh Köçek Mustafa Dede, Şerif Çelebi, Kadri Çelebi, Solakzade, Selim Giray, Çoban Giray sayılır.

Kırgızlara yer yok

Kırgızlar isyan ediyor, Ruslar onları bastırıyorlardı. Uzun zamandır devam eden bu mücadele Kırgızları usandırdı. Tüm umutlarını kaybetmişlerdi güneye göçe başladılar. Tienşan bölgesine, bugün Kazakistan adını alan topraklara yerleştiler. Burada da istedikleri kadar özgür olamadılar. Rus hakimiyeti yerine Kalmuk hakimiyeti geliyordu.

Tienşan dağları

1690 yılında Mançular ve Zungharlar (Cungarlar) arasındaki savaş bir türlü sonuçlanamadı. Galdan berabere kalmış biri olarak Kuzeye çekildi. Yapılan eskiden beri hep olduğu gibi normal Çin-Göçebe savaşlarıydı. Göçebe geri çekilince Çin kuvvetleri onları takip edemiyordu. Sonra Çin ordusu çekilince göçebeler geri geliyorlardı. Yani sonuçsuz savaşlar veriliyor. Tabii ezilen, halk yani köylüler oluyordu. Bu savaşlar böyle 1697 yılına kadar sürdü. Bazılarına Çin İmparatoru bile iştirak etti.

Osmanlı Karşı Saldırısı, 1690

Boyne Savaşı

Osmanlılarda Fazıl Mustafa Paşa Avusturya üzerine sefere çıktı. Fazıl Mustafa Paşa sefere çıkmadan 2 gün önce Almanlar Kanije kalesini almışlardı. Erdel taraflarında Tököli İmre ve Çerkez Ahmet Paşa, Avusturya başkomutanı Heister'i esir aldılar. Osmanlı ordusu, 9 Eylül'de Niş'i, 27 Eylül'de Semendire'yi, 8 Ekim'de Belgrad'ı geri aldı. İki ay içinde bütün Sırbistan geri alınmıştı. Avusturyalıların kovdukları köylülerin topraklarına dönmelerini sağladı. Yeteneksiz yöneticileri değiştirerek, her yere düzgün adamlar atadı. Sırplara ve Eflaklılara güven aşıladı. Eşraf kurulları kurarak, eyalet görevlilerini denetlemeye başladı. Osmanlılarda otorite tekrar avdet etmişti.

Bu sırada Avusturya Batıda Fransa ile kapıştı. Bu Avusturya ordusunun Osmanlı cephesine tam gücünü vermesini önlüyordu.

Habsburg kuvvetleri çekilirken Sırplar da kitle halinde göç ettiler. Peç patrikliği öncülüğünde 200.000 kişi göç etti. XVII. yüzyılda Rumeli nüfusunda genel bir azalma oldu. Bunda bölgedeki askeri hareketlenme, genel güvensizlik, kamu görevlerindeki keyfilik ve karışıklığın önemli etkisi vardı. Ayrıca dünya birkaç asırdır " küçük buz çağındaydı ". XVII yüzyıl bu çağın etkisinin en fazla görüldüğü dönemdir. Bu nedenle Balkanlarda iyice zorlaşan hayat koşulları, Rumeli'deki nüfus azalmasının önemli bir diğer nedenidir.

XVII. yüzyıl boyunca salgın hastalıklar kol gezmişti. Bu asrın sonundan itibaren ise özellikle Veba Balkanlar için sürekli gündemde olacaktı.

İrlanda da sürgünde bulunan II. James İngiltere tahtını geri almak için girişimde bulundu. Kendisine bağlı güçlerin ki bunların içinde Fransız birlikleri de vardı, William kuvvetleri tarafından 1690 da Boyne Savaşında yenilmesi üzerine Fransa ya geri dönmek zorunda kaldı. Geri kalan ömrünü dostu ve aynı zamanda kuzeni olan XIV. Louis'nin koruması altında sürdürdü.

Zaferi kazanan İngilizler İrlanda'da olağanüstü bir rejim kurdular. İktidar ve topraklar Protestan İngiliz toprak sahiplerine verildi. Katolik İrlandalılar aşağı bir sınıf haline getirildiler.

Bu yıl Massachusetts eyaleti Amerika'daki ilk kağıt parayı bastı.

Lübnan'da Manilerden boşalan yere Şıhablar yükselmişti. XVII. yüzyılın sonlarında Manilerle de akraba olan Haydar Şıhab'ın egemenliği 1732 yılına kadar sürecekti.

Balkanlar ve Anadolu’da Türk Nüfus, 1691

Mostar

1691 Ocak ayında, İstanbul Mısır Çarşısında çıkan bir yangınla çarşı yerle bir oldu. Yeniden inşa edildi.

1691 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu merkezinde akçeden daha fazla gümüşü olan para basılmamıştı (birkaç arızi istisna dışında). Bu nedenle Osmanlı ülkesine dışarıdan gelen bazı paralar girerek, tedavül etmeye başlamıştı.

1691 yılında Osmanlı tarihçisi Hazerfen Çelebi öldü. Bilgili bir kişiydi. Yazdığı Osmanlı tarihinde ilk defa Yunan, Roma ve Bizans tarihine yer verdi. Fransız doğa bilimcisi Antoine Galland ile ilişkisi vardı. Galland, “ Bin bir gece “ yi Fransızcaya çevirmişti.

Hatırlanacağı gibi Anadolu’da hızlı bir İslamlaşma görülmüştü. Kentlerde Ahilik ve Mevlevilik yoluyla, Hıristiyan yüksek tabaka, kırsal kesimde Türkmenler ve Orta Asya Şaman geleneklerini sürdüren dervişler yoluyla Hıristiyan köylüler İslamlaşmıştı. Kırsal bölgenin İslamlaşması, Türk dilinin egemen oluşu ile paralel yürümüştü. Dağların, ovaların, nehirlerin ve köylerin artık eski Grekçe adlarını bilen yoktu. Adlar Türkçeleşmişti. Eski adlar unutulmuştu. Müslüman olmayıp Hıristiyan kalan nüfusun büyük bir çoğunluğu bile kendi ana dillerini bir yana bırakmış, Türkçe konuşur olmuşlardı. Türkçe tüm Anadolu’ya egemen olmuştu. Anadolu’nun İslamlaşma ve Türkleşme süreci 400 yıla yaklaşmıştı.

Vergi kayıtları, bundan 500 yıl önce Anadolu’da vergi ödeyen hanelerin yüzde 92 sinin İslam olduğunu göstermektedir. Hıristiyan nüfus sadece yüzde 7,9 kalmıştır. Balkanlarda ise durum farklıdır. Burada Hıristiyan nüfus, İslamlaşıp, Türkleşmemiştir. Bunun temel nedeni, Fatih

Sultan Mehmet'in ve daha sonra gelen padişahların, Roma imparatorluğuna soyunup, Hıristiyan nüfusu ve çeşitli toplulukları olduğu gibi bırakma politikasıdır. Yine Fatih'in topraklarına kattığı Kuzey Doğu Karadeniz'de (Pontus) Hıristiyan nüfus olduğu gibi kalmıştı. Fatihin politikasından sonra Anadolu'nun Türkleşmesi de durmuştu ve hatta Hıristiyan nüfus Adalardan Egeye olan göçlerle ağır, ağır artmaya başlamıştı.

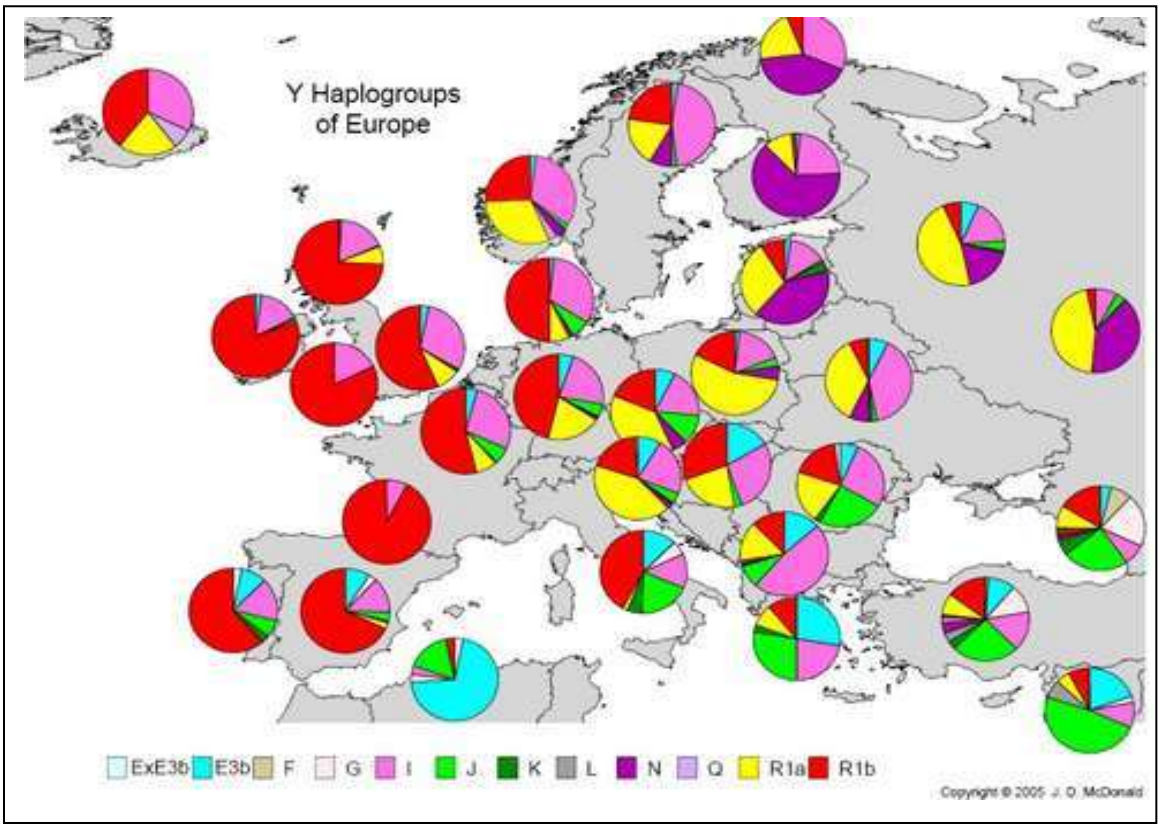
Balkanlarda Müslüman nüfus azda olsa azalıyordu. Bunun temel nedeni savaşlara giden bu nüfusun hem savaşlar nedeniyle ve hem de salgınlar nedeniyle ölmesiydi. Salgınlar etkisini en fazla savaş meydanlarında ve ordularda gösteriyordu. Ayrıca Müslüman nüfusun doğum oranı Hıristiyanlardan azdı.

Diğer taraftan Türkmen de yerleşik düzene geçmeye başladı. Bundan 500 yıl önce (1600'lı yıllarda) nüfusun sadece yüzde 16,3 ü göçebeydi. 1691 de, Osmanlı devleti kapsamlı bir göçebeyi toprağa yerleştirme politikası izledi. Böylece göçebe nüfus iyice azaldı. Bildiğiniz gibi, Osmanlı devleti bir devşirme ordu ve sivil bürokrasi devletiydi. Türkler devlet kademelerinden dışlanır, aslında sadece dışlanmaz, hakir de görülürlerdi. Ancak 1726'dan sonra, yöresel aileler illerde ve sancaklarda yönetici atanmaya başlanacaklardır. Böylece Ayanlar düzeni kurulacak ve Türkler bürokrasiye girmeye başlayacaklardı.

Türkler ve Atlar

Bir Y-DNA araştırması

Yapılan çok sayıda genetik çalışma tüm insanların aynı ortak atayı paylaştığını, saf- ırk aramanın kelimenin tam manasıyla zırvalık olduğunu, ırk denen şeyin sırf bir tarif için kullanılabileceğini, aslında ırk diye bir şeyin olmadığı belirlemiştir. Yine genetik çalışmalar birçok ironik sonuç da ortaya koymuştur. Örneğin düşman kabul ettiğimiz veya sempati beslemediğimiz uluslarla olan genetik akrabalığımızın sempati duyduğumuz uluslardan daha fazla olabileceğini de göstermiştir. Aynı kültürü paylaşmanın aynı aidiyeti hissetmenin genetik geçmişle ve veya genetik gerçekle hiçbir alakası yoktur.

Verilen haritada Türkiye ve komşularının Y-DNA haplogrupları (genetik dalları) renk kodları ile gösterilmiştir. Türkiye nüfusu Kafkaslar ve Balkanlar ile çok benzer durumdadır. Anadolu tam bir gen havuzudur, içinde olmayan yoktur.

Anadolu Türkleri Orta Asyalı genlerinin daha baskın olduğunu sanabilirler. Ama bu konuda yapılan çalışma çok ilginç sonuçlar vermiştir.

Dr. Wells ve arkadaşlarının yaptığı çalışmayı özetlersek:

Orta Asya'dan gelen ve Türkçe konuşan (kabilelerin) grupların Anadolu'nun gen havuzuna bin yılda yaptığı etki, mitokondiriyal-DNA ve Y-DNA olarak, iki genetik metotla araştırılmıştır. Anadolu'da alınan örnekler Akdeniz Avrupa'sı ile Orta Asya'da Türkçe konuşan gruplarla ve Balkanlarla vb karşılaştırılmıştır. Başlangıçta Orta Asyalı kavimlerin tarihi süreçler göz önüne alınarak %30 civarında bir etki olabileceği tahminde bulunulmuştu.

Bunca göçün ve Orta Asya kökenli askerlerin Anadolu'da yaptıkları savaş, istilalar ve tohum bırakmalar sonucu olarak Orta Asya etkisi büyük olmalıydı. Ama çıkan sonuç çok çarpıcıdır. Aşağı yukarı 40 kuşak eden 1000 yıllık süre içinde Orta Asyalı kavimlerin Anadolu gen havuzuna etkisi %1 çıvarında çıkmıştır.

Bu yüzde birlik etki çok çarpıcıdır ve diyebiliriz ki:

Anadolu'da Türk dili ve kültürünün yayıldığı bir gerçektir. Ancak genetik veriler, Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Türk geninin burada fazla yayılmadığını gösteriyor. Kendinizi " Türk " sayabilirsiniz, ama kökleriniz başka yere uzanabilir. Tabii burada, Anadolu'ya yapılmış olan Türk göçünün köken itibarı ile Oğuz Türklerine dayandığını ve Oğuz Türklerinin daha önceden itibaren Orta Asya Türklerinden genetik olarak ayrılmış olabileceğini hesaba katmak gerekir.

Türkler çok heterojen bir insan kümesidir. Bu konu en baştan itibaren defalarca anlatılmıştır. Ayrıca Anadolu'da çok heterojendir. Buda defalarca anlatılmıştır. Sonuçta Anadolu'nun heterojen bir yer olması son derece doğaldır.

Türkler göçebedir. Hiçbir zaman durdukları yerde durmamışlardır. Baştan beri iç evliliklere karşı çıkmışlar ve kendilerini yenileyebilmek, eksiklerini giderebilmek için cinsel hoşgörü geliştirmişlerdir. Türklerin gerek erkekleri, gerek kadınları çok hoşgörülüdürler. Bulundukları coğrafyalardaki toplumlarla sürekli gen alıp vermişler, eş alıp vermişlerdir. Hiçbir zaman kapalı bir toplum olmamışlardır.

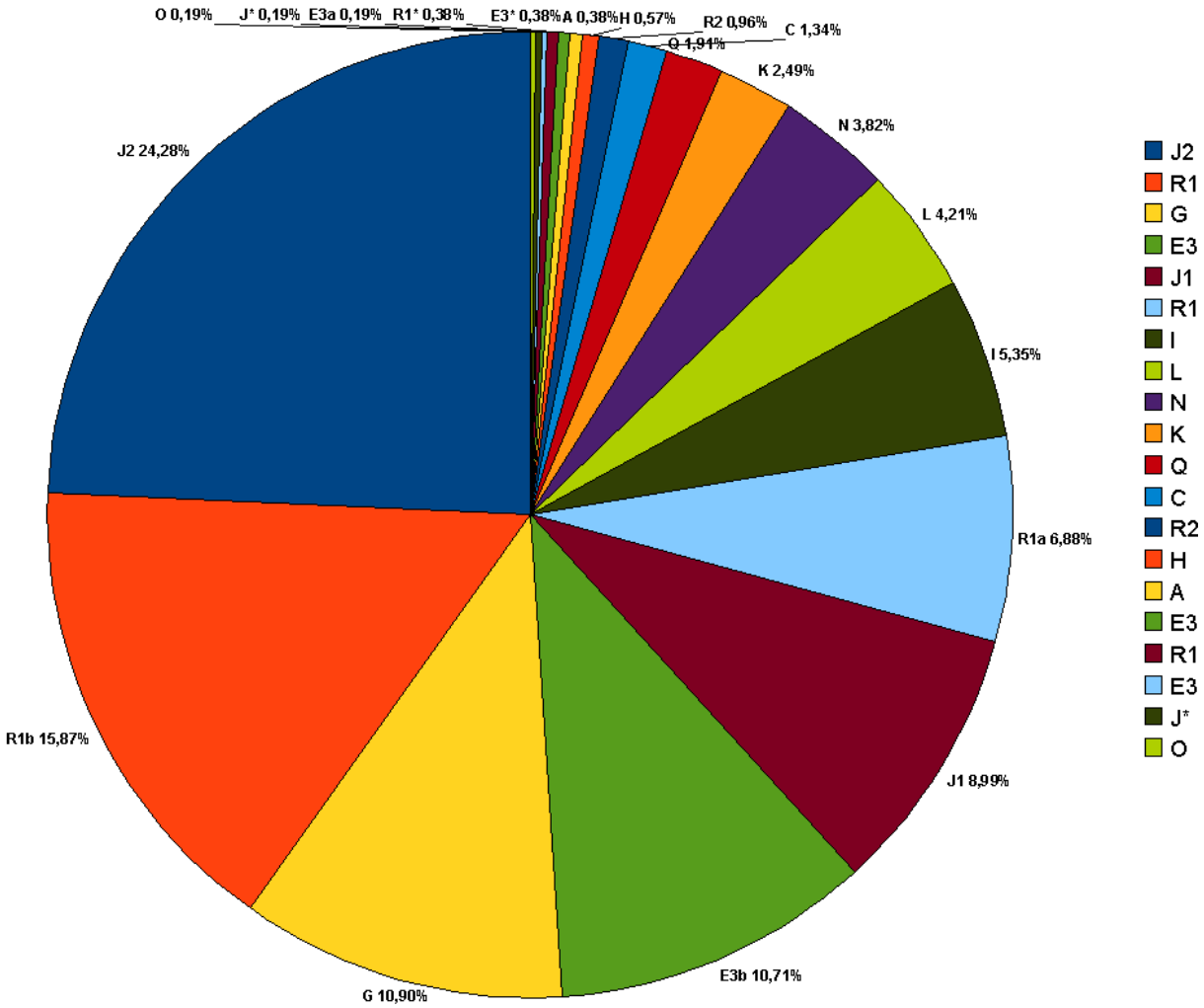
Denebilir ki, Türkler genetik bakımdan çevresindeki insanlara benziyor. Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkaslara benziyoruz. Ermenilere de, Araplara da biraz benziyoruz ama kendimize özgü bir yapımız var. Önemli olan insanların kültür birliğidir. Kendi kabulleri ile benimsedikleri aidiyetlerdir. Zaten baştan beri Türk olmak bir kültür ve aidiyet meselesidir.

Türkiye'de bu kitaplar yazılırken, bir taraftan da DNA analizleri yapılmaktadır. Türkiye Türklerinin DNA yapıları ve akrabalık ilişkileri çok yakın bir tarihte kesinlik kazanacaktır. Şimdilik, Cinnioğlu ve diğerler araştırmacılara göre (2004) Türkiye'de mevcut birçok Y-DNA haplogrupları vardır.

Tespit edilmiş bazı yüzdeleri şunlardır:

Y Haplogrup

J1 = %9 - Arap Yarımadası'ndan tipik insanlar arasında.
J2 = %24 - Yakın Doğu ve Batı Asya insanları arasında karakteristik.
R1a = %6,9 - Doğu Avrupalılar ve Orta Asyalıların karakteristiği.
I = %5,3 - Orta Avrupalılar ve Balkan nüfuslarının karakteristiği.
R1b = %14,7 - Orta Asya ve Batı Avrupalıların karakteristiği.
G = %10,9 - Kafkaslardan halkın karakteristiği.
N = %3,8 - Sibirya ve Altay nüfuslarının karakteristiği.
T = %2,5 - Akdenizli ve Güney Asyalı nüfusların karakteristiği.
K = %4,5 - Asyalı nüfusların karakteristiği.
L = %4,2 - Hint Yarımadası ve Horasan nüfuslarının karakteristiği.
Q = %1,9 - Kuzey Altay nüfuslarının karakteristiği.

Türkiye Y kromozom analizi

Erdel üzerinde çekişme, 1691

II. Ahmet

IV. Mehmet'in Kızlarağası Yusuf Ağa Mısır'da sürgündeydi. Köprülüzade, Yusuf Ağanın servetini müsadere için, Mısır valisi Vezir Hasan Paşaya, emir yolladı. Yusuf Ağa Hasan Paşanın velinimetiydi. Hasan Paşa aldığı emri Yusuf Paşaya duyurmadı. Bütün köle ve cariyelerini satarak 90 milyon akça toplayabildi. Bunu Yusuf Ağanın serveti olarak İstanbul'a yolladı. Fazıl Mustafa Paşa, Hasan Paşanın bu davranışını sevse de emir dinlemediği için İstanbul'a çağırıp, 15 milyon akça daha ceza verdi. Hasan Paşa bunu da ödedi. Bunun üzerine Köprülü, Hasan Paşayı, 2. Vezir Musahip Mustafa Paşadan dul kalan IV. Mehmet'in kızı Hatice Sultan ile evlendirerek ödüllendirdi.

Osmanlı Sultanı II. Süleyman 51 yaşında ölmüştü. Yerine Haziran 1691 yılında II. Ahmet çıktı (1691 – 1695). II. Ahmet'in padişah olmasında Fazıl Mustafa Paşa çok etkin olmuştu. Yeni padişah veziriazamı yerinde bıraktı.

Bu sırada Lehistan cephesinde işler Osmanlılar açısından iyiydi. Kırım atlılarının Lehistan içlerine yaptıkları akınlarla Lehistan harap olmuştu. Lehistan barış istiyordu ama bu sırada Rusların Kırım üzerine yürümesi onlara bir umut ışığı oldu.

Osmanlı kuvvetleri Venedik'ten Avalonya'yı geri aldılar.

Fazıl Mustafa Paşa Avusturya cephesindeydi. Osmanlılar Budin'i Avusturya'dan geri almak istiyorlardı. 1691 Temmuz ayında Salankamen yakınlarındaki bir savaşta Fazıl Mustafa Paşa öldü. Peşinden de Osmanlı ordusu yenildi. Fazıl Mustafa Paşa ölmese idi kuvvetli bir olasılıkla meydan savaşını Osmanlı ordusu kazanmış olacaktı. Savaştan sonra Almanların zayiatı Osmanlılardan çok fazlaydı. Bu nedenle de çekilen Osmanlıları Alman kuvvetleri takip edememişti.

Fazıl Mustafa Paşadan sonra devleti yönetenler, padişah II. Ahmet'te buna dahil, çapsız kişilerdi. Fazıl Mustafa Paşa ile yoluna girmiş görünen devlet yine tehlikedeydi.

Fazıl Mustafa Paşanın yerine Kadı Ali Paşa veziriazam oldu. Macaristan cephesi komutanlığına ise Koca Halil Paşa atandı. Koca Halil Paşa cephede bazı başarılar sağlarken, onun güçlenmesinden korkan veziriazam serdarı görevden aldı.

Almanlar 3–4 senedir sık sık Erdel'e (Transilvanya) saldırmışlardı. Zaman zaman Tököli İmre onları bozmuştu. Ama zaman zaman da Almanlar başarılı olmuşlardı. Mihail Apafi çeyrek asırdır Osmanlıların iç işlerine karışmamasına alışmıştı. Almanların prensliğin iç müdahalelerine kızıyor ama bir şey yapamıyordu. 1690 yılında kendini içkiye verip, sarayından çıkmayıp sonunda teessüründen öldü. Taht üzerinde çekişme başladı. Osmanlılar Tököli İmre'yi tahta oturttular. Alman ordusu işe karıştı ama yenildi. Erdel meclisi Tököli İmre'nin prensliğini tanıdı.

Tököli İmre'nin prensliğini tanımayan Almanya Erdel'e başkumandanını ve ordusunu yolladı. Tököli İmre kaçıp, Osmanlıya sığındı.

Osmanlı ordusu Erdel'e girdi ise de herhangi bir meydan savaşı Osmanlılarla Almanlar arasında olmadı. Kış gelince Osmanlı ordusu Temeşvar'a çekildi.

Aralık 1691'de İmparator Erdel'in Almanya'ya ilhakını resmen ilan etti. Erdel'in muhtariyeti bitti. Mezhep baskısı başladı. Almanya Erdel'e 100.000 florin vergi koydu. Erdel prensliği lav edildi. Genel valilerin Macar asilleri arasından seçilmesi koşulu getirildi. Erdel'de 1526 yılından beri devam eden 165 yıllık Türk hakimiyeti bitmişti.

New England'da iki ayrı koloni olan Massachusetts Bay kolonisi ve Plymouth Kolonisi, İngiliz kral ve kraliçesinin izni ile birleşerek tek bir koloni haline geldiler.

Khalkha Moğolları Manchulara boyun eğerek bugün Moğolistan dediğimiz topraklarda Qing hanedanı yönetimi altında yaşamaya başladılar.

Bugün Romanya'yı oluşturan iki prenslik Eflak ve Boğdan, hatırlanacağı gibi asrın başlarında hem Romence'yi öne çıkarmışlar ve hem de basım evleri kurmuşlardı. XVIII. Yüzyıla gelmeden pek çok eser Romence'ye çevrilerek, yayınlandı. Bunların içinde felsefi eserler ve tarih eserleri de vardı. Gregore Ureche (1590 – 1647) Boğdan tarihini 1595'e kadar yazmıştı. Ayrıca Eflak ve Boğdan'da üç yüksek okul manastırların şemsiyesi altında eğitim veriyordu.

Hezarfen Hüseyin Efendi

1691 yılında Ansiklopedist, tarihçi ve düşünce adamı olan Hezarfen Hüseyin Efendi öldü. Babasının adı Cafer'di. İstanköy doğumluydu. Hezarfen Hüseyin Efendiyi, bir ara, Fazıl Ahmet Paşa himaye etmişti. Hazeren daha sonra devlet memurluğundan ayrılarak, özel ders vererek geçinmişti.

Hezarfen Efendinin biri doğrudan tarih olan " Tenkihi Tevarihi Müluk ", diğeri Osmanlı teşkilat tarihine ait " Telhisul Beyan fi Kavanını Ali Osman " adlı iki eseri önemlidir. Hezarfen, genel tarih ile ilgili eserini " Tenkihi Tevarihi Müluk " 1670 yılında yazmaya başlamış ve üç yılda bitirmiştir. Bu eserde Yunan ve Roma hakkında bilgi verilirken ilk defa Yunan ve Roma kaynakları kullanılmıştır. Din, örf, imparatorlar, Roma, Çin, Maçin, Hotan, Amerika'nın keşfi, vs… hepsi bu kitapta vardır. Bu kitabında, örneğin Hezarfen Efendi, Çemberlitaş'ın altında, içinde Hıristiyan kutsal Emanetlerinin konduğu gizli bir oda olduğundan bahseder. Çemberlitaş, yerine, bu odayı belirlemek için dikilmiştir. Bu rivayetin doğru olabileceğini düşünen pek çok tarihçi ve arkeolog vardır.

Hezarfen Hüseyin Efendi de Katip Çelebi gibi bir İbn Halduncudur. İnsanlar gibi toplumlarında bir ömrü vardır. Bu ömür, insanlarda olduğu gibi gelişme, olgunlaşma ve ihtiyarlama dönemlerine ayrılır. Her çocuk nasıl anne ve babasının eğitimine muhtaç ise, yeni kurulmuş bir devlette, başta hükümdarı olmak üzere, devlet adamlarının iyi ve adaletli yönetimine muhtaçtır.

İhtiyarlamış, ömrünün sonuna yaklaşmış bir toplum çöküntü devresine girmiştir. İnsanlarda saç sakal beyazlanması nasıl yaşlılık belirtisi ise, toplumlarda devlet adamlarının zevk ve sefa düşkünlüğü de çöküşün başladığının işaretidir. Bundan sonra herkes kolay yolu seçmeye başlar. Yurt ve millet için kimse kendini sıkıntıya sokmak istemez.

Gerekli tedbirleri zamanında almayan ve özellikle adaletten ayrılmış bir toplum hemen çökmeye, çözülmeye başlar.

Devlet iki türlü yönetilebilinir. Biri akıl ile ki batılı devletler böyle yönetilmektedir, diğeri Şeri yani dini hükümlerle ki Müslüman devletler böyle yönetilmektedir.

Hezarfen Efendi, narh üzerinde durup, bunun toplum hayatında çok önemli olduğu ve bu nedenle veziriazam gibi çok üst kademe memurların bununla ilgilenmeleri gerektiğini vurgulamıştır.

Hezarfen Efendinin Tenkihi Tevarihi Müluk adlı eserinde, Yunan filozoflarının düşüncelerinden aktarmalar da yapmıştır.

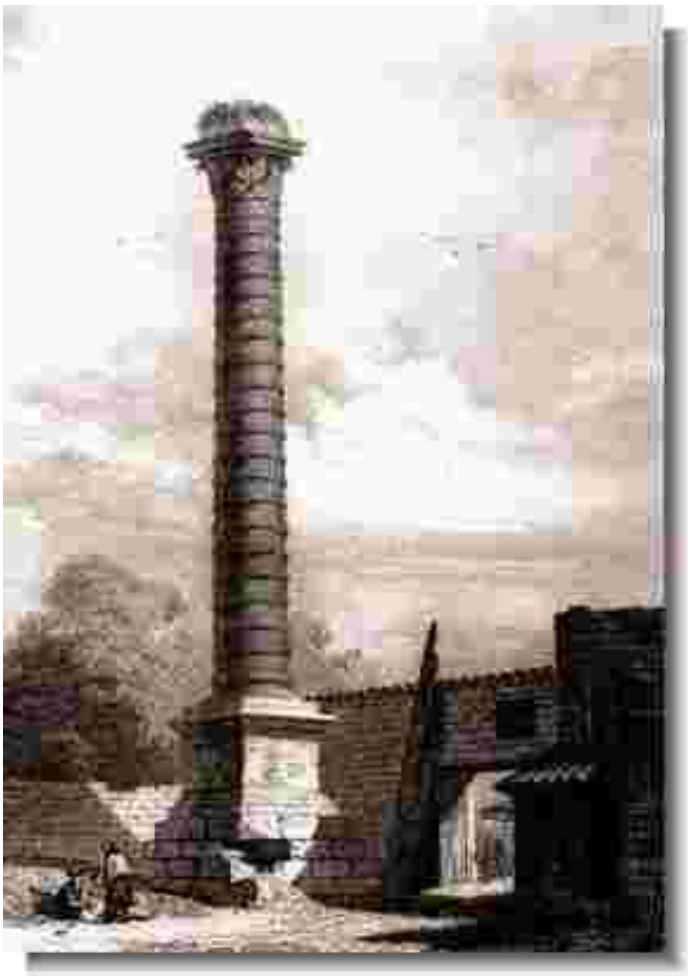
Hezarfen Hüseyin Efendi eserini bitirince Reisül Küttap İzzeti Efendiye sunmuştu. Reisül Küttap İzzeti Efendi de kitabı okuyup çok memnun kalmış ve Hezarfen Efendiden Osmanlı

teşkilat tarihine ait bir kitap yazmasını istemişti. İzzeti Efendi hem Akli ve hem de Şeri kanunlarla yönetilen Osmanlı İmparatorluğunun, geçmişteki devletlerden farklı olabileceğini düşünüyordu.

Bunun üzerine Hezarfen Efendi " Telhisul Beyan fi Kavanını Ali Osman " adlı eserini yazdı. On üç bölüm olan bu eserde kısa bir Osmanlı tarihi, İstanbul'un kuruluşu, Bizans eserleri, İstanbul'daki Osmanlı yapıları, kutsal emanetler, Osmanlı Saray memurlarının görevleri ile ilgili kanunlar, saray adetleri, Hazinei Amire gelirleri, eyaletlerin hazineleri, sultan ve veziriazam hasları, devletin mukannen olmayan gelir ve giderleri, güneş ile ay yılı arasındaki farklar, kara ve deniz orduları, tımar, zeamet ve haslar ile ilgili kanunlar, Kapıkulu, Yeniçeri, Cebeci vs… kanunları Tersane ve tersane subayları hakkında, Kırım hanlığı kanunları, maden ve tuzlalar ile ilgili kanunlar gibi Osmanlı teşkilatı ile ilgili kanun, nizam ve yönetmelikler ele alınmıştır. Kitabın içinde sırası geldikçe, Osmanlı İmparatorluğunun çöküşü ile ilgili fikirleri de vardır.

Hezarfen Efendi Kanuni'den bu yana asker sayıları ve ücretleri hakkında bilgi de vermektedir. Bu sayılardan sonra da " böylece ücretli asker sayısının azaltılmasının mümkün olmadığı anlaşıldı " demektedir.

Hezarfen Efendinin ayrıca tıp, tasavvuf, ahlak, siyaset hakkında yazılmış eserleri de vardır.

Çemberlitaş

Cadı Avı, 1692

Cadı avı

1692 Ocak ayında Osmanlılar Macaristan cephesine Topal Hüseyin Paşayı komutan atadılar. Bu sırada uzun zamandır yardım alamayan Varad kalesi, açlık nedeni ile teslim oldu. Veziriazam da Belgrad'a gelmişti. Belgrad tahkim edildi. Macaristan içlerinde Avusturyalıların ele geçiremediği kalelere yardım malzemeleri yollandı.

Osmanlı Divanında iç çekişmeler sürüyordu. Koca Halil Paşa veziriazamlıktan alınarak, Bozoklu Mustafa Paşa atandı.

Venedik Girit'te Hanya kalesini kuşatmıştı. Ancak kaleyi alamadı. Çok zayiat vererek Mora'ya çekildi. Bosna ve Karadağ'a hücum eden Venedikliler buralarda da başarı kazanamadılar.

Kırım Hanlığına 3. defa Selim Giray Han getirildi. Selim Giray bu sırada 58 yaşındaydı.

1692 yılına gelindiğinde, Çin'de, Cizvitlerin hizmetleri çok büyüktü. İmparator Kang-Hi, 1692 yılında bir ferman yayınlayarak, Çin halkının kiliseye giderek Tanrı hizmetinde bulunabilmelerine izin verdi. Bu izin ilk defa veriliyordu. Hıristiyanlık bu tarihe kadar Çin'de hoşgörü ile karşılanmıştı, 1692 yılından sonra ise kanunlaşıyordu.

1692 yılında Amerika, Massachusetts eyaletinin Salem kasabasına bağlı Salem köyünde İngiltere'den buraya kaçan Püritenler yaşıyordu. Püritenler dinlerine çok sıkı bağlı olup cadılara inanan bir topluluktu. Köy papazının kızları olan, dokuz ve on bir yaşlarındaki iki kız çocuğu garip davranışlar göstermeye başladılar. Kilisede çığlıklar atıyorlar, tutarsız hareketler

yapıyorlardı. Sorgulanınca “ cadı yapılmaya çalışıldıklarını “ söylediler ve bakıcılarının adını verdiler. Bakıcıları bir köleydi.

Cadı avı böylece başladı. 1692 yılı Mart ayında başlayan, sonradan “ histeri salgını “ diye nitelenecek olan olaylar zincirinde yüzlerce kadın cadı olmakla suçlandı ve asılarak cezalandırıldı. Artık herkes, anlaşmazlığı olan kişileri ihbar ediyor, suçlamalardan kimse kurtulamıyordu. Suçlamalar valinin karısına kadar dayanınca olaya el konuldu. Yargılamalar durduruldu. Ölen öldüğüyle, asılan asıldığıyla kaldı. Suçlamalar durduruldu. Mahkemeler dağıtıldı.

Fransa ile Avrupa Koalisyonu arasındaki savaş devam ediyordu. İngiliz donanması Dieppe, Le Havre, Saint-Malo, Dunquerque ve Calais’yi sürekli top ateşi altında tutuyordu. Fransa denizlerde silinmişti.

La Hougue Savaşı (İngiliz-Datç savaşı) İngiltere’nin zaferi ile bitti. Böylece Dokuz Yıl Savaşı sonlandı.

La Hougue Savaşı

İsaac Newton, Londra Darphanesinde görevlendirildi.

Mucize Tanrı'ya Yakışmaz

Pierre Bayle

Batı Avrupa, dünyanın pek çok yeri gibi hala dini korkuların ve savsatanın peşinde koşup duruyordu. Kuyrukluyıldızlar, insanlara hak ettikleri büyük ve ağır cezaları haber vermek için gönderiliyorlardı. Kralların öldürülmesi, depremler, açlık, savaşlar, veba salgınları kuyrukluyıldızların haber verdiği facialardandı.

Hollanda'ya sığınmış bir Fransız Protestan olan Pierre Bayle (1647 – 1706) bu inanışların gerçek dışı olduğunu söylüyordu. Kuyrukluyıldızlar göründüğünde meydana gelen felaketler, görünmedikleri zaman olanlardan fazla değildi. Herkesin ne dediği önemli değildi, dünyanın tüm insanları aynı fikirde birleşse bile kuyrukluyıldızlara atfedilen güce aklı başında biri inanamazdı. Bu tip boş inançlar pagan dönemlerden geliyordu ve Hıristiyanlar da onları o dönemden miras almışlardı.

Pierre Bayle diyordu ki " mucize Tanrı'ya yakışmaz; çünkü mucize Tanrı'nın koyduğu kanunları bozan bir şeydir ". Mucizelere ve Tanrı'ya inanmak boş gururun sonucudur. Böyle olunca da bugünkü Hıristiyanlar boş inançların yiyip kemirdiği insanlardır. Hıristiyanlar çok çeşitli kötülüklerin içine düşmektedirler.

Etrafta, erdemli ve onurlu yaşayan Tanrıtanımazlar vardır. Hıristiyan toplumuna eşit veya daha üstün bir Tanrıtanımaz toplumun olabileceği düşünülebilinir.

1692 yılında Pierre Bayle, " Tarihsel ve Eleştirisel Sözlük " adlı eseri ile Kutsal Kitaplara ve dogmalara karşı saldırdı. Bu eser özgür düşüncenin bir şaheseriydi. Gençler ve tüm eleştirisel düşünenler bu kitabın peşine düştüler. Gençler, kitabı okuyabilmek için kütüphane kapılarına yığıldılar. Kitap Huguenotlara karşı Fransa'da artan baskılara da denk gelmişti.

Osmanlı Kentlerinde Yahudi Azalması

Üsküp Çarşısı

1692 yılında Selanik'teki Yahudilerin sayısı eskiye oranla çok azalmıştı. 1660 yılında 40.000 dolaylarında olan sayı 1692'de 12.000 düşmüştü. Benzer azalmalar Saray Bosna'da, Zemun'da, Üsküp'te, Belgrad'da, Sofya ve Manastır'da da görülüyordu. Yahudiler Doğu Avrupa'yı terk edip, İngiltere ve Hollanda'ya gidip, yerleşiyorlardı. Bunun yapılan savaşlarda Osmanlıların yenilmesi, artan hoşgörüsüzlük ve Batı Avrupa'da oluşan ticaret hacim artışına bağlamak doğru olur sanıyoruz.

Yahudilerden boşalan mahallelere Yunanlılar, Slavlar ve bazen Arnavutlar gelip, yerleşiyorlardı. Balkan kentlerinin nüfus yapısı değişmeye başlamıştı.

Osmanlı-Avusturya Barış Görüşmesi, 1693

Ocak 1693'de IV. Sultan Mehmet tahtan indirilişinden 6 yıl sonra Edirne'de öldü. Osmanlı hanedanı bu padişahtan devam etmiştir.

1693 yılında Çin'de Cizvitler imparator sarayına yerleştiler.

Osmanlıların Avusturya ve müttefikleri olan savaşını bir barışa bağlamak hem İngiliz ve hem de Hollandalıların işine geliyordu. Savaş devam ettikçe, bu iki devletin Osmanlı toprakları üzerinden yaptıkları ticaret zedeleniyordu. Barış görüşmelerine 1693 yılında başlandı. Ancak görüşmeler başarıya ulaşamadı.

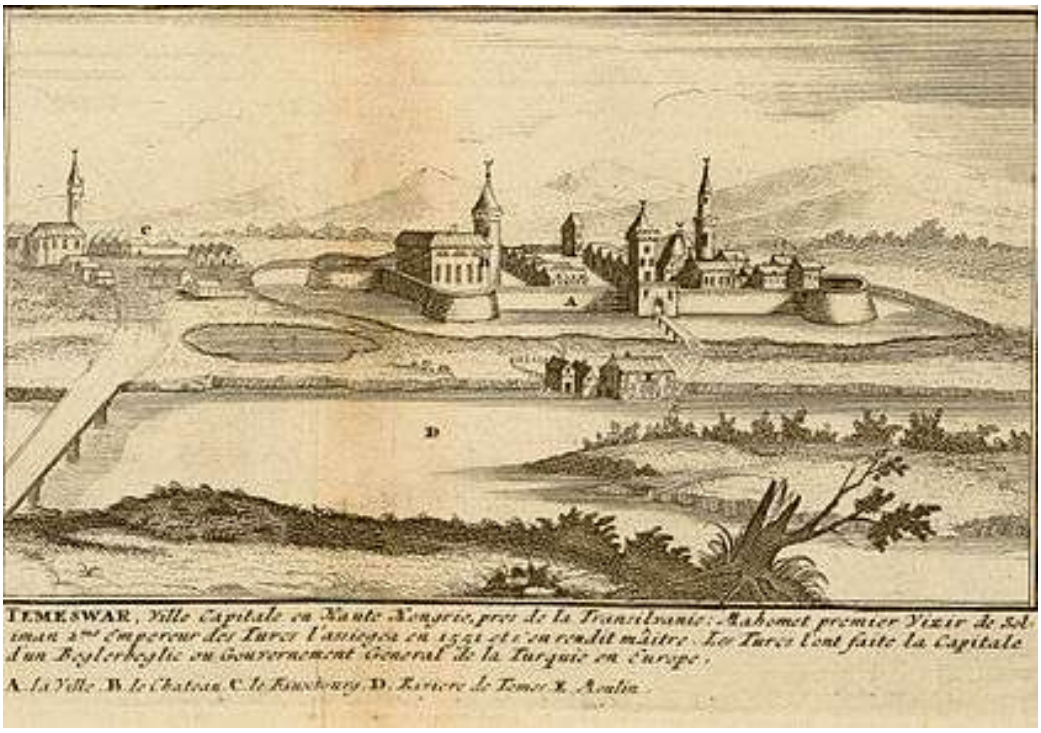
Bu sırada Avusturya ordusu Belgrad'ı kuşatmıştı. Erdel'deki Osmanlı ordusu Belgrad'a yardıma gidince, Avusturya ordusu Varadin'e çekilerek, beklemeye başladı. Artık her iki taraf da anlamıştı ki Osmanlılar Macaristan'ı, Avusturyalılar Sırbistan'ı alamayacaklardı.

Fas sultanı Büyük Mevlay İsmail, Cezayir sancak merkezi Tlemsen'e saldırdı. Ancak Şaban Dayı 11.000 yeniçeri, 3.000 sipahi ve 1.000 gönüllü ile karşı hücuma kalkınca çekildi. Geri çekilmesine rağmen Cezayir ordusu, Fas ordusunu takip edip yakaladı. Fas sultanı kaçtı, Fas ordusu 5.000 ölü verdi.

Bundan sonra Osmanlılar, Fas'ı Cezayir'e asker yollamakla tehdit ettiler. Fas sultanı korkup, Cezayir ile barış imzalamak için Cezayir'e oğlunu yolladı. Ama barış görüşmelerinden bir sonuç alınamadı.

Fransız yazar Marie de la Fayette (1634 – 1693) öldü. Marie de la Fayette Princesse de Cleves adlı ilk Fransızca psikolojik romanı yazmıştır.

Biyoloji ilerliyor, 1694

Tamışvar 1656 yılında

Osmanlı Veziriazamı Bozoklu Mustafa Paşa zamanının büyük kısmını avda geçiriyordu. Bu av tutkusu onun görevden alınmasına sebep oldu. Yerine Sürmeli Ali Paşa atandı. Yeni veziriazam Kırım kuvvetleri ile birleşerek sefere çıktı. Ancak yağışlı bir döneme rast gelmişti. Herhangi bir başarı sağlanamadı.

1694 yılı sonuna gelindiğinde, Macaristan'da, Osmanlıların elinde sadece Temeşvar kalesi kalmıştı. Venedikliler de Sakız adasını almışlardı. Sakız adasının Venedik'in eline geçişi İstanbul'da çok derin yankılar yaptı, hiç kabullenilmedi. Sorumluların cezalandırılması yoluna gidildi.

Mısır'da, 1670'den başlayarak, başrole askerler ve özellikle yeniçeriler geçmeye başlamıştı. Kahire'de iktidar mücadelesi içinde Küçük Muhammed öldü. Yeniçeriler, İfrang Ahmet çevresindeki ocak ağaları etrafında örgütlendiler.

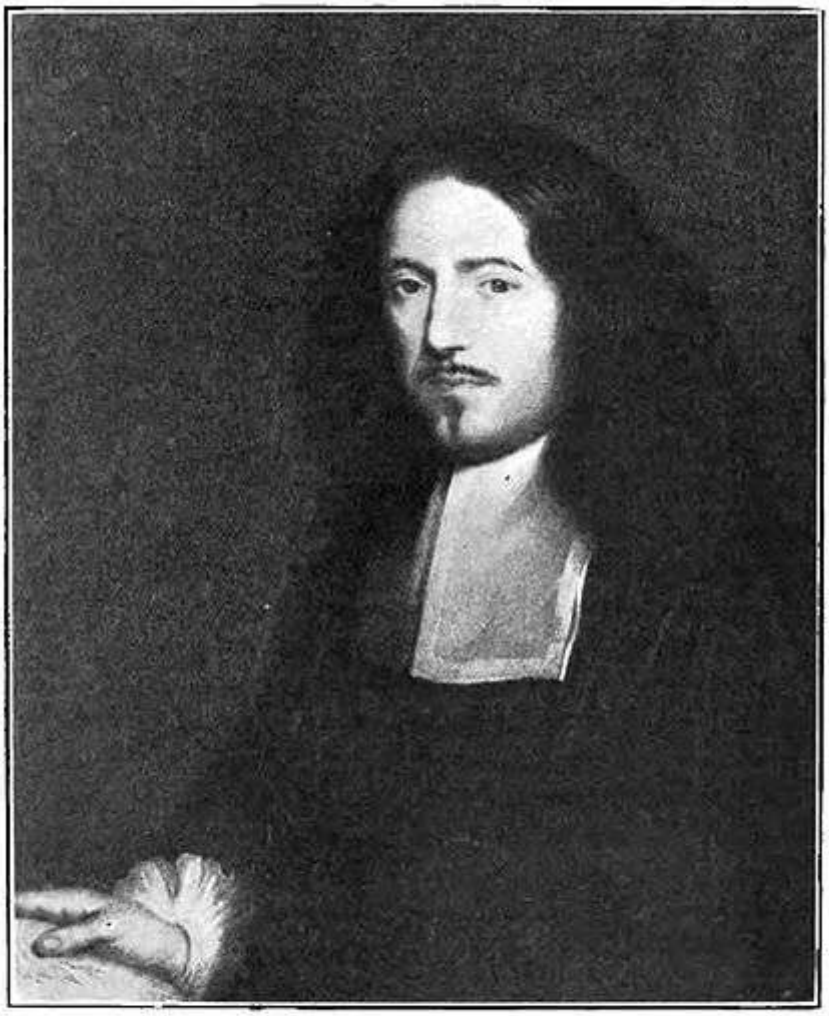
1694 çıvarında voyvoda Constantin Brâncoveanu Bükreş'te Saint-Sava manastırında prenslik akademisini kurdu. Bu akademi gelecekte tüm balkanları aydınlatan, çok önemli bir bilim yuvası olacaktı.

1694 yılında, İngiltere'de zengin tüccarların ve devlet hazinesinin katılımı ile İngiltere Bankası kuruldu. Sermayesi 1.200.000 altın Sterlin'di. Banka hem iş adamlarına ve hem de devletlere borç vermeye başladı.

İngiltere kraliçesi Mary II (1662–1694) öldü. Kocası William III İngiliz tahtında tek başına kaldı. Mary'nin kardeşi Prenses Anne Saraya geri döndü ve resmi olarak taht mirasçısı ilan

edildi.

İran Safevi tahtına Şah Sultan Hüseyin (1694 – 1722) geçti. Bu Şah da alkolikti. Tam bir sefahat hayatı yaşıyordu. Bu süreçte askerler ve halk Kızılbaşlıktan ve İslam öncesi geleneklerden uzaklaşarak, On iki imam Şiileri haline geldiler. Her şeye rağmen İran büyüklüğünü içten içe biliyordu ve eski gücüne kavuşmayı bekliyordu.

MARCELLO MALPIGHI.
From an engraving of the oil-painting by A. M. Tobar, presented to the Royal Society by Malpighi.

Malpighi (1628 – 1694), karaciğer, dalak ve böbrek dokularını inceledi. Ayrıca ipek böceklerinin yaşamını da inceledi. Verdiği bilgiler böceklerin yaşamı hakkında temel bilgilerdi. Pek çok böcekte soluk borusunu bulmuş ve bunun akciğer rolü oynadığını saptamıştı.

Alman Stahl (1659 – 1734), yanan nesnelerden dışarı bir şeyler atılıyor diyordu. Bu, nesne ile birleşmiş ve onu yanıcı kılan ana maddeydi. Bu ana madde birleşik haldeyken görünmüyordu. Alevi oluşturan oydu. Böylece yanma birleşik alevden serbest aleve geçişti. Ancak bu büyük başarı kazanan kuramda bir terslik vardı. Kalayla kurşun eritilince ağırlıkları artıyordu. Yani kaybetmiyor, kazanıyorlardı.

Osmanlı tahtında II. Mustafa, 1695

II. Mustafa

Osmanlı padişahı II. Ahmet Şubat 1695 yılında öldü. 1695 yılında Osmanlı tahtına, annesi Grek olan, IV. Mehmet'in en büyük oğlu, II. Mustafa geçti (1695 – 1703). Tahta geçtiğinde 32 yaşındaydı. II. Mustafa kişilik sahibi bir padişahtı. Hemen duruma el koydu.

II. Mustafa tahta geçtiğinin 3. gününde, Edirne'de bir hattı Hümayun yayınladı. Bu vesika bir siyasi program niteliğindeydi. Şimdiye kadar hiçbir padişah, böyle bir hat yayınlayarak düşüncelerini açıklamış değildi. Bu hatta devletin zayıflıkları belirtiliyor, eski yönetimler eleştiriliyordu.

II. Mustafa ilk iş olarak giderleri kıstı. Kahve üzerindeki vergileri arttırdı. Aylıkları bir miktar düşürdü. Yeni asker topladı. Donanmayı yeniden kurdu. Piyasaya ayarı yerinde para çıkardı.

1695 yılında Osmanlı iltizam sistemine de önemli bir yenilik getirildi. Bu tarihe kadar iltizamlar genelde 3 yıllık oluyordu. Bu süre içinde söz konusu iltizam için daha fazla para öneren olursa, iltizam ya ona devrediliyor veya iltizam parası yeni teklif değerine yükseltiliyordu. 1695 yılından sonra iltizamların arasına, malikane adı altında ömür boyu verilen iltizamlar da katılmıştır. Böylece hem merkez önceden bildiği sabit bir gelire kavuşuyordu ve hem de iltizam sahibi, köylüyü ezmesini gerektirecek bir yapıdan kurtuluyordu.

Ancak malikane sahiplerinin çoğunun taşrada oturmaya niyeti yoktu. Onlar İstanbul'da oturup, aldıkları iltizamı taşeronlara tekrar kısa vadeli iltizamlar olarak verdiler. Böylece değişen pek bir şey olmadı. Verginin yükü yine köylünün sırtına bindi.

II. Mustafa'nın tahta çıkışının hemen peşinden Mezomorta (yarı ölü) Hüseyin Paşa komutasındaki Osmanlı donanması Venedik donanmasını üst üste iki defa deniz savaşlarında yendi ve büyük zayiat verdirdi. Peşinden Sakız Venediklilerden geri alındı.

II. Mustafa, Sadrazam Sürmeli Ali Paşayı azlederek yerine Elmas Mehmet Paşayı sadrazam yaptı. Elmas Mehmet Paşa 32 yaşındaydı. Kendisi en genç başbakanlardan biridir.

1695 yılında Osmanlı Avusturya savaşları Tamışvar'da yoğunlaşmıştı. II. Mustafa bizzat sefere çıktı. 1695 Logos mevkiinde, Padişah II. Mustafa yani Osmanlı kuvvetleri Avusturyalıları püskürttü. Durum Avusturyalılar açısından vahimdi. Osmanlılar ise durumlarını sağlama almışlardı.

Logos mağlubiyetinin peşinden Avusturyalılar başka bir komutanı istihdam etmek göreve çağırmak durumunda kaldılar. Bu komutan da Avusturyalı değildi. Fransız aristokratlarından bir komutan geldi. Annesi İtalyan asıllı ve kardinal Mazarin'nin yeğeniydi ama kendi tamamen Fransız'dı. Öjen Savoy, gerçekten XVIII. yüzyıl Avusturya askeri tarihinin çok önemli bir komutanı oldu. Ve etkisini gösterdi.

Osmanlılar cephelerde başarılı olmaya başlamışlardı. Yunanistan'da Venedikler mağlup edildiler. Atina ve civarında kanlı savaşlar oluyordu. Venedikliler Korent Berzahını zor tutuyorlardı. Mezomorta Hüseyin Paşa komutasındaki Osmanlı donanması Yera'da Venedik donanmasını bir daha yendi. Bundan sonra Venedik donanması önemli bir etkinlik gösteremeyecekti.

Temmuz 1695 yılında büyük bir Rus ordusu Azak kalesine saldırdı. Başka bir Rus ordusu da Özi tarafına doğru saldırıya geçmişti. Ruslar Azak'tan püskürtüldüler ama Özi taraflarında birkaç kaleyi ele geçirdiler.

Hindistan İmparatoru Evrengzib zamanında Hindular ve Sihler üzerindeki baskının çok ağırlaştığını söylemiştik. Hindular, Mahratlar ile isyan etmişlerdi. Sihlerin başına Gobind Singh geçti. Hindistan'ın kendi halkı ile yükselmesini istiyordu. Sihlerden bir ordu kurdu. 1695 yılından başlayarak, bir Sih krallığı kurabilmek için Babür İmparatorluğu ile mücadeleye başladı. Gobind Singh, uyumakta olan bir halkı uyandırıp, onlara bağımsızlık duygusunu tattırdı.

Japonya'da nakit sıkıntısı devam ediyordu. Şogun 1695 yılında paranın değerini düşürdü. Bunun peşinden fiyatlar bir misli arttılar. Şogun bunu birkaç sefer peş peşe yaptı. Pahalılık müthişti. Ama esas daimiolar ve samuraylar bunalıma kurban olmuşlardı.

1695’de, çok önemli bir Fransız yazarı olan La Fontaine (1621 – 1695) öldü. La Fontaine Rönesans döneminin Boccacio, Marguerite de Navarre gibi pek çok öyküyü açık-saçık şekilde ama zarifçe mısralara vurmuştu. La Fontaine aynı zamanda hayvan hikayeleri yazarıdır. Hayvanların üzerinden yöneticileri ve toplumu eleştirmiştir. Ahlak dersleri vermiştir.

Azak Rusların, 1696

Azak kalesinin Ruslarca alınışı

Rusya'nın başında Çar Büyük Petro vardı. Ruslar Osmanlı topraklarına tekrar saldırarak, bir yıllık bir kuşatmadan sonra Azak kalesini ellerine geçirdiler. Osmanlılara karşı bir cephe daha açılmış ve çok stratejik bir yer Rusların eline geçmişti.

Kırım kuvvetleri ise Devlet Giray yönetiminde Ukrayna Kazaklarının 8.000 kişilik bir ordusunu son ferdine kadar kılıçtan geçirdi.

Karadağ'ın başına piskopos Danilo (1696 – 1735) geçti. Ondan sonra gelen bütün rahip hükümdarlar Petroviç ailesindendi. Petroviçler Njegos kabilesinin parçasıydı. Bu rahip hükümdarlar Avusturya ile ama daha çok Rusya ile ilişkiler kurdular.

1696 yılında Çin İmparatoru Kangxi, kuşatmak amacı ile iki ordu kullanarak Galdan'ın üzerine yürüdü. Galdan, Ulan Batu'nun doğusundaki Tuul Nehri yakınlarında batı ordusu ile karşılaştı. Galdan'ın karısı öldü, Mançular 20 bin sığır, 40 bin koyun ele geçirdiler. Galdan ancak 40–50 savaşçı ile birlikte kaçabildi.

Osmanlı ordusu Temeşvar'ı kuşatmış olan Avusturya kuvvetleri üzerine yürüdü. II. Mustafa 2. seferine çıkmıştı. Ağustos 1696'da Ulaş'ta Avusturya mağlup edildi. Meydan muharebesini kaybeden Almanlar önemli zayiat vermişlerdi. Osmanlı ordusu kışlamaya çekildi.

Lehistan

Jean (John) Sobieski

1696 yılında, Polonya kralı Jean Sobieski 23 yıl hükümdarlık yaptıktan sonra öldü. Jean Sobieski'nin Osmanlılara karşı kazandığı zafere rağmen Polonya ki adı Polonya Cumhuriyeti idi, gittikçe zayıflıyordu. Daha önce de belirtildiği gibi asıl güç kralda değil, bir asiller meclisi olan diyetteydi. Diyette XVII. yüzyılın ortasından itibaren kanunların kabulü için oy birliği aranmaya başlanmıştı. Öyle olunca da tek temsilcinin muhalefeti, herhangi bir önlemin yürürlüğe girmesini engelliyordu.

Jean Sobieski ölünce Polonya tahtına Saksonya Elektörü Friedrich seçildi. O ve ondan sonra gelenler Rusya'ya sırtlarını dayadılar. Bu da Rusya'nın Polonya işlerine daha fazla karışmasına yardım etti.

Jean Sobieski, Kara Mustafa Paşayı yendikten sonra Osmanlılara karşı yaptığı bir düzine savaşı kaybetmişti. Kamaniçe'yi ele geçirebilmek için Rus Çarı Petro ile ittifak yapmış,

Smolensk ve Kiev'i Ruslara bırakmıştı. Ruslar ise buna karşılık, Sobieski'nin Kamaniçe'yi alabilmesi için hiçbir yardımda bulunmadılar.

Lehistan (Polonya) nüfusunun yarısı Polonyalı, üçte biri Rus, geriye kalan Alman, Lituanyalı, Ermeni vs'den oluşuyordu. Halkın yarısı Katolik, üçte biri Ortodoks, geriye kalan Protestan ve Yahudi'ydi. Bizce Yahudilerin çoğu Hazar devletinden gitme Türk kökenlilerdi. Tam bir tarım ülkesiydi. Burjuva gelişmemişti. Halkın ancak % 6-7'si kentlerde oturuyordu. Kentler ufaktı. Halkın %72'si serf durumundaydı. Köylü küçük soyluların, küçük soylularda büyük soyluların yönetim, denetim, koruması altındaydı.

Diyet meclisi kralın seçtiği senato, soylular tarafından seçilenler ve Papalık elçilerinden oluşuyordu. Kral seçimle geliyordu ama iktidarsız bir kraldı. Diyetin kararları için oybirliği şarttı. Bunun kralı nasıl yetkisizleştirdiği ve yönetimi zayıflattığı hatırlanacaktır.

Polonya'da büyük toprak sahiplerinin çevresinde partiler oluşmuştu. Bunlar aralarında işbirliği kurarak gayri resmi konfederasyonlar oluşturmuşlardı. Konfederasyonlar birbiri ile mücadele ediyor, güçlü olan kazanmıyor, kavga ise hiç bitmiyordu.

Büyük asiller, krallığın çöküşünden faydalanarak, feodal angarya ve ödentileri ağırlaştırıyorlardı. Ülkeyi yabancı mallara açarak, ürünlerin fiyatları üzerine vergi koyarak kentleri ve burjuvaları yok etmişlerdi.

Küçük, büyük bütün soylular reformlara karşıydılar. Başlarına kral olarak yabancıları getiriyorlardı.

Lehistan ordusu artık iyice küçülmüştü. Tersaneleri boşalmıştı. Topçuluk yok olmuştu.

Batı'da Fransızca Edebiyat Dili Oluyor, 1696

Jean de La Bruyère

La Fontaine'nin peşinden bir diğer önemli Fransız yazarı La Bruyere (1645 – 1696) öldü. Caracteres adlı eseri dünyaya kazandırmıştı. Bu eserde toplumun çeşitli katmanlarındaki çeşitli kişilerin portreleri okuyucunun karşısına çıkmaktaydı. La Bruyere'in eserlerin de sosyal bir protesto havası seziliyordu.

Fransız klasisizmi XVII. yüzyıldan başlayarak diğer ülkelerin edebiyatlarını çok ciddi etkiledi. Ama Fransız örneklerinden esinlenen eserler, diğer ülkelerde geleneklere pek uymadığından veya o çapta yetenek yokluğundan pek başarıya ulaşmadı. İngiltere'de Joseph Addison (1672 – 1719), John Dryden (1631 – 1700), ve Alexander Pope (1688 – 1744) Fransız klasisizm ile ulusal nitelikleri bağdaştırabildiler.

Almanya'da modern edebiyat klasisizm görüntüsü altında başlayıp sonradan Fransız etkisine karşı bir tepkiye dönüşecekti.

Fransa'nın klasik yazarları, Fransızcayı kıvamına getirmişlerdi. Fransızca bir yandan da Avrupa'nın gereksinmesine yanıt veriyordu. Fransızca Latincenin yerine geçti. Herkes Fransızca konuşmayı öğrenmek istiyordu. Fransızca iyi bir eğitimin kanıtı haline gelmişti. Fransızcanın yaygınlaşmasında dünyanın her yerine bu arada Amerika'ya da yayılmış olan Fransız Protestanlarının önemli bir rolü olmuştu.

Hollanda ise dört bir yandan gelen insanların sığınağı olmuştu. Peşinden Avrupa'nın büyük gazeteleri burada yayımlanmaya başlandı. Pierre Bayle'nin Bilgi Cumhuriyeti Haberleri (1683), Jean le Clerc'in Evrensel ve Tarihsel Kitaplığı (1686), Basnage de Beauval'ın Bilginlerin Eserlerinin tarihi (1687) yayınlananların bazılarıydı.

1696 yılında Toland gizemin (sır, gizli, mistik) yalnızca " zulüm ve metafiziğe " öncülük ettiğini öne sürdü. Tanrı'nın kendini açıkça ifade edemediğini düşünmek hakaretti. Din akla uygun olmalıydı.

İngiltere'de Parlemento lisans akdini yenilememişti. Bunun üzerine İngiliz Hükümeti 1689 Bill of Rights dayanarak, Basın özgürlüğü garantisi verip, sansürü gevşetti.

Meksika'da ikinci Pueblo isyanı meydana geldi.

Osmanlıların Ağır Yenilgisi, 1697

Zenta Savaşı

Çin üzerindeki tartışmalar Avrupa'da devam ediyordu. 1697yılında Cizvit Musnier ortaya " Felsefi Günah " kuramını attı. Tanrı hakkında hiçbir bilgisi olmadan işlenmiş olan bir Felsefi Günah, Tanrı'ya bir küfür değildi. Yani ne Konfüçyus ve ne de diğer eski Çinliler, lanetlenmiş kişiler değildiler. Buradan çıkan sonuç ise çarpıcıydı: Demek ki İnsan kendi gücü ile ve yalnız bununla kurtuluşa varabilirdi. Fikrin daha da derinliklerine girildiğinde ortaya şu çıkıyordu: Hıristiyanlık bir işe yaramazdı, deizm yeterliydi.

Bu arada Çin Batı Moğolistan'ı işgal etti.

Sultan Mustafa 1697'de üçüncü defa Avusturya cephesinde sefere çıktı. Belgrad'a geldi. Osmanlı ordusu Macaristan ovasına girecekti. Avusturya ordusuna prens Eugen kumanda ediyordu. Osmanlı ordusu Tisa nehrini geçerken Almanlar saldırdı. Tisa üzerinde kurulmuş olan köprü top ateşi altında yıkıldı. Köprünün geçen askerin ağırlığına dayanamayıp çöktüğü de söylenir. Osmanlı askerleri nehre döküldü. Şimdi Osmanlı ordusu iki parçaya bölünmüştü. Prens Eugen, Osmanlı ordusunun nehri geçen kuvvetlerine saldırdı. 10.000 Osmanlı askeri nehirde boğuldu. 20.000 Osmanlı askeri savaş meydanında öldü. Ordu ağırlıkları da Almanların eline geçti.

Osmanlılar Zenta savaşında, 11 Eylül 1697'de Avusturya'ya yenilip, çok ağır bir mağlubiyet almışlardı. Savaş meydanında veziriazam Elmas Mehmet Paşa öldü. Yerine Köprülü ailesinden Amcazade Hüseyin Paşa sadaret makamına geçti. Artık savaşın sonu görünmüştü.

Zenta savaşından 1 ay sonra prens Eugen Bosna'ya akın yaptı. Bu hiç alışılmamış bir şeydi. Akını Osmanlı yapardı. Bosna, Osmanlı topraklarının iç kısmındaydı, öyle olduğu için de korumasız bir kentti. Almanlar kenti soyup, yağmaladılar, pek çok ganimet aldılar.

Venedik Mora'yı eline geçirmişti. Hanya'yı kuşattı ise de almayı başaramamıştı. Venedik Bosna-Hersek cephesinde de kazanamıyordu. Bosna müdafii Mehmet Paşa ölünce, Osmanlılar açısından işler bozuldu. Venedik kuvvetleri merkezi, Saray-Bosna'yı ellerine geçirdiler.

1697'de Şehit Ali Paşa'nın yenilgiye uğraması ile Avusturya, Zenta savaşında, nihai hedefe ulaştı. Yani bugünkü Macaristan hatta Erdel ve Temeşvar (Banat) bile eline geçti. Osmanlı İmparatorluğu anlaşmaya gitmek zorunda kaldı. 1699 Karlofça anlaşması yapıldı.

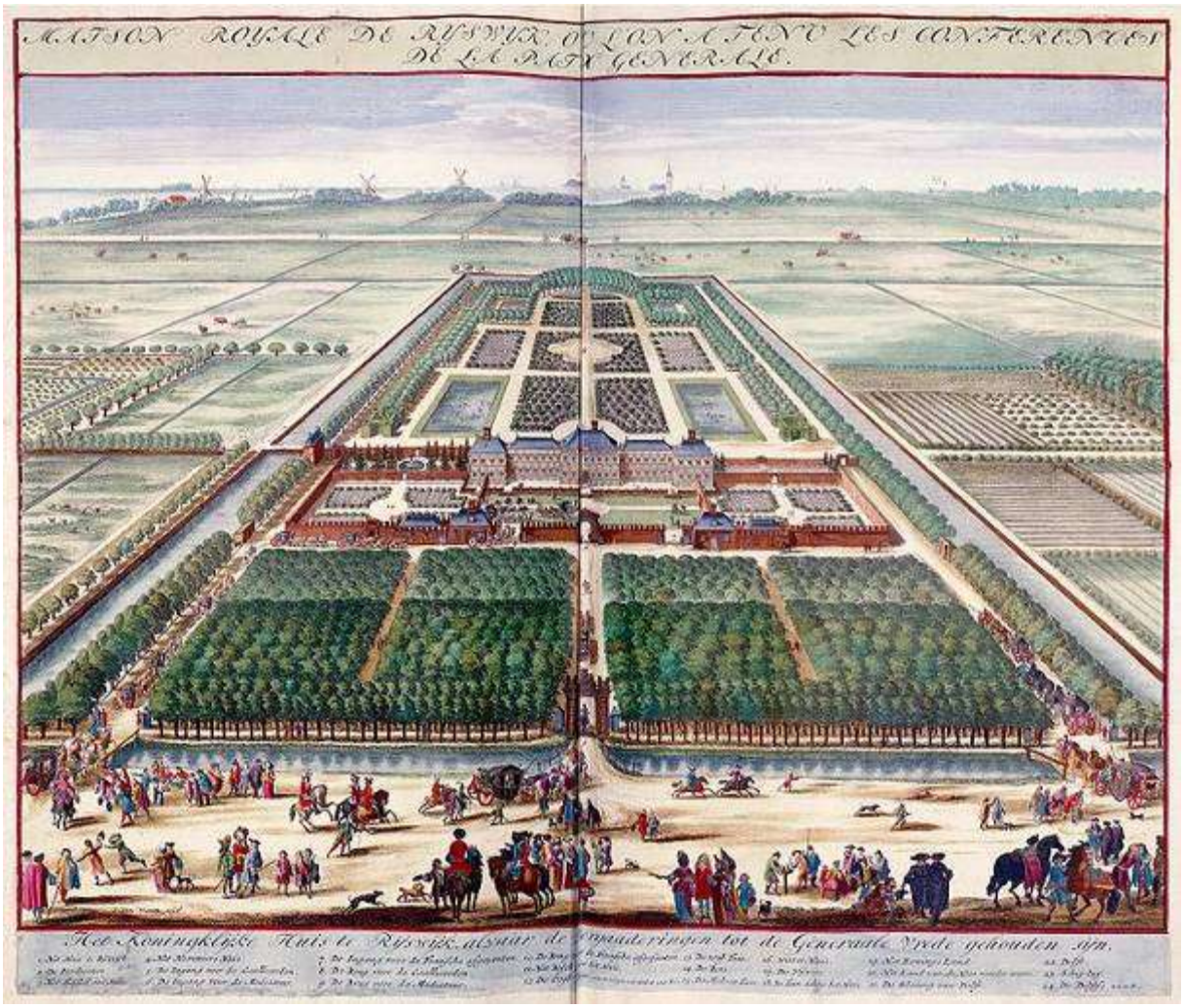
Bu sırada Orta Asya'da da bir devir kapanıyordu. 1697 yılında yanında 300 kişi varken Altay Dağlarında bilinmeyen bir şekilde Galdan öldü. Goldan'ın ölümünü peşinden Zunghar (Cungar) krallığının başına yeğeni Tsewang Rabdan (1697 – 1727) geçti. Tsewang Rabdan'ın babası Goldan'ın ağabeyi Sennge'di. Sennge ölünce, o ve kardeşleri çok küçük yaşta olduklarından tahta amcaları Galdan geçmişti.

Rabdan, başa geçtikten hemen sonra Kazaklarla yaptığı mücadelelerde başarılı olmuş ve pek çok Kazak'ı esir almıştı.

Mançu İmparatoru Kangxi (Kang-hsi) Rabdan'ın tahta çıkmasından sonra Cungarya Tibet yolunu kesmeye uğraştı. Hami ve Turfan üzerine yürüdü. Bu arada Rabdan'a niyetinin kötü olmadığını ve dostluğun devam ettiğini telkin ediyordu.

Tibet'te de önemli gelişmeler vardı. V. Dalay Lama (1617 – 1682) uzun yıllar önce ölmüş, ancak bu ölüm saklanmıştı. Desi Sangye Gyatso onun adına icraatta bulunuyordu. Bu durum Mançular tarafından fark edildi. Çin, Desi Sangye Gyatso'yu büyük bir ordu yollayacağız diyerek tehdit etti. Desi Sangye Gyatso'da o sıralarda 15 yaşında olan Tsangyang Gyatso'yu VI. Dalay Lama olarak ilan edip, bunu Çin'e bildirdi. Tibet'te Çin hakimiyeti vardı.

Fransa'nın Geri Çekilişi, 1697

Rijswijk (Ryswick)

Fransa ile Avrupa koalisyonu arasındaki savaşı koalisyon kazanmıştı. Koalisyon (İmparatorluk, İspanya, İngiltere, Hollanda, bazı Alman prenslikleri) Fransız ordularını Almanya, İtalya ve Hollanda'dan dışarı attı, şimdi Fransa topraklarını işgale başlamıştı. XIV. Louis'nin barış yapmaktan başka çaresi kalmamıştı. XIV. Louis, İngiltere'de Tory partisinin iktidara gelmesi sayesinde kurtuldu. Tory İngiliz koşulları ile Fransa'nın barış yapmasını kabul etti.

Fransa Avrupa ile yaptığı savaşta 700 milyon lira harcamıştı. Fransa yeniden açlığa mahkum olmuştu. 1697 yılında XIV. Louis Ryswick Barışını imzaladı. Bu anlaşmaya göre Fransa eline geçirdiği toprakları birkaç küçük yer hariç, terk ediyordu. Bir elinde Strazbourg kalıyordu ki onun da istihkamları yıkılıyordu. Ayrıca XIV. Louis, II. James'i İngiliz kralı olmasını desteklemeyi bırakıyor ve III. Guillaume'u İngiliz Kralı olarak tanıyordu.

Bu savaş sonunda Koalisyon ile ittifak yapmış olan iki prens kral unvanı aldılar. Savoy dukası Sardunya kralı, Brandenburg elektörü Prusya kralı oldu.

XIV. Louis'nin III. William'ı (Guillaume) İngiltere ve İskoçya kralı olarak tanıması samimi değildi. El altından Stuart'ı destekliyordu. Fransa sömürgelerde de tavizler vermişti. Hudson körfezi ile Newfoundland (Terre-Neuve) adasını İngiltere'ye bıraktı.

İsveç kralı XI. Karl öldü. 1697 yılında İsveç tahtına 15 yaşında bir kral çıktı. İsveç Anayasa'sına göre, kralın naipsiz hüküm sürmesi için 18 yaşını bitirmiş olması gerekiyordu. XI. Karl, ölümünün yaklaştığını anlayınca, taht yaşını 18'den 15 düşürerek, oğlunun önünü açmıştı.

XII. Karl iyi yetişmişti. Latince, Almanca, İsveççe biliyordu. Kral olunca Fransızca da öğrendi. Daha sonra Türkiye'de iken Türkçe de öğrenecekti. Fırsat buldukça tarih okurdu. Karakteri asker olmaya çok müsaitti. Zalim değildi. Sert, sade biriydi. Eğlence ve seksi çok sevmezdi. Ordugahta oturmayı tercih ederdi. Azimli ve inatçıydı.

XII. Karl'ın tahta çıkışı ile onun zayıfladığını düşünen komşu devletler İsveç'e karşı kendi aralarında birleştiler. Danimarka, Polonya ve Rusya anlaştılar. Ama XII. Karl öyle kolay lokma değildi.

Stockholm'de çıkan bir yangın sonucu kraliyet kalesi yandı. Kraliyet kütüphanesinin büyük bir bölümü tahrip oldu.

Rus Çarı I. Petro, Hollanda ve İngiltere'yi kapsayan Avrupa gezisine çıktı.

Osmanlı İmparatorluğunda, birkaç yıldır, kahve sıkıntısı baş göstermişti. Osmanlılar kahveyi Yemen'den alıyorlardı. Yemen'in yılda 40.000 çuval olan kahve üretiminin tamamı Osmanlı topraklarında içiliyordu. Yemen'den kahve 8 akçaya alınıyordu. Son senelerde Avrupalı tüccarlar 18 akça vererek kahveyi toplamaya başlamışlardı. Bu da Osmanlı topraklarında darlık yaratmıştı. Divan Yemen'den Avrupa'ya kahve ihracını yasakladı.

Mısır'da Memlukların baskısı üzerine Osmanlı beylerbeyi geri çekildi.

1697-1698 kışında İstanbul'da Haliç dondu.

Itza Maya krallığı düşünce, tüm Yucatan İspanyolların eline geçmiş oldu (Spanish conquest of the Yucatan).

Bilim Yolunu Bulmaya Çalışıyor

Robert Beyle

İngiliz kimyacı Rober Boyle (1627 – 1897), kimyaya Descartes'in ve Newton'un düşüncelerini sokuyordu. Ona göre doğada olup biten her şey mekanik olarak açıklanmalıydı. Çisimler arasındaki farklar taneciklerin boyuna, biçimine ve hareketine bağlıydı. Hava alevin hem doğması ve hem de devam etmesi için şarttı. Havanın rolü yanmada ne ise solunumda da oydu. Boyle tuğlayı, kurşunu ve kalayı aleve tutup, bunların hem görünüşlerinin ve hem de ağırlıklarının değiştiğini gösteriyordu. Boyle'ye göre alevin içindeki ışık tanecikleri malzemenin içine girerek, onların atomları ile kaynaşmıştı. Buradan da daha sert nesneler ortaya çıkmıştı.

Redi ise (1626 – 1697) bağırsak kurtlarını buluyor, engerek yılanının zehir üreten iki bezesini ortaya koyuyordu. Buna itiraz vardı. Charas, ısırmanın etkisi ile engerekteki hayvansal ruhlar yılanın başına gelip, oradan yaraya geçiyorlardı. Yani insanı öldüren veya yaralayan yılanın zehri değil kötü ruhlardı.

Osmanlının Savaşacak Hali Kalmıyor, 1698

Rus Strieltsy

Osmanlı ordusunun Avusturya'ya karşı yeniden hücum edecek hali kalmamıştı. Avusturyalılarda Fransa ile savaştığından, Osmanlı savaşını bitirmek istiyorlardı. Araya İngiltere ve Hollanda girdi. İngiltere Fransa kralı XIV. Louis'nin torununu İspanya tahtına geçirmek için büyük bir Avrupa savaşına hazırlandığından şüpheleniyordu. Bu nedenle de Osmanlı Alman (müttefik) savaşını biran önce bitirilmesini istiyordu. Osmanlı Avusturya barış görüşmeleri başladı. Sulh müzakereleri başladı ve bütün yıl sürdü.

Fransa da İstanbul'a savaşa devam etmesini telkin ediyordu. Fransa Ren nehri üzerinden saldıracaktı, Osmanlı da saldırırsa Macaristan'ı geri alabilirdi. Ancak Osmanlı diplomatları XIV. Louis'e hiç güvenmiyorlardı. Onun Osmanlı aleyhtarlığı ile ilgili pek çok örnek vardı.

II. Mustafa nazik bir durumdaydı. Hiç beklenmeyen Zenta yenilgisi karşısında morali bozulmuştu. Fakat hemen 100.000 kişilik bir orduyu hazırlamış ve yepyeni son teknoloji ile donatmıştı. Atlantik'ten Hint okyanusuna ulaşan büyük Osmanlı İmparatorluğunun ekonomik gücü buna yeterken, Almanya iflasın eşiğindeydi. Venedik donanması Osmanlı donanmasını defalarca yenmiş ama her seferinde karşısına yeni bir donanma çıkmıştı. Hele şimdi Mezomorta'nın yönetimi altında artık galip gelen donanma Osmanlı donanmasıydı.

Donanmasını yenileyemeyen Venedik'in de sonu yaklaşıyordu. Ruslar ise Azak'ı almış, ama başka başarı gösterememişlerdi. Lehistan ise her yıl Osmanlı ordularına yenilmiş, Kırım'ın yaptığı yağma akınları ile sıfırı tüketmişti.

II. Mustafa savaşa devam etmek istiyordu. Ancak Zenta yenilgisi öncesinde yeniçerilerin isyanını görmüş ve bu onun gücünü kırmıştı. Yine de Edirne'de Üçüncü Seferi Hümayuna hazırlanıyordu. Etrafı barış isteyen devlet adamları ile doluydu. İçerden ve dışardan herkes barış için bastırıyordu. Amcazade Hüseyin Paşa bir savaş adamı değildi. Kapıkulu ocaklarının halini beğenmiyor, barış içinde işlerin düzelebileceğini umuyordu.

İslam alemi, savaş sırasında, genel olarak, Osmanlıları desteklemişti. Basra'daki Osmanlı kuvvetleri Batı cephesine sevk edildiğinden, boş kalan kent Arap şeyhi Mani tarafından ele geçirilmişti. Safeviler Basra'yı kendi askerleri ile alıp, Arap şeyhinden temizlediler, kentin anahtarlarını da II. Mustafa'ya yolladılar. İran doğuda Osmanlıyı kolluyordu. Türkistan'da Süphankulu Han (1680 – 1702) da Osmanlıya savaş sırasında sempati gösteriyordu. Kırım'a giden yolları Ruslara kapadı. Kırım ordularının hareketlerine yardımcı olmaya çalıştı. Gerekirse asker yollamaya bile razıydı. Bunun için Gazi Selim Giray Handan teşekkür aldı, iltifat gördü.

Fas ise Osmanlının zor durumunu fırsat bilmiş ve durmadan Cezayir'e saldırmıştı. Fas bu sırada tamamen Osmanlı matbuluğundan çıkmıştı. Mevlay İsmail yönetiminde parlak bir dönem yaşıyordu.

Temmuz ayında arabulucular, Osmanlı sadrazamından barış görüşmeleri için " statü quo " nun esas olduğuna dair bir vesika almışlardı. Yani hangi ülke hangi devlette bulunuyor ise artık o devlette kalacaktı. Bu belge, Osmanlı müzakerecilerini çok zor bir durumda bıraktı. Örneğin O belgeye kadar, Osmanlılar Erdel'in geri verilmesini savaşı durdurmak için ön şart koşuyorlardı.

Fransa'nın para ihtiyacı hat safhadaydı. XIV. Louis, 500 burjuvayı belli bir para karşılığı soylulaştırdı.

1698 yılında Brezilya'da Sao Paulo'da altın madeni bulundu. Daha sonra iç kesimlere, Amazon havzasına keşif gezilerinde başka madenlerde bulunacaktı.

1698 yılında Galdan'ın halefi Tsewen Rabtan Tengiz Gölüne vardı, Türkmenistan'ı eline geçirdi. Zungharlar (Cungarlar), Taşkent'i 1745 yılına kadar kontrolleri altında tuttular.

Rusya'da Strelestler ayaklanmıştı, Çar I. Petro, Avrupa gezisini keserek Rusya'ya döndü. O döndüğünde durum düzelmişti ama Petro, ibret vermeye kararlıydı. Yüzlerce kişiyi işkenceden geçirerek, öldürttü. Bir kısmını kendi elleri ile boğdu.

Kuzey Amerika'da Abenaki kabilesi ile Massachusetts kolonisi New England anlaşmazlığını bitirerek barış imzaladılar.

İleride İngiliz kralı olacak olan George Louis, Hanover Elektörü oldu.

Buhar makinesi teknolojisi gelişiyordu. Su Pompası patenti Thomas Savery adına kaydedildi.

Afrika'da Mombasa and Zanzibar, Oman tarafından ele geçirildi.

Saint Petersburg, 1699

Büyük Petro

Rusya'da Çar I. Petro, mevcut Rus kentlerini beğenmiyordu. Sıfırdan başlayarak, Avrupa ülkelerindeki şehirlere benzeyecek yeni bir kent inşa etmek istiyordu. Bu sebeple, Rusya'nın ağaç mimarisinden farklı olarak, Avrupa'dan getirttiği mimarlara şehrin planlarını yaptırdı. Yeni kent Petersburg'ta klasik, gotik vb. tarzda birçok sanat şaheseri bina yapıldı. Bugün Hermitage olarak bilinen müze Çarın kışlık sarayıydı. Fransa'daki Versailles Sarayı ile boy ölçüşecek derecede ihtişamlı bir yapıydı. Yazlık saray ise Petro'nun kendisi tarafından çizilmiş bir yapıdır. Saint Petersburg, Venedik, Amsterdam, biraz da İstanbul'u andırmaktadır. Kent deniz seviyesinde kurulmuştur, en yüksek yeri 30 metredir.

Saint Petersburg'un 62 metre yükseklikteki en büyük katedralini Büyük Petro büyük bir iddiayla yaptırdı. Bu iddia yeni Rusya'nın kuvvetini gösteriyordu. Katedralin herhangi bir Ortodoks kilisesinde olmayan bir istisnai özelliği vardı. Bina dini ikonlar ve heykellerle süslenmemişti. Bina İtalyan Rönesans'ının etkisindeki dış mimarisi ile bir harikaydı.

Peter (Petro) Paul Kalesi, Rusya'nın çok acı olaylarına sahne oldu. Buraya ölen çarlar gömülürdü. En başta, bir merdiven basamağı altında hıyanetle itham edip idam ettirdiği oğlu Aleksey'in cesedi vardı. Bu kale I. Aleksander'in ölümünden sonra, kardeşinin tahta geçişi sırasında ayaklanan subayların ve ilerici soyluların katledilmek için hapsedildiği ve uzun yıllarını geçirdikleri zindandır. Bu zindanın duvarları yer yer 2,5 metreyi ve 5 metreyi bulur. Hükümet olayı abarttığı için Dekabristler burada uzun yıllar hapsedilip, Rusya'nın ilk liberal monarşik hareketi yok edilmişti. Olay şöyle olacaktı: Millet meydanda, subaylar, " Yaşasın Constitute (anayasa) " diye bağırıyorlardı. Meydanda toplanan halk, bunu çarın karısının adı zannedip ve onlar da bağırmaya başlayınca, hükümet kuvvetleri dehşete kapılıp ve büyük tutuklamalar yapacaklardı.

1699'da I. Petro aklındakileri yürürlüğe sokmaya başlıyordu. İsveç'e karşı Danimarka ve Polonya ile iş birliğine girişti. Ancak daha ordusu yeteri kadar hazır değildi.

Racine

Racine

Fransa'da mutlaki yönetime karşı Aristokratların bir kısmı tepki göstermeye başlamıştı. Fénélon (1651 – 1715) , 1699'dan itibaren düşüncelerini dillendirmeye başladı. Soylular asırlarca geride kalmış toplumu istiyorlardı. Aristokratların üstünlüğünün kurulması, tarıma dayanan bir devlet yapısı, bütün bunlar ortaya döküldü. Gelecek asrın bir kısmında da etkisi devam etti. Boulainvilliers, Montesquieu, bu ortaçağ hayranı kaynaktan beslendi.

Klasik eserlerde ikinci büyük isim Jean Racine (1639 – 1699) dir. Racine klasik yazarların ikinci kuşağındandı ve pek çok açıdan Corneille'den farklıydı. İşe bir saray şairi olarak başladı. Pek ipe sapa gelmeyen, bayağı ve çocuksu yazılar yazdı. Ancak 1667 yılında Andromaque adlı eseri sahnede büyük başarı kazandı.

Racine'nin eserleri kişilerin psikolojileri açısından Corneille'den daha gerçekçiydi. Racine çıkarlarının bilincinde olan bir yazardı. Bulunduğu dönemde moda olan siyasi konulara, sarayın istediği tarzda eğildi. 1669'da Britannicus Racine'e büyük ün kazandırdı. Burada Despotluk eleştirilmişti. Racine ününü Phedre ile pekiştirdi.

1699 yılında, İngiltere'de John Locke Ticaret komisyonuna bir rapor verdi. 14 ila 50 yaş arasındaki sağlam serseriler, dilenirken yakalanırlarsa, 3 yıllığına donanmada veya birinin iş yerinde çalışmaya mahkum edileceklerdi. 14 yaşından küçük dilenciler ise kırbaçlanarak cezalandırılmalı ve bir meslek okuluna yerleştirilmeliydiler. Locke'un az ileride anlatılacak olan kuramı aydın burjuva kuramıdır. Locke'un kitabı hemen burjuvazinin ve örgütlerinin kutsal kitabı oldu.

1699'da Gottfried Arnold, " Yeni Ahit'in Başlangıcından 1688'e Kiliselerin Tarihi " adlı eserini yayınladı. Bugün Katolik kabul edilenlerden geriye gidildiğinde ilk kilise bulunamaz diyordu. Din değişmişti. Georg Walch, Giovanni But, Henry Noris gibi tarihçiler, Ariusculuk, Filioloque tartışıyor ve IV. İle V. Yüzyılın farklı Hıristiyanlığı üzerinde duruyorlardı. Tanrı ile İsa hakkındaki temel dogmalar zaman içinde gelişmişti. Bu pek çok kişiyi rahatsız etti.

Almanya Lübeck'de Yahudiler kovuldular.

10'cu Sih başkanı, Guru Gobind Singh, Khalsa'yı yarattı.

Üst üste ülkeler barış anlaşmaları imzalıyorlardı. İngiltere, Fransa ve Hollanda Londra Anlaşması üzerinde hem fikir oldular. Danimarka, Rusya, Saksonya, Polonya ve İsveç Preobrasjensku Anlaşmasını imzaladılar.

1699 yılında Fransa tüfek kullanımını resmen kabul etti.

1699'da Danimarka tahtına IV. Frederick (1699 – 1730) geçti.

Karlofça Anlaşması, 1699

Karlofça müzakereleri

1699 yılında Avusturya, baştan beri kendine ait olduğunu ileri sürdüğü Macaristan topraklarını ele geçirmişti. 1683 ikinci Viyana kuşatması Türkler aleyhine sonuçlanmış ve ondan sonra, 16 yıl süren harpler sonunda (Zenta, Mohaç (1687) savaşları vs…), Osmanlı İmparatorluğu Macaristan'ı, Erdel'i (bugünkü Romanya) ve bugünkü Yugoslavya'da bazı toprakları kaybetmişti.

26 Ocak 1699'da Avusturya, Venedik ve Lehistan ile Osmanlı İmparatorluğu arasında Karlofça Anlaşması imzalandı.

Anlaşma ile Temeşvar ve Erdel dahil tüm Macaristan Avusturya'ya terk ediliyordu. Avusturya ile Osmanlılar arasında Sava Irmağı hudut olacaktı. Podolya, Kamaniçe ve Ukrayna Lehistan'a bırakılıyordu. Boğdan'da Avusturya'nın elindeki bazı kelelerde Osmanlılara geri veriliyordu. Venedik ise, Korent hariç bütün Mora yarımadasını, Ayamavra adasını ve yanındaki küçük adayı, Dalmaçya kıyılarında pek çok kaleyi alıyordu.
Ruslarla önce 3 yıllık bir silah bırakma imzalandı. Daha sonra, 25 yıllık bir anlaşma imzalanacaktı.

Gelecekte, Şehit Ali Paşa'nın Mora'yı Venediklilerden geri alması, 1711 Prut Savaşında Kırım ve Azak'tan Rusların geri atılması Karlofça Anlaşmasında bir restorasyon sağlayacaktı.

Avusturya 1699 yılında Macar topraklarına sahip olunca, iktisadi hayatı rahatladı. Tuna üzerinde seyri safarin gelişti. Avusturya XVIII. yüzyılda Trieste'de kurulan liman sayesinde Akdeniz ticaretine katıldı ve Balkanlar üzerinde siyasi olmasa bile ticari hegemonyasını kurmaya başladı.

Karlofça anlaşması, tarihte ilk defa Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasında Roma hukuk sistemine, prensip ve kurullarına göre inşa ettikleri bir anlaşmadır. Artık bir muahede söz konusuydu. Anlaşma müzakereleri sırasında görülmüştür ki Osmanlı diplomasisi hiç de tecrübesiz değildi. Osmanlıların sefaretleri yoktu, fakat Reisül Küttabın yönettiği ofisin Avrupalılarla kurduğu temas nedeniyle bir diplomatik beceri söz konusu idi.

Temeşvar (Banat) hariç Transilvanya ve Macaristan bir daha gelmemek üzere Osmanlının elinden çıkmıştı. Mora Venediklilere verildi ama sonra geri alınacaktı. Venedik Mora'yı almakla Girit'in kaybını telafi etmiş oluyordu.

Prens Öjen'le (Eugene of Savoy**)** yapılan savaşlarda Osmanlı orduları yenilmişti. II Viyana kuşatması, o vakte kadar önde gelen disiplini ile tanınan ve teknikleri mükemmel olan Osmanlı ordusunun artık Avrupa ordularının gerisinde kaldığını düşündürüyordu. Bundan bir süre sonra Osmanlı yaşamak için reformlara girişmek zorunda kalacaktı.

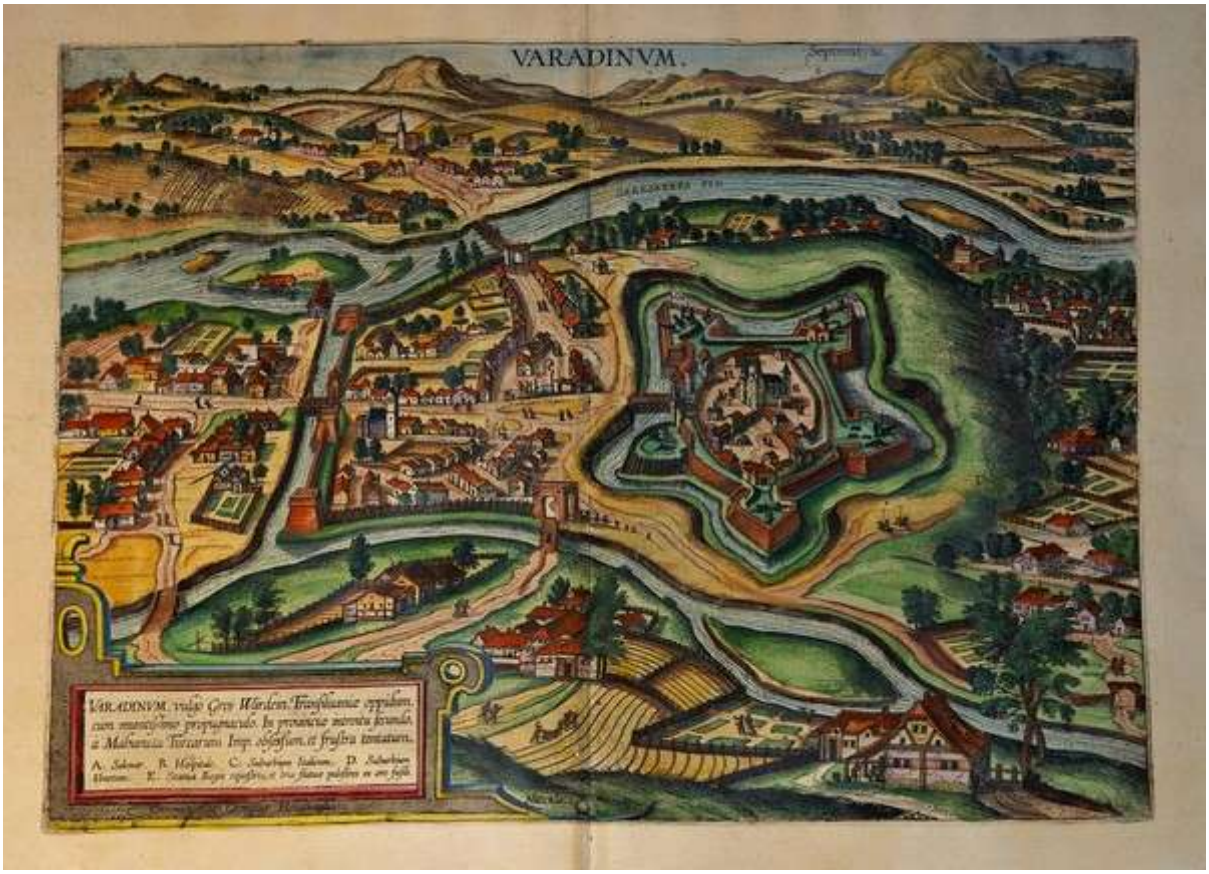

Prens Eujen (Öjen) de Savoy

Habsburglar, Karlofça anlaşması ile tüm Hıristiyan din adamları için koruma hakkı elde etmişlerdi. Baştan Balkanlara ait gibi görülen bu hakların Pasarofça anlaşması ile genelliği ortaya çıkmıştı. Böylece İmparatorluktaki bütün Katolik tarikatların eylemlerine, uluslar arası hukuka dayanan yeni hukuk esaslar konmuş oluyordu.

Bu haklar Yabancı bir devlete veya Papaya bağlı olan Katolik yabancılar için tanınmış haklardı. Osmanlı kendi Hıristiyan tebaasının denetlenmesine ait bir hakkı daha tanımış değildi. Tanınan haklar Ortadoğu limanlarındaki ve kutsal yerlerdeki kendi veya Vatikan'ın uyrukları ve din adamları ile sınırlıydı. İleride Küçük Kaynarca ile Ruslara verilecek olan haklar bunlardan çok farklı olacaktı.

Artık Osmanlının Son Avrupa Sınırı Macaristan Değil

Nagyvarad, Varadinum (Oradea) in a 1617

Avrupa'daki Osmanlı yayılışının en üst sınırı Macaristan'dı. Buradaki Müslüman halkın çoğu Türk olmayıp, Bosna'dan buraya göçen kişilerdi. Buda, Peşte, Pécs, Székésfehervar gibi yönetim merkezlerinde ve müstahkem mevkilerde yerleşmişlerdi. Askerdiler, tacir, zanaatçı veya yöneticiydiler.

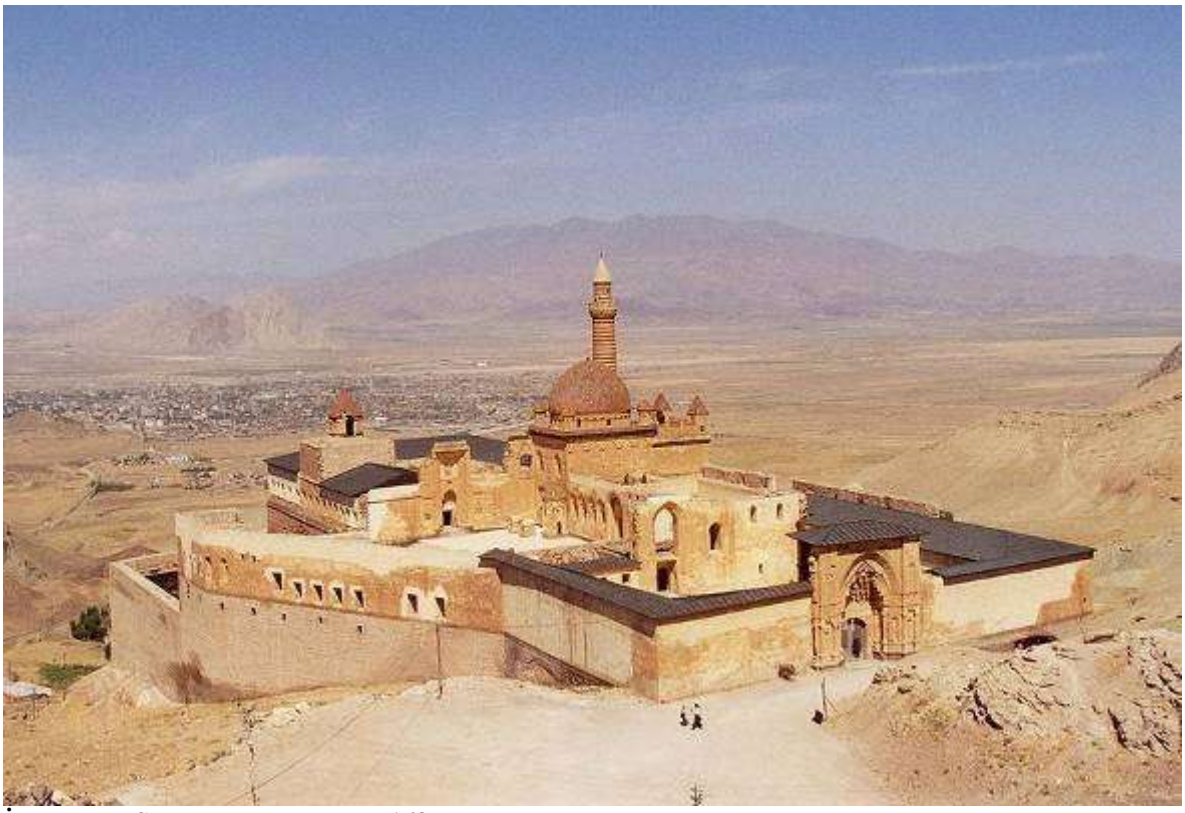
Macaristan'ın kırsal alanı hep Hıristiyan kalmıştı. Kırsal alanda Nagykörös, Kecskemet ve Cegléd gibi kentler tahıl satış merkezleri olarak gelişiyorlardı. Bunlar Osmanlı öncesinde Macar feodalitesinden kimi bağışıklıklar elde etmişlerdi. Osmanlılar da gelince, bunlara özerklik tanımıştı. Buralarda kadı yoktu. Osmanlı yöneticileri yoktu. Kendi kendilerini yönetiyorlardı. Bu kentlerin Osmanlı ile tek münasebeti vergi tahsildarı geldiğinde oluyordu.

Habsburg sınırlarında ise yerleşiklerin bir yakası Habsburgluların, öbür yakası Osmanlıların elindeydi. Bunlar çifte matbulu yerleşimlerdi. Her iki tarafa da vergi ödüyorlardı.

Kırsal alandaki bu market kentlerin ve yerleşimlerin feodal beyleri Osmanlı zamanında orada oturmuyorlardı. Kimi Osmanlı, kimi Habsburg nüfuz alanı içindeki büyük kentlerdeydiler. Ama nerede olurlarsa olsunlar Osmanlı topraklarındaki uyrukları üzerinde mali ve adli yaptırımlarını kullanıyorlardı.

Osmanlı fethinden sonra Bacska, Baranya, Banat, Slavonyave, Voyvodina gibi eyaletlerdeki Macarlar göçmüş, yerine Bosnalı Müslümanlar gelmişti. Bu değişim bir Sırp göçünü de kolaylaştırmıştı. Güneye Sırplar gelirken Tisza'nın doğusuna Temeşvar ve Nagyvarad bölgelerine Romenler göçtüler.

Ayan

İshak Paşa Sarayı, Doğu Bayazıt, 1685 - 1784

Osmanlıların vergi sistemi giderek toptanlaşmış ve götürü hale gelmişti. Artık devlet bireysel vergilendirme yerine belli bir topluluğa genel miktar ayırıyordu. Bu topluluk, konan vergiyi fertleri arasında istediği gibi bölüşüyordu. Toplam ödemeden herkes topluca sorumluydu. Bu uygulama halkı tahsildar ve mültezimlerin yolsuzluklarından koruyordu. Uygulama yeni değildi. Eskiden beri belli bölgeler için uygulanan bir sistemdi. Ama uygulama XVII. yüzyıldan başlayarak hızla ve her yönde yaygınlaştı.

Avarız, baş vergisi (cizye), imdat-ı seferiye artık bu yolla toplanıyordu. Az sonra da tüm borçların toplanıp bir götürü miktarla ödenmesi yoluna gidildi (mal-ı maktu).

Ancak bu uygulamanın önemli bir sonucu da özerklik oldu. Vergiyi toplu ödeyen yapılanma özerkleşmeye ve Osmanlı yönetimi ile ilişkilerini en aza indirmeye başladı.

Bu vergi usulü bölgenin ileri gelenlerine önemli bir rol veriyordu. Bu ileri gelenler zenginlerdi. Servet ve nüfuzlarını bir şekilde elde etmişlerdi. Onlar kendi cemaatlerinin doğal temsilcileri olarak görüldüler. Zaten bu tip bir alışkanlık doğu kent uygulamasında hep vardı. Eşraf ve onun prestiji bin yıldır devam edip, gidiyordu. Bunlar Osmanlı resmi makamlarının karşısına çıkıyor, temsil ettikleri insanlar arasında vergileri üleştirip, topluyor, gerekince topluluğa borç veriyorlardı. Bunların Müslüman topluluk ileri gelenlerine ayan, eşraf dendi. Hıristiyan topluluk liderleri ise kocabaşı, çorbacı veya arhont diye adlandırıldı.

Balkanlarda pek çok yerde, ayan, aynı zamanda geleneksel şeflerdi. Eflak, Boğdan, Sırplar arasında, Bosna'da böyleydi. Benzer şekilde Kürtlerin ve Arapların veya diğer ulusların geleneksel aşiret reisleri de böyle oluyordu. Bunlar çoğunlukla babadan oğla geçen rollerdi. Çoğu yerde askeri bir gerekliliği ve yapılanması da vardı. Bosna yüzbaşıları gibi olanlar kendi bölgelerinde adli görev yapıyor ve asayişi temin de ediyorlardı.

Bu yeni durum, Ortodoks ruhbanın rolünü de genişletti. Ruhban manevi görevlerin dışına çıkmaya başladı. Artık din görevlileri de tahsildar, yönetici, Osmanlı resmi görevlileri önünde kendi cemaatlerinin temsilcisiydiler. Daha önceden var olan adli yetkilerini genişletme temayülü taşıyorlardı.

Bu andan itibaren de dinsel cemaat, özerk bir idari birim haline gelmeye başladı. İki asır sonra buna millet denecekti.

Bir yandan da kasabalar, köyler yani genel olarak yerleşimler vergilerini ödeyebilmek için kendi içlerinde örgütleniyorlardı. Bunlardan özerk belediyeler biçiminde teşkilatlanmalar çıktı. Bu kuruluşlar, en fazla, merkeze gevşek bağlarla bağlı olan Ege adalarında ortaya çıktı. Bu idareleri merkezde Kaptan Paşa temsil ediyordu. Pratikte Kaptan paşa yerine onun tercümanı olan bir Rum tarafından işler yürütülüyordu.

Birimlerin yönetim kurulları çok değişik usullerle belirleniyordu. Seçim yöntemleri her yerde farklıydı. Halkın tümü veya üst sınıflar kurulu seçiyordu. Seçim bazı yerlerde doğrudan bazı yerlerde dolaylı yolla seçiliyordu. Kurulun adalete ilişkin görevleri Roma hukukuna ama giderek yerel örf ve adetlere dayanıyordu. Böylece ortaya çıkmış olan laik mahkemeler bir yandan da din mahkemeleri ile rekabet ediyordu. Kurul üyeleri (demogerontes, epitropes, proestotes, arhontes, kocabaşı) bir yıl için seçiliyorlardı. Görevi ücret karşılığı yapıyorlardı ve defalarca seçilebiliniyorlardı.

Osmanlı merkez yöneticileri geniş bir bölgeyi yönettikleri için her yerde olamıyorlardı. Müslüman ayanlar, yerel yönetim yardımcılığı görevlerini de almaya başladılar. Bu kuşkulu işlemlere ve zorla el koymalara yasal bir zemin hazırladı. Zaten bazı yerlerde yönetici sıkıntı ve yetersizliği vardı. Osmanlı merkezi yönetimi ayan–yönetici oluşmasını destekledi.

Osmanlı devleti zayıfladıkça eyaletlerdeki güç ilişkileri karmaşıklaşmıştı. Yasal otorite vardı. Osmanlı yönetiminin yanı sıra ayan veya benzeri yönetimlerde vardı. Ayrıca özerk yönetimin bir parçası olarak kurullar veya meclisler de vardı. Ayrıca yerel yönetimi takmayan, kendi komutanları emrindeki yeniçeri garnizonları da güç odaklarıydı. Paralı asker veya çeteleri besleyen eşraf vardı. Karmakarışık bir yönetim şekli ve bir yerden diğerine birbirinin aynı olmayan yönetim şekilleri eyaletlerde hüküm sürüyordu. Bunun sonucu olarak zaman zaman güçler arasında hakem rolüne çıkan Osmanlı merkez yöneticileri eyaletlerinde başarılı sonuçlar aldılar.

Avusturya

Viyena (XVIII. başları)

Viyana kuşatması ve sonrasındaki uzun Osmanlı savaşının etkisi Osmanlılardan çok Avusturya'da görülmüştür. Bu zaferden sonra Avusturya gerçek bir imparatorluk olmuştur.

Savaş öncesinde Avusturya tarımı ve hayvancılığı ile Batı Avrupa'nın çok gerisindeydi. Köylüler üzerindeki feodal baskı, angarya ve vergi yükü devam ediyordu. Maden işletmeciliği de geri metotlarla yapıldığından verimli değildi. Avrupa sermayesi bu geri kalmış ülkeye girmiyor, netice de sanayi kurulamıyordu. Tuna bölgesi Avusturya'nın kontrolünde olmadığından nehir ticareti gelişmemişti. Roma Germen İmparatorluğuna bağlı ufak Alman devletleri kendilerini gümrük duvarları ile koruyorlardı. Bu nedenle Avusturya'nın ticareti de gelişememişti. Böylece ticaret devletin vergi gelirlerini besleyemiyordu. Ülke içi ticaret de bozuk ve yetersiz yollar nedeni ile gelişemiyordu. Yol şebekesindeki bu gerilik, Osmanlıların Viyana kuşatmasında başarılı olamamalarının da bir faktörüydü.

Karlofça'dan sonra Habsburg Tuna boylarına yerleşmeye başladı. Macaristan Habsburg'un olunca tarım ve hayvancılık için yeni imkanlar ortaya çıkmıştı. Yeni maden yataklarına kavuşulmuştu. Tuna ticaretin gelişmesi için önemli bir fırsat yaratıyordu. Bundan sonra Avusturya çeşitli reformlar yaparak, gelişmeye başladı.

İkinci Viyana kuşatması ve onu takip eden savaş dönemi sonunda, Osmanlı imparatorluğu Balkan toprakları asayişsizlik, kargaşa ve ekonomik çöküntü içinde kalmıştı. Yol güvenliği bitmiş, kentlerdeki garnizonlar erimiş, merkezi hükümetin otoritesi buralara varamaz olmuştu. Eyaletler merkezden sürekli yardım istiyor ama İstanbul bunu yapacak gücü bulamıyordu.

Kentler sonunda kendi kendilerini korumaya başladılar. Rumeli'de, kısmen de olsa, kent halkı güvenliği ve mali sorunları kendi karşılar oldu. Kentlerde ayanlar otoriteyi temsil etmeye başladılar. Ayanlar büyük toprak sahipleri, vakıf yöneticileri gibi kişilerden çıkıyordu. Sonunda yönetim ayanlara teslim edildi.

İkinci Viyana savaşından sonra, Avusturya ekonomisi geliştikçe Balkanlara yayıldı. Avusturya'nın tütün, pamuk, deri, yün, balmumu, kereste ve maden gibi ihtiyaçları öncelik kazandı. Bu da Balkanlardaki ziraat ve ticaret kompozisyonunu değiştirdi.

Avusturya'nın Tuna üzerindeki taşımacılığı geliştikçe, Bulgar ve Romen tahılı bu yolla Batı pazarlarına nakledilecekti. Avusturya ihtiyaçlarına göre şekillenen Balkan ekonomisi ve Tuna üzerinden Batı pazarlarına ulaşan ticaret, balkanlarda zenginleşmeye ve ticaret burjuvazisinin ortaya çıkışına neden olacaktı. Bu zenginleşen tüccar sınıfı, Avusturya ile işbirliği içinde, ideolojik, kültürel ve mali yönden geliştikçe, milliyetçi akımları da besleyecekti.

II. Viyena Kuşatması

Batı Avrupa'da ilerleme düşüncesi

Bernard le Bovier de Fontenelle

Pascal, " Yüzyıllar boyunca birbirini izleyen tüm kuşaklar, varlığını sürdüren ve durmadan öğrenen tek bir insan gibidir " diyordu. İnsanlık eskisinden çok daha fazla şey biliyordu, gelecek kuşaklar daha da fazlasını bilecekti. Bilim sonsuz bir gelişmenin önünü açmaktaydı. Bunu Fontenelle eski düşüncedekiler ile yaptığı kavgalar sırasında söylüyordu.

Fontenelle, Krallık Bilimler Akademisinin Yenileşmesinin Tarihi adlı yazısına bir önsöz yazdı. Şöyle diyordu:

" İnsanları yönetmek bilgine düşer. Bilgin prenslerin ve fatihlerin üzerindedir. Her şeyi ince hesaplara ve senteze kavuşturacağından, siyaset açısından da eşsiz olacaktır. Bilgilerimiz gitgide yayılacak; sonunda görkemli makinenin tüm parçalarını tanıyacağız. Bilgi insanlığa güç verecektir. Önce doğru ve açık düşünülecektir. Sonra, " çalışmalarımız kısalacak veya kolaylaşacak, yeni ve hızlı makineler bulma, bize yeni ürünler sağlayacak yığınla etken ya da aracı keskin bir görüşle bir araya getirme gücünü de verecektir. Onları hizmetimizde kullanırken, zenginliğimizi de arttıracaklar; yaşamımıza kolaylık getirecek yararlı şeyler elde edeceğiz ". İnsanın havada uçacağı bir gün gelecekti ve hatta bir gün aya kadar gidilecekti. Ölüm gerileyecek, yeryüzü bir cennet olacaktı ".

Böylece bilim bir mitosa dönüşmüştü. Bilim ile mutluluk iç içe görülüyordu. Maddi ilerleme manevi ilerleme ile birbirini etkileyerek ilerletiyorlardı. Giderek bilim felsefenin ve dinin yerine geçmeye başlıyordu.

Fontenelle şöyle diyordu: Geometrik anlayış, başka bilim dallarına da aktarılabilinir. Siyasi bir eser, bir ahlak kitabı, bir eleştiri kitabı, hitabet geometri ile daha güzel olacaktır.

Şimdi kaynağını bilimden alan yeni bir estetik doğuyordu. Tartışmaların yapıldığı kibar toplantıları veya salonları da modernize ediyordu. Eski Yunan ve Roma'nın coşku uyandırdığı, bilgilenme isteğinin halkı sardığı bir dönem sona ermişti. XVII yüzyılda çetin uğraşlar verilerek meraklar giderilmeye çalışılıyordu.

Şimdi, Latince ve ilk çağ yazarlarını tanımak, ufak bir azınlığın ayrıcalığı olmuştu. Geri kalan kişiler çevirilerle yetinmek zorundaydılar. İlk çağın kendi giderken, beraberinde, o harika estetik anlayışını da götürüyordu. Kibar alemi estetik duygusunu yitirdi. Şimdi eskiler ve yeniler tartışması vardı. Kibarlar çoğunlukla yenilerden yanaydılar. Zaten XIV. Louis çağının, Perikles ve Agustus çağlarını aştığı belliydi. Merkezi otorite de bunu böyle düşünüyordu. Böylece kibar alem, kim modern dönemin eskiden üstün olduğunu iddia ediyorsa, ondan yana oluyordu. Tüm Avrupa'da, her yerde modern estetiğin yandaşları vardı.

Hümanist eğitim de gerilemeye başladı. Okullarda öğretim düzeyi düştü. Öğrenciler olsun, ebeveynler olsun yarar getiren uğraşlardan yanaydılar. Yaşam herkes için zordu. Öğrenci sayısı artıyordu. Bunlar çoğunlukla burjuva çocuklarıydı. Hümanizm onlara çok kuşkulu geliyordu. Eğitimde Yunanca eğitimi, bir işe yaramadığı için bitti. İpe sapa gelmez kabul edilen felsefe dersleri boş geçmeye başladı.

Latince bazı meslekler için gerekliydi. Bu nedenle o bir süre daha yaşadı.

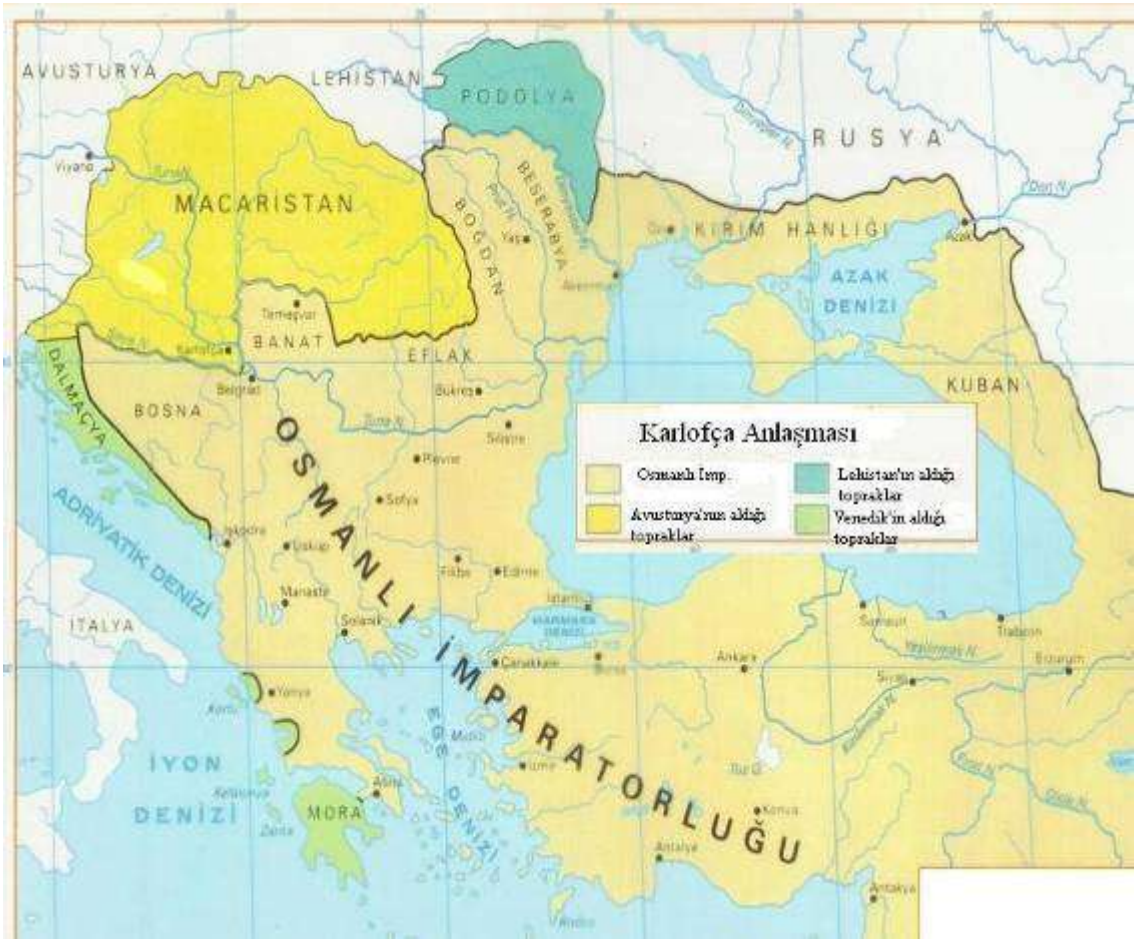
Eğitimde, kişilerin hemen parlayabilecekleri bir şeylerin öğretilmesi isteniyordu. İstenen aslında üstün körü bir eğitimdi. Burjuvanın talebi buydu.

Mistizm de gerilemeye başladı. Dekartçılar açık ve aydınlık düşünceler ve akıl yürütme ile Tanrı hakkında bir bilgi oluşabilinir diye düşünüyorlardı. Mistikler ise bilindiği gibi Tanrı hakkında esrarlı, bulanık fikirlere sahiptiler. Mistikler Tanrı'yı seviyorlardı, hepsi buydu. Mistik karşıtları yararı olan, insanı erdeme kavuşturacak pratik bir dinden yanaydılar.

Yeni istek ile din ahlaka yardımcı olmaya indirgeniyordu. Ahlak da yararcı bir ahlak oluyordu. Sanki Tanrı insanın yardımcısıydı. Toplum Tanrı merkezli bir durumdan insan merkezli bir duruma geçmişti.

Mistikler durumdan rahatsızdılar ve birkaç çıkış denediler. Quietizm olsun, Madam Guyon'un başını çektiği akım olsun hepsi Engizisyona ve Papalığa takıldılar. Mistik eserler az okunmaya başladı. Manastırlarda kendini Tanrı'ya vermiş olanların sayısı azaldı.

Ekberiyet usulü, 1700

Karlofça anlaşması

1700 yılında Osmanlı sarayında tahta geçme usulü olarak " ekberiyet " usullü benimsendi. Buna göre en yaşlı erkek Osmanlı padişah oluyordu. Bu usulden sonra taht kavgaları bitip, yönetim sakinleşti.

1700 yılında, İstanbul'da, Osmanlı İmparatorluğu ile Avusturya, Lehistan, Venedik ve Rusya arasında anlaşma imzalandı. Rusya bu anlaşma ile Azak kalesini ve Kuban taraflarında toprak kazanıyordu. Buna karşılık Ruslar da Özi çıvarında ele geçirdikleri kaleleri yıkılmak koşulu ile Osmanlılara geri veriyorlardı. Çar Büyük Petro'nun ana hedefi Karadeniz'e açılmaktı. Azak kalesini alarak bu düşüncesi somutlaşmıştı.

1700 İstanbul anlaşması ile Ruslar İstanbul'da da daimi temsilcilik bulundurma hakkını elde etmişlerdi. İlk gelen temsilci de büyük yazar Tolstoy'un büyük büyük dedesiydi. Dede Tolstoy hem denizci ve hem de Çarın yakını idi. Bu nedenle İstanbul'a tayini bir tesadüf değildir. Yazdığı raporlar, günümüz tarihçilerine ışık tutmaktadır.

Rusya takviminin başlangıç tarihini değiştirerek, takvimini 1 Ocakta başlattı. Daha sonra Protestan Almanya, Danimarka-Norveç, İsveç Gregorian takvimini kabul ettiler.

Karlofça müzakere ve barışı sırasında İngiliz ve Hollandalılar aracı olmuşlardı. Onların kapitülasyonları da Fransızların ki gibi yenilendi.

Barış müzakereleri sırasında Osmanlı bürokrasisinde iki görüş birbiri ile mücadele ediyordu. İçlerinde Amcazade Hüseyin Paşa, Reis ül-Küttap Rami Mehmet Efendi ve Şeyhülislam Feyzullah Efendinin bulunduğu barış yanlıları ile savaşa devam edip, kaybedilen toprakları geri almak isteyenler birbirlerini ikna etmeye çalışıyorlardı. Viyana'dan beri 15 yıldır Osmanlılar dört Avrupa devleti ile birden savaşmışlardı. Bunların arkasında ise diğer Avrupa ülkelerinin pek çoğu vardı. Barış yanlıları, kaybedilen toprakların üzerine bir bardak su içmek niyetinde değillerdi. Barış yapalım, iç durumumuzu düzeltelim, sonra bu devletler ile yeniden ama bu sefer tek tek dövüşerek, topraklarımızı geri alırız diyorlardı.

Savaş yanlılarının görüşüne göre ise savaşın ilk 5–6 yılında Osmanlılar çok toprak kaybetmişlerdi. Ama 1690'dan beri durum değişmişti. Avusturya 10 yıldır Fransa ile savaşıyordu. Avusturya iki cephede savaşmak zorunda kalınca, Osmanlılar hiç olmazsa Tamışvar'ı kurtarmışlardı. Savaş devam etse Macaristan geri alınabilinirdi. Fransa Osmanlıya savaşa devam etmesi için bastırırken, İngiltere ve Hollanda barış için uğraşıyordu. Barış imzalandıktan sonra da Fransızlar boş durmayıp, savaş yanlıları ile ilişkilerini devam ettirdiler.

Osmanlı akıncı sınıfının kaybından beri onlardan boşalan yeri Kırım atlıları almıştı. Kırım atlıları, Polonya ve Rusya'nın içlerine seferler yaparak yağma geliri elde ediyorlardı. Özellikle ele geçirdikleri esirleri İstanbul pazarında satarak büyük gelirler elde etmekteydiler. Karlofça barışı ile Kırımlıların sahası daralmış oluyordu. Onlar da bu nedenle Osmanlı savaş yanlılarının yanında yer aldılar. Bundan sonra ister Kırım Hanları olsun, ister Kırım önde gelenleri olsun her fırsatta Osmanlıları Rusya ve Polonya'ya karşı harbe sokmaya çalıştılar.

Karlofça barışı ile Polonya ve Rusya, Kırım akınlarını durdurulması zorunluluğunu Osmanlılara kabul ettirmişlerdi. Kırımlılar bu zoraki durumu kabul edemediler. Kırım her fırsatta akın yapmak istiyor, Osmanlı ise buna zor mani oluyordu. Kırım'ın yağmadan gelen paradan vazgeçmeye hiç niyeti yoktu. Osmanlılar çareyi Kırım'ı ve Kırım ileri gelenlerini maaşa bağlamakta buldular. Böylece akınlardan elde edilemeyen gelirin bir kısmı kompanze ediliyordu.

Avusturya Macaristan'ı alınca orada büyük bir katliam başlatmıştı. Osmanlı yanlıları idam edildiler. Ancak kaçanlar kurtuldu. Osmanlı yönetimi sırasında Protestan olan Macarlar da büyük baskı gördüler. Protestanlar, Katolik rahiplere aidat ödemek zorunda bırakıldılar. Mecburi olarak Katolik bayramlarına katıldılar. Protestanların Hükümet dairelerindeki işlerine son verildi. Macar halkı Alman ordusunu da bedava beslemek zorunda bırakılmıştı.

Esklavonya'daki Macarlar boşaltıldılar. Tehcir edilen Macar sayısı 500.000 kadardı. Böylece boşalan Sava ve Drava nehirleri arasına Slavlar yerleşti. Sonunda Esklavonya bir Hırvat ülkesi oldu.

Avusturya Macaristan'ı işkal etmişti ama onların bağımsızlık ateşini de körüklemişti. 1697 – 1703 arasında pek çok Macar başkaldırısı oldu ve bunlar ezildi. Ancak Macarların Avusturya'ya karşı mücadeleleri devam etti, gitti.

II. Ferenc Rákóczi (1676 - Tekirdağ, 1735), Erdel'in soylu Macar ailelerinden birine mensuptu. Babası I. Ferenc Rákóczi 1652–1659 arasında Erdel prensi olarak görev yapmıştı. Rákóczi, 1700 yılında Habsburg Hanedanı'na karşı yapılacak olası bir Macar bağımsızlık savaşı için Fransa'nın desteğini aldı. Bununla birlikte, Avusturya istihbarat servisinin bu konudan haberdar olması sonucu tutuklandı ve hapsedildi. Ölüm cezasına çarptırılacağı kesinleşince hapisten kaçtı ve Polonya'ya iltica etti.

Karlofça anlaşmasından hemen sonra, veziriazam Amcazade Hüseyin Paşa, sınırları tahkim etti. Eyaletlerde güvenliğin sağlanması için bunların durumlarını inceleyip, beylerbeylerine geniş yetki verdi.

Mali durumu ele aldı. Fazla olan vergileri kaldırdı. Göçebeleri yerleştirmeye çalıştı. Askerin disiplini iyice dibe vurmuştu. Amcazade, Kapıkulu ocaklarını ve sipahileri ele alarak, bunları yeniden düzenleyip, düzeltmeye çalıştı. Donanmayı tekrar ele aldı. Resmi evraklara tarih atılması kuralını getirdi. Yeniçeri ocak mevcudu 70 binden 34 bine indirilerek büyük bir başarı kazanılmıştı. Osmanlı donanmasındaki kürekli gemiler donanmadan çıkartılırken, yelkenli kalyon dönemi başladı.

1700 yılına gelindiğinde, 1660 yılında büyük bir depremle yıkılmış olan Ankara görkemli bir şekilde yeniden yapılanmıştı. Bu Osmanlı imparatorluğunun parasal ve moral olarak dirgin olduğunu gösteren bir örnektir.

Kaliforniya'nın kuzeyinde Cascadia depremi 26 Ocak 1700 tarihinde meydana geldi. Bu kayda alınmış en büyük depremdi. Tsunami Japon kıyılarını vurdu.

İskoçya Edinburg'de çıkan bir yangın kentin büyük bir bölümünü yok etti.

Balkan Köylüsü Silahlanıyor, 1700

Macaristan ve Erdel'in Avusturya'ya geçmesinden sonra, Habsburg, Eflak ve Boğdan'ı batıdan çevrelemişti. Kamaniçe'yi alan Polonya da yeniden Boğdan'a komşu olmuştu. Bu durumda Eflak ve Boğdan'a hakim olabilmek için Hotin, Orşova ve Adakale'ye sahip olmak kilit bir önem kazanmıştı. Osmanlılar hem bu kilit noktalarını güçlendirdiler ve hem de iki prensliğin yönetiminde değişiklikler yaparak, Osmanlıya yakın isimleri yönetimde tuttular.

Savaşlar sırasında Eflak ve Boğdan prenslikleri Osmanlıya karşı bir harekette bulunmamışlardı. Boğdan zaten Kırım atlılarının geçiş güzergahı üzerinde bulunduğundan orada karşı bir hareket söz konusu olamazdı. Eflak voyvodası ise, Avusturya ile arasını bozmamış ama Osmanlıya da düşmanca davranmamıştı. Karlofça anlaşmasından sonra, Osmanlı bu ülkelerin voyvodalıklarına, yerli prensler yerine, Fener Rumlarını tayin etmeyi tercih etti. Ne de olsa Fener Rumları ve Osmanlı hala Roma'ydı.

Halkının çoğunluğu Ortodoks olan Eflak ve Boğdan zaten Fener Patrikhanesi ile ilişki içindeydi. Ayrıca Fenerli Rum aileler epeydir, bu prensliklerle ticari ilişkiler içine girmişlerdi. Diğer yandan birtakım Rumlar Avrupa'da eğitim gördükten sonra gelip Osmanlı devlet yapısı içinde görev almaya başlamışlardı. Osmanlı, Eflak ve Boğdan yönetimini, İstanbul'un siyasi ve ekonomik hayatı ile iç içe yaşayan bu Rumlara teslim ediyordu. Fenerli Rumlar yanlarına maiyetlerini de alarak voyvodalıklarına gittiler. Böylece bu ülkelerin üst kademesinde Romenleşen Rumlar ve Rumlaşan Romenlerden bir yönetim sınıfı oluşmaya başlayacaktı. Şimdi Eflak ve Boğdan'ın Osmanlı İmparatorluğu ile olan ilişkileri daha da düzenli hale geliyordu.

Osmanlı Avrupa savaşları sırasında, ağırlaşan vergiler ve keyfi davranışlar altında ezilen köylülerin Avrupa kuvvetleri yanında yer alması da Osmanlı mağlubiyetinin önemli bir

nedeniydi. Venedik Mora'da Rum halktan, Dalmaçya kıyılarında Hırvat, Karadağlı ve Hıristiyan Arnavutlardan destek alabilmişti. Bazen de köylü, Avrupa kuvvetlerinin ardından silaha sarılarak dağa çıkıyordu. Osmanlı, köylünün bu davranışından ders almaya başladı. Daha Fazıl Mustafa Paşanın sadaretinden itibaren köylünün şikayetleri ile ilgilenilmeye başlandı. Köylünün yükünü hafifletme çalışmaları Karlofça'dan sonra da sürmeye devam etti.

Daha önce Balkanlardaki Hıristiyan reaya silahsızdı. Bu nedenle de Anadolu'dakine benzer isyanlar Balkanlarda olmuyordu. Ama XVII. yüzyıl sonlarına geldiğimizde artık Balkanlardaki Hıristiyan köylüler de silahlanmaya başlamışlardı. Hatta savaş şartları nedeniyle devletin kendisi de silah dağıtıyordu.

Savaşlar sırasında genel seferberlik ilan edilmişti. Sınıra yakın yerdeki Bosnalı ve Arnavut Müslümanlar silahlandırılarak savaşa sokuldu. Bu köylünün silahlandırılmaması politikasını yani tımar sistemini daha da yıkmıştı. Savaşçı Müslüman köylülerin komutanları, özellikle Arnavut Beyleri, Karlofça'dan sonra Rumeli yönetiminde gittikçe artan şekilde rol oynayacaklardı. Bu düzen ayan sisteminin gelişmesine de katkıda bulundu.

İspanya Tahtı, 1700

Philippe d'Anjou, İspanya kralı Felipe V

1700'de, İspanya kralı, Habsburg Hanedanının son İspanya kralı II. Charles (Karl, Carlos), mirasçı bırakmadan öldü.

İspanya tahtı için, Habsburg, Capet-Bourbon çekişmesine geçmeden biraz akrabalık ilişkilerini özetleyelim. İmparatorlar ve Habsburg'un Almanya dalı Charles-Quint'in (V. Charles, V. Karl, I. Carlos) (1516 – 1556 arası İmparator) kardeşi I. Ferdinand'an iniyordu. II. Carlos'un halası, İmparator III. Ferdinand'ın karısı yani İmparatoriçe idi. Oğulları I. Leopold, II. Carlos'un kız kardeşi (yani kendi dayı kızı) Marguerita-Theresa ile evlenmişti. Bu

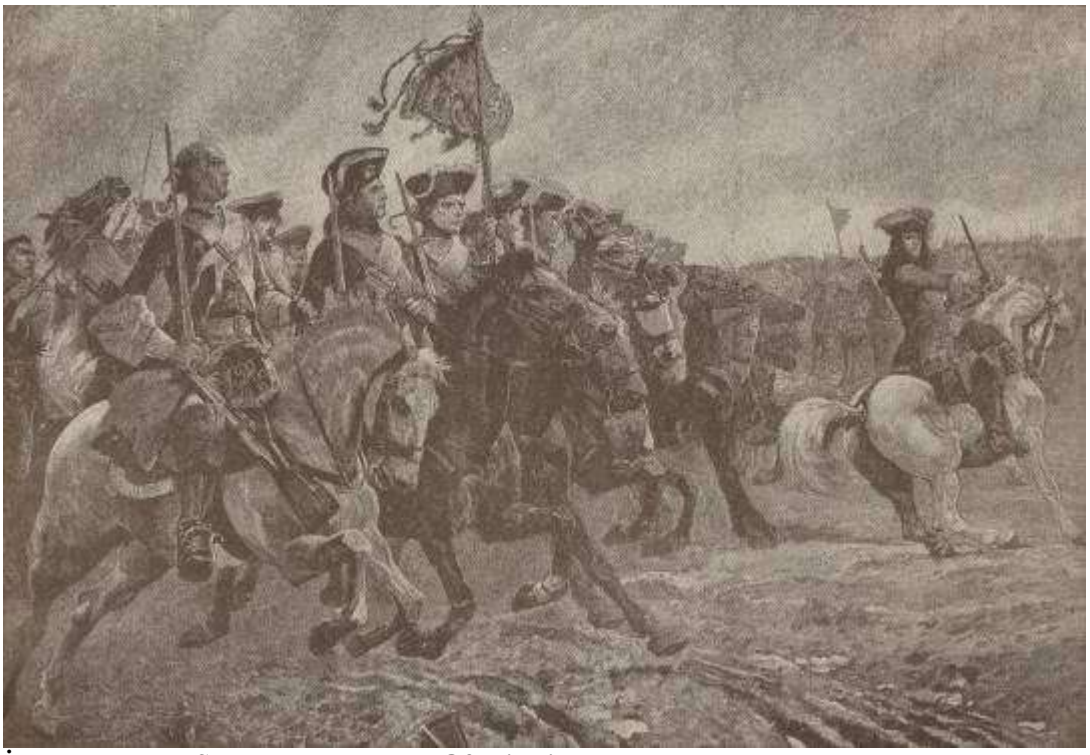
evlilikten doğan Arşidüşes, Bavyera elektörü Maximilien Emmanuel ile evlenmişti. Çocukları Prens Josef Ferdinand Leopold 4 yaşında İspanya veliahdı ilan edilmişti.

Diğer taraftan XIV. Louis'in annesi II. Carlos'un halası Anne-Marie'ydi. Ayrıca II. Carlos'un kızı Marie-Therese ile evlenmişti. Buradan Fransa veliahdı, Anjou dükü ve prenses Marie-Therese doğmuştu. Bu durumda XIV. Louis, Anjou dükünü İspanya tahtının en yakın varisi olarak görüyordu.

XIV. Louis, Charles'ın torunu Philippe d'Anjou için İspanya tahtını istedi. Bu istek " tevarüs hakkına " dayanıyordu. XIV. Louis " Pireneler diye bir şey yoktur " diyordu. Ancak Alman İmparator'u I. Leopold da Habsburg Hanedanındandı ve II. Charles'ın diğer kız kardeşi ile evliydi. O da tevarüs hakkına dayanarak İspanya tahtını istedi.

İspanya'nın Fransız hegemonyası altına düşmesinden korkan Hollanda ve İngiltere de işe karıştı.

II. Carlos öldüğü zaman, vasiyeti açılınca, varis olarak XIV. Louis'nin torunu olan Anjou dükası Philippe d'Anjou'yu varis gösterdiği görüldü. XIV. Louis'nin eli çok kuvvetlenmişti. Bu vasiyet Avrupa'yı karıştırdı ve " İspanya Veraset Savaşı " başladı. İspanya tahtına Philippe d'Anjou, V. Felipe adı ile oturdu. Hanedana Carpet-Bourbon-Anjou hanedanı dendi.

İspanya Veraset Savaşı başları, Battle Of Friedlingen

İsveç Demir Lokma

İsveç'in Narva zaferi

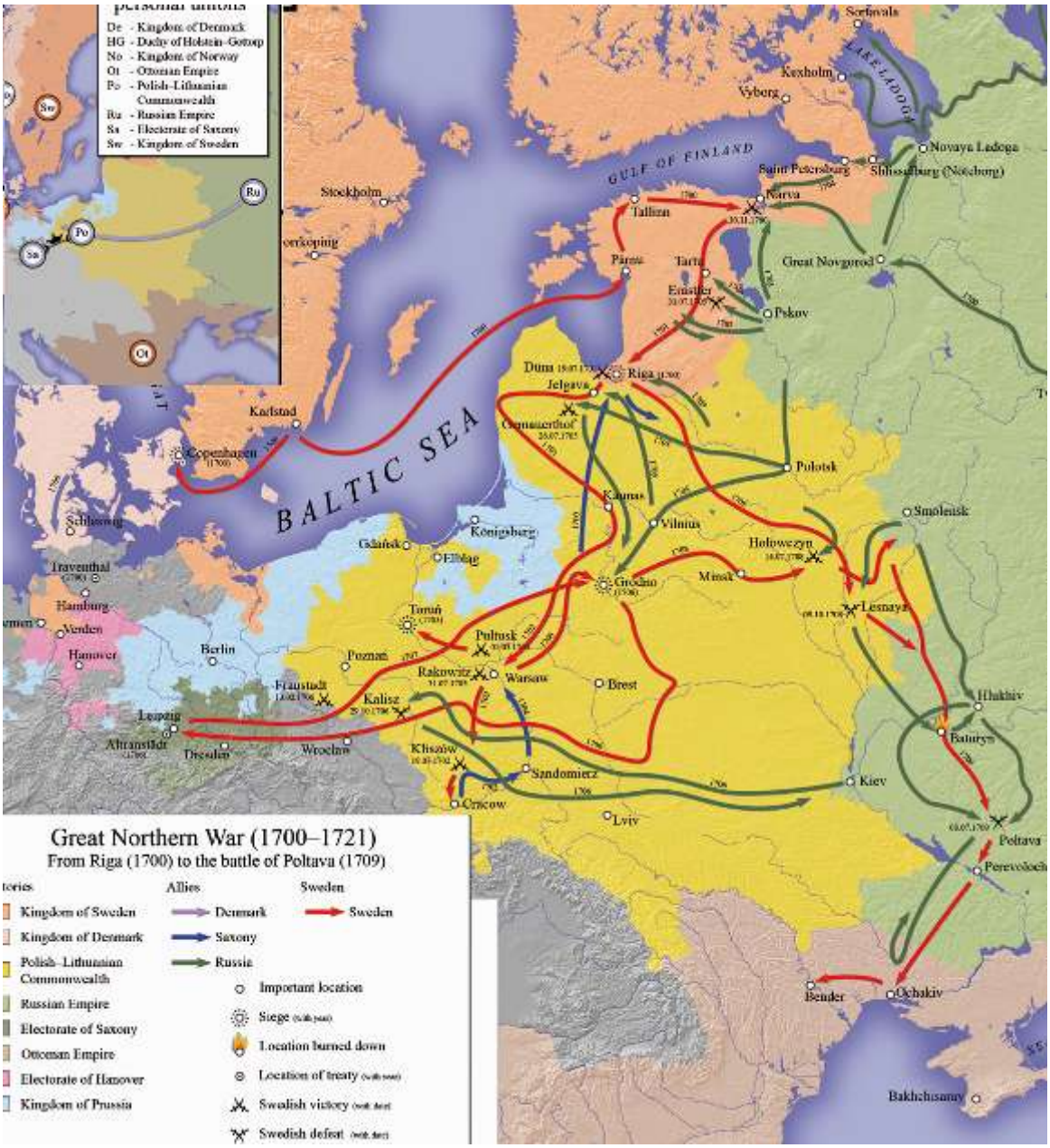
İsveç neredeyse Baltık Denizini bir İsveç Gölü haline getirmişti. İsveç'in nitelikli demir madeni, büyük ormanları, buğday yetişen toprakları ile canlı bir ticarete sahipti. Soylular ve zengin burjuvaları vardı. Soylular ve burjuva birbirine iyice yakınlaşmıştı. Köylüler ise özgürdüler ve durumları iyiydi.

Yüzyıl önce Danimarka-Norveç krallığı, İsveç krallığından daha güçlüydü. İsveç zamanla çok disiplinli ve savaşçı bir orduya sahip olunca üstünlüğü ele almıştı. İsveç'in yenilmez bir ordusu vardı. İsveç donaması da Baltık Denizine sahipti. İsveç'in komşuları kendilerini riskte görüyorlardı. XI. Karl ölünce, herkesin hevesi açığa çıktı. Bu sırada Rusya'nın Baltık kıyısında hiç toprağı yoktu. İsveç ise Letonya, Finlandiya, Karelya, Estonya, Kuzey Almanya'da bazı topraklara, Ladoga Gölü ve Fin körfezine sahipti.

Çar Petro ile Lehistan kralı II. August, İsveç'e karşı siyasetlerini birleştirdiler. Lehistan Katolik, İsveç Protestan, Rusya Ortodoks'tu. Lehistan uzun zamandır İsveç krallık hanedanınca yönetildiğinden, halkın düşmanlığı İsveç'e değil, Rusya'ya karşıydı.

Beyaz Rusya Lituanya'ya bağlıydı. Lehistan kralı da aynı zamanda Lituanya Büyük Dukasıydı.

XII. Karl tahta çıktığında Bengt Oxenstierna başbakandı. Bu şahıs, İsveç tarihinin yetiştirdiği en mümtaz kişilerden biriydi. XII. Karl Rusya'ya düşman değildi. Hatta Çar Petro'ya 600 top ve teknik eleman yollayarak yardımcı olmuştu.

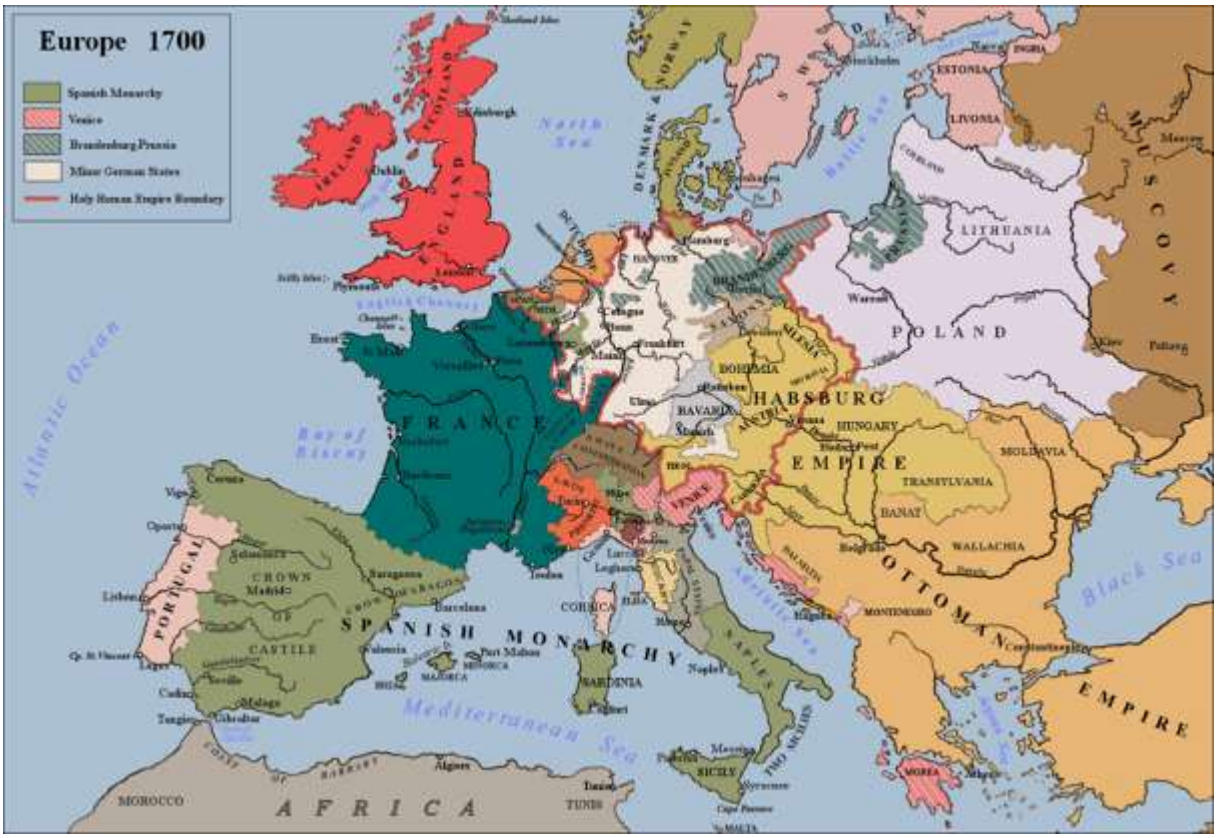

Rusya ve Lehistan İsveç'e karşı anlaşma yapmıştı. Danimarka'da bu birliğe katıldı. Rusya Osmanlılar ile barış yapar yapmaz Rusya İsveç'e saldırma hazırlıklarına girişti.

XII. Karl Danimarka üzerine yürüdü. Büyük Kuzey Savaşı başlamıştı ve 21 yıl sürecekti (1700 – 1721). Danimarka barış istedi. Danimarka İsveç barışı imzalandı. Bu Demirbaş Karl'ın ilk başarısıydı. Peşinden Lehistan'ın Baltık kıyıları üzerine yürüdü. Çar Petro İsveç ordusunu karşılamaya çıktı ama nedendir bilinmez ordusunu yalnız bırakıp, kendi çekildi.

1700 yılında Demirbaş Şarl (XII. Karl), Rus kuvvetlerini Narva savaşında 1 saat içinde darma dağan etti. Ruslar çok büyük zayiat vermişlerdi. İsveç'in zayiatı çok azdı.

XII Karl Petro'nun üzerine yürüyüp, işini bitirmek istiyordu. Ancak komutanları onu Lehistan üzerine yürümeye ikna ettiler. Çar Petro bunu duyunca, " Karl boğazına kadar Leh bataklığına gömülecek " demişti.

1700 Avrupa

Bu sırada İngiltere nüfusu İskoçya'yla beraber 5,5 milyondu. İngiliz üreticilerin Atlantik ekonomisine sattıkları malların miktarı 3,9 milyon sterlindi.

Yeni Gine'de " Yeni Britanya " adası Avrupalılar tarafından bulundu.

Leuwenhoek 1695 ile 1700 yılları arasında, yaprak bitlerinin döllenmesiz çoğaldığını saptadı.

Genel düşünceye göre, canlı tüm özellikleri ile spermin içinde vardı. Anne sadece spermin gelişmesine uygun ortamı hazırlıyordu. Yani annenin yumurtası önemsizdi. Bu tam tohum ve toprak ilişkisiydi. Ancak doğan hem anneye ve hem de babaya benzeyince işler karışıyordu. Ama herkes canlının önceden oluştuğunda hemfikirdi. Malpighi, " tavuğun taslağı yumurtadan önce var " diyordu. Böylece, mecburen, ilk canlı kendinden sonra gelen tüm ondan olanların taslağını içinde taşıyordu. " Tüm insanlık Adem ile Havva'nın belinde fiilen bulunuyordu ". Tanrının gücü karşısında durulabilinirmiydi. O ne isterse o olurdu.

1700 yılında Cezayir Dayısı Mustafa Ağa olmuştu. Mustafa Ağa iktidara gelişini Fransa kralı XIV. Louis'ye şöyle bildiriyordu: " Zafer kazanmış ordunun subay ve yeniçerileri ile divan görevlileri, kentin ve Cezayir krallığının belli başlı efendileri beraberce toplanmış, ortaklaşa ve oy birliği ile beni dayılığa ve Cezayir kenti ve krallığının yöneticiliğine getirmişlerdir ". Bu anlatımda Osmanlıların tayin ettiği beylerbeyinden söz edilmemektedir.

Cezayir filosu için artık Anadolu gençleri yeniçeri veya levent yazılmıyorlardı. Kuvvetli İngiliz ve Fransız donanmaları karşısında, Cezayir korsanlarının işi zorlaşmış ve dolayısı ile karı çok azalmıştı. 1700 yılında 10 parça bir Cezayir filosu, İzmir ve Foça limanlarında ele

geçirilen delikanlıları zorla Cezayir'e götürdüler. Bundan sonra Divan, Cezayir gemilerinin levent yazmak için Anadolu'ya gelmelerini yasakladı. İsteyen gençlerin kendileri Cezayir'e gideceklerdi.

1700 yılında Yunus Muratoğlu hanedan başkanı III. Murat Bey, durumu müsait görüp, Cezayir'e saldırdı. Aslında III. Murat, Tunus'ta Cezayir ocağının müdahalesi ile iktidara gelebilmişti. Ama ihtiraslıydı.

1700 yılı dolaylarında Libya'da aslanların soyu tükendi.

1700 yılında Haç kervanına Bedevilerin yaptığı saldırılar sonunda kervan tamamen yok oldu.

Vietnam Hindiçini bölgesinde kontrolü tamamen eline geçirdi.

Bir bilginin tespitine göre, bu zamanlarda Japon Samurayları hep borçlu yaşıyorlardı. Önce harcıyor, sonra ödüyorlardı. Ödeme tarihleri ise pek belirli değildi.

Amerika'ya olan İspanyol göçü durmadan artıyordu. 1700 yılında Amerika'da birkaç yüz bin İspanyol ve bir milyon kadar İspanyol-Kızılderili melezi vardı. Buna karşı yerli ırklar durmadan azalıyordu. Bazıları tamamen ortadan kalktı. Melezler, İspanyolların haklarına sahip değillerdi ama yerlilerden de çok üstün durumdaydılar. Katolik din adamları kıtayı soymaya devam ediyorlardı. Evlenme yasak olan Katolik rahiplerin her birinde en az 2–3 yerli cariye vardı.

XVII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu özeti

İstanbul

XVII. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda Sultan II. Osman, Sultan IV. Murat, Veziriazam Köprülü Mehmet Paşa, Veziriazam Fazıl Ahmet Paşa, Veziriazam Fazıl Mustafa Paşa gibi özel ve yetenekli şahsiyetlere rağmen, XVI. Yüzyıldan daha sönük bir asır olmuştur.

İnebahtı savaşı, Batı Avrupa'nın Osmanlılara karşı olan ürkekliğini sorgulamasına sebep olmuştu. Osmanlılar, XVII. yüzyılın sonlarında hem Batıda ve hem de Doğuda başarılı olamamışlardı. XVII. asrın içinde Anadolu ve Suriye'de isyanlar olmuştu.

Saray'da padişahların yeterli olmaması nedeniyle yönetim, zaman zaman, valide sultanların ve haremağalarının eline geçmişti. Seçilen bürokratlarda, veziriazam dahil, yeteneklerine göre değil, iş başındaki kliğin menfaatleri doğrultusunda seçilir olmuşlardı.

XVII. yüzyıl problemlerinin körükleyicisi ve daha sonra yaratıcısı ekonomik zorluklardı.

Önce gidişi yukarı çevirmeye II. Osman teşebbüs etmiş, ama tahtan indirilip öldürülen ilk Osmanlı Padişahı olmuştu. Sonra IV. Murat ve peşinden Köprülü Mehmet Paşa duruma müdahale etmişlerdi. Tam işler düzelirken, asrın sonunda, Batıda, askeri yenilgi meydana gelmişti. 1683 Viyana bozgununun peşinden Ruslar Ukrayna ve Kırım'da ilerlemiş ve iş 1699 Karlofça anlaşmasına gelip dayanmıştı.

Osmanlılar ilk defa kendi aleyhlerine olan bir anlaşmayı imzalamışlardı.

XVII. yüzyıl süresince Arap isyanları ve onların özerklik istekleri de İmparatorluğun Merkezi Yönetiminin başını iyice ağrıttı. Bu rahatsızlığa Celali isyanları tuz biber ekiyordu. O da yetmiyor başkentin bizatihi kendinde ayaklanmalar oluyordu. Ne zaman hanedanın başına yeteri kadar yetenekli olmayan bir Sultan çıkıyor, İmparatorluk kaynamaya başlıyordu.

Bu asırda Osmanlılarla, Batı Avrupa'da, sadece Almanya, Venedik ve İspanya'nın değil, tüm Batı Avrupa devletlerinin bir derdi vardı. Bunlara, geleceğin en büyük problemi olacak olan Rusya'yı eklemek gerekir. XVII. asrın sonunda Osmanlı İmparatorluğu, Batı için eski korkutucu durumunu kaybetmişti.

Osmanlı imparatorluğu, yola devam edebilmek için bakım ve onarım istemekteydi.

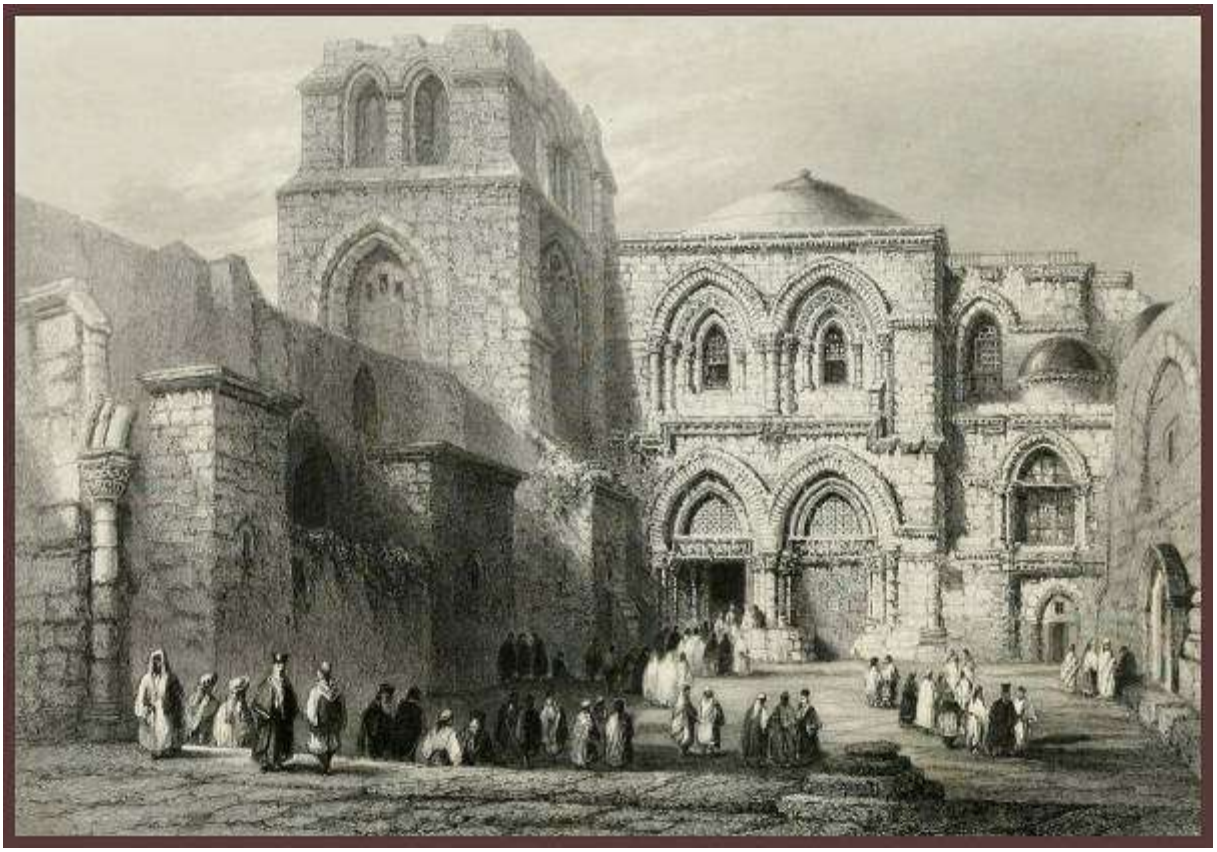
Osmanlı İmparatorluğu tek başına, dünyanın en önemli üretici ve tüketicilerinden biriydi. Üretim genel olarak yerel ağırlıklıydı. Tüketim ise İstanbul ve birkaç büyük kent bir yana bırakılırsa, üretimin yakınında gerçekleşiyordu. Bununla birlikte İmparatorluk dünyanın en büyük tüketicilerinden biriydi.

XVII. asırda İmparatorluk büyük sıkıntılar çekmişti. Artık askeri giderlerin götürüsü getirisinden çok fazlaydı. Ordu ve savaşların masrafları devletin belini kırıyordu. Durmadan paranın değeri düşüyordu. Mali durumu dengelemek için konan ek harçlar ve yeni vergiler, paranın ayarını düşürmek fayda değil zarar getiriyordu. Devlet pek çok kez aylıkları, ücretleri ödeyemiyordu. Bu durumda zaten baş kaldırmaya hazır kapı kulu ocakları, ikide bir kazan kaldırıyorlardı. Enflasyonun baskısı altındaki esnaf ve küçük tüccarlar da yeniçeri ayaklanmalarına katılıyorlardı. Üretimin düzeni bozulmuştu. Kıtlıklar ve bazen açlıklar oluyordu. Ağır vergilere ve keyfi ödemelere duçar olan köylü eziliyor, çareyi dağa çıkmakta buluyordu. Köyden kente ve özellikle İstanbul'a köylü göçleri oluyor, bu da kentler de fiyatların artmasına sebep oluyordu. Eyaletler çeşitli nedenlerle ikide bir baş kaldırıyordu.

Tımarlar artık babadan oğla geçiyordu. Toprak devletin geçici olarak verdiği bir şeydi. Ancak şimdi bu algılama değişiyor, toprak bir bireyin başkasına devredebileceği bir mal olarak görülüyordu. Kökeni köylü olmayan bu toprak sahipleri toprakları ne kadar büyükse o kadar ağa gibi davranıyorlardı. Bu İmparatorluğun doğusundaki ağalıktan farklı bir yapılanmaydı. Batıda ki bu toprak sahipleri ayanlardı veya ayanların altındaki kasaba aristokrasisini oluşturmaya başlamışlardı. Bunların karşısında köylüler çaresizdi.

Devlet görevlileri taşrada atandıkları makamları çıkar sağlamanın bir aracı olarak görüyorlardı. Beylerbeyleri ve Sancakbeyleri, Ayan ve büyük toprak sahipleri ile ilişki kurdular. Bu ilişkinin kurulmasını her iki tarafta istemiş ve birbirine yaklaşmıştı. Buradan bir çıkar birliği ve çıkar hiyerarşisi doğdu. Yabancıların bulunduğu limanlarda, ortam bu yeni belirginleşen iş birliğine, iç kesimlerden, daha da uygundu. Yabancılar, ticaretlerinde, bu yeni yapılanma ile iş birliği yaparak daha rahat ediyorlardı. Bu ilişki öyle gelişti ki bazı yerlerde ve zamanlarda yabancı tüccarlar başkente başvurmadan işlerini görebilir oldular. Bu bir cins yerel iktidar oluşumuydu. Bu yerel iktidarlar önümüzdeki asırda çok daha belirgin ve etken olacaklardır.

Loncalar kentlerin hem iktisadi ve hem de sosyal hayatında önemli rol oynuyorlardı. Kentlerde Müslüman olup, olmadığına bakılmaksızın her ergen erkek kentli bir loncaya dahildi. Bunsuz bir yaşam düşünülemezdi. Lonca meslek, para, güvenlik, dayanışma demekti.

Osmanlı Filistini

İmparatorluk din işlerine karışmıyordu. Bütün dinler bir arada, mezhepler bir arada birbirinin işlerine karışmadan yaşıyorlardı. Bunun istisnası Aleviler ile dinsizlerdi. Alevilere devlet güvenmiyor ve daima gözaltında ve denetim altında tutmaya çalışıyordu. Sünniler de çeşitli iftiralar ile halkı Alevilikten uzaklaştırmaya çalışıyorlardı. Ancak Aleviler esas kırsalda örgütlenmişler ve içlerine kapanarak kastlaşmışlardı. Onların kentlerdeki benzeri olan Bektaşiliğe ise hem yeniçeri tarikatı olması nedeniyle ve hem de kent burjuvasına şirin gelmesi nedeniyle, Alevilikten ayrı gibi algılanarak, biraz alay, biraz kinaye, biraz hoşgörü ile bakılıyordu.

İmparatorlukta yığınla tarikat vardır. Mevlevi, Bektaşi, Kalenderi, Rufai, Ahmedi, Nakşibendi vs… Nerede ise İmparatorluktaki her Müslüman bir tarikata üyedir. Ve genellikle bunu belirleyen sosyal yeri veya mesleki durumudur.

Sistem kalıplaşmıştı. Eğitim ve özellikle yüksek öğretim karşılığı olan Medrese eğitimi, asırlardır değişmeden, birkaç kutsal kabul edilen kitabın dar sınırları içine sıkışarak, dünya ve İmparatorlukta ortaya çıkan değişmeleri hesaba katmadan yapılan donuk bir eğitim haline gelmişti. Her türlü gelişme ve her türlü ilerleme çevre baskısı ile yasaklanmış, eğitim donmuş metinlere dayanır olmuştu. Böylece yönetim kalıplaştı, düşünceye açık olmayan beyinler yeni durumlara yanıt veremez oldular.

Bu mealden olarak dinsizlik veya din konusunda özgür düşünce, din otoritelerince şiddetle cezalandırılmaya başlandı. Hangi dinden olursa olsun dindarlar hoş görülürken, dinsizler veya yenilikçilerin yaşam hakları ellerinden alınıyordu.

İmparatorluğun kadınları, kafes arkasına girmiş, çarşafa sokulmuş, ortadan kalkmıştı. Müslüman kadınlar ortalıktan çekilip, yaşayıp yaşamadığı belirsizleşince, Müslüman olmayan kadınlarda bundan etkilenerek silikleşmişlerdi. İmparatorluk nüfusunun yarısı köleydi. Kadınlar seks kölesi değillerse ev işi yapma köleleriydiler. Türklerin o geleneksek özgür kadın tipi bitmişti. Daha doğrusu genlerinde yaşasa bile örtü altına girmişti.

Köle kadın, kalıplaşmış düşünce, nerede ise kastlaşmış görüntü veren sosyal yaşam İmparatorluğu mıhlamıştı. Halk arasında çoğunluğu teşkil eden köylüler ise zaten yapıları gereği yeniliklere açık değillerdi ve ayrıca gırtlak derdinde olduklarından, başka bir şeye de bakacak halleri yoktu. Kul sistemi, Vakıf ve Lonca teşkilatlanması, yayılmacı siyaset, kuvvetli merkezi güç, burjuva sınıfının Batı Avrupa'da olduğu gibi ortaya çıkmasını ve güçlenmesini engellemişti. Böylece ortada ekonomik, sosyal ve siyasi yenilikleri isteyecek, deneyecek ve uygulayacak bir sınıf da yoktu. Ve özellikle burjuva olmayınca sınıf bilinci de olmuyordu.

Donmuş yapı, her şeyi Allaha bağlamış bir akıl durumu olarak, onu kıpırdatacak bir sınıftan da mahrum olunca, her şeyi devletten bekler hale gelmişti. Toplumu yöneten, itekleyen, ezen, sevindiren, var ve yok eden Allah adına devletti.

Koçi Bey, Mustafa Ali, Katip Çelebi, Naima, Hezarfen, Evliya Çelebi gibi yazarlar, gidişi görmüş, tavsiyelerde bulunmuşlardır. Ancak hiçbir yazar İmparatorluk düşüncesi üzerine sorgulama yapmamışlardır. Yönetim sisteminin iyileşmesi için tavsiyelerde bulunmuşlar da İmparatorluk ve bireyler üzerinde akıl yürütmemişlerdir. Osmanlı devleti, Osmanlı yazarlarınca hiç tartışılmamıştı.

Batı Avrupa ise Osmanlı İmparatorluğunu analiz edebilmenin alt yapısını bilmeden oluşturuyordu. Özellikle Fransız elçi ve diğer görevlilerin yanında Doğu dillerini bihakkın bilen mütercimler alınmıştı. Bu kişiler, olaylara ve kişilere daha iyi yaklaşabilecek konumdaydılar. Bunlar Osmanlı görevlileri ile doğrudan ilişki içine girdiler. Bunların rolü önümüzdeki asırda çok önemli hale gelecekti. Onların yazıları, Batıya Osmanlı imparatorluğunu tanıttı.

XVIII. yüzyılda, yani Viyana bozgunundan sonra, Türk İmparatorluğu sadece Avusturyalılarla, sadece Almanlarla savaşmak zorunda kalmadı. Osmanlı düşmanlarının bir müttefiki daha vardı. Bu Rusya'ydı. Rusya her zaman Avusturya ve Almanya'nın yanındaydı. Osmanlı 1791 Ziştovi antlaşmasına kadar, 1792 başında da Yaşi'de Ruslarla yapılan antlaşmaya kadar, hep bu iki müttefike karşı mücadele etmek zorunda kaldı. 19 asırda ise Osmanlı İmparatorluğu doğrudan doğruya Ruslarla karşı karşıya kalacaktır.

İngiliz Devrimi

İngiltere Parlamento Binası, Westminster Sarayı

XVII. yüzyılda İngiltere'de mutlak monarşi, doğrudan krala bağlı kilise ve feodal beylerin otoritesine son verilmişti. Bu bir burjuva devrimiydi. Kapitalist ekonominin önündeki engeller kalkmaya başlamıştı. Ancak bu adada erken ortaya çıkan durum, Dünyanın diğer yerlerine kolay sirayet etmeyecekti. Dünya, burjuva devrimlerini daha bir süre beklemek zorundaydı.

İngiltere tahtına çıkarılan III. Guillaume (William) ve Anne, parlamenter rejimin kuvvetlenmesinde önemli rol oynadılar. Parlamentoyu her yıl toplantıya çağırdılar. Eğer kanunlar parlamentonun her iki kanadınca da oylanarak kabul edilmişse, bu kararları veto etmediler. Bundan sonra gelen krallar da bu usule uydular.

Devrimden sonra İngiltere, Avrupa politikasında etken bir rol oynamaya girişti. 1689 ile 1713 arasında İngiltere Fransa'ya karşı oluşturulan tüm koalisyonlarda başrolü oynadı. Bunun sonunda da ticari olarak çok önemli kazançlar elde etti. Kazanç hanesine sömürgeleri eklemek gerekir.

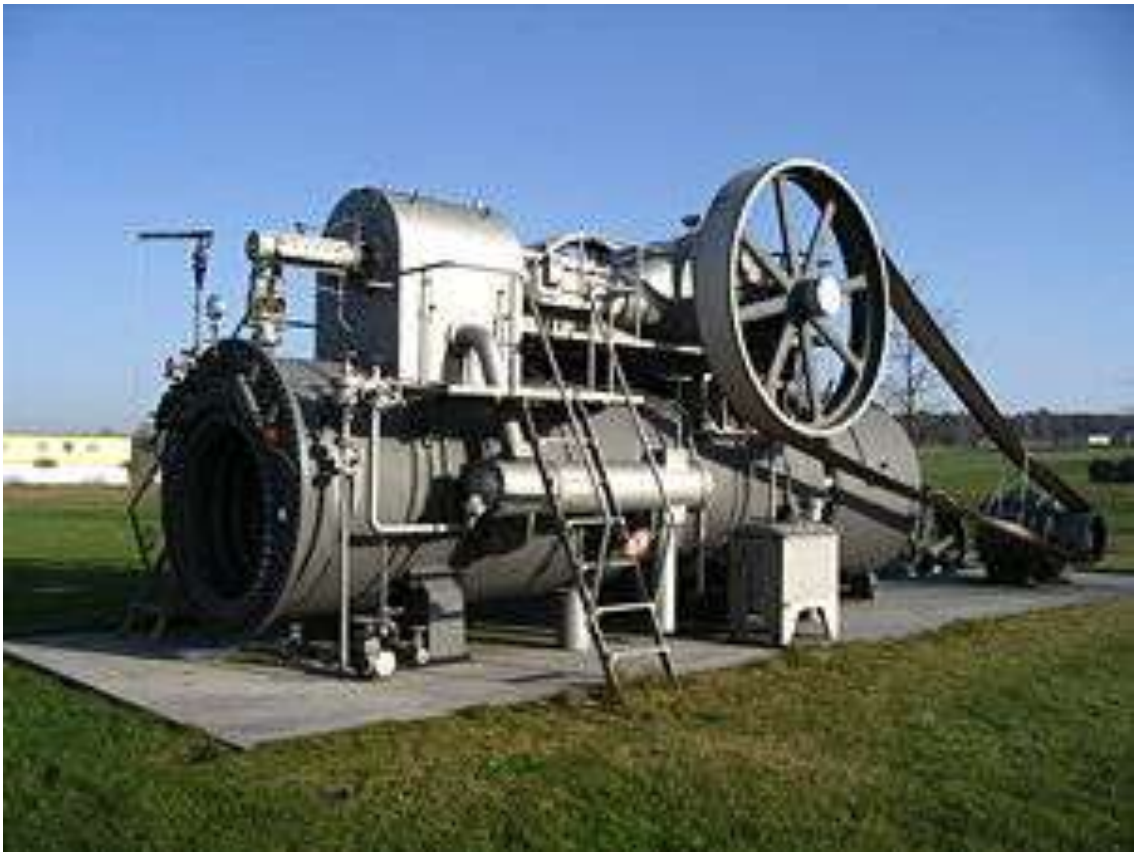
Devrimden sonra İngiltere hızla zenginleşti. Kumaş sanayi, kağıt sanayi, halı sanayi, Fransız Protestanlarının getirdiği tül sanayi tüm dünyaya ihraç ediliyordu. 1660 ile 1714 yılları arasında ticaret gemilerinin sayısı bir misli arttı.

Tüccarlar, Afrika kıyılarına gidiyor, ıvır zıvır karşılığı yükledikleri köleleri Antillere ve Amerika'ya götürüp, satıyor, oradan şeker, tütün, rom, kürk yükleyip İngiltere'ye dönüyorlardı.

XVIII. yüzyılın hemen başında İngiliz Sterlini dünyanın en sağlam parası haline geldi. Londra da Amsterdam'ı geçip, mali alanda en üstte çıkmıştı.

İngiltere XVI. Yüzyılda İspanya'yı alt etmişti. XVII. yüzyılda Hollanda'yı halletti. Gelecek XVIII. Yüzyılda ise Fransa ile kapışacaktı.

XVII. Yüzyıl Sonu itibariyle Genel Olarak Avrupa

Buhar makinesi

XVII. yüzyıl büyük devrimci bir yüzyıldı. Bu yüzyılda insan düşüncesinde köklü bir değişim olmuştu. Bu devam edip gelen bir birikimin sonucuydu ama kapıyı açan, doğa olaylarını ölçülür, hesaplanır bir tarzda gösteren bilim adamlarıydı. XVII. yüzyıl kapıyı açmıştı ama barajın yıkılıp, sel olması XVIII. Yüzyıla kalmıştı. Asrın başından itibaren kültürlü kişiler, insanın cahillik ve boş inançlardan kurtulup, serbest kalan aklın dünyayı yeniden kuracağına inanıyordu. Böylece bütün acılar, anlamsızlıklar ve adaletsizlikler yok edilmiş olacaktı.

XVIII. yüzyıla girerken hala feodal kalıntılar vardı. Ama Avrupa'da eski düzenden sıyrılıyordu. Eleştirici düşünce, bilimin ilerlemesi, ticari bir yayılış ve hatta fetih derken kapitalizm yayılıyordu. Yeni bir düzen oluşuyordu.

XVII. yüzyıl sonuna gelindiğinde Avrupa'da nüfus artışı başlamıştı. Eskiden de doğum oranı yüksekti ama buna paralel ölüm oranı da yüksekti. Ölümler azalmaya başlayınca nüfus artmaya başladı.

Nüfus artışı, coğrafi keşifler sonucu yeni keşfedilen topraklardan gelen bitkiler ile birleşince Avrupa'nın beslenmesi değişti ve tarım yeni bir çehre kazandı. Tarımdaki gelişme nüfus artışını, nüfus artışı tarımdaki gelişmeyi destekledi.

XVII. yüzyılın sonlarında Fransa'da bir işçi gündeliği ile 3 lt şarap, 1,4 kg domuz eti, 1,7 kg sığır eti satın alınabiliniyordu. Bu alım gücü İngiltere dahil tüm diğer Avrupa ülkelerinden yüksekti. Ama işçinin hali her yerde perişandı.

İngiltere ve Fransa Avrupa'da başa güreşmeye başlamışlardı. Fransa sanatta ve felsefede üstündü. Aydınlanmanın başını çekiyordu. İngiltere ise iktisadı açından öndeydi. Bu nedenle de sanayi devrimi İngiltere de başlayacaktı. Açık denizlerde İngiltere-Hollanda donanması Fransız donanmasına üstündü. XIV. Louis'in Duguay-Trouin gibi çok yetenekli bir korsan Amirali vardı. Ama emrinde büyük bir donanma yoktu.

XIV. Louis'nin saray harcamaları o kadar büyüktü ki, sermaye artımı Fransa'da kolay gerçekleşemiyordu. Halbuki İngiltere tüm artan parasını bankalara, gemilere yatırıyordu.

Fransa Stuartlardan gelen ve şimdiki İngiltere kraliçesinin erkek kardeşi olan III. James'i desteklediğini resmen açıkladı. İngiltere parlamentosu, daha önce Katolik olan III. James'i değil Protestan olan kız kardeşini seçmişti. İngiliz parlementosu ve halk bunun üzerine Fransa'ya büsbütün cephe aldı. III. James büyük babası I. Charles gibi idama mahkum edildi, ancak İngiltere'de olmadığından, uygulanamadı.

XIV. Louis sempatik bir kraldı. Çevresince sevilirdi. İngiltere kralı ise soğuktu, kimseye sempatik gelmezdi. Louis taassup derecesinde Katolik'ti, William (Guillaume) ise taassuptan uzak bir Protestan'dı.

XVII. yüzyıl içinde devlette otorite değişmişti. Devlet otoritesi hükümdarın şahsına bağlı olmaktan çıkarak kurumsal bir hale dönüştü. İktidarı bazen hükümdar, bazen de onun vekili icra ediyordu. İspanya ve Portekiz'de tüm icra yetkisi tek kişide toplanırken, Fransa'da dağılıyordu. Her şeye rağmen, nerede ise her ülkede, hükümdarlar iktidar yetkisini fiilen kullanmasalar bile kullanıyormuş izlenimi vermeye çalıştılar. Adamlarından yazılı raporlar gittikçe daha fazla istenmeye başladılar.

Bu arada hükümdarlar ile uyrukları arasındaki ilişkiler iyice koptu. Bu ilişkiler sadece törenlerde görünme ve dilekçe alma haline dönüştü.

Alman devletçikleriyle, İsveç'te hükümdara yardımcı kadrolar birkaç meclis halinde örgütlenmişlerdi. Her biri değişik ihtisas alanlarında çalışıyorlardı. Hatırlanacağı gibi Fransa'da kral meclisi kullanmaz olmuştu. İngiltere'de ise meclis ile kral çekişip duruyordu. Fransa ve İngiltere'de kral çalışmalarını kolaylaştırmak için çalışma odasında (kabine) güvendiği birkaç adamını değişik unvanlarla topluyordu. Bunlara " bakan " denmeye başlandı. Bakanlar işleri aralarında paylaşmaya başladılar.

İsveç'te XI. Charles çocuk iken devleti Naipler meclisi yönetti. Charles büyüyünce halktan destek alarak, yönetimi ele geçirdi.

Asrın sonunda Kutsal Roma İmparatoru Macaristan'ı Osmanlıların elinden almıştı ama Macaristan'daki Diyet meclisine dokunamadı. Diyet meclisi de asker ve para toplama işinde kral ile pazarlıklar yaparak razı oluyordu. Bu pazarlık süreci adet haline gelmişti.

Polonya'da ise Kral, Diyetin tüm üyelerinin oy birliği olmadan karar alamıyordu.

Rusya'da Çar Petro'ya gelene kadar, Çar ile patrik müşterek hareket ederek, bir nevi hükümet kurmuşlardı. Çar Petro ise mutlak Çar yönetimini kurdu.

Hükümdarlık yapısındaki değişiklikler, kralın giyim ve yaşam tarzını da değiştirdi. Kral artık emir verebilmek için gezginci bir hayat yaşamıyordu. Kral bir saraya yerleşti ve orada kendine bir saray halkı yarattı. Krallar birkaç istisna dışında artık savaşa fiilen gitmiyorlardı. Kral kendine adil bir yargıç rolü üslenmeyi tercih ediyordu. XIV. Louis ve İmparator Leopold peruk taktılar.

XV. yüzyılda, Bourgonia dükü, teşrifat kurallarını belirledi. XVI. Yüzyılda bu kurallar İspanya sarayına girdi. Siyah elbiseler giyen İmparator Leopold ile bu kurallar Viyana'ya geldi. Bu kurallar Fransa'nın geleneksel saray havasına tersti. Fransa sarayı hatırlanacağı gibi şen, şakrak, düzensiz ve hayat doluydu. Ama XIV. Louis teşrifat kurallarını alıp, uygulattı. Şimdi kralın yatışı, kalkışı, yemek yemesi, tüm işleri saray mensuplarının sessizce eşlik ettikleri bir tören havasında yapılıyordu. Bu tarz Alman prenslerinin saraylarında da moda oldu. Şimdi kralların ve prenslerin resmi metresleri vardı.

Dış siyaseti, diplomasi belirliyordu. Ama sonuç almak için ordulara başvuruluyordu. Yöntem Makyavelist bir yaklaşımla belirleniyordu. Eskiden bu işin ustaları İtalyanlardı, ama şimdi Fransa bu işi ele geçirmişti. Bu arada Fransızlar diplomasi dili olarak Latince yerine kendi dillerini tüm Avrupa'ya kabul ettirmişti.

Müzik ise bir İtalyan sanatıydı. Zamanın en büyük müzisyeni, Fransa hizmetine girmiş bir İtalyan olan Lully'ydi (1632 – 1687). Lully'nin müziğinden örnek: Lully_Le_Bourgeois_Gentilhomme_-_11._Marche_pour_la_Ceremonie_des_Turcs.ogg

Hollanda tarımda yonca ve pancar gibi yem bitkileri dikerek, tarlanın dinlenme zamanını başka bir ekim ile değerlendirdi. Toprağın verimi çok artmıştı. Ayrıca hayvanlar kışın da beslendiğinden, hayvancılığın getirisi de artıyordu. Yüzyıl sonunda bu usül İngiltere'ye de geçti.

Besindeki başlıca yenilik, XVI. Yüzyıldan beri bilinen patatesin önce İngiltere'de sonra Almanya'da ve daha sonra da Fransa'da ekilmesi, kullanılmaya başlanması ve yaygınlaşmasıyla oluştu.

Endüstrilerde halen az sayıda işçi çalışıyordu. Hayatlarını idame ettiremeyen, öksüzler, dilenciler gibi insanlar hapsedilip, zorla çalıştırılıyorlardı. İngiltere bu tarz işçi bulmayı bir rejim haline getirmişti.

Besin ve sarf malzemesi ticareti için kentlerde dükkanlar açılmıştı. Kırsal da ise eşek veya katırla dolaşan seyyar satıcılar vardı. Toptan ticaret bankacılıktan yeni ayrılmaya başlamıştı. Bu ayrılma İngiltere ve Hollanda'da görülüyordu. Sermaye azdı. Genellikle tüccarların ikinci nesilleri, baba işini bırakıp, toprak satın almayı tercih ediyordu. İngiltere'de 1688'den sonra serveti menkul kıymetlerden oluşan kişiler ortaya çıkmaya başladı. Sermaye sadece Hollanda'da çok artmıştı. Böylece Hollanda kişi ve kurumları çok ufak faizlerle borç bulabiliyorlardı. Örneğin, Amsterdam kenti 1680 yılında %3 faiz ile borçlanabilmişti.

İngiltere'de, ortakların kişisel taahhüde girmedikleri bir şirket türü ortaya çıkıyordu. " Sınırlı Sorumlu Ortaklık " doğmuştu. Şirketler ortaklarının kimliğinden bağımsız hale geliyorlardı. Bu şirketler ortak anlaşmazlıkları karşısında dayanıklıydılar, yollarına devam ediyorlardı. Hisseler Londra Borsasında satılıyor, böylece hem sermaye geri dönüyor ve hem de ortaklar değişiyordu. Borsada satış için ilave bir işlem gerekmiyordu. Böylece sermaye toplamak kolaylaşıyordu.

1688'den sonra İngiltere'de bankalar kuruldu, kredi bollaştı. Buradan mal ve hisse senedi spekülasyonu arttı.

1694 yılında İngiltere Bankası yeni tarz şirket şeklinde kurulmuştu. Bu Banka ayrıca banknot basma hakkını da almıştı.

Fransa'da ise Colbert, Hollanda tarzı şirketleşmeyi getirdi. Çok çaba sarf etmesine rağmen bu şirket türü Fransa'da tutulmadı. İnsanlar şirkete ortak olmak yerine memuriyet satın almayı tercih ediyorlardı.

Avrupa ülkelerinde yapım tarzı kurallara bağlanmış endüstri malları, kullanımı yasaklanmış makineler, ihracatı yasaklanmış mallar ve devlet tekeline alınmış mal ve ticaret vardı. Devletin uyrukları arasında bazı ekonomik konularda çelişkiler vardı. Tüketiciler düşük fiyatlı mal istiyorlardı. Fabrikatörler yüksek fiyat ve rekabete karşı koruma talep ediyorlardı. Tüccarlar malları ucuza alıp, pahalıya satmaya çalışıyorlardı.

Bir yandan Avrupa dünyayı avucunun içine almaya başlamıştı. Ama bunu Avrupa devletleri birlik içinde yapmıyorlardı. Avrupalılar, kıtanın içinde ve dışında kendi aralarında didişiyorlardı. Şimdilik İngiltere bu didişmelerden üstün çıkmaya başlamıştı. Ama unutulmasın ki Prusya ve Rusya'da hızla yükselişe geçmişlerdi. Osmanlı ise kendi içine fert fert kapanıyordu. Bunun sonucunda da İmparatorluk Avrupa ülkelerinin hızına uyum sağlayamıyordu. Her ne kadar yenilenme isteği yönetim kademelerinde ortaya çıkmaya başlamış bile olsa, bu bir toplum isteği değildi.

Dünyada hala pek geniş bölgeler bilinmez haldeydi. Büyük Okyanusun nerede ise tamamı, Kutup denizleri, Afrika'nın iç kısımları, Asya'nın Kuzeyi ve Kuzeydoğusu (Sibirya), Amerika'nın Kuzeybatısı, Güney Amerikanın büyük bir bölümü dünya tarafından bilinmiyordu. Avrupa dışında bu yerler hakkında bilgi olsa bile, bilginin ortaya konuş metotları yüzünden bu bilgiler başkalarınca anlaşılamayan yani paylaşılamayan bilgilerdi.
Avrupalılar ise, astronomiye dayanarak yaptıkları keşifleri yerli yerine oturttular. Her yer noktası noktasına bulunup, gösterilir oluyordu.

Kilisenin Otoritesi

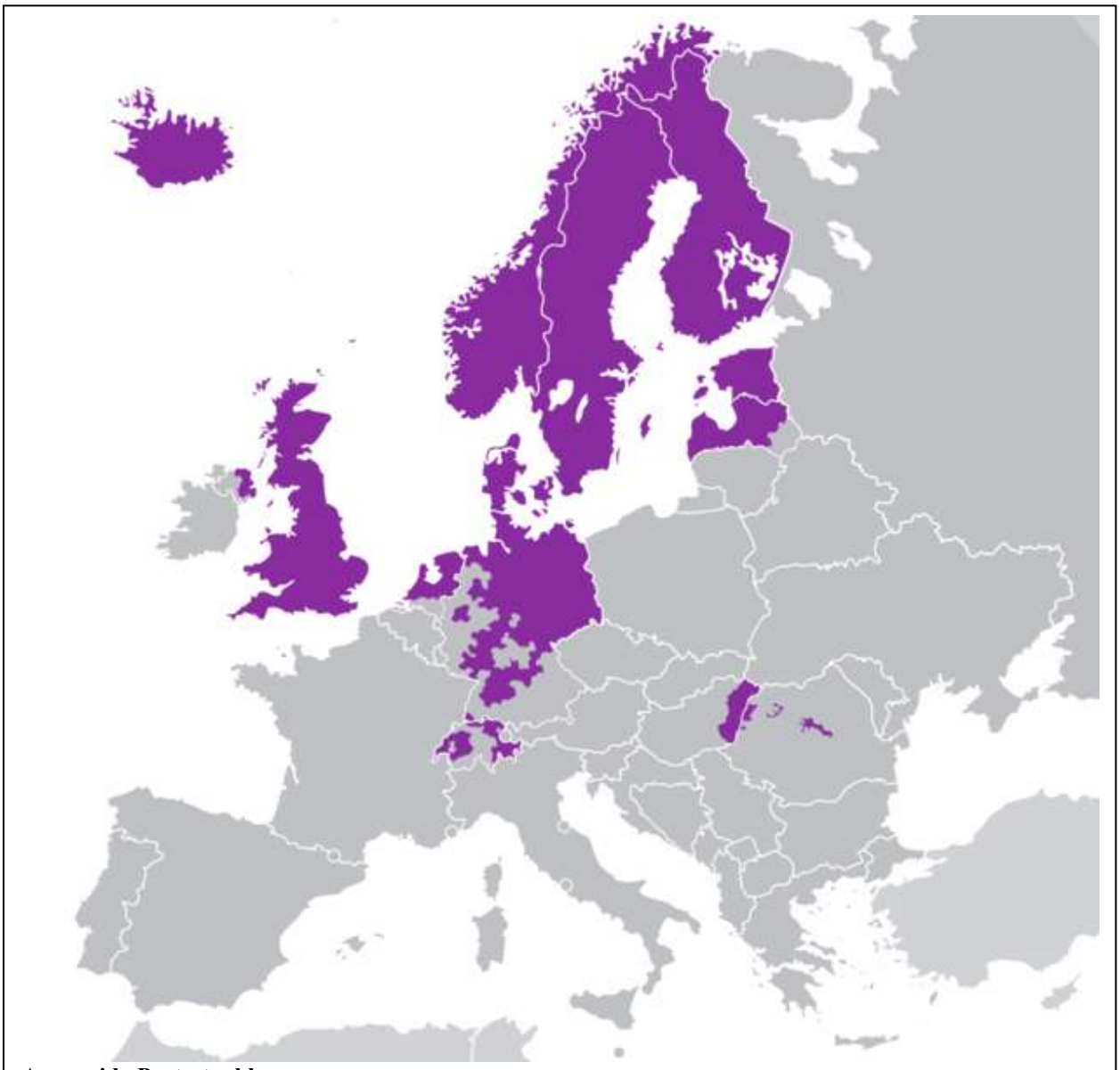
XIV. Louis'nin ruhbanı kabulü

Bir asırdır, Avrupa'da hükümdarların otoritesi, kiliselerin otoritesini geçmişti. Bunun istisnası İspanya ve Portekiz Engizisyonlarıydı. Genelde ise artık Kilise mahkemeleri (Şeriat mahkemeleri) devletin laik mahkemelerinden sonra geliyordu. Kilise mahkemelerinde artık cinayet davalarına bakılmıyordu. Bu mahkemeler evlilik işlerine yoğunlaşmışlardı. Papaların, kralları tahtan indirme iddialarına da artık rastlanmıyordu. Hükümet politikaları Kiliseden bağımsızlaşmıştı. Ancak buradan Kiliselerin manevi otoritesi azaldı anlamı çıkarılmamalıdır. Hala dini ritüeller ve merasimler, ibadet, ayin, din öğretimi, Katolikler için komünyon, yortu ve günah çıkarma gibi şeyleri Kilise gerçekleştiriyordu. Bunlara uymayanlar para ve bazen hapis cezası alıyorlardı.

Genelde her devletin bir devlet kilisesi vardı. Devletlerin resmi kilisesi dışında bir mezhep veya dinde ibadet yasaklanmıştı. Bazı ülkelerde fermanlarla azınlık mezheplerine zaman zaman bazı haklar veriliyordu. Macaristan'da, Osmanlılar sayesinde, diğer Avrupa ülkelerine nazaran, dini bir hürriyet vardı. Fransa'da ise XIV. Louis, Nantes fermanı ile Protestanlara (Huguenot) verilen hakları yavaş yavaş ortadan kaldırmıştı. Bunu yaparken de yapmadığını bırakmamıştı. Fransa'da Katolik olmamak ne ise İngiltere'de Anglikan olmamak da benzer bir şeydi.

Ancak insanların kişisel korkuları sonucu veya toleransları sonucu, buhran zamanları hariç, resmi olmayan mezhepler kolluk güçlerince veya adalet tarafından çok sıkı takip edilmiyor, belli bir tolerans görüyordu. Bu tolerans Almanya gibi ülkelerde yavaş yavaş resmileşmeye de başlamıştı. Örneğin Almanya'da hükümdar din değiştirse bile uyrukları kendi dinlerini uygulamaya devam edebileceklerdi.

Tüm Avrupa'da mezarlıklar, okulların ve hastanelerin denetlenmesi, yoksullara yardım, vaftiz ve evlenme defterleri (zamanla nüfus kütükleri) ruhban sınıfına bırakılmıştı.

Avrupa'da Protestanlık -

Avrupa’da toplumsal değişim

Toplum yavaş yavaş değişiyordu. Hollanda hariç, köylüler hala çoğunluktaydı. Şöyle bir sıralama vardı: küçük mülk sahipleri, kiracılar, ortakçılar ve gündelikçiler. Burjuvalar gittikçe daha fazla toprak satın alarak, bunları yarıcılara ve gündelikçilere işletiyorlardı.

Doğu Avrupa’da köylü tamamen asillerin ve büyük toprak sahiplerinin insafına kalmıştı. Rusya ve Lehistan’da hayat seviyesi çok düşüktü. Rusya’da köylü tam bir serfti. Kaçan geri getiriliyordu. Köylülerin evleri saz ve otlardan yapılmış kulübelerdi.

Batı Avrupa’da endüstride teşebbüsler artmış ama siparişler düzenli hale gelememişti. Bunun sonucu işçi ücretlerine yansıyordu. Ücretler hem azdı ve hem de sürekli iş yoktu. Devlet tamamen zenginlerden yana tavır koyarak, işçiyi işverenin insafına terk etmişti. Büyük işletmeler daha yoktu, işçiler evlerinde, köydeki kulübelerinde çalışıyorlardı.

Halkın geçim koşullarını hizmetçilerin, uşakların yani hizmetkarların koşulları tayin ediyordu. Hizmetkarların yemek ve yatak ücreti iş verene aitti. Hizmetkarların para biriktirebilenleri tefecilik veya küçük ticari işler yaparak birikimlerini değerlendiriyorlardı.

İş adamları, hukukçular, hekimler, toprağının getirisi ile geçinen büyük toprak sahiplerinin yani Burjuvaların zenginliklerinin temelinde ticaret vardı. Ülke geliştikçe burjuva sayısı artıyor, burjuva sayısı artıkça ülke gelişiyordu. Ülkeleri burjuvalar sürüklemeye başlamıştı.

Asiller hala tüm ülkelerde en üst sınıftı. Ancak zamanla sarayda yaşayanlar ile kırsal alanda yaşayanlar farklılaşıyordu. Saraydakiler dantel elbiseler giyiyor, araba ve tahtırevanlarla geziyorlardı. Kırsal alanda ise ikametgahlar İtalyan Villalarına benzemeye başlamıştı. Asillerin eğitimini genelde özel öğretmenler üsleniyorlardı.

Sarayda ve asil toplantılarında konuşma sanatı gözdeydi. Hatırlanacağı gibi bu bir İtalyan adetiydi. Ama şimdi Fransızlar onu kendilerine mal edip, mükemmelleştirmişlerdi. Konuşma sanatı bir Fransız adeti olarak tüm Avrupa'ya yayılıyordu. Toplantılarda kadın ve erkekler iç içe, bir arada eğleniyorlardı.

İtalya'da çatal icat edilmişti. Artık yemekler ortaya konan bir sahandan elle yenmiyordu. Çatal ile yemek yemek yaygınlaşmıştı. Ancak Avrupa hala temizlikten habersizdi. Hollanda'daki zengin bazı burjuvalar hariç, yıkanan, temizliğe dikkat eden yoktu. Asillerde, zengin hanımlar da, herkes böyleydi. Banyolar, hamamlar ortadan kalkmıştı. Kanalizasyon olmadığından sokaklar pislik doluydu. Bu kadar pislik sonunda salgın hastalıklar ile halkı kırıp geçiriyordu. Yine de kimsenin aklına temizlik gelmiyordu.

Avrupa’da Devletin İşleyişi

Hükümdarlar yeni otorite odakları kuruyorlardı. Bu yeni otoriteler işleri üstleniyor, eski otoritelere iş bırakmıyorlardı. Hükümdarlar eski otoriteleri adetler veya müktesep haklar açısından ortadan kaldıramıyor ama işleri elinden alarak onları birer şeref mevkii haline getiriyorlardı. Bu yeni durum, karmaşık bir yapı oluşturuyordu.

İngiltere’de her bölge kendi ileri geleni tarafından ücretsiz olarak yönetilirdi. Buradan içsel bağımsızlığı olan yönetimler ortaya çıkacaktı. Bunlara “ self government “ denecekti. Törelerine bağlı İngilizler yargılamada jüri sistemini korudular. Bu jürinin başında kral tarafından tayin edilmiş ve kral adına yetki kullanan bir yargıç vardı. Yargıç işkenceye başvurmuyordu. Sanıklar ancak yargıcın emri ile tutuklanabiliniyorlardı.

Fransa’da burjuvalar merkezi hükümetin emirlerini kelimesi kelimesine uymadan memuriyetlerini yapıyorlardı. Buradan özellikle kentler burjuvaların yönetiminde fiili bir bağımsızlığa doğru ilerliyorlardı. Fransa hükümeti bu aşırı bağımsızlıktan rahatsızdı ve müfettişlikler ihdas etmişti. Fransa mali eyaletlere ayrılmıştı. Her mali eyalette bir müfettiş devamlı oturuyordu. Fransa’da otuz böyle sabit müfettişlik vardı.

Alman devletçiklerinde biri prensin arazisi ile ilgilenen, diğeri savaş hazinesi ile ilgilenen iki çeşit memur vardı. Brandenburg elektörlüğü askeri birlikler ve tahkimatlarla ilgilenecek geniş yetkili savaş komiserlikleri oluşturdu. Topraklarını dairelere böldü. Her daireye büyük toprak sahiplerinden birini “ Landrath “ adıyla atadı. Bunlar askeri birliklerle halk arasındaki ilişkileri düzenleyeceklerdi. Bu yapılanma zamanla Prusya mahalli yönetimi şekline büründü.

İngiltere dışında kalan ülkeler, yargılamada farklı bir usül benimsemişlerdi. Yargıç, sanığı belli bir süre hapiste tutabiliyordu. Suçu itiraf ettirmek için işkence yapılıyordu. Mahkeme avukatsız ve gizli olabiliyordu. Kırbaçlama, sakatlama, öldürme devam ediyordu. Hatta halka ibret olsun diye işkence ile insanlar idam ediliyorlardı. Kemikleri kırıp öldürme, çarka bağlayıp kopararak öldürme, dört ata bağlayıp parçalayarak öldürme gırla gidiyordu. Ölmek bile cesedi kurtaramıyordu. Cesedi parçalara ayırıyor, hayvanlara yediriyor veya teşhir ediyorlardı. Yani Avrupa'nın vahşeti devam ediyordu. Bu tabirden vahşi hayvanları tenzil ederim. Yapılan insan vahşetiydi. İnsan hariç hiçbir hayvan işkence yaparak öldürmezdi.

Vergi devletlerin artık ana gelirleriydi. Tarım ülkeleri vasıtasız vergiyi, ticaret ülkeleri vasıtalı vergiyi esas almışlardı. Vasıtasız vergiyi esas köylü ödüyordu. Burada iki ana usul görülüyordu. Birinde toprak büyüklüğüne bağlı sabit bir vergi veriliyordu. İkinci usulde ise ailelerin varsayılan servetlerine göre vergi alınıyordu. Fransa ikinci usul vergilendirmeyi kullanıyordu. Ticaret ülkelerinde alınan vergiler, besin maddeleri ve içkiler üzerinden alınan resimler şeklindeydi. Esas örneği Hollanda'daydı.

Genellikle mutlakıyetle yönetilen ülkelerde hükümetler gelirlerini hesaba katmadan su gibi para harcıyorlardı. Fransa ve İspanya böyleydi. Hollanda gibi cumhuriyetle yönetilen ülkeler gelir gider dengesine çok daha fazla dikkat ediyorlardı. Bu denge onların ucuz faizli borç para bulmasını da sağladığından, dengenin korunmasına katkıda bulunuyordu.

İngiltere bütçe dengesini genel olarak muhafaza etmişti. Ama Fransa savaşları bu dengeyi bozdu. Devlet borç para almak zorunda kaldı.

Prusya-Brendenburg prensleri dengeyi korudular. Prusya'nın mali işleri düzgün gitti.

Diğer tüm ülkeler borca batmışlardı. Hatta öyle ki XIV. Louis Fransa'ya ödenemeyecek bir borç bırakarak ölecekti.

Avrupa Orduları

Quebec 1690

Avrupa'da genel kanı güçlü ordusu olmayan ülkenin hemen yok olacağıydı. Halkın varlığını, güvenliğini ve bağımsızlığını sağlayan orduydu. Bunlar olmadan başka haklardan ve faydalardan da bahsedilemezdi. En önde devletin özgürlüğü geliyordu. Devletin özgürlüğü olmadan yurttaşların özgürlüğü de olmazdı.

Avrupa'da orduların başında eski kılıç soylularının ahfadı bulunuyordu. Onlar için askerlik en yüce meslekti. Bu sırada teknik orduları organizasyon ve araç olarak değişime zorluyordu.

Avrupa'da orduların yapılanması ve yeni savaş araçları ile savaş şekli değişiyordu. Artık savaş sırasında müteahhitler tarafından alel acele toplanan ordulardan vazgeçilmişti. Barış zamanında bile korunan ordu tipine geçilmişti. Askerler bir ücret karşılığında gönüllü olarak askerliği seçmiş kişilerden oluşuyordu.

XVII. yüzyılın sonlarına doğru, artık ordular gönüllülerden oluşamayacak kadar kalabalıklaştılar. Bu ahlaksızlara fırsat doğurdu. Asker toplamakla görevli subaylar kurnazlığa ve zora başvurmaya başladılar.

Fransa'da 1690'dan itibaren her ruhani bölgede, kurra ile tespit edilen kişiler, "eyalet milisi " olarak askere alındılar. Bunlara bölgelerinin centilmenleri kumanda ediyordu. Milislerin kurulu bir garnizonda oturmaları gerekiyordu. Ama Fransa bunları savaşa gönderdi.

Subaylar artık hükümdar tarafından bir berat ile tayin ediliyordu. Fransa'da albaylara, yüzbaşıların beratlarını satmaları veya yerine vekil tayin etmeleri hakkı tanındı. Ancak meslek

olarak askerlik, tüm ülkelerde, kılıç taşıyan asillere mahsus bir iş olmakta devam ediyordu. Subayların tümü asildiler. Askerlerin ücretini devletten aldıkları paraları dağıtarak subaylar ödüyorlardı. Bu işlem pek çok yolsuzluğa yol açtığından, devlet müfettişler yollayarak denetlemeye çalışıyordu. Ancak, boş kadrolar uşaklar veya ilgisiz kişiler kullanılarak dolu gösteriliyordu. Savaşlardan sonra da yok-askerler kayıplar arasında sayılarak kadro dengeleniyordu.

Hatırlanacağı gibi eskiden askerler ve komutanları teçhizatlarını, yiyeceklerini ve diğer ihtiyaçlarını kendileri karşılıyorlardı. Bu devlete karşı bir görev olarak görülüyordu. Şimdi devlet bu işleri üslenmeye başlamak zorunda kalmıştı. Silahhaneler, yiyecek ve araç gereç depoları, kışlalar kurulmaya başlandı. Böylece ordular hem standartlaştı ve hem de üniformlaştı. Şimdi orduların arkasına takılan dilenci, ölü soyucu, tüccar ve fahişe kalabalığı da ortadan kalkıyordu. Ancak hala kış harekatları yapılmıyor veya çok kısıtlı yapılıyordu.

Ateşli silahlar çok gelişmişti. Buna karşılık artık zıh kullanılmaz olmuştu. Sadece kılıç ve ateşli silah taşıyan süvari görevine devam ediyordu. Fitilli tüfek yerine çakmaklı tüfek çıkmış, bu da piyadenin yükünü azaltmıştı. Tüfeğe süngü takılınca tüfek yakın mücadelede mızrak görevi görmeye başladı. Böylece çakmaklı tüfek ve süngü ile teçhizatlanmış piyade daha bir fonksiyonel hale geldi. Piyadenin bir kısmına el humbaraları da verildi. Bunlar humbaracılardı.

Vauban tahkimatı

Tahkimat şekilleri de değişmişti. Artık surlar, duvarlar gelişmiş top ve mermilerine dayanamıyorlardı. Osmanlıların eskiden beri kullandıkları ve Hollandalıların da kullanmaya başladıkları hendek tarzı tahkimat önem kazandı. Hendeğin ön yüzüne taş duvar örülüyor, arkası toprak yığını ile besleniyordu. Böylece top mermileri toprağa saplanıp, kalıyorlardı. Bu hendek tahkimatını Vauban mükemmelleştirdi.

Fransa meydan savaşı yerine, Hollanda usulü, tahkimatlı yerleri ele geçirme metodunu benimsemişti. Düşman ordusu ile savaş ancak tahkimatlı yere yardıma gelen güç ile veya düşmanı kuşatmadan vazgeçirmek için yapılıyordu. Bu tarz savaş kesin sonuç vermediğinden savaşlar uzuyordu. Yalnız kesin savaş metodunu benimseyen Marlborough, Eugene ve XII. Charles gibi komutanlarda vardı ve bunlar başarılı oldular.

Merkantil

Colbert

Burjuvazinin yükselişi devletlere paranın gücünü bir daha göstermişti. Konu uzun zamandır İngiltere'de tartışılıyordu. Fransa'da ise burjuvalar ekonomiden çok daha fazla hukuka ilgi gösterdiklerinden pek tartışılmadı. Ama bir hukukçu olmayan Colbert ticarete ilgi gösterip, merkantilist teoriyi ortaya koydu.

Para her şeyi elde ettiğine göre devletin zenginliğini kıymetli madenler belirliyordu. Devletin gayesi mümkün olduğu kadar fazla kıymetli maden bulmak olmalıydı. Bu ise İspanya örneğinde olduğu gibi maden kaynaklarına sahip olmakla olmuyordu. Zenginliği sağlayan Hollanda örneğindeki gibi ticaretti. Devlet ticaretle milleti zenginleştirmeli, gerektikçe de vergi veya istikraz yolu ile bu zenginliğin bir kısmını kasalarına aktarmalıydı.

Ülke dışından para elde etmenin yolu ihracatın ithalattan fazla olması ve malların taşınmasını üslenmekti. Colbert'e göre dış ticaret bir para savaşıydı. Ülke satın aldığından daha fazla malı satmalıydı.

Satıştan en fazla kar getiren mallar endüstri mallarıydı. Bu da emek demekti. Mümkün olduğu kadar fazla endüstri malı ve özellikle lüks eşya üretilmeliydi. Böylece ülkenin parası dışarı gitmeyecek, ülke içinde kalacaktı. Ayrıca üretimde çalışan sayısı arttıkça, geçiminin sağlandığı uyruk sayısı da artacaktı. Dış satışta uluslar arası bir rekabet vardı. Bu nedenle de ucuz satmak önemliydi. Bu da ucuz masraf ve özellikle ucuz emekten geçiyordu. İşçiler mümkün olan en düşük fiyata çalıştırılmaya başlandılar.

Colbert, lüks eşya üretiminin öğrenilmesi için Fransa dışından uzmanlar, işçiler getirtti. Müteahhitlere para yardımı yaptı, kredi verdi, prim verdi ve tekel hakları tanıdı. Devlet fabrikalar kurdu.

Artık pek çok ülkede ithalat, üretimde kullanılan hammadde hariç yasaklanıyor, ihracat teşvik ediliyordu. Taşımacılıkta da ulusal taşımacılık destekleniyordu. Yabancı gemilerin ya limanlara girişi yasaklanıyor veya çok yüksek resimler konuyordu.

Artık devlet dindarların veya asillerin korunduğu devletten, zenginlerin korunduğu bir devlete doğru gidiyordu. İşçi ücretleri düştükçe düşürüldü. Çocuklar çalıştırıldı. Beş yaşında çocuk çalıştıranlar tebrik edildi. Korsanlık, zencilerin alım ve satımı, Amerika'da köle çalıştırmak teşvik edildi.

Kilise ne derse desin faizle borçlanma almış başını gitmişti. Paradan para kazanmak artık rutindi.

Hala en ticari ülke Hollanda'ydı. Zengindi, Cumhuriyet ile yönetiliyordu. Din ve mezhep ayrımı en az olan Avrupa ülkesiydi. Ama tüm Avrupa onu kıskanıp, lanetlemeye çalışıyordu.

Osmanlı vergi sisteminde iltizam öne çıkıyor

XVII. yüzyılın sonlarından başlayarak, Osmanlı vergi sisteminde en fazla iltizam usulünden yararlanmaya başlandı. Bu sistemin gereği olarak bir örgüt gerekmiyordu. Hazineye miktarı önceden saptanmış para gelmesi sağlanıyordu. Koşullara bağlı olarak kiralama miktarı değiştirilebiliniyordu. Ancak mültezim için iş garanti değildi. Bu geçici durum, mültezimin uzun vadeli geliştirme çabalarından uzak kalmasını sağlıyordu. Bu sakınca belirlenince, Hazineye karşı yükümlülüklerini yerine getiren mültezimler ile uzun vadeli anlaşmalara gidilerek, sisteme denge getirilmeye çalışıldı. Bu uygulama mültezimliğin babadan oğla geçmesini de beraberinde getiriyordu. Bu tip uygulama önce Mısır'da sonuçlandı. Sonra Filistin ve Suriye'ye de geçti.

Mısır için toplanan verginin %67'si mültezimlerin payı, %12'si ise yöneticilerin payı oluyordu. Geri kalan bölümü içinde asayişin temini için ve kamu yatırımları için kullanılan bir kısım vardı. Sonradan kalan miktar ise hazine payı olarak merkeze yollanıyordu.

Mısır'ın Osmanlı maliyesinde ayrı bir yeri vardı. Sudan altını Mısır'dan geçerek ve Mısır eliyle merkeze varıyordu. Mısır'da tımar sistemi yoktu. Mısır ve Irak tımar sistemini tanımayan eyaletlerdi. Toprak vergi toplayıcıların elindeydi. Hesaplara İstanbul'un atadığı bir katip, doğrudan bakardı. Mısır taze para demekti. Mısır parasının onda biri Mekke haç giderlerine harcanıyor, onda üçü İstanbul'a yollanıyor, geri kalan din görevlilerine, beylerbeyine ve alt yapı çalışmalarına gidiyordu.

XVIII. yüzyıl Fiziği

Işık

Descartes ışığın ne olduğunu incelemiş ve dalgalandığı fikrine gelmişti. Düşüncesi şöyleydi: Uzayda yaygın olarak ince ve esnek bir akışkan vardı; ışıklı tanecikler bu akışkana titreşimler yolluyorlardı. Bunun sonucunda akışkan da titriyor ve ışık ortaya çıkıyordu. Işık, maddedeki bir hareketin duyularımız üzerindeki izlenimiydi.

Newton böyle düşünmüyordu. Işık üzerinde epey düşünmüştü, ışık, nesnelerin attığı ışınlı moleküllerden oluşuyordu. O bir hareket değil, nesneydi. Bundan sonra tüm XVIII. Yüzyıla bu görüş hakim olacaktı. Bunun tek istisnası Euler'di.

XVIII. yüzyıl, ısıyı ve elektriği maddenin hareketi olarak değil, nesneler olarak görüyordu.

Çin ahlakı, 1701

1700 yılından başlayarak, Çin ticari tarihinde yeni bir dönem başladı. Bir Çinli gurubun aracılığı olmak koşuluyla, bütün yabancılar Kanton'a kabul edildiler. Ama Avrupa ekonomik bunalımda ve savaşlar içinde olduğundan, hemen bundan gereği kadar yararlanamadı.

Çin'de " Bunjiga okulu " resim ile yazı arasındaki her türlü ayrımı ortadan kaldırmak istiyorlardı. Artık doğaya bakılmıyor, eski ustaların resimleri kopyalanıyordu. Tang ve Song dönemi ustalarının yöntemleri, bir resim ansiklopedisi şeklinde düzenlendi. İçinde kaideler ve öğütler vardı. 1701 yılında yayınlanan bu ansiklopedi " Bir Hardal Tanesi Kadar Büyük Bahçe Resmi Öğretimi " adını taşıyordu. Çin'de resim sanatı hat sanatı gibi bir hale dönüşmüştü ve resmin sonsuz konuları terk edilmişti. Bu da Çu Hi felsefi yorumunun bir sonucuydu. Mançu İmparatoru Bunjiga okulunu destekliyordu. Çin'de tek gelişen sanat olarak seramik kaldı.

Avrupa'da Çin halkının tanrı tanımazlığı ve kafirliği konusunda tartışmalar sürüyordu. Bu konuda Bayle şöyle söylüyordu: " Halkların evrensel rızasından yola çıkıp, Tanrı'nın varlığını ileri süren kanıt böylece hükmünü yitirmiştir. Çinliler, yeryüzünün en ahlaklı halkı olduklarından, sonuç olarak Hıristiyanlık dini de, ne ahlak için gereklidir, ne de yüksek bir uygarlık düzeyi için ".

Az önce de, " Çin'in Bugünkü Durumu Üstüne Yeni Anılar " adlı yazısında Lecomte şöyle demişti: " Çin dini Tanrı'nın ilk insana vahiy ettiği ilk gerçekleri, yüzyıllar boyunca bozulmadan ve olanca duruluğu ile korumuştu ". Çin'de Tanrı bilgisi 2 bin yıl bozulmadan sürmüştü. Bu kitabı, Paris ilahiyat fakültesi ile Roma sansür ettiler, Paris parlamentosu da yakılmasına karar verdi (1702). Lecomte düşüncelerini okurları daha da geliştirdiler. Varılan

yer ilginçti: Çin, Hıristiyanlara örnek olacak bir şekilde Tanrı'yı yüceltmişti. Dinler içinde Çin dini en saf olan dindi. Çin, tüm uluslar içinde, Tanrı'nın lütfüne en sürekli mazhar olan ulustu.

Okuyucu, Çin dininin doğrudan Şamanizm'den türediğini ve hatta onun bir versiyonu olduğunu daha önce görmüştü. Böylece okuyucu Çin dininin en saf din olduğu konusunda ki bu yargıya katılacaktır.

Çin ahlakı Hıristiyanları çelişkiye düşürmüştü. Yahudiler, Musa, İsa, Tevrat, İncil gerekçesini kaybetmiş görülüyordu.

Papa tarafından vekil olarak Çin'e yollanmış olan 3 papazdan biri Cizvitlerin Çin'de uyguladıkları düşünceye karşı çıktı. Konfüçyus ve ata ruhlarına bağlanmayı yasakladı. Sorbonne da 1700 yıllarında pek çok Çin Cizvitlerinin düşüncelerini sapma ve Tanrı tanımazlık olarak mahkûm etti. Avrupa ve Hıristiyanlık kendini bir şey sanıyordu.

Makine İhtiyacı, 1701

El Dokuma Tezgahı

Rus çarı I. Petro, devleti yeniden organize etmeye girişmişti. Kendine yardımcı olarak başbakan benzeri bir şansölyelik kurdu.

Büyük Petro, geleneklere bağlı olan ruhban sınıfının reformlarına karşı çıkacağını en başta anlamıştı. Rus kilisesinin başındaki patrik 1700 yılında ölünce, yerine yenisini atamadı. Olayı ortada bıraktı.

1701 yılında, İngiliz Doğu Hint şirketinin Asya sularında 14 gemisi vardı. Bu gemiler 75 bin sterlin tutarında İngiliz, 438 bin sterlin tutarında yabancı mal taşıyorlardı. Bu büyük bir ticaret değildi.

1701'de İngiliz Parlamentosu, İngiltere tahtına hiçbir zaman Katolik bir kralın geçemeyeceği kararını verdi (Act of Settlement 1701). Kral III. William ise Fransa'ya karşı Almanya'yı destekleyeceğine dair İmparatora söz veriyordu.

Liverpool'a Doğudan pamuklu dokumalar getiriliyordu. Bu dokumaların gördüğü ilgi üzerine Manchester'de taklit bir sanayi doğmuştu. Böylece Liverpool'a dışarıdan ham pamuk ithal etmeye başlamıştı. Ancak Manchester, Doğunun düşük fiyatlı el emeği ve el becerisi ile rekabet edemiyordu. Buradan ortaya makine ihtiyacı çıktı.

Bütün makineler, genel olarak bütün teknik buluşlar, maliyeti düşürmek, sermayeyi küçültmek ve karı arttırmak gereğinden doğmuştur. Gelişmelere örnek olarak şu verilebilinir: " Pamuklu sanayinde, kumaş genişliği, mekikten geçirme nedeniyle işçinin iki kolu kadardı. Daha geniş bir parça için iki işçi gerekiyordu. Bu maliyeti arttırıyor, maliyet/kar oranını

azaltıyordu. Buradan uçan mekik doğacaktı. 1733'de John Kay uçan mekiği bulacak ve istenen ende kumaşlar üretilebilecekti.

Manüfaktüre geçen İngiltere'de daha fenni temizleme usulleri bilinmediğinden, deriler hayvan pisliği ile terbiye ediliyordu. Koyun yününün temizlenmesi için idrar kullanılıyordu. Bu işlerde düşük ücretlerle çalıştırılan küçük çocuklar kullanılırdı. Daha sonra da göreceğimiz gibi Batı genelde kendi çocuklarını sömürmüş ve onlara hiç acımamıştır.

İspanya kralı, son İspanyol Habsburg II. Charles ölünce İspanya tahtı için yapılan mücadele 1701'de savaşa dönüştü. Bir yanda Fransa, Bavyera ve Köln Seçicileri vardı, diğer yanda İngiltere, Hollanda, İmparatorluk bulunuyordu. Koalisyona Danimarka, Portekiz, Savoie ve Brandenbourg katıldı. Ayrıca yabancı ülkelere sığınmış olan tüm Huguenotlar Fransa'ya karşı savaştılar (İspanya taht Savaşı).

Muharebeler Hollanda, İspanya, İtalya, Ren kıyıları ve denizde aynı anda başladı.

Bu sırada I. Friedrich imparatordan Prusya kralı unvanını aldı ve taç giydi.

Rus çarı I. Petro, İsveç yenilgisinin ardından, bunun tekrarını önlemek için tüm kaynaklarını seferber etti. Manastırdaki çanları bile eriterek toplar döktürdü. Askeri harcamalara karşı ağır vergiler koydu. 200.000 kişilik bir ordu meydana getirdi.

Petro, Onega ve Ladoga bölgesindeki maden sanayini geliştirdi. Top ve gemi yapımı için yabancı uzmanlar tuttu. İngriya, Estonya ve Livonya'yı eline geçirdi.

Kuzey Amerika'da, Ağustos ayında, Iroquois Konfederasyonu ile Yeni Fransa, Huron ve Algonquian ittifakı ile 100 yıldır devam eden savaş Montreal Büyük Barışı ile sonlandırıldı.

Karl Kanmıyor

XII. Karl (Demirbaş Şarl)

Lehistan üzerine yürüyen İsveç ise Letonya'da Saksonya ve Rus birlikleri ile takviye edilmiş olan Leh ordusunu yok etti. II August sıkışmıştı. XII. Karl ile yakınlaşmayı düşündü. Avrupa'nın en güzel hanımlarından birini elçi olarak XII. Karl'a yolladı. Toy genci kandırabileceğini düşünüyordu. Ancak Karl elçiyi kabul bile etmedi.

Leh diyet meclisi, II August'ün elinden Leh ordusunu kullanma hakkını geri aldı. II August, Saksonları ve 6 bin gönüllü Lehli ile baş başa kaldı. Leh kralı Krakovi'ye çekildi.

1700 yılında Fas Cezayir savaşı tekrar başlamıştı. Cezayir'deki Osmanlı kuvvetleri 1701'de Cedeviye'de Fas Sultanının bizzat komuta ettiği 50.000 kişilik Fas ordusunu karşıladılar. Cezayir kuvvetlerinin başında Mustafa Dayı vardı. Fas Sultanı Mevlay İsmail yaralandı. Fas ordusu çok kayıp verip, dağıldı. Fas, Cezayir ile barış anlaşması yapmak zorunda kaldı. Fas Cezayir'in bazı kentleri üzerindeki hak iddiasından vazgeçmişti.

1701 yılında Mezomorta Hüseyin Paşa Osmanlıların yeni donanma kanununu yayınladı. Bu kanun sayesinde daha asırlarca Osmanlı donanmasının denizlerdeki etkinliği devam edebildi.

Establishment ve Kraliçe Ann, 1702

Kraliçe Anne

1702 yılında Fransa'da Languedoc'ta, köylü ve kentlilerin katıldığı büyük bir ayaklanma başladı. Başkaldıranlar, vergilerin kaldırılmasını, mal eşitliği, vicdan özgürlüğü istiyorlardı. Bu ayaklanma, Kamisarlar (Camisards) adını aldı. Tüm güneyi sardı. Üzerlerine yollanan pek çok orduyu yendi. 2 yıl sonra 25.000 kişilik bir ordu ile ve ancak bastırıldı. Hükümet ödün verdi. Languedoc'ta vergiler azaltıldı, tuzun fiyatı düşürüldü ve birikmiş vergi borçları affedildi.

İngiltere kralı III. Guillaume 1702'de öldü. Ölmeden bir yıl önce parlamento tahta kimin çıkacağı meselesi ile uğraşmaya başlamıştı. Tahta küçük kız kardeş Anne çıkacaktı. Ancak Anne'ın çocuğu olmadığı için ondan sonra sıra Hannover hanedanından bir Alman prense

geliyordu. Bu durum parlamentoyu korkuttu ve kralın iktidarını daha da kısmakla ilgili önlemler aldı.

Parlamento " Establishment " veya " Succession Act "ı kabul etmişti. Buna göre, Bütün İngiliz kralları Protestan olacaktı. Parlamentonun izni olmadan, kralın şahsi mülkleri nedeniyle savaş ilan edilemeyecekti. Bu maddeler Katolikliği kabul eden Stuartların erkek çocuklarını tahtan uzak tutmak için çıkarılmıştı. Aynı zamanda Hannover krallığının İngiltere'yi peşinden sürüklemesi de önlenmek istenmişti.

Diğer bir madde ile " Özel Kurullara " yabancıların alınması önleniyordu.

Bir diğer madde ile kralın bütün kararlarının yürürlüğe girebilmesi için " Özel Kuruldan " bir kişinin imzasını taşıması zorunluluğu getiriliyordu. Bu madde ile yapmak istenen şuydu: Mademki Kralın hükmi şahsiyeti kanunlardan üstündü ve bu nedenle kral yargılanamıyordu, o zaman, kralın sorumluluğunu dokunulmazlıkla korunmayan bir memur yüklenmedikçe kralın kararları yürürlüğe girmeyecekti.

Diğer bazı maddelerde şunlardı: Kamu görevi yapan kişiler Avam kamarası üyesi olamıyorlardı. Yargıçlar, hal ve gidişleri göz önüne alınarak atanacaktı. Kralın impeachement usulünü kaldırma veya geri bırakma yetkisi yoktu. Yani kanunsuzluk yapan memurların yargılanmasını kral önleyemeyecekti.

Bir diğer maddeye göre de hiçbir İngiliz hükümdarı parlamentonun izni olmadan İngiltere'den ayrılamayacaktı.

Sonuçta, bütün bu kanunlarla parlamento hem feodalite döneminden kalan vergi ve para toplama hakkını koruyor ve buna ilave kralın yönetimine geniş ölçüde katılıyordu. Bu rejim anayasal bir rejimdi ama hala parlamenter bir rejim olduğu söylenemezdi. Ama o da yoldaydı.

İngiltere tahtına II. James'in kızı Anne geçmişti. III. William (Guillaume) pek çok dil bilirdi. Sert, çekingen ve konuşmayan bir kişiydi. XIV. Louis kadınlara düşkünken, III. William kadınlardan kaçardı. Cömert ve sevimli olmadığından insanlara sempatik gelmezdi. Vatansever ve mertti. Dini taassubu olmadığından İngiltere ve Hollanda'da her mezhebe yaşam hakkı vermişti. İyi bir asker ve komutandı. Ülkesini şahsi menfaatleri için değil, görevi olduğundan savunmuştu. Debdebe ve tantana ile işi yoktu.

Yeni kraliçe Anne Stuart kocası Danimarkalı Prens George'dan 17 çocuğu oldu. Bunların sadece 5 tanesi sağ doğdu. Onlar da çocukken öldüler. York dükü James (Kral II. James, 1685-1688) ile Anne Hyde'ın ikinci kızları olan Anne, babası Katolik olduğu halde, amcası Kral II. Charles'ın ısrarıyla bir Protestan olarak yetiştirilmişti. 1683'te yakışıklı Danimarka prensi George'la evlendi. Kocası yaşamı boyunca en yakın yandaşı oldu.

Mart ayında ilk İngilizce sürekli günlük gazete olarak " The Daily Courant " yayına başladı.

İngiliz generali John Churchill peş peşe zaferler kazanıyordu.

1702'de İsveç kralı XII. Karl Varşova'ya girdi. Peşinden Klissov (Battle of Kliszow) meydan savaşında 10.000 askeri ile II. August'ün 21.000 askerini dağıttı. Lehistan kralı II. August kaçtı.

XVIII. Yüzyılın başlarında Hindistan'da biri Fransız diğeri İngiliz iki ticaret şirketi vardı. Yöneticiler ortaklar arasından seçilmişti. İngiliz şirketi kendi kendini yönetiyordu, halbuki Fransız şirketinin yöneticilerini kral seçiyordu. Fransız şirketinde bir de şirketi denetleyen müfettiş vardı. Memur yönetiminde olan Fransız şirketi, İngiliz şirketinden daha hantal ve bürokratik görülüyordu.

İngilizler Madras, Kalküta, Bombay ve Surat'a sahiptiler. Fransızlar ise Pondichéry ve Chandernagar'da idiler. Pamuklu, muslin, ipek, çay, kahve, karabiber gibi Hindistan mallarının ticareti %100 kar bırakıyordu. Bu nedenle iki şirket arasında büyük bir rekabet vardı.

İngiliz Kabinesi

Kraliçe Victoria'nın özel kurulu

İngiltere'de Establishment veya Succession Act'a sözü geçen kralın özel kurulu, yürütmede krala yardım eden politik bir kuruldu. Önceleri 50 – 60 üyesi vardı. Bunların içinde memurlar ve kralın şahsen güvendiği kişiler bulunuyordu. Kalabalık nedeniyle görev yapmakta zorluklar vardı. Gizliliği korumak ise daha da güçtü. Çabuk karar almakta çok zordu.

II. Charles'tan başlayarak, krallar, kurulun çalışmasını kolaylaştırmak için en nüfuzlu 4–5 üye ile anlaşmaya başladılar. Bu anlaşmadan sonra iş sadece şekil açısından genel kurula getiriliyordu. Zamanla ülkenin en önemli meselelerinin tartışıldığı bu sınırlı sayıda üyesi olan gruba Kabine (Cabinet) dendi.

Kraliçe Anne Kabinesini sıra ile iki parti arasından seçmeye başladı. Böylece parlamentoda ve ülkede üstünlük sağlamaya çalışan iki parti, Whigler ve Toryler sıra ile ülke yönetimine girmeye başladılar. Kraliçe Anne'nın da başı dinç kaldı. Ancak 1714'den sonra kraliçe ölünce işler değiştirecekti.

Osmanlı Toparlanmaya Çalışıyor, 1702

Ragusa

1702 Eylül'ünde Osmanlı sadrazamı Amcazade Yeğen Hüseyin Paşa, devletin yönetimi Şeyhülislam Feyzullah Efendide olduğu için istifa etti. Amcazade Yeğen Hüseyin Paşa, halk nezdinde hükümetin güvenini sağlamaya çalışmıştı. Sıvıyağ, sabun, tütün, kahve gibi pek çok ürünün vergisini indirdi. Köylülerin tekrar topraklarına dönmelerini sağlamak için, onlara yardım edilmesini sağladı. Bunun için ekecek tohumu veren tüccara vergi indirimi getirdi. Doğu Anadolu ve Kıbrıs'ta göçebelerin toprağa yerleşimini destekledi. Kapıkulu sayısını hissedilir derecede azalttı. Kapıkulları 83 binden 59 bine inmişti. Bunların içinde yeniçeri sayısı da 70 binden 34 bine indi. Tımar sistemi ile ilgili kayıtlar incelendiler. Bazı tımarlı sipahilerin toprakları ellerinden alındı. Bütün bu önlemler hakikaten güven ortamını geliştirmiş ve Osmanlı parası ilk defa değer kazanmıştı.

Ancak veziriazam tüm bu çabaları içinde gelip, şeyhülislam Feyzullah Efendinin adamlarına çatmıştı. Şeyhülislam ve adamları devlet içinde devlet gibiydiler. Veziriazam işleri istediği gibi yürütmeye devam edince istifa etmişti. Zaten hastalanmıştı, kısa süre sonra öldü.

Yerine Manastırlı Daltaban Mustafa Paşa veziriazam oldu. Kırım Hanlığı Osmanlıları Rusya'ya savaş açılması için çok sıkıştırıyordu. Devlet Giray, bir oldubitti için veziriazamdan teşvik edici bir mektup aldı. Bunun üzerine Devlet Giray, Bucak tarafına asker sevk etti.

Ancak sadrazam olduktan 4 ay sonra Şeyhülislamı zehirlemek suçlaması ile azil ve idam edildi.

Yeni sadrazam Rami Paşa (Rami Mehmet Paşa) oldu. İstanbul'da Rami semtinin ismi bu sadrazamdan gelmektedir. Rami Paşa hemen icraata başladı. Tersaneleri düzenleyerek devlete önemli ölçü de para kazandırdı. Haç yollarını ıslah edip, asayişi sağladı. Vergi düzenlemesi yaptı. Bir kısım göçebe aşiretleri toprağa yerleştirdi. Selanik ve Bursa'daki dokuma fabrikalarını yenileştirip, üretimlerini arttırdı. Avrupa kumaşlarının Osmanlı topraklarına girişini yasakladı. Çeşitli yerlerde çuha ve kumaş dokunması için fermanlar yolladı. Kapıkulu ocaklarını denetim altına aldı. Yolsuzluklarla mücadeleye başladı.

Hatırlanacağı gibi Doğu Roma döneminde başlayan Bursa ipekli dokumaları artık iyice meşhur olmuştu. Rus Çarlarının merasim kumaşları Bursa'da dokunuyordu. Ankara'nın da sofu dokuması da çok ünlüydü. Naima, bütün paramız Hindistan'a gidiyor diye Hindistan'dan tülbent ithaline karşı çıkıyordu.

Rami Paşa sadaret makamının gereğini yapmak azmindeydi. Kısa sürede, kendini himaye etmiş olan Feyzullah Efendi ile arası açıldı. Feyzullah Efendi görülmemiş bir şekilde yetkilenmişti ve her iş yapılmadan ona sormak gerekiyordu. Bütün önemli makamlara akrabalarını getirtmişti. Tüm devlet erkanı Şeyhülislam Feyzullah Efendiden rahatsızdı. Ama bütün ipler Feyzullah Efendinin elinde olduğundan, yönetimden hiç gitmeyecekmiş gibiydi. İstanbul'da genel bir memnuniyetsizlik vardı. Bu sırada Kırım Hanı Devlet Giray'da azledilerek yerine babası Hacı Selim Giray atandı. Böylece Rusya üzerine yapılmak üzere bulunan Kırım akını da akamete uğradı.

Padişah II. Mustafa ise savaşçı bir padişahtı. Karlofça muahedesinden sonra yeni savaşlara başlayıp, kaybedilen toprakları geri alabilmek için ordunun ve devletin hazırlanmasını bekliyordu. İstanbul'u terk edip, Edirne'ye yerleşmişti. Babası gibi kendini avcılığa vermiş, günlerini geçiriyordu. Üzüntüsünden kahrolduğu bir gerçekti.

Kuzey Afrika'da iktidara Türk kökenli askerler geçiyorlardı. Bunların bazıları ileride güçlü hanedanlar kuracaklardı. Tunus'ta sipahi ağası İbrahim Şerif, Muratoğullarından III. Murat'ı öldürerek iktidarı eline geçirdi. Ancak iktidarı 3 yıl sürecekti. İbrahim Şerif önce dayı unvanını aldı. Sonra da Osmanlı Divanı tarafından beylerbeyi yapıldı. 89 yıl iktidarın babadan oğla geçtiği Muratoğlu hanedanı devrilmişti. Ancak bu yönetim tarzına Tunus alışmıştı.

Bu sırada Musul'da yerleştirilmiş üç yeniçeri ortası vardı. Musul'a genelde Bağdat beylerbeylerinin sürgün ettiği ortalar yerleşiyordu.

Ragusa, XVII yüzyılın ikinci yarısından sonra ticaret filosunu kaybetmeye başlamıştı. Bunda esas rolü Osmanlı Venedik savaşı ve Venediklilerin zaman zaman meydana gelen üstünlükleri rol oynamıştı. Ayrıca Split Ragusa ile şiddetle rekabet ediyordu. 1667 Dubrovnik depreminin etkisi ve açılan Tuna yolunun rekabeti vardı. Balkan satış ürünleri içinde Adriyatik menşeliler azalmıştı.

Çin'de Ticari Önlemler, 1702

XiWangMu, Dresden

Çin ticareti Avrupalıları kendine çekiyordu. İpek, porselen ve pek çok mala karşılık, ticaret para üzerinden de kazandırıyordu. Çin'de gümüşün altına oranı bire ondu. Avrupa'da ise bire on beşti. Herkes Avrupa'dan gümüş getiriyor, Çin'de altına çeviriyor, Avrupa'ya gidince bunu tekrar gümüşe çeviriyor. Ve aradan durmadan para kazanıyorlardı.

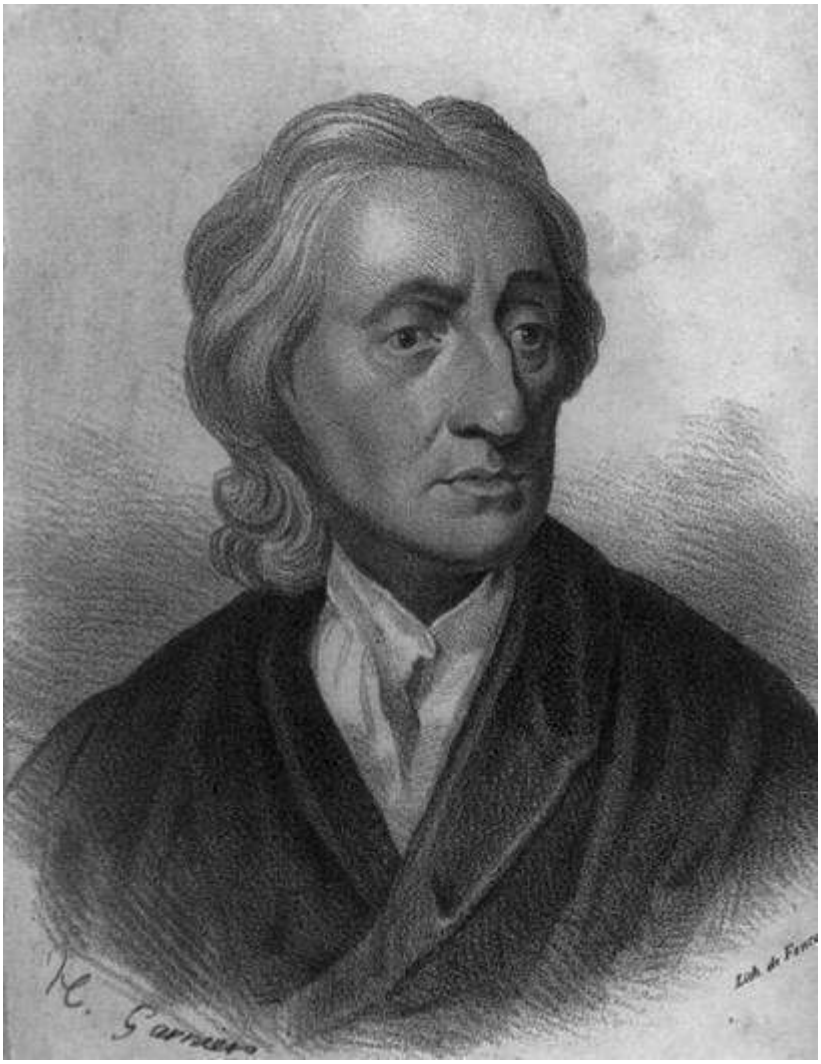
Avrupalılara Çin kıyılarda belli yerlerde oturma müsaadesi vermişti. Avrupalılar ülkenin iç taraflarına gidemiyorlardı. Sürekli gözaltında tutuluyorlardı. Avrupalılar sürekli girebilecekleri yeni limanların peşindeydiler. Çin ise yabancı ticareti Kanton'da merkezileştirmekten yanaydı. Çin 1702 ile 1720 arasında, yabancı tacirlerle ilişkiler tekelini, Kanton'da bir Çin tüccarına verdi.

Bu sistem İmparator için çok yararlı oluyordu. İmparator tüccarı olabilmek için önce yüklü bir para veriliyordu. Yabancı gemiler tonajlarına göre İmparatorluk hakkı ödüyorlardı. İmparator Çinli tacirleri borç vermeye zorluyordu. Çinli tüccarlarda yabancıları borç vermeye zorluyorlardı.

İmparatorluk tacirleri tekel olduklarından fiyatları istedikleri gibi koyuyorlardı. Rekabeti düzenliyor, sonunda müthiş karlar elde ediyorlardı.

Kanton'da Avusturyalılar, Prusyalılar, Danimarkalılar, İsveçliler, İspanyollar, İngilizler, Hollandalılar, Fransızlar vardı. Ruslar Kanton'a kabul edilmemişlerdi.

Aydınlanmanın kurucusu John Locke

John Locke (1632 – 1702) 1702'de öldü.

Locke'a göre, doğal halde insanlar özgür ve eşittirler. Onları akıl yönetir. Yaşam hakkı, özgürlük hakkı, mülkiyet hakkı, çalışma hakkı, aile ve babalık hakkı doğal haklardır. Bu haklar ayrıca Tanrı tarafından verildiğinden kutsaldırlar. Bu haklar toplumlardan önceden beri olan haklardı.

İnsanlar bu doğal haklarını korumak için toplumlar oluşturmuşlardır. Toplumlar " sosyal sözleşme " ile kurulurlar. Burada bireyler doğal kanunu yerine getirme gücünü topluma devretmişlerdir. Toplumun iktidarı ortak iyiliğin ötesine taşamaz. Tüm kararlar oy çokluğu ile alınır. Kanunlar herkes için eşittir. Hiçbir kanun bir insanı doğal hakkından yoksun bırakamaz. Her insan, ergenliğe eriştiğinde, topluma katılıp, katılmamakta, başkaları ile sözleşme yapıp yapmamakta serbesttir. Ancak topluma girince, sonra çıkıp gidemez.

Toplum iktidarı doğrudan kullanırsa, bu demokrasidir. Toplum iktidarı bir guruba veya kişiye devrederse, bu oligarşi veya monarşidir. Ancak her durumda toplum yetki verdiği ile yani

hükümranla bir sözleşme yapar. Hükümran bu sözleşme hükümleri ile bağlıdır. Uyrukların malları üzerinde keyfi karar veremez. Sürekli olmayan bir meclisin hazırladığı kanunları uygular. Daima kanunların hazırlanışı ile kullanımı birbirinden ayrılmalıdır (Kanun Koyucu ve Yürütme ayrımı). Daha sonra Montesquieu tarafından geliştirilecek olan üç temel kuvvet kavramı Locke tarafından ortaya atılmıştır. Locke'a göre bu üç kuvvet yasama, yürütme ve federatif kuvvettir. Toplum parlamento aracılığı ile yasama yetkisini elinde tutarken, yürütme ve federatif yetkiyi krala veya genel olarak devlete devreder.

Fertler yargılama ve cezalandırma hakkını devlete bir sözleşme ile vermişlerdi. Kamu otoritesi ile teçhizatlanmış kişiler bunu kötüye kullanamazlar. Kullanırsa sözleşme hükümlerini çiğnemiş olurlar. Hükümran sözleşme hükümlerine aykırı davrandığında, toplum iktidarı onun elinden alabilmelidir. Uyruklar hükümrana, hükümran olarak değil, toplumun iradesini uygulayan bir kişi olarak ant içmişlerdir. Hükümran toplumun iradesini yerine getirmiyorsa, uyruklarda ant ile bağlı kalmazlar. Başkaldırabilir, silaha sarılabilirler.

İnsan toplulukları, en iyi olarak gördükleri hükümet biçimini seçme hakkına haizdir. Hiçbir hükümet biçimi, mutlak olarak bir başkasına yeğlenir değildir. Nesneler sürekli değiştiğinden, çıkarlar da geçicidir.

Devlet ile Kilise birbirinden ayrılmalıydı (Laiklik). Devlet, doğal haklarından yararlanmayı yurttaşlarına sağlamak amacı ile ortaya çıkmış bir kuruluştu. Kilise ise insanların ebedi kurtuluşu içindi. Kişiler Kiliselerde kendi istekleri ile bir araya gelirlerdi. Din, toplumu yönetenin yetkisi içinde olmamalıydı. Kiliseler diğer sosyal kuruluşlar gibi kendi düzenlerini kendileri kurmalı ve gerekirse manevi cezalar vermeliydiler. Dini kuruluşlar kişilerin kişiliklerine ve mallarına dokunamazlardı.

Vicdan ve ayin özgürlüğü tamdır. Ancak sınırsız değildir. Başkalarının ve toplumun doğal hakları, görüşleri, ahlak kuralları çiğnenmemelidir. Ancak herkes, iman selametine erişmek için, en tesirli saydığı şekilde Tanrıya tapma hakkına sahip olmalıydılar. O yüzden de hiçbir hükümet kendi mezhebini halka zorla kabul ettirmemeliydi. Din seçmek serbest olmalı, devlete bağlı olmamalıydı.

Bu arada John Locke Tanrıtanımazları hoş görmüyordu. Diyordu ki: " Salt düşüncede de kalsa, Tanrı'yı aradan çıkarmak, her şeyi yıkmaktır ". Tanrıtanımazlık gibi diğer dinleri hor gördükleri için Katolikliğe de müsamaha gösterilmesini reddediyordu.

Maddelerin onları diğerlerinden farklı kılan bir iç özelliği vardır. Ancak biz buna ulaşamıyoruz. Bu nedenle onlar üzerinde yapılabilecek tek araştırma bir arada bulunan niteliklerin deneysel araştırmasıdır. İşte burada Locke deneysel birimin temellerini ortaya atıyordu.

Locke aklın değerini ve sınırlarını göstermeye çabalamıştı. İnsan, aklının olanak sağladığı gerçeğe ulaşabilirdi. Böylece insanın görevi, aklı ile uzlaşmayan bir öneriyi gerçek olarak almamak, ret etmekti. Bunun bir sonucu da Katolikliğin Tanrısal hukuk kuramını ret etmektir.

Tanrı ise tabii ki vardır. Maddeyi yaratmaktan çok daha güç olan aklı yaratmıştır.

John Locke akılcı, deneysel ve burjuva bir kuram ortaya koymuştu. Özgür insan deyince soyluları, ruhbanı, burjuvaziyi anlıyordu. O bir demokrat değildi.

Locke'a göre özel mülkiyet temelini fertlerin emeklerinin meyvesini toplayabilme doğal hakkından almaktadır. Bu nedenle devlet mülkiyet yaratamaz ama onu kabul eder ve korur. Üreten insanın emeğidir. Özel mülkiyet devlet tarafından yaratılan bir şey olmadığından, ona konacak vergiler mutlaka parlementodan geçmelidir.

John Locke, XVIII. Yüzyılda sadece 4 yıl yaşamıştır, ama XVIII. Yüzyıl aydınlanmasının kurucusu kabul edilir. Çünkü o akla göre davranmak gereğini çoğunluğa yayan ve onları etkileyen ilk yazardır.

Edirne vakası, 1703

Edirne

Daha önce İstanbul'da genel bir memnuniyetsizlik olduğundan bahsetmiştik. Şeyhülislam, memuriyetleri oğulları ve akrabaları arasında paylaştırmıştı. Her işe karışıyordu. Durumdan hem halk ve hem de veziriazam şikayetçiydi. Ama daha öncekilerin başına gelenlerin korkusu ile veziriazam Rami Paşa açıkça hareket edemiyordu.

Gürcistan'ın Mingrelya ve Guriel bölgeleri uzun zamandır vergi ödemiyordu. Divan bu topraklara bir hizaya getirme seferi açılmasına karar verdi. Bu işe Erzurum beylerbeyi Vezir Köse Halil Paşa memur edildi. Sefer için 200 cebeci askeri de ayrılmıştı. Bunlar son maaşlarını alamadıkları için sefere gitmeyi reddettiler. Bu açık bir itaatsizlikti. Ancak sonradan öğrenildi ki devletin dikkatini çekmek için sadrazam Rami Paşa olayı tertiplemişti. Olaylar olurken tüm devlet ileri gelenleri Edirne'deydiler.

Yeniçeriler, başkaldırma hakkını kendilerinde görüyorlardı. Öne geçmek için Atmeydanı'nda toplandılar. Ulema, bu durumu bulunmaz bir fırsat sayıp, askerin başına geçti. Başlarına Tımarlı Sipahi subaylarından olan Karakaş Mustafa Ağa geçmişti.

22.000 askerin etrafına haktan gönüllülerde toplandı. Hapishaneler boşaltıldı, hapishanelerden çıkanlar da isyancılara katıldılar. Sayı kısa sürede 50.000 kişi oldu. İsyancılar, zulüm yönetimini ortadan kaldırmak için, padişah ile bizzat görüşmeye Edirne'ye gitmeye karar

verdiler. Asiler, İstanbul'da devletin bütün üst kademelerine kendi kendilerine yeni tayinler yaptılar. Sonra padişah II. Mustafa'ya çok saygılı bir dil ile dilekçe yazdılar. Dilekçede padişahın İstanbul'a dönmesi, şeyhülislam Feyzullah Efendi ve oğlunun azilleri isteniyordu. Bu talepler karşılanmazsa Edirne üzerine yürünecekti. İstanbul'da pek çok konak, yalı yağmalandı.

Edirne'ye giden isyancı delegasyonunu Şeyhülislam Feyzullah Efendi yakalatarak, hapse attırdı. Böylece olayı padişahın haber almayacağını sanıyordu.

Olayı haber alan istilacılar İstanbul'dan Edirne'ye hareket ettiler. Yolda, padişah isyancılar dağılmadan İstanbul'a dönmeyeceğini bildiriyor ve şeyhülislam Feyzullah efendiyi korumaya devam ediyordu. İsyancılar II. Mustafa'yı tahtan indirmeye karar vermişlerdi. Aslında padişahın elinde 80.000 kişilik tam donanımlı bir ordu vardı. Ancak ne padişah ve ne de sadrazam Amcazade kardeşkanı dökülmesini istemiyorlardı. Ayrıca askerin de birbiri ile dövüşeceği belli değildi, belki de ordu ihtilalcilere katılırdı.

II. Mustafa padişahlıktan çekilme kararını verdi. Çok sevdiği kardeşi şehzade Ahmet'i yanına çağırarak, ona tavsiyelerde bulundu. Aslında isyancılar arasında şehzade Ahmet'i tahta çıkarmak istemeyen çok kişi de vardı. Ancak Ahmet taraftarları ağır bastı. İhtilal ordusu Edirne'ye varınca II. Mustafa tahtan çekilip, yerine kardeşi III. Ahmet Osmanlı tahtına çıktı (1703 – 1730).

II. Mustafa'nın da, III. Ahmet'in de anneleri Rabia Gülnüş Emetullah Valide Sultandı. Onu Hatice Turhan Valide Sultan yetiştirmişti. Dirayetli, devlet sevgisi ile dolu, şahsi iktidar hırsı olmayan bir valide sultandı.

II. Mustafa, sefere çıkan son Osmanlı padişahıdır. Çocukluğunda bir asker gibi yetiştirilmiş, ülkeler görmüştü. Ondan sonra fiili başkomutanlık yapan padişah olmayacaktır. II. Mustafa iyi tahsil görmüş ve mükemmel yetişmişti. İyi bir asker ve komutandı.

Feyzullah Efendi İlmiye sınıfından olduğundan idam edilemezdi. İsyancılar onun da çaresini buldular. Önce sancak beyi ilan edip, askeri sınıfa geçirdiler. Sonra idam ettiler. Feyzullah Efendi ve oğlu Fethullah Efendi parçalanarak öldürüldüler. Şeyhülislamın diğer 3 oğlu kurtuldu. Bu aile önemli bir ilmiye ailesi olarak devam etti ve şeyhülislamlar yetiştirdi.

Bu ihtilal Rami Paşanın da siyasi hayatına son verdi. Kendine olan güvenini kaybeden Rami Paşa 1708'de Rodos'ta öldü.

Bu ihtilalden sonra Edirne'nin taht kenti durumu da sona erdi. Artık kesinlikle padişahlar İstanbul'da oturur oldular. II. Ahmet de bir alay eşliğinde İstanbul'a gitti.

Bu ayaklanmanın nedenleri içinde, Karlofça'dan sonra barış döneminde Osmanlı devleti bir yandan köylüyü korumak için vergi indirimi yaparken, bir yandan da masrafları azaltmaya çalışıyordu. Savaş sırasında ulufe defterine kaydolan pek çok kişi, defterden silinmeye başlamıştı. Para azlığı nedeniyle kapıkulu aylıkları aksıyordu. Zaten yeniçeriler barıştan değil savaştan yanaydılar. Barış yapılalı epey zaman geçmişti. Bu zaman içinde yeniçeriler kendilerini önemlerini kaybetmiş hissediyorlardı.

İsyanın bir diğer nedeni İstanbul Edirne rekabetiydi. İstanbul Edirne karşısında ikinci plana düşer gibi olmuştu. Padişahlar Edirne'yi tercih ediyorlardı. Padişahın Edirne'de oturmasından

esnaf, tüccar ve tüm İstanbul halkı tedirgindi. Gelirlerinin düşüp, işlerinin kapacağından korkuyorlardı.

İstanbul'da bey, paşa ve ulemadan oluşan büyük bir kalabalık oturuyor ve görev bekliyordu. Bunlar çok çeşitli siyasi entrikalar içindeydiler. İktidardaki mevcut kadronun yönetimden çekilmesi bu kitlenin işine geliyordu.

İsyanın bir başka nedeni de daha önce bahsedilen Şeyhülislam Feyzullah Efendinin durumuydu. Feyzullah Efendi, padişaha yakınlığı nedeniyle yakınlarını kayırıyor ve yetkisini genişletmeye çalışıyordu. En önemli mevkileri ailesine dağıtmıştı. Feyzullah Efendi Karlofça anlaşmasını destekleyen gurubun başını çekiyordu. Savaş yanlıları için Feyzullah Efendi en önemli engeldi. Ulema Feyzullah Efendiyi siyasete karıştığı için değil, kendilerine danışmadığı için suçluyordu.

Feyzullah Efendi öldürüldükten sonra cesedi sokaklarda ip takılarak sürüklenmiş ve cesedi sürükleyen gurubun başında papazlar yürütülmüştü. Böylece Şeyhülislam'a dinsiz muamelesi yapılmak istenmişti. Feyzullah Efendinin yenilikçi bir tarafı vardı. Örneğin yeni bir rasathane açtırma çalışmaları başlamıştı. Onun Batıya bakmasının sonucu papazların peşinden sürüklenmek de olabilir.

II. Mustafa'yı tahtan indirmeden önce yerine kimin çıkarılacağı tartışılmıştı. Kapıkulu II. Mustafa'nın oğlu Şehzade İbrahim'i istemişti. Ancak Ulema, II. Mustafa'nın kardeşi Şehzade Ahmet dururken 11 yaşındaki çocuğun seçilmesini uygun bulmadı. Bu tartışmalar sırasında Osmanlı hanedanı yerine tahta Kırım'dan Giraylardan birilerinin geçirilmesi bile konuşulmuştu. Naima'ya göre o sırada Kapıkulu, Tunus ve Cezayir örneğine benzer bir yönetim peşindeydi.

II. Mustafa tahtan indikten 4 ay sonra 39 yaşında keder ve üzüntü içinde öldü.

1703'de devşirme toplanması son defa emredildi. Ancak bu emir uygulanmadı. Devşirme sistemi bitmişti. Devşirme yeniçerilerin halkın içindeki yoğunluğu gittikçe azalmaya başladı. Halk için ise yeniçerilik gittikçe olunmak istenen, imrenilen bir kapı oldu.

Portekiz İngiltere'ye Bağlanıyor, 1703

Brezilya Altın Madeni (günümüz)

1703 yılında Çin imparatorluk sarayında bir kilise kuruldu.

1703 yılında Portekiz İngiltere'ye bağlaşık oldu (Methuen anlaşması). Şimdi İngiltere Brezilya madenlerinde üretilen altına kavuşmuştu. İngiltere Brezilya ile doğrudan ticaret yapabilir hale gelmişti. Portekiz şarapları, Fransız şarapları aleyhine İngiltere'ye gidiyordu. Lizbon, giderek, bir ara ambar, bir İngiliz üssü olacaktı.

Aslında Brezilya sadece Portekiz için varlığını sürdürüyordu. Portekiz onu kendine ayırmıştı. Yabancı tüccarların Brezilya'ya gitmesi yasaktı. Ancak Methuen anlaşması ile İngiltere'ye sağlanan ayrıcalığın altında, Portekiz şaraplarının İngiltere'ye satılabilmesi, Portekiz'in genel olarak kendini koruyacak güçlü bir devlete olan ihtiyacı, kolonilerinin ve yaptığı ticaretin ihtiyacı olan mamulleri İngiltere'den temin edebilecek olması yatıyordu.

Portekiz bildiğimiz beri hep kendi çıkarına göre hareket ederdi. Portekiz çıkarını bu anlaşmada görmüştü.

Lizbon'daki İngiliz ticaret acentesi, kolonilere gidecek malları ve Portekiz'den İngiltere'ye gidecek olanları toplayıp, depolayıp, ulaşıma hazır hale getiriyordu.

1703'de İsveç Lehistan'ı bir daha yendi. Leh diyet meclisi II. August'e cephe alarak, XII. Karl'dan (Demirbaş Karl) barış istedi. İsveçliler kentleri yağmalayarak iyi gelir elde ettiler. İsveç ordusu ekonomiye büyük katkı yapıyordu.

Leh meclisi II. August'ün krallığını düşürdü. Sobieski'nin büyük oğlu Lehistan kralı seçildi. Ancak prens II. August'ün elinde esirdi ve tahta çıkamadı. Sonunda İsveç'inde razı olması ile Poznan voyvodası Stanislas Leszczinsky (Leçinski) kral oldu.

1703 yılında Avusturya ordusunun büyük bir kısmının İspanya Veraset Savaşları nedeniyle Macaristan'dan çekilmesiyle bir Macar bağımsızlık savaşı olanağı doğmuştu. Ferenc Rákóczi Polonya'nın ve Fransa'nın desteğiyle Macaristan'a geri döndü. 1703 yılında başlayan bağımsızlık savaşını takiben II. Ferenc Rákóczi' adıyla Erdel prensi unvanını aldı.

Orta Avrupa ülkeleri üretimleri yeterli olmayan birer tarım ülkesiydiler. Feodalite oralarda hala çok güçlüydü. Servaj vardı ve özgürlüğünü kazanmış köylü sayısı çok azdı. Köylü üzerindeki angarya o kadar fazla idi ki köylü kendi tarlasını bile ekemediği zamanlar oluyordu. Angaryanın üzerine bir de vergiler, haraçlar köylünün belini kırıyordu.

Aristokrasi fırın, değirmen, sıkma aleti gibi üretim araçlarını tekeline almıştı. Yerel yönetimler elindeydi. Orduda ve yönetimde tüm makamlar aristokrasiye aitti. Kral soyluların kendine olan bağlılığından hoşnuttu. İngiltere ve Fransa'dan teknik gelişmeleri hemen alıyorlardı. Bu onlara dış görünüş olarak modern bir hava veriyordu. Halbuki aslında içleri bambaşkaydı.

Orta Avrupa devletlerinde sosyal sınıflar birbirinden iyice kopuk ve ayrıydı. Sınıflar birbirlerini aşağı görüyor ve diğerlerini horluyordu.

Bu yıl, Newton " Optik Üzerine " adlı eserini yayınladı.

1703'de mikroskobun mucidi Robert Hooke (1635 – 1703) öldü.

Brezilya kolonisi

Başlangıçta Brezilya'nın tek kaynağı tarımdı. Portekiz, Brezilya'da bağ, zeytin ve dut ekimini kesinlikle yasaklamıştı. Ülke şarap, zeytinyağı ve ipeği Portekiz'den satın alıyordu. Tuz ve boya maddeleri üzerinde Portekiz kralının tekeli vardı. Şekerkamışı, işlenmeden devletin imalathanelerine sevk ediliyordu. Koloniler tütün işleyip, kar ederlerse, bu karı da devlete vermek zorundaydılar. Bütün ürünlerden kilise ve devlet pay alıyordu.

Brezilya yönetimi Portekiz tarafından belirleniyordu. Ama Portekiz'den gelenler, yerlerinde çok az kaldıklarından aslında işler kolonicilerin elindeydi. Portekiz'den gelenler biran önce keselerini doldurmaya bakıyorlardı. Bu da yerli kurumlara geniş bir hareket sahası ve işlerine karışılmama getiriyordu. Portekiz'in despot uygulamaları, Brezilya'da gevşemiş, ılımlaşmıştı.

Brezilya'nın geniş alanları ve ulaşım zorlukları, zaten herkesi oldukça hür bırakıyordu. Yerel kurumlar gibi toprak sahipleri de istedikleri gibi davranıyorlardı.

Brezilya'da derilerinin rengine göre bir ayrım yoktu. Brezilya'da doğan herkes aynı statüdeydi. Renkli insanlarda kamu görevi yapıyorlardı. Melezler etkin ve girişimciydi. Bunların çoğunun hali vakti de yerindeydi.

Brezilya'da aslında yerleşimsel bir birlik yoktu. Bölgelerin her biri kendi limanı çevresinde, kendine mahsus bir yaşam yaşıyordu. Bunların birbiri ile ilişkileri de son derece azdı. Ülkenin iç kısımları ise nerede ise boştu.

Brezilya'da bir kral naibi vardı. Ama Lizbon, kral naibini atlayarak doğrudan bölge genel başkanları ile ilişki kurmayı adet haline getirmişti. Bütün bunların sonunda Brezilya'da halkı rahatsız edici bir durum pek yoktu.

Brezilya koloni olarak merkeze veya bağlı olduğu devlete en az muhalefetin olduğu ülkeydi. Gelişiyordu ama bunu dayatmayı da hiç düşünmüyordu.

İngilizler, İspanya kolonilerinden kaçakçılık yapıyorlardı. Bunu Brezilya üzerinden yapmayı tercih ettiler. Bu hareketlilik, bir yandan sermaye artımına neden oldu, bir yandan da bölgeler arası ilişkiyi arttırdı. Brezilya zenginleşmeye, nüfusu artmaya ve bütünleşmeye başladı.

Madenler çalışmaya başlayınca, buralarda çalışacak sayıda insan bulunamadı. Bunun üzerine Amazon bölgesinde insan avına çıkıldı. Ancak yakalanan ve madene çalışmaya getirilen yerliler, zayıf ve dayanıksızdı. Kısa sürede öldüler. Bunun üzerine Afrika'daki Portekiz topraklarından kitle halinde zenci getirilmeye başlandı.

1705'den itibaren 1777 tarihine kadar Pombal reformları yapıldı.

Prusya

I. (III.) Friedrich

Avrupa'da İmparator deyince akla " Batı Roma İmparatoru " unvanını taşıyan Alman veya Roma-Germen İmparatoru gelmekteydi. Doğu Roma İmparatoru ise Osmanlılardı. Her ne kadar Rus Çarı kendine İmparator diyorsa da, bunu kale alan yoktu.

Batı Roma İmparatoru uzun bir süredir Habsburg hanedanındandı ve merkezi Viyana'ydı. Habsburg, 1686 yılından beri de Macar krallığını da üslenmişti. Avusturya, Çekler, Slovakya, İtalya'nın bazı bölgeleri, Hırvatistan, Macaristan, Transilvanya ve Esklavonya doğrudan İmparatora bağlıydılar. İmparatora tabi olan Almanya ise 400 den fazla devlete bölünmüştü. Bunların içinde hakikaten kuvvetli bir devlet denilebilinecek prenslikler vardı. Otuz yıl savaşlarından sonra Brandenburg-Prusya diğer prenslikler içinde iyice öne çıkmıştı. Ondan sonra Bavyera geliyordu. Bavyera Katolik, Prusya Protestan'dı. Brendenburg-Prusya prensi, Brendenburg elektörü veya Prusya dukası sıfatı ile Berlin'de oturuyordu. Hohenzollern hanedanından geliyor ve kral olmak istiyordu. Kral unvanını ise ancak İmparatorlar verirlerdi.

1688 yılından beri Brandenburg elektörü ve Prusya dukası III. Friedrich'ti. 31 yaşındaydı ve ağabeyinin ani ölümü üzerine beklenmeyen bir şekilde hükümdar olmuştu. III. Friedrich mutlaka kral olmak istiyordu, bunu sabit fikir haline getirmişti. Kendini kral yapması için İmparatorun suyuna gidiyordu. Bu sırada komşusu Saksonya elektörü August Lehistan kralı,

kuzeni Hollanda hükümdarı III. William ise İngiltere kralı olmuştu. III. Friedrich, Brendenburg İmparatora bağlı olduğundan ve Prusya İmparatorun yetki alanı dışında kaldığından Brendenburg değil, Prusya kralı olmak istiyordu.

İspanya veraset meselesi çıkınca, bu III. Friedrich'in çok işine yaradı. İmparator, torununu İspanya kralı tanıması ve Fransa'ya savaş açması karşılığında onu kral yapma sözü verdi. Aslında bundan az önce Prusya bir Germen ülkesi değil, bir Slav ülkesiydi. Dolayısı ile Prusya'da Lehistan kralına tabiydi. Şimdi Lehistan kralı olan Saksonya elektörü August, Prusya'ya karışma hakkını kendinde görüyor ve Prusya'nın krallık olmasına karşı çıkıyordu. III. Friedrich, komşusu August'ü yatıştırmak için Prusya kralı unvanını değil, " Prusya'da bir Kral " unvanını kullanacağını bildirdi. Ancak daha sonra Prusya kralı unvanını kullanmaya başladı. İsveç de Baltık denizini kendi iç denizi saydığından Prusya'nın krallık olmasına karşıydı.

III. Friedrich, çeşitli vaatler ve manevralar ile karşı muhalefeti iyice hafifletti. Avrupa'da İspanya Veraset Savaşı ve Kuzey Savaşı başlıyordu. Kimse kuvvetli bir devlet olan Prusya'yı karşısına almak istemiyordu. III. Friedrich kral unvanını aldı. 1701'de 44 yaşında I. Friedrich adıyla taç giydi.

Habsburg hanedanından olan İmparator, Prusya'ya krallık vererek, kendi hanedanının sonunu hazırlıyordu. Almanya'nın büyük çoğunluğu Protestan'dı. Katolikler azınlıktaydılar. Alman Protestanları zaman içinde Prusya etrafında toplanacaklardı.

Avrupa, III. Friedrich'in kral unvanını kolayca kabul etmedi. Ama her şey zaman içinde çözüldü. Papa ise bu Protestan krallığını 1787 yılına kadar tanımadı.

Osmanlı Tahtında III. Ahmet, 1704

III. Ahmet minyatürü

Osmanlıda isyan edip, padişah değiştirenler, devlet işlerine karışmayacaklarına söz vermişlerdi. Ama sözlerinde durmadılar. Yeniçeri ağası Çalık Ahmet paşa, veziriazam olmak istediğini açıkça söylüyordu.

Başlangıçta, III. Ahmet, isyan elebaşlarının arzularına uygun davranmak zorunda kaldı. Ama zamanla hepsini bir yere gönderip, öldürttü. Bu sırada isyancılar tarafından tayin edilmiş olan şeyhülislam İmam Mehmet Efendiyi görevden alarak yerine Paşmakçızade Ali Efendiyi atadı.

Veziriazam Kavanoz Ahmet Paşanın yerine de Moralı Enişte Hasan Paşa getirildi.

Şimdi isyandan sonra düzen tekrar geri gelmişti.

1704'de Süleymaniye Tıp medresesi müderrisi Ayaşlı Şaban Şifahi öldü. Doğum hakkında ve yeni doğan çocukların bakımı hakkında iki eser yazmıştı. İşlediği konular içinde yabancı gebelik, kızamık, suçiçeği, meme hastalıkları, çocukların dövülmemesi konusunda bilgiler vardı.

1704 çıvarında ehliyetsiz hekim sayısı İstanbul'da çok artmış olmalı ki bir kadı hükmü ile pek çok hekim meslekten men edildi. Bu meyanda, Osmanlı padişahı III. Ahmet, 1704 yılında Frenk hekimlerin kullandığı ilaçların Osmanlı hekimlerince kullanılmasını yasaklamıştı. Frenk doktorların işlettiği eczaneler kapatılacaktı.

1704 yılı sonlarında Papa XI. Clementius Çin Cizvit ilkelerini mahkûm etti.

1700 tarihli İstanbul anlaşmasından sonra, sınırların belirlenmesi için yapılan 1704 – 05 Osmanlı – Rus sözleşmeleri sonucu Azak Denizi kuzeyindeki Osmanlı egemenliği sona ermişti. Azak kalesi ve etrafındaki müstahkem mevkiler Ruslara geçti. Bir sürü toprak da tarafsız bir nitelik kazanmıştı.

Batı Avrupa'da kumaş boyama ve genel olarak boya çok cılız ve etkisizdi. Berlin'de boyacı Diesbach, 1704'de Prusya mavisini buldu. 1724 tarihine kadar boyanın formülünü saklayacaktı. Ancak o tarihte formülü yayınladı.

Kuzey Amerika'da ilk sürekli ve günlük İngilizce gazete "The Boston News-Letter " yayınlandı.

Sir George Rooke kumandasındaki İngiliz ve Birleşik Eyaletler kuvvetleri İspanya'dan Gibraltar aldılar. İspanya veraset savaşı muahecesinde Blenheim muhaberesinde John Churchill, Earl of Marlborough ve Prince Eugene of Savoy birleşik kuvvetleri Fransız-Bavyera ordusunu yendi.

Thomas Darley Suriye'den bir Arap Atı Darley Arabian satın alarak İngiltere'ye yolladı. Böylece modern İngiliz atlarının thoroughbred yetiştirilme imkanı doğmuş oldu.

Büyük İngiliz düşünürü John Locke, 1704'de öldü.

Aynı yıl Bossuet'de öldü (1627 – 1704). Bossuet XVII. yüzyılın sonunda büyük bir ün kazanmıştı. XIV. Louis'nin mutlakiyet teorisyeniydi. " Kutsak Kitaba Göre Politika " adlı eserinde güvenlik içinde yaşamak için, halk, politik açıdan teşkilatlanmıştır diyordu. En yüksek iktidarı ise krala, onun oğul ve torunlarına emanet edilmişti. Kral iktidarı kötü kullansa bile halk ona boyun eğmeye devam etmeliydi. Kral sadece Tanrı'ya hesap verirdi. Krallık hakkı Tanrısal bir haktı.

Papa Elçisi Çin’de, 1705

Schoenbrunn

1705 yılında Papa, Çin’e bir elçi yolladı. İmparator Kang-Hi elçiyi kabul etti. İmparator Papanın Cizvit ilkelerini mahkum ettiğini öğrendi. Bunun üzerine Papalık elçisi ve vekili Çin’den kovuldu.

1705 yılında Fransa’da tersaneler ve tüm gemiler özel kişilerin (armatörlerin ve korsanların) eline geçti. Fransa hükümeti donanmasızdı.

1705’de Alman İmparatoru I. Leopold öldü. İmparator gösterişe meraklıydı. Versailles’ı örnek alarak Schoenbrunn’ü yaptırmıştı. Sanatı koruyordu ancak kafası dini saplantı içindeydi. Kendini devletin hizmetine atamıştı. Generalleri arasında Prens Eugene de Savoie gibi parlak bir savaşçının olması onun için büyük şanstı.

I. Leopold’un yerine oğlu I. Joseph geçti.

İngiltere parlamentosu Sophia Naturalization Act 1705 kabul etti. Böylece Sophia of Hanover İngiltere’de doğmamış olmasına rağmen İngiliz olarak kabul ediliyordu.

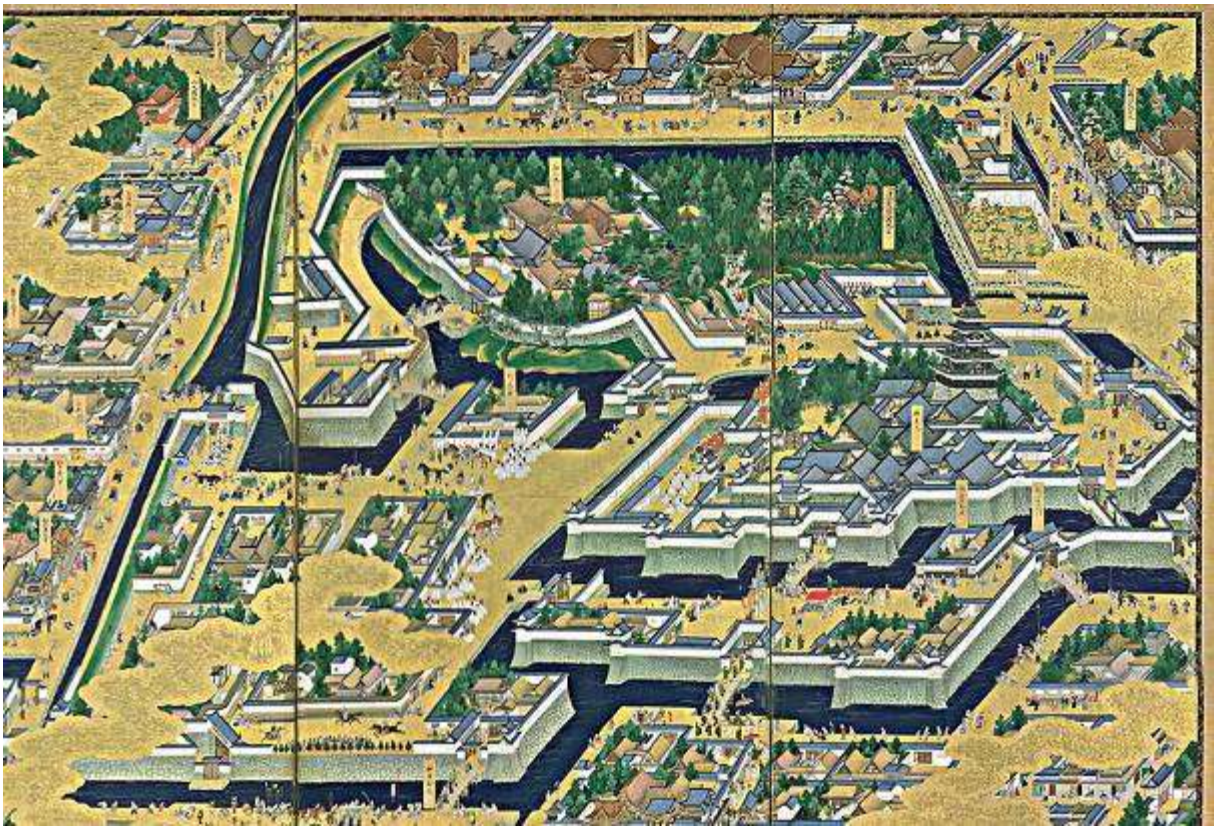
1705'te ise toplanan Macar asiller meclisi Ferenc Rákóczi’yi Macaristan prensi ilan etti.

Cezayir 1694 olaylarının etkisi altındaydı.1705 yılında Tunus’a saldırdı. İbrahim Şerif yenildi ve esir düştü. Tunus için bu kötü durumda, bir Türk yeniçeri ile yerli bir kadının oğlu olan Hüseyin bin Ali, göreve getirildi. İbrahim Şerif’i devrilmiş, Tunus’ta bir sipahi ağası olan Ali

oğlu Hüseyin, iktidarı ele geçirmişti. Osmanlı divanı onu beylerbeyi ve paşa yaptı. Cezayir, Tunus'ta oluşan milli mutabakat ve ulusal kalkınış karşısında saldırıları durdurup, geri çekildi.

Hüseyin bin Ali uzun süren bir hükümdarlık sonunda (1705 – 1740) bütün güçlere otoritesini kabul ettirdi. Rakip kalmamıştı. Tunus beylerbeyliği onursal bir göreve indirgenmişti. Tunus divanının yetkileri kısıtlıydı. Dayı adli görevlere ve divanın kısıtlı yetkilerine indirgendi. Hüseyin Bey tüm iktidarı eline alan yeni bir hanedan kurmuştu. Hüseyin Bey Türk öğelere değil, yerli unsurlara dayanıyordu. Arap süvarileri ve kuloğullarına önem verdi.

Japonya

Edo kalesi

Tokugawa Şogunluğu iktidardaydı. İmparator (Mikado), Kioto'da hiçbir işe karışmadan yaşıyordu. Tokugavaların Yedo'da (Tokyo) ihtişamlı sarayları vardı. Japonya onların yönetimindeydi. Başka büyük aileler de vardı. Ama Daimo (baron) ve samuray (şövalye) olarak Tokugavaların (Tokugawaların) çok sayıda vassalları vardı. 150 Daimo ailesi, Tokugavalara yardım ediyordu. Tokugavaların 5.000 tımarlı samurayları ve 15.000 askerleri vardı.

Diğer Daimo aileleri, Tozamalar, Tokugavalara karşı eskiden savaşmış olduklarından yönetimden uzaklaştırılmışlardı. Ancak bunlar kendi fieflerinde özerk bir duruma sahiptiler. Şogun (İktidardaki Tokugawa) kamu düzeni bozulmadıkça o topraklara giremiyordu.

Şimazuların, Datelerin, Maedaların ülke gibi toprakları vardı. Onların da Daimoları, samurayları bulunuyordu. Bunların hepsi hakiki birer güçtü.

Şogun, Daimoların ve Samurayların savaş (silah), bilgi edinme (kitap) dışında herhangi bir şeyle uğraşmalarını yasaklamıştı. Geçimlerini köylüler sağlıyordu. Köylü sefildi. Bütün ödemelerini pirinç ile yapıyorlardı. Kendilerine de ancak yaşayacak kadar pek az bir şey kalıyordu.

Japonya içine kapandıktan ve başkaldıracak feodallere dış yardım kesildikten sonra, içerde bir barış oluşmuştu. Bunun sonucu nüfus artıyordu. Ancak dağlar nedeniyle toprak yetersizdi ve

nüfusu besleyemiyordu. Sık sık kıtlıklar meydana geliyordu. Bu da nüfusun çok fazla artmasını önlüyordu.

Daimolar ile Deşima adasındaki Hollandalılar arasında ticaret yapan Japon tüccarları tekeldiler ve fiyatları istedikleri gibi ayarlıyorlardı. Ucuza alıp, pahalıya satıyor, birbirinin kuyusunu kazıyorlardı. Yavaş yavaş bir burjuva sınıfı doğmaya başlamıştı. Bunlar samurayların topraklarını satın alıyorlardı.

Vergi ve gelir düşüklüğü ile ezilen köylü, kentlere kaçıp, buralarda hizmetçilik veya serserilik yapıyordu. Köylü kaçtıkça, topraklar boşalıyor, buralardan hiç vergi alınamaz oluyordu. Bu toprakların bir kısmı da yeni palazlanmaya başlayan burjuvalara geçiyordu. Yerlerinde kalan köylüler ise, çocuklarını, besleyemedikleri için, öldürüyorlardı. Devlet tarafından çocuk düşürmek yasaklanmıştı. Ama kadınlar yine de çocuk düşürüyorlardı. Çocuklar çalınıyor veya satılıyordu. Bunlar ucuz el emeği olarak tüccarlara tekrar satılıyordu.

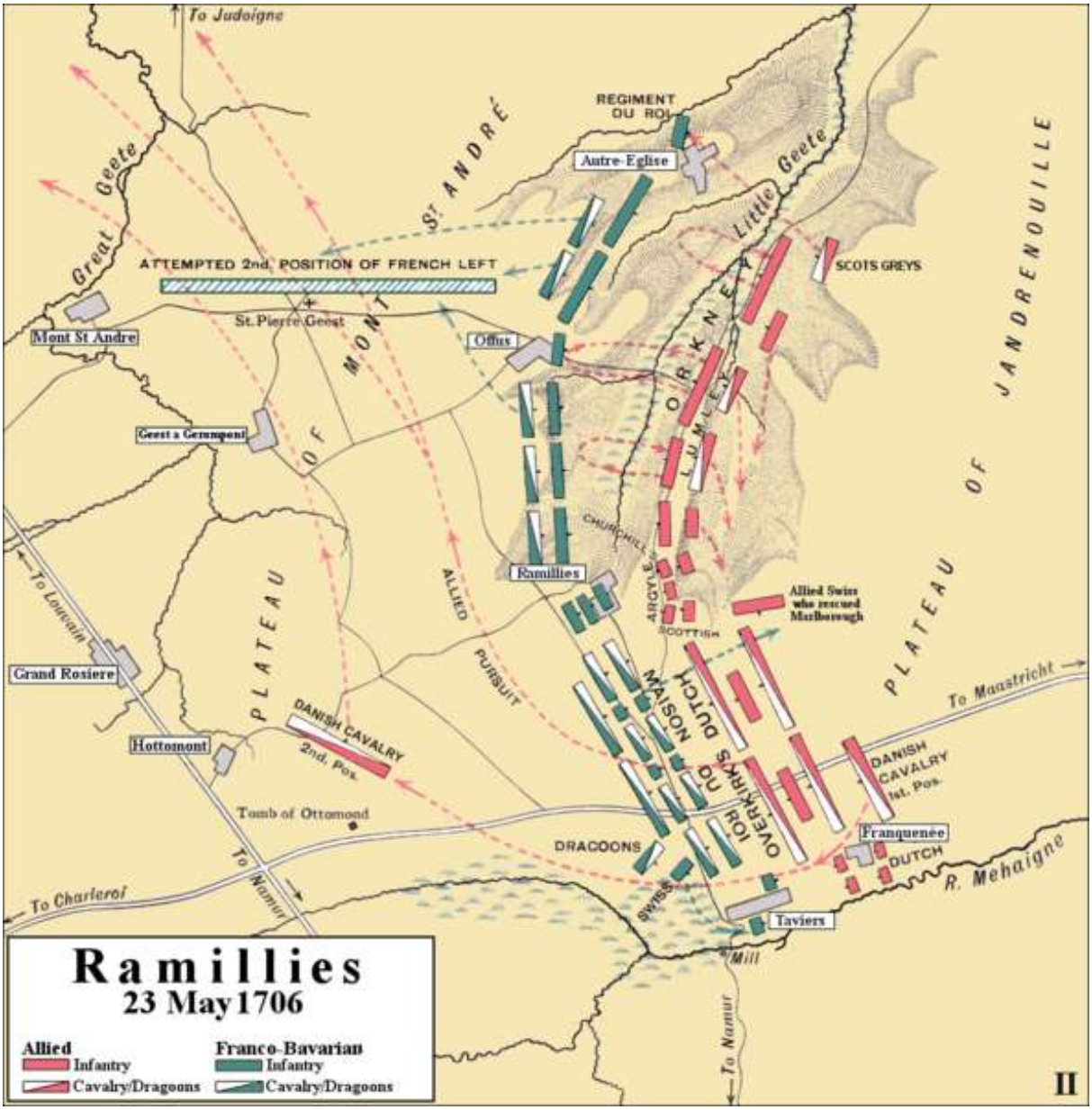
Küçük fiefleri olan daimolar geçinemiyor, tüccarlara borçlanıyorlardı. Bunlar masraflarını karşılayabilmek için samurayların pirinç miktarını azaltıyor ve evlerine dokuma tezgahları koyarak, çalıştırıyorlardı. Bu tedbirler yetmez ise topraklarını burjuvalara satıyorlardı.

Samuraylar arasında da yoksulluk genişliyordu. Samuraylar bir süre dayandıktan sonra, soylarına karşı duydukları saygının kaygısını kaybediyorlardı. Bu durumda vassallar azat ediliyor, ad ve ayrıcalıklarını burjuva çocukları evlat ederek burjuvalara devrediyorlardı. Senyörlerini terk ediyorlardı. Kimi ticarete soyunuyordu. Kimi yazar, serüvenci, şarkıcı, kabadayı veya haydut oluyordu.

Yukarıdaki oluşum içinde, sınıflar içinden çıkılamaz bir tarzda birbirine karışmaya başlamıştı.

Fahişelik kurumlaşmıştı. Sanat da lirik tarzından sert ve şehvet düşkünü bir hale dönüşmüştü. Ressamlar sadece hayat kadınlarının resimlerini yapmaya başlamışlardı.

Yahudilikte Restorasyon Çalışmaları, 1706

Osmanlılarda Veziriazam eski Kaptanı Derya Baltacı Mehmet Paşaydı. Baltacı Mehmet Paşa, Edirne vakasında servetini harcayarak Şehzade İbrahim'i tahta geçirmek isteyenleri önlemiş ve III. Ahmet'in padişah olmasında önemli bir rol oynamıştı. Bu nedenle III. Ahmet için çok kıymetli biriydi. Ancak 1 yıllık bir sadaretten sonra padişah ile yetki konusunda münakaşa edince görevinden alındı. Yerine Silahtar Damat Çorlulu Ali Paşa geçti.

30 yaşlarında kubbe vezirliğinden sadarete getirilen Çorlulu Ali Paşa dönemin muktedir ve ünlü vezirlerinden biriydi. 4 yıl çok geniş yetkilerle İmparatorluğu yönetmiştir. Sadarete geldikten sonra II. Mustafa ve III. Ahmet'in kız kardeşleri Emine Sultan ile evlenmişti.

İsveç kralı XII. Charles, II. August'ün peşine düşmüştü. 1706 yılında İsveç ordusu Saksonya'ya girdi. Bunun üzerine II. August kesin olarak Lehistan üzerindeki haklarından vazgeçti.

1706 ile 1716 yılları arasında Fransız Cizvitler, Çin imparatorluğu haritasını yaptılar.

İspanya Veraset Savaşı içinde Ramillies muharebesi ve Turin muharebesi yapıldı. Her ikisinde de Fransızlar yenik düştüler.

Dublin'de ilk gazete yayınlandı.

Londra'da ilk çay evi açıldı.

1706 yılında Abraham Cardazo öldü. Doğduğunda bir Marrano'ydu. Tüm Yahudilerin günahları sebebiyle din değiştirmek zorunda olduklarına inandı. Tanrı Mesih'e Yahudiler için kurban olma izni vermişti de böylece Yahudiler bu gelecekten kurtulmuşlardı. Yahudiler sürgündeki yıllarında tüm teolojilerini kaybetmişlerdi.

Abraham Cardazo Yahudi dinini restorasyona girişti. Aslında iki Tanrı vardı. Bunların biri kendini İsrail'de gösteren tanrıydı. Diğeri herkesin bildiği tanrıydı. Herkesin bildiği Tanrı Aristo'nun ilk neden denen tanrısıydı. Bu tanrının insanlarla bir ilgisi yoktu. Zaten dünyayı da yaratmamıştı.

İkinci Tanrı kendini peygamberlere gösteren tanrıydı. Dünyayı yaratan, İsraillileri kurtaran bu tanrıydı.

Sürgünde Saadya ve Maimonides gibi filozoflar goyimle kuşatılmışlardı. Goyyimden etkilenmişlerdi. Bu nedenle tanrıları birbirine karıştırarak, Yahudilere onların tek ve aynı olduğunu anlattılar. Sonunda da Yahudiler filozofların tanrısına atalarının tanrısı gibi tapmaya başladılar.

Abraham Cardazo üçlü bir ilahiyat geliştirmişti. Üçten oluşan tek bir ilah vardı. İlk İlah " Kutsal Antik " denen ilk neden ilahıydı. İkincisi bu ilkten çıkan ve İsrail'in tanrısı olandı. Üçüncüsü İsaac Luria'nın dediği gibi Mabut'tan sürülmüş olan Shekina'ydı. Bu üçlü üç Tanrı değildi. Bir tek Tanrıydı.

Şimdi ortada bir Teslis öğretisi vardı. Yahudiler için uzun zamandır Teslis bir putperestlikti ve nefret ederlerdi. Ancak Abraham Cardozo'nun bu görüşüne pek çok Yahudi ilgi duydu.

Sabbataycılar bu fikri alıp, İsrail'in tanrısı yerine Sabbatay Zevi'yi koydular. Dönmeler, İslam'ı kabul etmiş Sabbataycılar, bu fikri bir adım daha ileri taşıdılar. İsrail'in Tanrı'sı aşağı inip, Sabbatay'da can bulmuştu. Mesih her önder de yeniden diriliyordu. Bu Şiilerin İmamlarına tam uyan bir durumdu. Böylece dönmelerin her kuşağında, Tanrı'nın onda dirildiğine inandıkları bir önderleri oldu.

Hindularda kıpırdanma, 1707

Prenses ve Raja

İspanyol yönetimiyle uzlaşan Napoli aristokrasisi, İspanya tahtının zayıflamasından sonra Avusturya Habsburglarıyla işbirliğine yöneldi. Bir Habsburg prensini Napoli tahtına geçirerek eski feodal ayrıcalıkları geri almayı amaçlayan bu hareket, Avusturya birliklerinin Napoli'yi işgal etmesini (1707) büyük ölçüde kolaylaştırdı.

1707 yılında Hindistan Babür İmparatorluğu Şahı Evrengzib (Alemgir) öldü (4 Mart 1707). Çok sofu biriydi. Yaptığı perhizler onu eritti. İmparatorluk hiç olmamış bir genişliğe ve hiç olmamış bir güce ulaşmıştı. Ama aslında Hindistan yakılıp, yıkılmıştı. Topraklar terk edilmişti. Mahratlar sindirilememişti, korkunç rakipler olarak boğuşuyorlardı.

Babür İmparatorluğunda, Ekber şahın koyduğu kurallardan biri de hükümdarların her gün şikayetleri dinleyerek, gereğini yerine getirmeleriydi. Ondan sonra gelen imparatorlar bu çok önemli adalet davranışına önem vermediler. Şikayetleri dinlemez oldular. Ekber Şah'tan sonra imparatorlar toprak konusunda gittikçe bilgileri azaldı. Görevlileri yakından denetlememeye başladılar. Görevlilerin hizmetleri karşılığı maaş vermek yerine " Jagir " usulüne, çiftlik usulüne döndüler. Ekber şahın toprak ve tarım ile ilgili yaptığı vergi reformları uygulanmaz oldu.

Hazine boşaldıkça görevler yine satılır oldular. Görevler babadan oğla geçmeye başladı. Eyalet yöneticileri küçük krallar gibi davranmaya başladılar.

Hindistan'da göçebe hanedanı ve göçebeler geriliyorlardı. Lüks, sefahat, cinsellik şah'ta ve hanedan da almış başını gitmişti. Dede ile torunlar arasında fersah fersah mesafeler oluşmuştu. Babür han yoluna çıkan nehirleri yüzerek geçerdi. Evrengzib bir yerden bir yere tahtırevan ile gidiyordu.

Vergi yeniden köylüyü boğazlar hale gelmişti. Hazine köylüyü ürününü hasat zamanından önce ucuza satmaya zorluyordu. Böylece ürün düşük fiyata alınıyordu. Buna karşılık, kentler de ucuzluk başlamıştı. Köylü de köyünü toprağını terk ediyordu.

Evrengzib öldüğünde, Hint ulusu uyanmıştı. Hinduizm ise artık Müslümanlığın önüne dikiliyordu.

Evrengzib'in vasiyeti, yastığının altında bulundu. İç savaş çıkmasın diye İmparatorluğun mirasçılar arasında bölünmesini istiyordu. Ancak iç savaş çıktı. Ve ülke bölündü. Bundan sonra, dönem, racaların ve maharacaların dönemi olacaktır.

Evrengzib'in üç oğlundan Bahadır Han diğerlerini yenip iktidarı ele geçirdi. Bu iktidarı da 1712'ye ölene kadar elinde tuttu. Bu mücadeleler sırasında racalar ve maharacalar daha da bağımsızlaştılar. Ortam, Avrupalılara gel diyordu.

Britanya, 1707

1707 yılında Papa vekillerinden biri Nankin'de bir ferman yayınlayarak, Çin tarzı törenleri yasakladı. Az sonra İmparator Kang-Hi de bir buyruk ile ellerinde çağrı mektubu olmayan Avrupalıları Çin'den kovdu.

1707'de İngiltere ile İskoçya arasında siyasi birlik gerçekleşti. Devletin adı artık " Büyük Britanya krallığı " idi. Tek bayrak ve tek parlemento altında birleşilmişti. İskoçya kendi presbiteryen kilisesi ve özel hukukunu (İngilizlerden farklı) korumuştu.

İspanya Veraset Savaşı içinde taraflar arasında Toulon muharebesi yapıldı. Berabere kalındı. Ancak aslında Fransız filosu savaş dışı kalmıştı.

1707 yılında ölen Vauban (1633 – 1707), mühendis ve girişimciydi. Kralların aldığı vergi konusunda (Dime Royal) adlı eserinde, sosyal ve mesleki durumun ölçü alınacağı yıllık bir nüfus sayımını yapılsın diyordu. Alınan tüm vergilerin yerine tüm gelirin %10'u kadar bir vergi alınmasını öneriyordu. Vauban nüfus sayım formüllerini de saptamaya girişti. Kadın-erkek, yaşlı-çocuk, ev sayısı, evcil hayvanlar, ekili topraklar, ekilmemiş topraklar, ormanlar, değirmenler, meyhaneler vs… sayımda göz önünde tutulmalıydı.

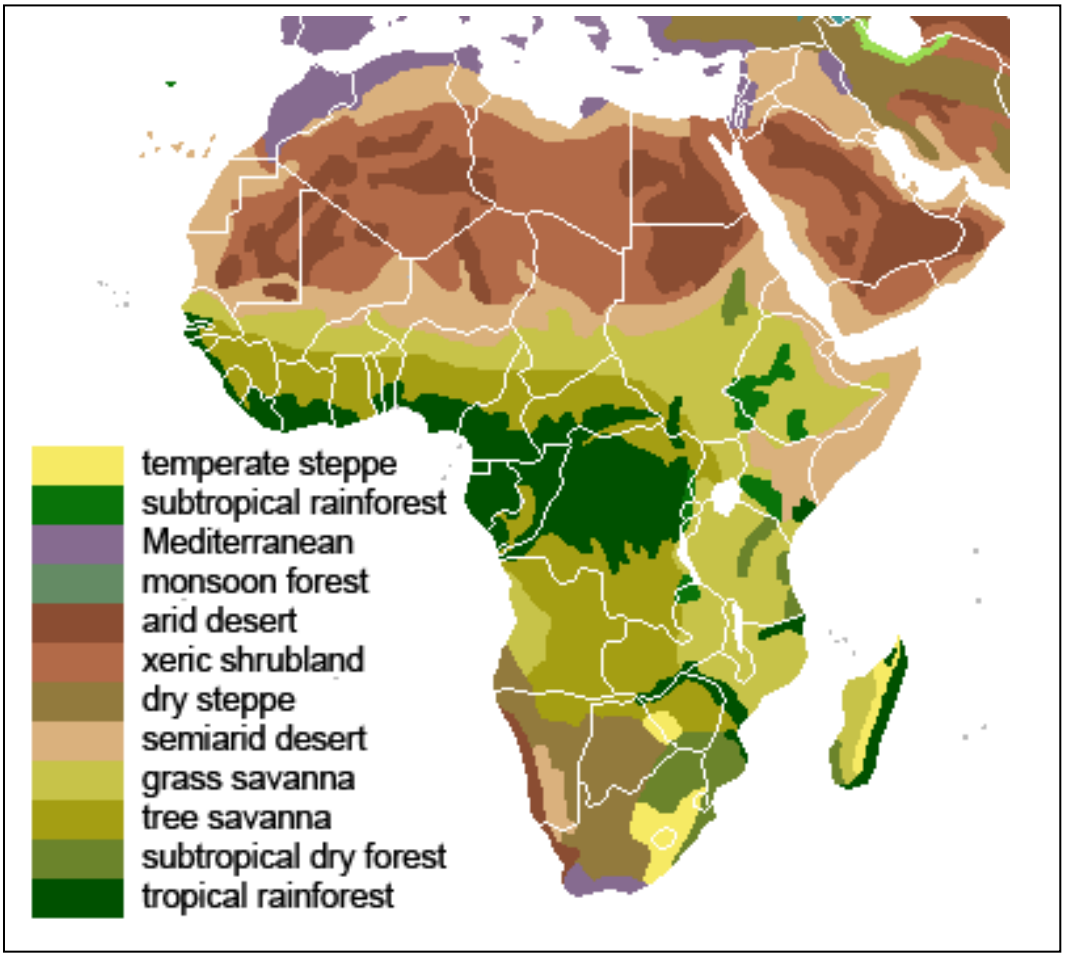
Vauban, o dönemde, Fransa'daki emekçilerin sefil hallerine de değinmiştir.

Tunus'ta Hüseyin bin Ali'nin iktidara gelişi, Osmanlı Divanının karışmadığı, yerel bir kararla olmuştu. Hüseyin Osmanlı merkezinden unvan ve hediyeler istedi. İstekleri 1707 Temmuz'unda karşılandı.

Japonya'da Fuji yanardağı son defa lav püskürttü.

Lan Xang'daki Lao imparatorluğu resmen biterek, parçalandı. Ortaya Vientiane, Luang Prabang, ve Champasak kırallıkları çıktı.

Afrika

Afrika'nın kuzeyi tamamen Osmanlı İmparatorluğuna tabiydi. Müslümanlık ise çölü geçmiş güneye doğru ağır ağır yayılmaya devam ediyordu. Kıta müthiş bir coğrafyaya sahipti. Tropik ormanlar, çöller, dağ sıraları, bataklıklar derken kıtada ilerlemek çok zordu. Yerli halkların bir kısmı sinip, saklanmıştı. Bir kısmı doğuştan savaşçıydı. Ancak nerede ise hepsi yamyamdı. Kıtanın içlerine girmek ve oralarda ilerlemek imkansız görülüyordu.

Avrupalılar kıyılardaki konak noktalarına serpişmişlerdi. Oralardan pek uzaklaşmıyorlardı. Portekiz yıllar önce ticari gayelerde, Afrika içerisi ile ilgili bilgileri saklamıştı. Şimdi artık, bu eski bilgileri onlar da hatırlamıyorlardı.

Afrika ile ilgili haritaların, kıtanın içi ile ilgili kısımları yanlış ve uydurmaydı.

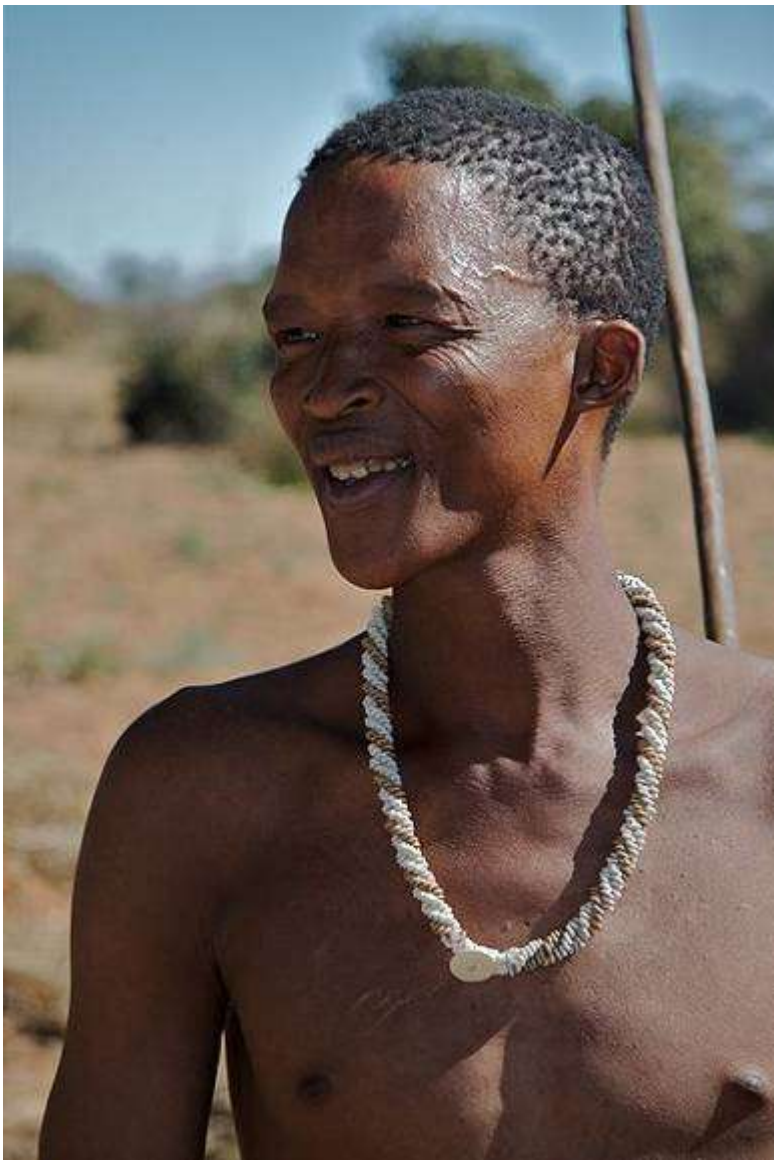
Ancak kıta insanı dehşet içindeydi. Beyazlar, Avrupalı veya Arap, yakaladıkları yerliyi köle yapıp satıyorlardı. Zavallı Afrikalılar, yüzde doksanı ölerek, uzak torunlarına vatan olacak topraklara işkence görmeye gidiyorlardı. Bu topraklar büyük bir köle deposuydu. Kuzeyde ve doğuda Araplar da köle ticareti yapıyorlardı. Kıtanın batısında köle için Avrupalılar başta Fransızlar olmak üzere dolaşıyorlardı. Fransızlar; İngilizler, Danimarkalılar, Hollandalılar, Portekizler köle peşindeydiler.

Afrika’nın sık orman ve bataklıklarında hepsi şaman dininin bir versiyonuna inanmış, dilleri az çok farklı kabileler, bulutlar gibi veya sis gibi vardılar. Bunlar kendi örfleri içinde yaşayıp, gidiyorlardı.

Köleler, ya Arapların yaptığı gibi silahlı seferle elde ediliyordu. Bir silahlı birlik köyleri kuşatıyor, direnenler öldürülüyor, geri kalanlarda birbirlerine zincirlenip, götürülüyordu. Ya da genelde Avrupalıların yaptığı gibi yerli şeflerden değiş tokuş yoluyla köle elde ediliyordu. Her yıl en az 100.000 köle alınıp, götürülüyordu.

Zenci ticareti Afrika’nın içlerine kadar giriyordu. Afrika’da kabileler sadece köle alabilmek için birbirleri ile savaşıp, duruyorlardı. Yenilenler, kabileler halinde kıyıya getiriliyordu. Savaş sürekliydi. Plantasyonlar için sırım gibi gençler, çocuk doğurmak için çok güzel kızlar, ev hizmetinde kullanmak için genç çocuklar köklerinden sökülüp, götürülüyordu. Afrika taze kuvvetlerinden boşaltılıyor, geride işe pek yaramayanlar kalıyordu.

Gittikçe Afrika’da istilalara direnecek kimse kalmıyordu.

San Bushmen

Güney Afrika'da Hollandalı köylüler ve onlara ilhak eden Fransız Hügenotlar vardı. Sayıları 20.000'den fazlaydı. Kıyıda olanlar normal bir yaşam sürerken, iç kesimlere gidenler dinsel bir tutuculuk içindeydiler. Bunlar Calvinciydiler (Kelvinci). Beyaz ırkın üstünlüğüne ve köleliğin meşruluğuna inanıyorlardı. Tanrı nasıl, puta tapanları yok etsin diye İbranileri yollamışsa, onları da siyah paganları yok etsin diye Afrika toprağına getirmişti. Buşmanları, Hotantoları ateşli silahlarının gücü ile sürüp duruyorlardı.

Mali İmparatorluğu XVIII. Yüzyıl başlarında prenslere bölünmüştü.

Dahomey devleti kuruldu.

Ruslar XII. Charles'in önünde tutunamıyor, 1708

XII. Charles

İsveç kralı XII Charles Rusları Holovçin'de yendi. Bu savaşta Rus ordusu İsveç ordusunun iki katıydı. Bundan sonra XII. Karl (Charles) Moskova üzerine yürümeye karar verdi. Ukrayna Kazakları Rus yönetiminden kurtulmak istiyorlardı. XII. Charles ile Kazak hetmanı anlaşma yaptılar.

1708 yılında Fransız kralı ve İran Şahı bir ticaret anlaşması imzaladılar. Ancak çıkacak savaş nedeni ile bu anlaşma da uygulanamadı. Bu yıl Ruslar İran'a elçi yolladılar.

1708 yılında Hindistan'da Mahratlar bağımsızlıklarını İmparatorluğa kabul ettirdiler. Mahratların başında Sahuci vardı. Sahuci Mahrat kralı olarak taç giydi. Başkent Satara oldu.

Macar bağımsızlık yanlıları, 1708 Trenčín Savaşı'nda, Avusturya kuvvetleri karşısında yenildi. Bağımsızlık yanlıları imparatorla bir anlaşmaya varma çabasına girdiler. Bu gelişme II. Ferenc Rákóczi'yi tedirgin etti.

Hekim olan Baglivi (1669 – 1708) ve Boerhave, mekanik ilkelerin canlılara uygulanmasını şiddetle destekliyorlardı. Çünkü onlara göre dişli ağız kerpeten, mide boynuz, damarlar su tüpleri, kalp zemberek, iç organlar süzgeç, akciğerler körüktüler. Kasları ipler gibi algıladılar. Vücutta liflere sıvılardan fazla önem verdiler. Lifler ses vermeliydi, vermiyorsa hasta veya ölüydü. Bu mantık içinde kızgın demirle, vantuzla, yakılarla, kınakınalarla tedaviye kalkıştılar.

Haç Kervanı

Haç Kervanı

Suriye'den giden Hac kervanını gütmek oldukça zordu. Bu nedenle Osmanlı Divanı Şam valisine ek görev olarak Hac kervan komutanlığını verdi. Hac kervanının oluşturulması çetrefilli bir işti. Valinin üç ay tüm vaktini alıyordu. Bu sırada maliyetin 382.000 kuruşunu devlet, 135.000 kuruşunu " davra " karşılıyordu. Darva, Osmanlı güney eyaletlerinden toplanan bir para idi ve dolaşılarak toplanıyordu.

Haç kervanlarının yolculuğu uzun ve meşakkatli yolculuklardı. Yolculuk 1 yıldan fazla sürüyordu. Aşırı yorulunuyordu. Çeşitli tehlikeler vardı. Avrupa, Anadolu ve Orta Doğudan hacılar Şam'da toplanıyorlardı. Bunların sayısının 60.000 bulup, geçtiği bile oluyordu. Mağrip ve Afrika hacıları Kahire'de toplanıyordu. Bunlar da 40.000 hacıya yaklaşıyorlardı. Bu iki kervana Irak kervanı ekleniyordu. Hac'a gidenler Şam gibi Kahire gibi yerlerde oldukça uzun süre konaklıyorlardı. Bu sırada oralardaki kutsal yerleri, medrese ve camileri ziyaret ediyor, hocalarla görüşüyorlardı. Bu faaliyet Arap halkları arasında bir manevi birlik ve dayanışma oluşmasına katkıda bulunuyordu. Hac, bir İslam kurultayı rolü oynuyor ve Osmanlı İmparatorluğunun vesayetine katkıda bulunuyordu.

Tunus'ta Muhammed bin Mustafa bin Fatma iktidarı istiyordu ve Osmanlı Divanı bu işe razıydı. Canım Hoca yönetiminde bir Osmanlı filosu, Muhammed'i dayatmak için Tunus önlerine gelip, demirledi. Ancak tüm Tunus Hüseyin bin Ali'nin etrafında birleşti. Osmanlı donanması herhangi bir şey yapmadan demir alıp, gitti.

Bundan sonra beyler Tunus'u nerede ise tam bir bağımsızlıkla yönettiler. Osmanlıya bağlılık sadece şeklen ve bazı seremonilerde kalmıştı.

İspanya, Cezayir'de Oran ve Mers-el-Kebir'i 1708 de terk etmek zorunda kaldı. Vahran (Oran) kentinin anahtarlarını Cezayir beylerbeyi İstanbul'a yolladı. Böylece İspanya'nın Cezayir ile olan tüm ilişkisi bitti.

En Soğuk Kış, 1709

Poltava Savaşı

Avrupa 500 yılın en soğuk kışını yaşadı. Fransa'da Atlantik kıyıları ve Seine nehri dondu. 24.000 Parisli de öldü.

Mayıs 1709'da İsveç kuvvetleri Moskova üzerine yürüyerek Poltava kent ve kalesini kuşattılar (Poltava Savaşı). Burada yapılan savaşı kaybeden Charles, Osmanlı devletine sığındı. Kazak hetmanı Mazeppa da onunla beraber sığınmıştı. Rus kuvvetleri Charles'ı izlemek bahanesi ile Osmanlı topraklarına girdiler ve bazı İsveç askerlerini tutsak ettiler. Çar Petro Osmanlılardan Charles'ın sınır dışı edilmesini istedi.

Bu sıralarda, İspanya Veraset Savaşının parçası olarak, Malplaquet muharebesi yapıldı.

1709'da Malebranche'ın eserleri yasaklandı. Descartes'in kitapları ise çok uzun zamandır yasaklıydı.

Batı Avrupa'da Harvey'in (kan dolaşım sistemi vs…), Malpighi'nin (Karaciğer, böbrek vs…), Leuwenhoek'in (sperm vs…) ve diğer Tıp Bilim Adamlarının buluşlarına rağmen Aristotelesçiler ve Galenosçular bu buluşlara daha inanabilmiş değillerdi. Onlar hala kutsal metinlerden çıkardıkları alıntıları ileri sürüp duruyorlardı.

Prusya ordusunu kalabalıklaştırmaya çalışıyordu. Prusya kralı, mahalli yöneticilerden işe yaramayan kişileri " sessizce " toplamalarını istedi. Çar Petro da toprak feodallerinden köylülerini askere göndermelerini istemişti. Bu köylüler ömür boyu asker oldular.

Eflak voyvodası Constantin Brâncoveanu bir yandan içerde Boyar klikleri arasında hünerli manevralar yaparken, bir yandan da Osmanlı üst bürokrasisini rüşvete doyuruyordu. Ama bu arada halkı vergi yükü altında inliyordu. Brâncoveanu bir yandan da ikili oynuyordu. Büyük Petro'ya gizli bir bağdaşıklık anlaşması sunmuştu. Osmanlı rüşvet yiyordu ama işin de farkındaydı.

1709'da Kahire'de yeniçeriler ile diğer ocaklar arasında uyuşmazlık ortaya çıktı. Peygamber soyundan gelen bir temsilci (nakib al-aşraf), kadı, din uleması aralarında anlaşarak yeniçerilerin baş eğmelerini buyuran bir Ferman kaleme aldılar. Yeniçeriler buna uydular. Kadıların ve genel olarak Türk kökenli olan ulemanın böyle bir aracı rolü ve otoritesi vardı.

Yeniçeriler Mısır'daki tüm askerlerin üçte birini oluşturuyorlardı. 1660 – 70 den başlayarak belli başlı iltizamları örneğin Süveyş Gümrük iltizamını tekellerine almışlardı. Bu onlara para, oradan da siyasi güç sağlamıştı. Diğer yandan yeniçeriler Kahire halkı ile yakın ilişkiler kurmuşlardı. Yeniçeri Kahire halkı ilişkisi içinde koruma, kazanç getiren işler, tacir ve zanaatkarların ocaklara girmiş olması rol oynuyordu. İlişkiler giriftti.

Geçen yüzyılda Safevi Şahı Şah Abbas, Afganlıları yenmişti. Afganlılar yaşadıkları dağlık, yarıklarla dolu çok sert coğrafyada varlıklarını ve kültürlerini korumuşlardı. Pek yontulmamışlardı, yarı göçebe bir hayat yaşıyorlardı. Bunlar Sünni idiler ve Şii olan İran'dan nefret ediyorlardı. İranlıları, naif, aşağılık uğraş veren yerli tarımcılar, yalancı tacirler olarak horluyorlardı.

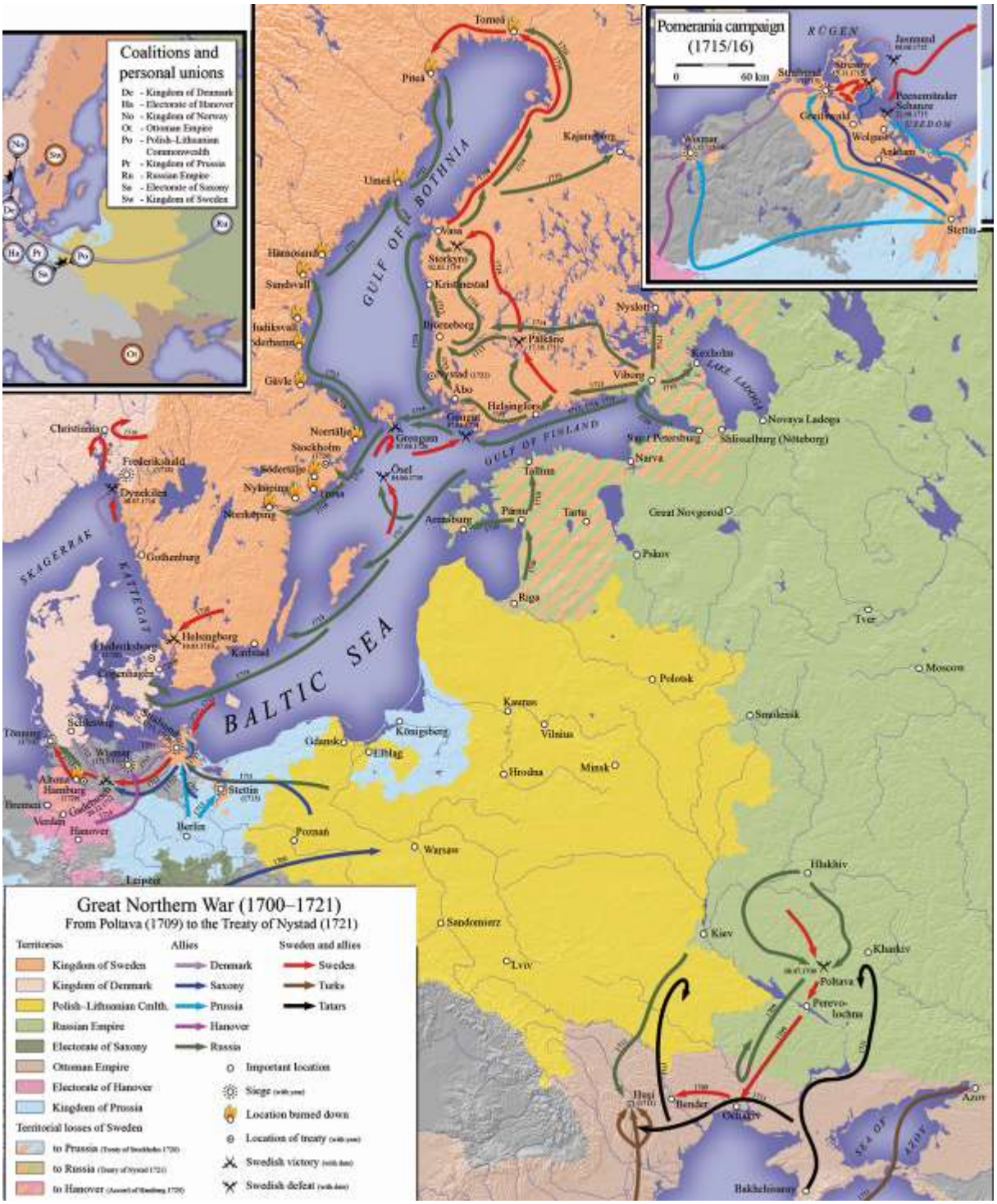
Afganistan'da Gılzailer, Paştun kabile konfederasyonunun bir parçasıydılar ve Kandahar ile Kabul arasında yerleşmişlerdi. Paştunların kökeni tam olarak bilinmemektedir. Onların ve Gılzailerin Ghudlerden ve Hallaç Türklerinden geldiğine dair iddialar vardır.

Hindistan'da Mahratların kralı olan Sahuci yerine Raja Shao geldi ve İmparatorluğun taht kavgaları sırasında Dakkan'ın vergi toplama hakkını aldı. Mahratlar topladıkları verginin %35'ini kendileri için ayırıyorlardı. Bununla ordularını ve iktidarlarını kuvvetlendirecek finansmana kavuşmuş oldular.

Raja Shoa haremden pek dışarı çıkmıyordu. Peşinden gelen krallar da pek işe yarar kişiler değildi. Mahratları saray nazırları yani " peişualar " yönetti. Peişualar fief sahibi oldular. Fieflerinin başında kaldılar ve bir hanedan oluşturdular. Topraklarından bir kısmını ordunun subaylarına tımar olarak verdiler.

Japonya'da Nakamikado İmparator oldu.

Osmanlı – Rus Savaşı, 1710

Büyük Kuzey Savaşı

1710 yılında Gılzai Emiri Mir Mahmut, İran üzerine yürüdü. Bu arada İran kendi içinde parçalanmış ve mücadele yapar haldeydi. Mir Mahmut yavaş yavaş İran'ı ele geçiriyordu.

1710'de Polonya'da çıkan bir veba salgını 1710 – 20 yılları arasında pek çok Polonyalının ölmesine neden oldu.

Arapların yoğun olduğu topraklarda zaman zaman bazı Arap aileleri güçleniyor, bazıları güç kaybediyordu. Galile'de Zeydani ailesi güçlenmeye başladı. Ailenin başına Zahir el-Umar geçmişti. Zeydani ailesinin gücü 1775 yılına kadar sürecekti.

Ruslar Balkanlarda Osmanlılar aleyhine isyan örgütlemeye çalışıyorlardı. Çar Petro, " Putatapar, Muhammed'in torunlarını eski yurtlarına, Arabistan çöllerine, bozkıra yollayacağım… sizleri dininiz, yurdunuz, onurunuz, şanınız, bağımsızlığınız adına çağırıyorum… " diyordu.

Karadağ'da isyan çıktı. Boğdan ve Eflak Çar Petro ile anlaştı. Bundan sonra Çar Petro, Osmanlılardan İsveç Kralının sınır dışı edilmesini istedi, aksi halde savaş tehdidinde bulundu. Osmanlı sadrazamı Çorlulu Ali Paşa, Rus manevralarına kanıyordu veya böyle bir izlenim ortaya çıktı. Çorlulu Ali Paşa görevden alınarak yerine Şehit Fazıl Mustafa Paşanın büyük oğlu Köprülüzade Numan Paşa getirildi. İki ay sonra Köprülüde görevi bıraktı. Yeni veziriazam Baltacı Mehmet Paşa oldu.

Osmanlı Eflak voyvodası Brâncoveanu'ya hiç güvenmiyordu. 1710 Kasımında ona göz kulak olsun diye Dimitri Kandemir'i Boğdan'a yerleştirdi. Aslında Kandemir'de Rusların yanında yer almaktan yanaydı. Bulgar topraklarında da başkaldırılar vardı.

Cezayir'de Dayı rejimi sağlam ve performanslı gitmiyordu. 1671 ile 1710 arasında 13 dayı birbirini izledi. 1710'da ise Ali Çavuş Cezayir dayısı oldu. Ali Çavuş, sisteme bir şekil ve çeki düzen vermeye çalışacaktı.

Rusya Mazeppa'nın geri verilmesini ve XII. Karl'ın Osmanlı sınırları dışına çıkarılmasını istiyordu. Kırım Hanlığı da epeydir Rusya'ya savaş açılması için baskı yapıyordu. Ayrıca Ruslar Balkanlarda isyanlar çıkarmaya çalışıyorlardı. Bütün bunlar savaş nedeni sayıldı. Ancak esas neden, çok sayıda Osmanlı devlet adamının Karlofça anlaşmasından beri, verilen yerleri geri almak ve bunun için savaş istiyorlardı. III. Ahmet barışsever bir padişah olarak ancak buraya kadar direnebilmişti.

Aralık 1710 da Osmanlı devleti Rusya'ya savaş ilan etti (1710 – 1711 Osmanlı Rus Savaşı).

Japonya'da burjuvazi geliştikçe, samurayların ahlakı gevşedikçe, Şogun bunlara karşı fermanlar yayınlıyordu.

Kazaklar Cungar (Zunghar) tehlikesi ile baş başa idiler. Kazak Hanı Tevke Han 1710 yılında tüm Kazak Beylerinin katıldığı bir kurultay topladı. Kurultayı haber alan Tsewang Rabdan Kazak topraklarına saldırdı. Kazak kurultayı da savaş kararı aldı. Bökenbay Batır, Kazak ordusuna kumandan seçildi. Kazaklar Cungarlara karşı başarı ile mücadele etmeye başladılar. Cungar Kazak savaşları sürdü gitti.

Bu sırada Kazaklar, Kazan'dan gelen Müslüman misyonerlerin etkisi ile Müslüman oldular. Kazan'dan gelenler bunu yoğun bir çaba ile sağlamışlardı. Ama Müslüman olan Kazakların Müslümanlığı tam olarak bildiği ve ona tam olarak inandığı söylenemezdi.

Bu gelişme Ruslara bozkırın yolunu açmıştı. Ruslar Sibirya'nın fethi sırasında önemli deneyim kazanmışlardı. Bozkır için de o metodu kullandılar. Toprak kazanıp, üst kurup, bir adım daha attılar.

Helsingborg'da Danimarka ve İsveç orduları savaştılar. Savaşı İsveç kazandı. Kralları Osmanlılara sığınmış bile olsa, İsveç ordusu hala kuvvetliydi, kralına sağdıktı. Ve iyi komutanlara sahipti.

Berkeley

Berkeley (1685 – 1753), 1753 yılında öldü.

Dünyada yalnızca ruhların ve bu ruhların idelerinin var olduğunu, buna karşılık maddenin var olmadığını öne sürmüştü. Dublin'deki eğitim görmüş İrlandalı bir Protestan'dı. Felsefi çalışmalarını daha yirmili yaşlardayken yayımladı. 1709'da " Yeni Bir Görme Kuramı Yönünde Deneme ", 1710'da " Beşeri Bilginin Prensipleri Hakkında Bir Eser " ve 1713'te " Hylas ile Philonous Arasında Üç Konuşma " 20'li yaşlarda yayınladığı eserlerdendir.

1728 yılında Amerika'ya gitti ve orada yüksek eğitimi geliştirmek için çok uğraştı. Bu amaçla üç yılını Amerikan kolonilerinde geçirdi.

Rhode Island'daki çiftliğini ve kütüphanesini, 1701'de kurulan Yale Üniversitesi'ne bıraktı.

Yale'in fakültelerinden birine onun adı verildi. California'daki Berkeley kenti de onun adını taşımaktadır. Berkeley 67 yaşında Oxford'da öldü.

Berkeley, Lock'un düşüncelerine karşı çıkmıştı. Berkeley'e göre düşüncelerin nesnelerle ilişkisi yoktu. Düşünce zihnimize aittir ve doğrudan bilginin tek kaynağıydı. Doğa, iradenin bağımsız düşünceleriydi. Nesneler de düşüncenin birleşimleriydi.

Tek gerçek vardır, o da düşünceydi.

Gözle görülenler, işaretlerdi dildi. Gözle görülenler evrensel bir dildi. Tanrının eseriydi. Berkeley aslında bu söylemleri ile tüm asrın genel görüşüne karşı çıkıyordu.

Prut Savaşı, 1711

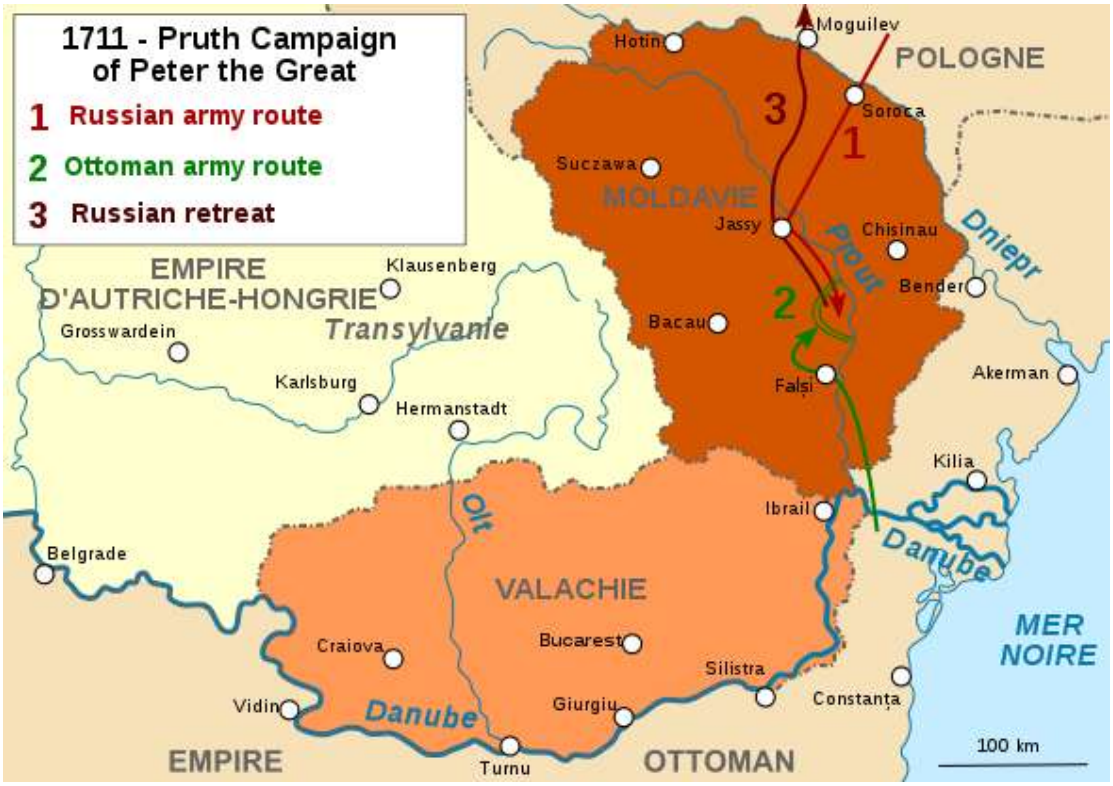
XII. Charles ve Mazepa (Ukranya Kazakları Hetmenı)

Baltık denizi kıyılarına ulaşmak isteyen Rus Çarı I. Petro, İsveç kralı XII. Şarl'ı (Charles, Karl) Poltava Savaşı'nda yenmişti. I. Petro, kendi ifadesiyle de İsveç savaşlarında yenile yenile yenmeyi öğrenmişti. İsveç kralı Osmanlı topraklarına sığınmış, bunu bahane eden Petro, ordularını Osmanlı topraklarına sokmuştu.

Gerek bu tecavüze karşılık vermek için, gerek Rusların Balkanlardaki isyan teşviklerini önlemek için, gerekse İsveç Kralı Demirbaş Şarl'ın Bender Kalesinden İstanbul'a gönderdiği yardım mektupları nedeniyle Sultan III. Ahmet, Rusya'ya savaş açmıştı. Asıl amaç Rusya'ya bir dur demekti. Veziriazam Baltacı Mehmet Paşa, sefere Serdar-ı Ekrem (Başkumandan) tayin edildi. Yüz bin kişilik Osmanlı ordusu, 9 Nisan 1711'de sefere çıktı. Petro, savaş nedenini Osmanlı ülkesindeki Hıristiyanların kurtarılması olarak ilan etmişti. Rus ordusu önce Boğdan'a girmek üzere hareket etti. Bu arada Kantemir Ruslar ile bir bağlaşlık anlaşması imzaladı. Kantemir'in uyarısı ile Rus ordusu Yaş kentine gelerek orada Osmanlı ordusunu beklemeye başladı. Rusya Avrupa devletlerini yanına çekmek istemiş ancak Osmanlı diplomasisi buna olanak tanımamıştı.

Petro, Eflak'ta isyan çıkmasını bekliyordu. Bu isyan çıkmadı. Ruslar Osmanlı lojistiğini de vurmak istediler. Bu girişim de başarılı olamadı. Ruslar umduklarını bulamıyorlardı. Petro

geri çekilmek üzereydi ki, Osmanlı ordusu Rusları yakaladı. Rus ordusunun arkası da Kırım, Polonya ve İsveç kuvvetlerince çevrilmişti. Rusların çekilebileceği bir yar kalmamış, kuvvetleri sıkışmıştı.

Prut savaşında orduların yolları

Osmanlı ordusu, Prut Nehri kıyısında Rus ordusuyla karşılaşmış ve Rus ordusu hemen kuşatılmıştı. İsveçli komutanlar Rus ordusunun kuşatma altında tutulmasını ve açlıktan teslim olmalarının beklenmesini tavsiye ettiler. Baltacı Mehmet Paşa ise bu öneriye uymayıp, cepheden taarruz etti. İlk gün taarruz 7.000 yeniçerinin ölümü ile bitti. Bu sırada Kraliçe Catherina, Çar Petro'yu barış istemeye razı etmişti. Çar barış mektubu yazarak Baltacı Mehmet Paşaya müracaat etti. Catherina da çok büyük sayıda kıymetli hediyeyi (mücevherler gibi…) Başbakan Baron Şafirov'la rüşvet olarak Baltacıya yollamıştı. Baltacının yakın adamı olan Ömer Efendi ve Osman Ağa rüşveti alarak Baltacı Mehmet Paşayı bir anlaşmaya razı etmeye çalıştılar.

Baltacı Mehmet Paşa yeniçerilere güvenmiyordu. Rusları imhadan vazgeçti ve Çar Büyük Petro'nun anlaşma teklifini kabul etti. Bu barışa Kırım Hanı ve İsveç generalleri karşı çıkmışlar ve böyle bir fırsat bir daha ele geçmez demişlerdi. Ancak Baltacı Mehmet Paşa itirazları dinlemedi. Böylece Rusya ağır bir yenilgiden son anda kurtulmuş oldu. Prut Antlaşması ile sonuçlanan bu savaş sonucunda Çar Büyük Petro'nun sıcak Karadeniz'e açılma arzusu da bir süre ertelenmiş oldu (Prut Savaşı).

2 Temmuz 1711 yılında Prut anlaşması imzalandı. Anlaşma gereği Azak kalesi Osmanlılara geri veriliyordu. Ruslar, Osmanlı sınırında inşa ettikleri kaleleri yıkıyorlardı. Ruslar Lehistan'a karışmayacaklardı. İsveç kralı XII. Charles serbestçe ülkesine dönebilecekti. Ruslar eskisi gibi Kırım Hanlığına vergi vereceklerdi.

Kandemir'in yerine Fenerli Rumlar

Kantemir

Kantemir, Prut savaşında birliklerini Rusların yanında savaşa sokmuştu. Mağlubiyetten sonra Kantemir, ona bağlı boyarlar Rusya'ya sığındılar. Rusya ona 50 bin serfin oturduğu 50 köy verdi. Çarın danışmanıydı. Bundan sonra ömrünü bilimsel çalışmalara atadı.

Barış koşulları çok hafifti. Rus ordusunu yok edip, tarihin gidişini değiştirme fırsatını kaçıran Baltacı Mehmet Paşa sadrazamlıktan alındı ve Limni adasına sürüldü. Yerine Yeniçeri Ağası Yusuf Paşa veziriazam atandı. Bu sırada Ruslar da barış hükümlerine uymuyorlardı. Ne Azak kalesini Osmanlıya geri verdiler, ne de İsveç kralının ülkesine dönmesine müsaade ettiler.

Osmanlılar Boğdan voyvodalığında Kandemir'den boşalan yere bir Fenerli Rum'u, Nicolas Mavrocordato'yu atadı.

Kandemir'in tersine Eflak voyvodası Brâncoveanu, savaşa Rusların değil Osmanlıların yanında katılmıştı. Bu ona bir nefeslenme süresi tanıdı. Ancak düşmanı çoktu. Eflak Boğdan'dan daha verimliydi. Mavrocordato'nun yerinde gözü vardı. Fransa Brâncoveanu'ya güvenmiyor, Fransız elçisi Osmanlı Divanına baskı yapıyordu. Kantakuzenoslar, Brâncoveanu ile uyuşamıyorlardı.

1711 yılında Türk Musikisinin en önemli bestekarlarından Itri öldü.

Cezayir'e beylerbeyi olarak İbrahim Şarkan Paşa tayin oldu. Dayı Ali Çavuş, Paşanın Cezayir'e girmesine mani olup, Sultan III. Ahmet'ten kendisinin vali tayin edilmesini rica etti. Osmanlı Divanı bu isteği kabul etti Bundan sonra Cezayir'e vali atamaları sadece şeklen yapılan bir işlem olacaktır.

1710'dan sonra Cezayir yönetim açısından bir istikrara kavuştu. 1798 yılına kadar ülkeyi sadece dokuz dayı yönetti. Yönetimleri barış içinde geçti. Dokuz dayıdan yedisi yatağında öldü, sadece ikisi öldürüldü.

Dayı aslında bir hükümdardı. Reislerin, yüksek görevlilerin ve ulemanın içinde bulunduğu bir divan yardımı ile ülkeyi yönetiyordu. Divan'da en önde gelen kişi hazineci idi. Çoğu zaman dayının belirlenmiş halefi oluyordu.

Orduya mahalle ağası denen bir subay kumanda ediyordu. Mahalle ağası da Divan üyesiydi.

Cezayir'in Oran, Titteri ve Konstantin adlı üç eyaleti üç bey tarafından yönetiliyordu. Her eyalet dayıya yıllık vergi ödüyordu. Bu sistem özellikle XVIII. Yüzyılın ikinci yarısında Cezayir'e dirilik ve gönenç getirdi.

Habsburg mirası, 1711

Saint Petersburg'dan panorama

1711'de Rus çarı I. Petro, yokluğu sırasında çarın görevlerini yüklenecek dokuz kişilik bir senato kurdu. Bu senato, mali ve idari işleri destekliyordu. Kurul şansölyeliğin yerini alıyordu.

Rusya'da 8 idari bölge belirlendi. Başlarında tüm idari, mali ve askeri yetkiyi toplamış bir general bulunuyordu. Ülke illere, ilçelere ve bucaklara bölündü. Her ilin başında çar tarafından atanmış bir komiser bulunuyordu. Senato, generaller ve komiserler aristokrasiden çar tarafından seçiliyorlardı. İlçe görevlilerini yerel soylular seçiyordu. Bucak yöneticisini ve görevi vergi toplamak olan adalet divanını köylüler seçiyordu.

Zamanla Rusya'da senato ile idari bölgeler arasında iletişim ve yönetim sorunları çıktı. I. Petro Adalet, Dış İşleri, Amirallik, Savaş ve Maliye Bakanlıklarını kurdu.

Petro, tüm görevler için soyluları kullanıyordu. Şimdi topraklar tek bir mirasçıya bırakılıyordu. Böylece toprağın parçalanması ve veriminin düşmesi önlendi. Miras kalmayan çocuklar ise devlet görevleri ve ticaret yapmak için serbest bırakılıyordu. Asillerin bazı işlerde çalışmama yasağı, koşullara uydurulmuştu.

Asillere 3 tür hizmet olanağı veriliyordu. Asker olabilirler, sivil görevler alabilirler veya sarayda görev alabilirlerdi. Bu görevler miras yoluyla geçmiyordu.

Petro, asiller ile köylüler arasındaki ilişkilere pek karışmıyordu. Ancak ister özgür, ister serf olsun, tüm köylülerin topraklarını terk etmeleri yasaktı. Bu da serfliğin desteklenmesi demekti.

Petro, devlet görevlilerinin yetiştirebilmesi için, eğitimi matematiğe dayandırılmış, ilk, orta ve yüksek öğretim okulları açtırdı. Ayrıca mühendislik, topçuluk ve denizcilik okulları kurdurdu. Bu okullara devam soylular için zorunluydu.

Bir yandan da ülkede zengin bir sınıf yaratmaya çalışıyordu. Bunun için, sanayicileri ve tüccarları destekledi. Onlara mahkumları ve serfleri vererek bol emek sağladı. Maden

işletmelerini destekledi. Kanallar kazdırdı. Fuarlar kurdurdu. Ve en önemlisi de Petrograd'ı kurdu ve yaşattı. Petrograd hem başkent ve hem de daha önemlisi Arkhangelsk yerine büyük bir ticaret limanı olacaktı.

Macar bağımsızlık yanlılarının Avusturya kuvvetleri karşısında yenilmesi, bağımsızlık yanlılarının imparatorla bir anlaşmaya varma çabasına girmesine neden olmuştu. Bu çerçevede 1711 yılında barış görüşmeleri başladı, ancak Rákóczi güvenlik önlemi olarak Macaristan'ı terk ederek Polonya'ya gitti. Rákóczi'nin yokluğunda isyancılar ve Avusturya temsilcileri arasında Szatmár barışı imzalandı (1711) ve Rákóczi önderliğinde başlatılan bağımsızlık savaşı böylece sona erdi. Bu yıldan itibaren Rákóczi'nin sürgün yılları başladı.

1711'de Leibniz görevini bırakarak Viyana'ya gitti, 1714'e kadar bu şehirde yaşadı. 1712 yılında kendisine baron unvanı verildi.

Eleştirisel bir edebiyat kuramcısı olarak tanınan Fransız şairi Nicolas Boileau (1635 – 1711) öldü. Klasisizmin kurucusu sayılan Boileau Avrupa Edebiyat tarihinde önemli yeri olan bir şairdi. 1674 yılında yayınladığı " Şiirin Sanatı " adlı eserde sanatı doğaya bir öykünme ve aklın açığa çıkışı olarak ele aldı. Oldukça yumuşak bir şekilde şiirin kurallarını tespit etti.

Trablus'ta bir sipahi subayı olan Ahmet Karamanlı iktidarı ele aldı. Osmanlı divanı onu destekleyerek, Karamanlıyı dayı ve paşa yaptı. Karamanlı hanedanı Trablus'u 1835 yılına kadar yönetti.

Epeydir Cezayir, Tunus ve Libya yönetimleri yeniçeri veya levent ocaklarından seçiliyorlardı. Ancak bu ocaklar bağımsız değillerdi. Kendilerini Osmanlı merkezi hükümetine bağlı hissediyorlardı. Bu üç ülkede Osmanlı İmparatorluğunun hala bir parçasıydı.

1711'de Hac kervanına yapılan saldırılar sonucu, kervan tamamen yok oldu. Mısır valisi görevden alındı. 1711 yılında Mısır'da yeniçeri ocağı içinde iktidar mücadelesi, İfrang Ahmet'in ölümü üzerine başladı. Bu mücadele sonunda yeniçeriler zayıfladılar, iktidar yolu Memluklara tekrar açıldı.

1711 Aralık ayında Midilli adasına sürülmüş olan eski veziriazam Çorlulu Ali Paşa idam edildi. Osmanlı önemli bir devlet adamını kaybetmişti.

1711 yılında İngiltere'de " Güney Denizi Şirketi " kuruldu. Bu şirket İspanya'nın Güney Amerika kolonileri ile ticaret yapacak bir tekele sahipti.

George Frideric Handel tarafından ilk İtalyan dilindeki opera olan Rinaldo yazıldı.
http://www.youtube.com/watch?v=WGvTwZkEK_Y&feature=related

21. Kitap, Faydalanılan eser ve kaynaklar

. Armstrong Karen, Tanrı'nın Tarihi, Ayranç

. Anadolu Uygarlıkları Cilt 1, 2, 3 Görsel yayınlar

. Bowker J., The Religious Imagination and the Sense of the God, Oxford, 1978

. Bowker J., Problems of Suffering in Religions of the World, Cambridge, 1970

. Blunder Caroline, Evlin Mark, Çin, İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi

. Campbell Joseph, Tanrının Maskeleri, İmge

. Challaye Felicien, Dinler Tarihi, Varlık yayınları

. Clough Shepard B., Uygarlıklar tarihi, Varlık yayınları,

. Cogido, Osmanlı Özel Sayısı, Yapı kredi Yayınları

. Colin A Ronan, Bilim tarihi, Tübitak

. Çin dünyası, iletişim yayınları

. De Hartog, Leo. Genghis Khan: Conqueror of the World. London: I.B. Tauris & Co. Ltd.. 1988

. Diamond Jared, Tüfek, Mikrop ve Çelik, TÜBİTAK, Popüler Bilim Kitapları

. Dimirti Kantemir, Osmanlı İmparatorluğunun yükseliş ve çöküşü, Cumhuriyet Kitap Kulübü,1998

. Eberhard Wolfram, Çin Tarihi, Türk Tarih kurumu, Ankara 1995

. Encyclopaedia Britannica.

. Encyclopedia Mythica

. Encyclopaedia Britannica Online. Encyclopaedia Britannica, Inc.

. Encyclopaedia of Islam Online. Ed. P.J. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs. Brill Academic Publishers

. Encyclopedia of Islam and the Muslim World. Ed. Richard C. Martin. New York: Macmillan 2004

. Erdoğan Aydın, Aleviliği Ne Yapmalı, Nokta kitap, 2005

. Esposito, John. The Oxford Dictionary of Islam. Oxford University Press 2003

. Farale, Dominique. La Russie et les Turco-Mongols: 15 siècles de guerre. Paris: Economica. 2007

. Gaarder Jostein, Sofi'nin dünyası, Pan yayıncılık,

. Gölpınarlı Abdülbaki, 100 soruda Türkiye'de mezhepler ve tarikatlar, gerçek yayınevi.1969

. Hançerlioğlu Orhan, Düşünce Tarihi,

. Hançerlioğlu Orhan, Felsefe sözlüğü, Varlık yayınları.

. Hançerlioğlu Orhan, Özgürlük düşüncesi, Varlık yayınları.

. İnancık Halil, Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet, Eren yayın evi, İst. 2000,

. Jewish Encyclopedia, New York, 1901

. Lewis, Bernard. Islam in History: Ideas, People, and Events in the Middle East. Open Court 1993

. Leroux Gabriel, Eski Akdeniz ve Yakın Doğu uygarlıkları, Varlık yayınları

. Mantran Robert, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Adam Yayınları, 1992

. Metin Kunt, Suraiya Faroqhi, Hüseyin Yurtaydın, Ayla Ödekan, Türkiye Tarihi 3, Osmanlı Devleti 1300 - 1600. Cem yayınları, 1995 Cilt 3

. Mosca Gaetano, Siyasi Doktrinler Tarihi, Varlık yayınları

. Ortaylı İlber, Osmanlı Toplumunda Aile, Pan 2000

. Ortaylı İlber, Gelenekten Geleceğe, Ufuk Kitapları, 2001

. Önder Ali Tayyar, Türkiye'nin etnik yapısı, Fark yayınları 2007

. Öztuna T. Yılmaz, Türkiye Tarihi, Hayat kitapları

. Roux Jean - Paul, La religion des turcs et des mongols, Payot et Rivages, 1984

. Roux Jean-Paul, Türklerin Tarihi, Kabalcı 2007

. Seignobos Charles, Mukayeseli Avrupa tarihi, Varlık

. Sencer Oya, Türk Toplumunun Tarihsel Evrimi,

. Sevin Veli, Anadolu Uygarlıkları, Görsel yayınlar

. Shepard B. Clough, Uygarlıklar tarihi, Varlık yayınları,

. Tanilli Server, Yüzyılların gerçeği ve mirası, Adam yayınlar

. Tülay Reyhanlı, İngiliz gezginlerine göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayat (1582–1599), Kültür ve turizm Bakanlığı yayınları 1983,

. Wells H.G., Kısa dünya tarihi, Varlık yayınları

. Zeldin Theodore, İnsanlığın Mahrem Tarihi, Ayrıntı Yayınları 1999

. en.wikipedia.org

. http://www.dunyadinleri.com